DOSTOYEVSKİ

ECİNNİLER

CİLT II

ismail yerguz-engin özden

DOSTOYEVSKİ ECİNNİLER II

sosyal yayınlar ● bilge pazarlama

DÜNYA KLASİKLERİ

FYODOR DOSTOYEVSKİ

ECİNNİLER

İKİNCİ CİLT

Çevirenler:
İSMAİL YERGUZ - ENGİN ÖZDEN

SOSYAL YAYINLAR • BİLGE PAZARLAMA
Klood Farer Cad. 16/2 Divanyolu/İstanbul - Tlf 28 33 14
•
Vali Konağı Cad.. 11 Harbiye/İstanbul - Tlf 48 22 04

Canı cehenneme, hiçbir iz yok!
Ne yapacağız şimdi, işte kaybolduk.
Bizi sürükleyip götürüyor şeytan
dönüp dolaştırıp aynı yere getiriyor durmadan.

Kaç kişi bunlar, nereye gidiyorlar dörtnala?
Ne şarkısı söylüyorlar böyle acıyla?
Cüce mi götürüyorlar gömmeye,
Yoksa bir büyücü mü evlendirmeye?

A. PUŞKİN

Ve orada, dağda otlayan büyük bir domuz sürüsü vardı. Cinler, İsa'dan, bu domuzların kafasına girebilmek için izin istediler: o da verdi. O adamdan çıkıp, domuzlara girdiler. Sürü, uçurumun tepesinden göle atıldı ve hepsi boğuldu. Sürüyü otlatanlar, olanı görünce, koşup, haberi şehirde ve köyde yaydılar. Herkes ne olup bittiğini görmek için çıkıp baktı. İsa'nın yanına vardıklarında cinlerin bırakıp çıktığı adamın onun ayakları dibinde, giyinmiş ve aklı başında, oturduğunu gördüler. Ve korktular. Olaya tanık olanlar, cinlerin çarptığı adamın nasıl kurtulduğunu anlattılar.

LUKA İNCİLİ, VII, 32-36.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞENLİKTEN ÖNCE

I

Julya Mihaylovna'nın, ilimizin mürebbiyeleri yararına düzenlediği şenlik birçok defa ertelendi. Valinin karısının çevresinde koşuşup, yardım edenler arasında, Piyotr Stepanoviç'ten başka, eskiden Stepan Trofimoviç'e gidip gelen, şimdi ise piyano çalmadaki ustalığıyla Julya Mihaylovna'nın yakınlığını kazanmış olan Liyamşin vardı. Ayrıca, Bayan Lembke'nin, çıkarmak istediği bağımsız gazetenin başına getirmeyi düşündüğü Liputin ile ötekiler kadar koşturmayan, fakat çok güzel bir sürpriz hazırladığını ve «edebiyat kadrili»nin benzersiz bir gösteri olacağını söyleyen Karmazinov da bu kişiler arasındaydı. Yardım listesine katılanlarla, bağışların sayısı pek çoktu. Sosyetenin bütün seçkin üyeleri katılmak istiyordu şenliğe; ama yardımları önemli bir miktarda olduğu takdirde sıradan insanlar da kabul ediliyordu. Julya Mihaylovna çeşitli sınıfların yakınlaştırılması ve kaynaştırılması gerektiğini açıklamıştı. «Bu zavallıları eğitip, aydınlatacak olan biziz.» Yakın dostları arasından oluşturduğu yönetim kurulu benzeri bir komite şenliğin demokratik bir karakter taşımasını kararlaştırdı. Yardımlar arttıkça, masraflar da çoğalıyordu. Olağanüstü bir şey düzenlemek istiyorlardı. Ertelemelerin nedeni de buydu. Balonun nerede yapılacağı henüz belli değildi: Mareşalin karısının geniş evinde mi, yoksa Varvara Petrovna'nın Skovereçniki malikanesinde mi? Skovereçniki biraz uzaktı ama

bazı komite üyeleri orada «daha serbest» olunacağını söylüyorlardı. Varvara Petrovna'da şenliğin kendi evinde yapılmasını çok istiyordu. Bu kadının, Julya Mihaylovna'nın yakınlığını kazanmayı niçin bu kadar istediğini anlamak zordu. Onun Nikolay Vsevolodoviç'e adeta hayran olduğunu ve ona davrandığı gibi kimseye davranmadığını görüyordu. Bir kere daha tekrar ediyorum: Piyotr Stepanoviç Nikolay Vsevolodoviç'in esrarlı bir dünyada güçlü ilişkiler kurduğunu ve büyük bir ihtimalle kendisine özel bir görev verilmiş olduğunu kulağına fısıldayıp duruyordu.

O zaman şehrimizdeki insanların tuhaf düşünüşleri vardı. Özellikle kadınlar arasında nereden çıktığı belli olmayan bir aldırmazlık, hafiflik egemendi. En garip düşünceler hemen çoşkuyla kabul ediliyordu. Bir delilik ve neşe rüzgârı esiyordu sanki herkesin üstünde. Ama bu neşenin her zaman hoş bir görünüme sahip olduğu söylenemez. Belli bir düzensizlik gözdeydi o sıralar. Daha sonraları, her şey olup bittikten sonra, Julya Mihaylovna, onun çevresi ve etkisi suçlandı. Ama kuşkusuz Julya Mihaylovna tek suçlu değildi. Önceleri birçok kişi, herkesi bir araya toplayıp, taşra hayatını daha renkli bir hale getiren yeni valinin karısına övgüler yağdırıyordu. Julya Mihaylovna'nın hiçbir zaman sorumlu olamayacağı bazı küçük skandallar da oldu. Bunlara herkes güldü, ama yeter artık diyebilecek kimse çıkmadı. Her şeye rağmen, bazıları kendilerini koyvermediler ve kenarda kalarak fikirlerini söylemediler. Karşı çıkmıyorlar, gülümsemekle yetiniyorlardı.

O zamanlar, iyi hatırlıyorum, toplanma yeri olarak Julya Mihaylovna'nın evini seçmiş olan (buna dikkatinizi çekerim) oldukça önemli bir grup oluşmuştu. Bu samimi çevrenin bir bölümünü oluşturan gençlerin çeşitli şakalar ve tuhaflıklar yapması hoş karşılanırdı. Hatta çok ileri gidildiği de olurdu. Bu çevrede, bazıları oldukça çekici, birçok kadın vardı. Piknikler ve geceler düzenleniyordu. Hatta bazen sokaklarda atlı, arabalı geçitler yapılıyordu. Macera arıyorlardı. Macerayı bazen isteye-

rek, bilerek buluyor, bazen de düpedüz uyduruyorlardı. Sırf anlatacak neşeli hikâyeleri olsun diye. Bizim şehir biraz fethedilmiş bir kale gibi değerlendiriliyordu. Aramızda kendilerine verdiğimiz adla bu «şakacılar», hiç bir şeyden çekinmiyorlardı.

Bir gece, bir teğmenin, genç, güzel, ancak kocasının kötü davranışları yüzünden vaktinden önce çökmüş karısı, bir manto satın alacak parayı kazanırım umuduyla, kumar masasma oturma hatasını işledi. Ama kazanmak şöyle dursun, on beş ruble kaybetti. Bu parayı ödeyecek gücü olmadığından, kocasından da korktuğu için, bütün cesaretini toplayarak, belediye başkanının oğlundan para istedi. Serserinin biri olan bu çocuk isteği geri çevirmekle kalmadı, kahkahalar atarak olayı kadının kocasına yetiştirmeye koştu. Yaşamak için aylığından başka hiçbir geliri olmayan teğmen eve dönünce genç karısını, çığlıklarına, gözyaşlarına ve ayaklarına kapanıp yalvarmalarına rağmen adamakıllı dövdü. İnsanı çileden çıkaran bu olay bizim çevrede alay konusu oldu. Kadıncağız Julya Mihaylovna'nın grubundan değildi ama bu gruptan olan ve teğmenin karısını daha önceden tanıyan garip davranışlı ve edepsiz bir kadın onu alıp kendi evine getirdi. Bizim haylazlar burada hemen kadının çevresini sardılar ve dört gün boyunca onunla eğlendiler. Zavallı kadın bütün bu süreyi edepsiz kadınla birlikte şehirde gezintiye çıkarak, geceleri eğlentilere ve partilere katılarak geçirdi. Onu kocasını mahkemeye vermesi ve böylece bir skandal çıkarması için kışkırtıyorlardı. Bu konuda yardımcı olacaklarını ve tanıklık edeceklerini de söylüyorlardı. Kadının kocası mücadeleyi göze alamadığı için sesini çıkarmadan bekliyordu. Genç kadın sonunda yanlış bir yol seçtiğini anlayarak, dördüncü günün akşamı, korkudan yarı ölü bir halde evine döndü. Karı koca arasında neler olup bittiği tam olarak bilinmiyor. Yalnız teğmenin oturduğu evin pancurları on beş gün sımsıkı kapalı kaldı. Olayı öğrenen Julya Mihaylovna o eksantrik kadının olaya karışmasından hiç memnun kalmadı. Oysa kadın, teğmenin karısını daha ilk günden onunla tanıştırmıştı. Bir süre sonra da her şey unutulup gitti.

Kısa bir süre sonra yeni bir skandal patladı. Şehirde iyi bir insan olarak tanınan küçük bir memur, şehirde tanınan on yedi yaşındaki güzel kızını komşu ilçeden bir başka küçük memur olan bir gençle evlendirdi. Ama düğün gecesi genç adamın, şerefine sürülen lekenin intikamını almak için karısına çok kötü davrandığı öğrenildi. Düğün gecesi yemekte çok sarhoş olup genç evlilerin evinde kalan Liyamşin olaya tanık olmuştu. Gün doğar doğmaz bu güzel hikâyeyi bütün şehre yaymaya koştu. Hemen, aşağı yukarı on kişilik bir grup oluştu. Piyotr Stepanoviç ve kırlaşan saçlarına rağmen, bizim haylazların düzenlediği her şakaya bulaşan Liputin bu gruba katılmakta gecikmediler. Bütün bu kalabalık at üstünde, ertesi gün geleneklere göre yapılması gereken ziyaretler için sokağa çıkan yeni evli çiftin peşine takıldı. Keyifli kahkahalarla arabanın çevresini saran bizim süvariler çiftin girdiği evlere girmediler ama her seferinde kapıda beklediler. Gerçi genç çiftle alay etmekten kaçındılar, fakat bütün şehrin diline dolanan bir skandal çıkardılar. Von Lembke bu defa çok sinirlendi ve Julya Mihaylovna'yla tartıştı. Julya Mihaylovna da pek memnun değildi bu durumdan, kapısını bu haylazlara kapamaya karar verdi. Ama daha ertesi gün, Karmazinov'un da desteklediği Piyotr Stepanoviç'in üstelemelerine dayanamayarak hepsini bağışladı. Karmazinov bu «şakayı» pek hoş bulmuştu.

«Ülkemizin geleneklerinde var bu, dedi. Renkli, yürekli bir şaka bu. Zaten gördüğünüz gibi herkes gülüyor. Tek kızan sizsiniz.»

Ama gerçekten hoş görülemeyecek, bambaşka nitelikte şakalar da yapıldı.

Şehrimize, gezerek İncil satan bir kadın gelmişti. Yoksul fakat saygıdeğer bir kadındı bu. Kendisiyle ilgilenildi. Gazetelerde son zamanlarda gezgin satıcılarla ilgili yazılar çıkmıştı. Liyamşin serserisi, boşta gezen bir ilahiyat öğrencisinin de yardımıyla, kitap satın alacakmış gibi yaparak, kadının kitapları arasına, dışardan getirilmiş açık saçık fotoğraflar koymayı başarmıştı. Daha sonra öğrenildiğine göre, bu resimleri, saygıdeğer, boynunda

önemli bir nişanla dolaşan, adım vermeyeceğim ve kendi deyimiyle «sağlıklı kahkahalarla, güzel şakalar»dan hoşlandığını söyleyen yaşlı bir bay vermişti Liyamşin'e. Satıcı kadın çarşıya gelip dengini çözünce, resimler yere saçılmış. Herkes önce gülmeye başlamış, sonra homurdanmalar duyulmuş. Kadının başına toplanmışlar, küfür edenler olmuş. Polis olaya karışıp, kadını karakola götürmüş olmasa, başına daha da kötü şeyler gelebilecekmiş. Bu aşağılık olayı bütün ayrıntılarıyla öğrenen Mavriki Nikolayeviç'in araya girmesiyle kadın akşam üstü serbest bırakılmıştı. Son derece sinirlenen Julya Mihaylovna Liyamşin'i evine sokmamaya karar verdi. Ama aynı günün akşamı, bizim «şakacılar» Liyamşin'i onun evine götürdüler ve yeni bestelediği müzikal şakayı hiç olmazsa bir kere dinlemesini rica ettiler. Julya Mihaylovna dayanamayıp kabul etti. «Fransız-Alman Savaşı» adlı bu fantezi gerçekten pek eğlenceli bulundu.

Parça kahramanlık dolu bir *Marseillaise* ile başlıyordu.

Qu'un sang impur abreuve nos sillons.

Bütün ilk bölüm gelecekteki zaferlerin gurur ve sarhoşluğunu taşıyordu. Ama zefer şarkıları temasının işlenmesi sırasında birden, bir yerden, bir köşeden, belli belirsiz, *Mein lieber Augustin* adlı şarkının iğrenç bir motifi işitilmeye başlıyor. *Marseillaise* onu dikkate almıyor ve kendisini gelecek yakın zaferin coşkusuna bırakıyor, ama *Augustin* büyüyor, güçleniyor. *Augustin* gittikçe saldırganlaşıyor ve işte melodisi hiç beklenmedik bir şekilde *Marseillaise*'e bulaşıyor. Beriki kızmaya başlıyor. *Augustin*'in bu haksız sokuluşunu farkediyor, kurtulmak istiyor ondan. Can sıkıcı bir sinek gibi kovmak istiyor onu. Ama *Mein lieber Augustin* direniyor. Neşeli ve kendine güvenli, keyifli ve saygısız. *Marseillaise*'in aklı başından gidiyor. Dizginleyemiyor sinirini, kızgınlığını. Öfke çığlıkları, gözyaşları ve yakarmalar bunlar, göğe uzanan eller.

Pas une pouce de notre territoire, pas une pierre de nos forteresses.

Ama artık *Mein lieber Augustin*'in temposuna uymak zorunda. Melodisi uyumsuz bir şekilde *Augustin*'inkiyle karışıyor, batıyor, sönüyor. Yine de oradan, buradan bazı sesler işitiliyor: «*Qu'un sang impur...*», ama cümle kısa sürüyor ve bayağı sıradan bir valsin içinde kayboluyor. *Marseillaise* boyun eğiyor. Jules Favre, Bismarck'ın yeleği içinde ağlayıp sızlanmaktadır, her şeyi bırakmıştır. O zaman *Augustin* şişiniyor, heyecanlanıyor. Boş bira fıçıları bunlar, kabaca sergilenmiş bir zafer bu, verginin milyarları. El konulan güzel purolar, nefis şaraplar, alman rehineler. *Augustin* değil, zincirlerini koparmış vahşi bir hayvanın kükreyişi bu. Fransız-Alman savaşı sona ermiştir. Alkışlar kopar. «Onu kapı dışarı etmek imkânsız,» der Julya Mihaylovna. Barış yapılmıştır. Alçak adamın gerçekten yeteneği vardır. Stepan Trofimoviç bir gün bana en büyük sanatçıların iğrenç serseriler olabileceğini ve birinin ötekine engel olmadığını söylemişti. Bir süre sonra Lişamşin'in bu fanteziyi yetenekli fakat alçakgönüllü bir adamdan aşırdığı söylentisi duyuldu. Bu adamı rastlantı sonucu tanımış, ancak ondan bir daha söz edildiği duyulmamıştı. Bir zamanlar Stepan Trofimoviç'in çevresinde dönüp durmuş olan ve düzenlenen gecelerde istendiği zaman, aralarında tartışan yaşlı yahudiler, doğum yapan bir kadının çığlıkları, sağır bir kadının itirafları gibi taklitler yapan Liyamşin, şimdi Julya Mihaylovna'nın toplantılarında Stepan Trofimoviç'i karikatürize ediyordu. Bunun adı da «Kırklı yılların bir liberali» idi. Liyamşin o kadar gözdeydi ki, onu kovmak imkânsızdı. Aranan adam olmasını becermişti. Üstelik yaltaklana yaltaklana Piyotr Stepanoviç'in de gözüne girmesini bilmişti. Stepan Trofimoviç'in de o sıralarda Julya Mihaylovna üstünde büyük etkisi olduğunu belirtmek yerinde olur.

Sözü bile edilmeye değmez bu sefil üstünde daha fazla durmak istemezdim. Eğer onun da katılmış olduğu anlaşılan ve anlatmadan geçemeyeceğim iğrenç bir olay olmasaydı.

Bir sabah, lanetlenesi bir hareketin haberi şehre yayıldı. Büyük pazar meydanının girişinde, şehrimizin en ilginç tarihi eser-

lerinden biri olan Meryem Ana Kilisesi bulunur. Avlu kapısının yanında eskiden beri, bir demir kafes arkasında sergilenen büyük bir Meryem Ana ikonası vardır. Bir gece bu ikonanın soyulmuş olduğu görüldü. İkona muhafazasının camı kırılmış, demir kafes sökülmüş, bazı değerli taşlar ve inciler (ne kadar değerli olduklarını bilmiyorum) ikonanın başındaki haleden çalınmıştı. Ama daha kötüsü, soygunun da ötesinde, bu kutsal eşyaya karşı büyük bir günah işlenmiş olmasıydı. Aptalca, güya alaycı bir niyetle kırık camın arkasına canlı bir fare yerleştirilmişti. Bugün olaydan dört ay sonra, bu işi yapanın kaçak Fedka olduğu kesinlik kazanmıştır, fakat Liyamşin'in de ona yardım ettiği söyleniyor. Zamanında kimse Liyamşin'den kuşkulanmamıştı, şu anda ise herkes fareyi onun koyduğundan emin. O sıralarda resmi makamların şaşkınlık içine düştüklerini hatırlıyorum. Sabah erken saatlerde, bu caniyane hareketin yapıldığı yerde bir kalabalık toplanmıştı. Belki yüz kişiyi bulan bu kalabalıktan bazıları ayrılıyor, yerlerine yenileri geliyordu. Yeni gelenler haç çıkarıyor ve ikonayı öpüyorlardı. Elinde tepsi olan bir keşiş gelmiş, bağış topluyordu. Öğleden sonra saat üçte, ilgililer, toplaşmalara son verilmesini ve ikonayı öpüp, bağışta bulunanların işlerine gitmelerini istedi. Bu üzücü olayın von Lembke'yi epeyce sarstığı anlaşılıyor. Duyduğuma göre, Julya Mihaylovna, bu olaydan sonra kocasının derin bir kedere gömüldüğünü hissetmiş ve hastalığı yüzünden şehirden ayrıldığı güne kadar da bu kederin sürdüğünü söylemişti. Eski valimizin, şehrimizdeki kısa görevinden sonra şu anda dinlenmekte olduğu İsviçre'de de bu sarsıntıdan kurtulamadığı söyleniyor.

O gün saat bire doğru pazar alanından geçmekte olduğumu hatırlıyorum. Kalabalık sessizdi. Herkes ciddi ve asık yüzlüydü. Şişman ve tombul yanaklı bir tüccarın arabasıyla geldiğini gördüm. İkonanın önünde eğildi, öptü, tepsiye bir ruble koydu. Oflayıp puflayarak arabasına bindi ve gitti. Sonra yanlarında iki kadınla bizim haylazlardan ikisi çıkageldi. Gençler (birinin yaşı oldukça ileriydi) arabadan indiler, onu bunu itip kakalayarak

ikonaya yaklaştılar. İkisi de şapkasını çıkarmadı. Hatta bir tanesi kelebek gözlüğünü bile taktı. Bazı mırıldanmalar duyuldu, fazla yüksek olmasalar da bunların kınama belirtisi olduğu anlaşılıyordu. Kelebek gözlüklü adam kâğıt paralarla dolu cüzdanını çıkardı ve içinden bir kopek alarak tepsiye bıraktı. Sonra ikisi de gülüşerek ve yüksek sesle konuşarak kadınların yanına döndüler. O sırada Lizaveta Nikolayevna da at üstünde çıkagelmişti. Yanında her zamanki gibi Mavriki Nikolayeviç vardı. Sıçrayarak yere atladı ve atından inmesini istemediği arkadaşına dizginleri verdi. Tam gözlüklü gencin tepsiye kopeği bıraktığı sırada ikonaya yaklaştı. Yanakları utançtan kızardı. İkonanın önünde çamurlu yere diz çöktü. Büyük bir saygıyla üç defa secde etti. Sonra cüzdanını çıkardı, ama içinde birkaç gümüş paradan başka bir şey olmadığını görünce hemen elmas küpelerini çıkardı ve tepsiye koydu.

— Olur mu? Olur değil mi? diye sordu keşişe heyecanla. İkonanın süslenmesine yarar.

— Olabilir, diye cevap verdi keşiş. Her türlü bağış kabul ediliyor.

Kalabalık susuyordu. Ne bir onaylama, ne de kınama belirtisi vardı. Lizaveta Nikolayevna elbiseleri çamurla lekelenmiş olarak atma bindi ve dört nala uzaklaştı.

II

Bu olaydan iki gün sonra, birkaç atlı eşliğinde üç arabaya binmiş bir grup insan arasında gördüm. Eliyle işaret etti bana, arabaları durdurdu ve onlara katılmamı istedi. Kendi arabasında küçük bir yer buldular bana. Gülerek, beni yanındaki pek zarif kadınlarla tanıştırdı ve çok ilginç bir geziye gittiklerini söyledi. Sürekli gülüyor ve çok neşeli görünüyordu. Zaten neşesi son zamanlarda biraz aşırıya kaçmaya başlamıştı. Gerçekten de çok ilginç bir gezi söz konusuydu. Irmağın karşı yakasındaki,

tüccar Sevastiyanov'un evine gidiyorlardı. Sevastiyanov'un bahçesindeki ahşap bir binada on yıldır Semyon Yakovleviç adında, yalnız şehrimizde değil, yakın çevrede, hatta Moskova ve Petersburg'ta bile tanınan, yarı akıllı, gelecekten haber veren biri yaşıyordu. Orada, inzivada, rahat bir hayat yaşayan bu ermiş kişiyi çok uzaktan görmeye gelirler ve çeşitli bağışlarda bulunurlardı. Bazen önemli miktarlara ulaşan bu bağışlar, eğer Semyon Yakovleviç kendisine ayırmazsa, çevredeki kiliselere, dağıtılırdı çoğu zaman Meryem Ana Manastırına verilirdi. Bu yüzden, adı geçen manastır Semyon Yakovleviç'in evinde bir keşiş görevlendirmişti. Gruptaki herkes gezinin çok eğlenceli olacağı inancındaydı. İçlerinden hiçbirinin ermiş adamı görmemiş olması bu ilginçliği daha da artırıyordu. Yalnızca Liyamşin onu bir kere görmeye gitmişti ve herkese adamın kendisini süpürge sopasıyla evinden kovdurttuğunu, arkasından da kendi eliyle haşlanmış iki iri patates attığını anlatıyordu. Kalabalığın arasında bu gezi için kiralamış olduğu bir kazak atının üzerinde zor duran Piyotr Stepanoviç'i gördüm. Bu tür eğlenceleri hiç kaçırmayan Nikolay Vsevolodoviç de oradaydı. Her zamanki gibi pek fazla konuşmamakla birlikte oldukça neşeli ve canlı görünüyordu. Köprüyü geçtikten sonra birden kendimizi şehrin en büyük hanlarından birinin karşısında bulduk. Birdenbire içimizden biri, bu handa o gün kendisini tabancayla vurmuş birinin bulunduğunu söyledi. İntihar eden adamın gidilip görülmesi önerildi. Öneriyi herkes onayladı. Kadınlar o güne kadar böyle bir şey görmemişlerdi. İyi hatırlıyorum kadınlardan biri şöyle bağırdı: «Artık sıradan eğlencelerden öyle bıktık ki, sıkılmaya gerek yok, yeter ki ilginç bir şey bulabilelim.» Kadınlardan birkaçı hana girmeyip kapının önünde beklediler. Lizaveta Nikolayevna da içlerinde olmak üzere, ötekiler pis ve karanlık koridora daldılar. İntihar eden adamın bulunduğu oda açıktı. Polisin gelmesini bekliyorlardı ama bizim girmemizi engellemeye cesaret edemediler. Olsa olsa on dokuz yaşlarında bir gençti bu. Sarı saçları, düzgün yüzü, geniş alnıyla yakışıklı bir çocuktu.

Ceset soğumuştu çoktan. Sararmış yüzü bir mermeri andırıyordu. Masanın üstünde kendi el yazısıyla yazılmış bir pusula duruyordu. Dört yüz ruble «yediği» için kendini öldürdüğünü yazıyordu. «Yemek» deyimi aynen geçiyordu ve dört satırlık yazıda üç tane yazım hatası vardı. Cesedin yanında derin derin iç çeken şişman adam, yakın çevreden bir toprak sahibiydi ve aynı handa kalıyordu. Adamın anlattığına göre, delikanlı, dul annesi ve teyzeleri tarafından, yakında evlenecek olan kızkardeşine bir akrabalarının yardımıyla, çeyiz almak için şehre gönderilmişti. Bunun için de kendisine, yıllarca büyük sıkıntılar çekilerek biriktirilmiş olan dört yüz ruble verilmişti. Arkasından gözyaşları dökülmüş, haç çıkarmalar ve tembih üstüne tembihle yola çıkarılmıştı. Zaten delikanlı o güne kadar örnek bir hayat sürdürmüşmüş. Üç gün önce şehre gelince, akrabasına gitmemiş, bu hana yerleşmiş, sonra bir köşede kendisi bir yolcudan biraz para sızdırırım umuduyla, kumarhanenin yolunu tutmuş. Ancak o akşam aradığı gibi birini bulamamış. Gece yarısına doğru hana dönmüş, şampanya, puro, altı yedi çeşit yemek ısmarlamış. Ama şampanyalar başını döndürmüş, purolar midesini bulandırmış ve yemeklere elini süremeden, kendini kaybederek yatmış. Ertesi sabah zinde bir şekilde uyanmış ve kumarhanede sözünü işittiği nehrin öte yakasında, çingene kampına gitmiş ve tam iki gün dönmemiş. Üçüncü gün akşam beşe doğru döndüğünde yine sarhoşmuş. Hemen yatağa girmiş ve saat ona kadar uyumuş. Uyandığı zaman pirzola, bir şişe Fransız şarabı, üzüm, kâğıt, mürekkep ve hesabı istemiş. Hiç kimse hiçbir şeyden kuşkulanmamış. Sakin ve nazikmiş. Herhalde geceyarısına doğru kendini öldürmüş. İlginç olan, hiç kimsenin, ne komşu odalardan, ne de han hizmetçilerinden birinin silah sesini duymuş olmasıydı. Ertesi gün saat birde, garson kapıyı vurup cevap alamayınca, yüklenip girmiş. Şarap şişesi yarı yarıya boşalmış, bir iki salkım da üzüm kalmış. Doğrudan doğruya kalbine ateş etmiş. Delikanlının elinden düşen küçük kalibreli bir tabanca halının üzerinde duruyordu. Çok az kan kaybetmişti. Ceset şimdi odanın bir köşesindeki divanın

üzerinde duruyordu. Anında ölmüş olmalıydı. Acı çekmiş gibi bir ifade yoktu yüzünde. Sakin ve mutlu görünen bir yüzdü bu. Sanki canlanacakmış gibiydi. Bizimkiler büyük bir ilgiyle seyrediyorlardı bu manzarayı. Genel olarak yakınlarımızın başına gelen bütün felâketlerde bizi sevindiren bir şeyler vardır. Kadınlar sessizce bakıyorlardı. Erkekler ise çeşitli parlak fikirler ileri sürüp dikkat çekme peşindeydiler. İçlerinden biri delikanlının en iyisini yaptığını ve çok akıllıca davrandığını söyledi. Kısa ama dolu bir hayat sürmüş dedi bir başkası. Bir üçüncüsü, ne oldu da intiharlar bu kadar çoğaldı, insanların ayak bastıkları toprak mı kayıyor, diye sordu. Ötekiler cevap olarak garip garip baktılar adamın yüzüne. Buna karşılık, hâlâ soytarı rolünü sürdüren Liyamşin, tabaktan bir salkım üzüm aldı. Bir başkası sırıtarak onu taklit etti. Bir üçüncüsü tam şarap şişesine uzanıyordu ki, polis komiseri içeri girdi ve herkesi dışarı çıkardı. Görmek istedikleri her şeyi gördüklerinden, en küçük bir itirazda bulunmadan odadan çıktılar. Yalnız Liyamşin direnmek istedi. Bu kısa oyalanma genel neşe ve canlılığı artırdı ve neşeli grup gülüşmeler ve konuşmalarla yoluna devam etti.

Semyon Yakovleviç'in evine saat birde ulaştık. Evin kapısı ardına kadar açıktı. Her isteyen girip çıkıyordu. Semyon Yakovleviç'in yemekte olmasına rağmen ziyaretçi kabul ettiğini öğrendik. Hep birlikte içeri girdik. Yemek yediği ve ziyaretçi kabul ettiği odanın üç penceresi vardı ve oldukça büyüktü. Hemen hemen bir metre yüksekliğinde bir tahta bölme odayı ikiye ayırıyordu. Sıradan ziyaretçiler bölmenin bu yanında kalırlar, bazı imtiyazlılar ise ermiş kişinin emriyle küçük bir kapıdan kendi oturduğu bölüme alınır ve burada ya eski deri koltuklara ya da divana oturtulurdu. Kendisi de çok eski volter tipi bir koltukta oturuyordu. Elli yaşlarında, uzun boylu, kumral, temiz tıraşlı, saçları seyrek bir adamdı. Sağ yanağı şiş, ağzı çarpıktı. Sol burun deliğinin hemen altında bir et beni vardı. Gözleri küçüktü. Uyuklayan yüzü rahatlık ve güven veriyordu. Avrupai biçimde giyinmişti. Yeleği ve kravatı yoktu. Siyah bir redingot

vardı sırtında. Gömleği kaba kumaştandı ama bembeyazdı. Ayaklarında (galiba rahatsızdı ayakları) terlikler vardı. Eskiden memurluk yapmış olduğu söyleniyordu. Hafif bir balık çorbası içmiş, haşlanmış patatesini yemeye hazırlanıyordu. Başka hiç bir şey yemezdi. Ama çok çay içerdi. Tüccarın, onun için tuttuğu üç hizmetçisi vardı. Biri uşak elbisesi giymişti, ikincisi işçi gibi bir şeydi, üçüncüsü de kilise kayyumlarını andırıyordu. Odada bir de on altı yaşlarında hareketli bir çocukla, beyaz saçlı, temiz yüzlü, şişmanca, bağışlar için elinde bir çanak tutan bir keşiş vardı. Masalardan birinin üstünde koskoca bir semaver kaynıyordu. Yanında da üstünde bir düzine bardak bulunan bir tepsi duruyordu. Başka bir masanın üstünde hediyeler sıralanmıştı: ekmekle, şeker paketleri, bir kilo çay, kenarları işlemeli bir çift terlik, bir fular, bir parça yünlü kumaş, bir parça keten kumaş... Para bağışları ise doğrudan keşişin elindeki çanağa atılıyordu. Ziyaretçiler on iki kişi kadardı. İkisi Semyon Yakovleviç'in yanında oturuyordu. Biri gri saçlı «halktan», yaşlı bir hacıydı. Ötekisi uzaktan geldiği belli olan, saygılı bir tavırla sürekli önüne bakan, sıska, ufak tefek bir keşişti. Bütün öteki ziyaretçiler bölmenin bu tarafında oturuyorlardı. İri yarı, sakallı, Rus tarzında giyinmiş, çok zengin olduğu bilinen taşralı bir toprak sahibi ile soylu ve yoksul bir yaşlı kadın dışında çoğu halktan kişilerdi. Hepsi de, tek kelime konuşmaya cesaret edemeden, sessizce ermiş adamın ağzını açmasını bekliyordu. İçlerinden dördü diz çökmüştü. En çok dikkati çeken kırk beş yaşlarındaki şişman toprak sahibiydi. Kafesin önünde diz çökmüş, saygılı bir şekilde, Semyon Yakovleviç'ten bir bakış ya da bir söz bekliyordu. Bir saattir odadaydı ama Semyon Yakovleviç'in hiç ilgisini çekmemişti.

Kadınlar keyifle fiskoslaşıp, gülüşerek kafes bölmenin önüne yerleştiler. Öteki ziyaretçilerin ya önüne geçtiler ya da itip kaktılar onları. Yalnız toprak sahibi inatla yerini korudu. Hatta yerinden kıpırdamamak için iki eliyle kafese sarılmıştı. Semyon Yakovleviç meraklı ve hafif alaylı bakışların odak noktası ol-

muştu. Birçoğumuz gözlüklerimizi taktık. Liyamşin ise bir tiyatro dürbünü çevirmişti ermişe. Semyon Yakovleviç de sakin ve tembel bakışlarını bize doğru çevirdi.

«Dalgacılar!» dedi kısık ve kalın bir sesle.

Bütün grup katıla katıla güldü. Ne demekti bu «dalgacılar»? Semyon Yakovleviç yeniden sessizliğe gömüldü ve patateslerini yedi. Daha sonra bir peçeteyle dudaklarını sildi. Sonra çay verildi kendisine. Genellikle çayı tek başına içmezdi, ziyaretçilere de ikram ederdi. Ama herkese değil, gösterdiği birkaç kişiye. Öyle umulmadık kişileri seçerdi ki, herkes şaşırıp kalırdı. Kimi zaman zengin ya da önemli kişileri bir yana bırakır, bir mujik ya da halktan, yaşlı bir kadını gösterirdi. Bazen yoksul insanları es geçerek cebi dolu zengin tüccarları işaret ederdi. Seçilen hepsine aynı şekilde çay ikram edilmezdi üstelik. Kimisine şekeri içinde çay getirilir, kimisine kıtlama yapması için ayrı bir parça şeker verilir. Kimisine de hiç şeker verilmezdi. Bu sefer çay içmeye hak kazananlar ufak tefek keşişle, çayı şekersiz getirilen yaşlı hacıydı. Manastırın gönderdiği şişman keşişe ise hiç bir şey verilmedi.

Yolda gelirken eğlence konusunda pek müşkülpesent olmayalım, yeter ki ilginç bir şey olsun diyen güzel kadın şen şakrak bir ses ve züppece bir tavırla seslendi:

«Semyon Yakovleviç, bir şey söyleyin, ne zamandır sizi tanımak istiyorum». Semyon Yakovleviç bakmadı bile ona. Diz çökmüş toprak sahibi derin derin iç çekti. Sanki koca bir körükten çıkmıştı bu ses.

Ermiş parmağıyla zengin tüccarı göstererek:

«Şekerli çay» diye emretti. Tüccar toprak sahibinin yanına geldi ve oturdu.

«Daha çok şeker koyun», dedi Semyon Yakovleviç çay doldurulduktan sonra. Konulan şeker iki katına çıkarıldı. «Daha, daha!» Uşak üçüncü defa, sonra da dördüncü bir defa daha şeker koydu.

Tüccar uysal bir şekilde şurubunu içmeye koyuldu.

«Tanrım!» diye mırıldandı oradakiler haç çıkararak. Toprak sahibi yeniden iç çekti.

«Semyon Yakovleviç, Peder, dedi birden bizimkilerin duvar kenarına ittikleri yoksul yaşlı kadın. İnce ve acı dolu sesi herkesi şaşırtmıştı. Bir saattir kutsayıcı bakışının bana yönelmesini bekliyorum. Söyle bana benim gibi zavallı bir yetimin ne yapması gerekir!

— Sor ona, dedi Semyon Yakovleviç kilise kayyumuna benzeyen uşağa.

Uşak kafese yaklaştı.

«Semyon Yakovleviç'in öğütlerini yerine getirdiniz mi? diye sordu dul kadına tatlı ve yavaş bir sesle.

— Nasıl yapabilirdim, aziz peder! Hepsi yamyam bunların. Beni mahkemeye verdiler. Şimdi de yüksek mahkemede süründürmekle tehdit ediyorlar beni, beni öz analarını!

«Şunu ona verin!» dedi Semyon Yakovleviç bir şeker parçası göstererek. Genç çocuk masaya koştu. Şeker kalıbını aldı ve dul kadına uzattı.

«Peder, ne kadar iyisin! Ne yapacağım bütün bunları? diye haykırdı kadın.

— Daha, daha! diye devam ediyordu Semyon Yakovleviç. Bir parça daha getirdiler. «Daha!» diye diretiyordu «ermiş». Üçüncü, sonra dördüncü bir parça daha verildi. Kadının her yanı şekerle dolmuştu. Şişman keşiş göğüs geçirdi. Bütün bu şekerler her zamanki gibi manastıra gidebilirdi.

«Bütün bunları ne yapacağım ben? diye içini çekti çaresiz kadın. Bulantı verir bunlar insana... Bir kehanet mi bu?

— Evet, tabii bir kehanet, diye mırıldandı kalabalıktan biri.

— Bir okka daha! diye üsteledi Semyon Yakovleviç.

Masanın üstünde bütün bir parça kalmıştı, ama ermiş adam bir okka verilmesini söylediği için, öyle yapıldı.

«Tanrım! Tanrım! diye iç çekiyordu ziyaretçiler ve haç çıkarıyorlardı. Kuşkusuz bir kehanet bu!

— Kalbinizi iyilik ve bağışlamayla yumuşatın, bu işaretin anlamı bu olsa gerek, diye yorumladı unutulmuş olmasma ve kendisine çay verilmemesine içerleyen şişman keşiş.

— Sen ne diyorsun, Peder! diye haykırdı dul kadın. Verkişin'lerin evi yandığı zaman beni ateşe atmak istediler. Sandığıma ölü bir kedi koydular, bunlar her şeyi yapar...

— Defedin şunu! diye bağırdı Semyon Yakovleviç kollarını sallayarak.

Kayyumla genç oğlan kafesin öteki tarafına koştular, kayyum kadının koluna girdi. eYlkenleri suya indiren kadın kapıya sürüklenmesine itiraz etmedi, ama bir yandan da arkadan şekerleri taşıyan çocuğa bakıyordu.

«Birini al!» diye emretti Semyon Yakovleviç yanıbaşında duran işçi kılıklı uşağa. Uşak kadının arkasından koştu. Az sonra üç uşak dul kadına verilip geri alınan şeker parçasıyla birlikte içeri girdiler. Kadına yine de üç parça kalmıştı.

«Semyon Yakovleviç,» dedi kapının yanından bir ses. Rüyamda bir kuş gördüm. Bir kuzgun sudan çıkarak ateşe attı kendini. Neye yormalı bunu?

— Hava soğuyacak, diye cevap verdi ermiş.

— Semyon Yakovleviç, neden bana cevap vermiyorsunuz? Ne kadar zamandır sizinle ilgileniyorum,» dedi şık kadın.

— Sor ona! dedi kadına dikkat etmeden Semyon Yakovleviç bizim manastırın keşişine dönerek. Diz çökmüş oturan toprak sahibini gösteriyordu.

Şişman keşiş ağırbaşlı bir tavırla toprak sahibine yaklaştı.

«Ne günah işlediniz? Size bir tavsiyede bulunulmuş muydu?»

— Dövüşmemem, kendimi tutmam öğütlenmişti, dedi öteki boğuk bir sesle.

— Yaptınız mı söyleneni?

— Yapamıyorum. Kendimi tutamıyorum.

— Defedin şunu! Süpürge sopasıyla kovun! diye bağırdı Semyon Yakovleviç tekrar kollarını sallayarak. Bu tehdidin yerine getirilmesini beklemeden toprak sahibi kaçtı.

«Bir altın bırakmış, diye haber verdi keşiş, döşemedeki on rublelik altını alarak.

— Şuna ver, dedi Semyon Yakovleviç, parayı geri çevirmeye cesaret edemeyen zengin tüccarı göstererek.

— Para parayı çeker, demekten kendini alamadı keşiş.

— Buna da şekerli çay, dedi Semyon Yakovleviç Mavriki Nikolayeviç'i göstererek. Uşaklardan biri bardağı doldurdu, ama çayı yanlışlıkla gözlüklü yakışıklıya uzattı.

«Hayır, hayır, uzun boyluya» diye düzeltti Semyon Yakovleviç.

Mavriki Nikolayeviç bardağı aldı, askeri bir selam verir gibi yaptı ve çayı içmeye koyuldu. Neden bilmem bizimkiler kahkahalarla gülmeye başladılar.

«Mavriki Nikolayeviç, dedi birden Liza, diz çökmüş olan kişi gitti, onun yerine gidip diz çöksenize.»

Mavriki Nikolayeviç şaşırmış bir halde ona baktı.

«Lütfen, çok sevindirirsiniz beni. Bakın, Mavriki Nikolayeviç, diye sürdürdü konuşmasını heyecanla. Mutlaka yapmalısınız bunu. Sizi diz çökmüş görmek istiyorum. Diz çökmezseniz bir daha evime gelemezsiniz. İstiyorum bunu...»

Bunun ne anlama geldiğini bilmiyorum. Ama bir sinir krizine tutulmuş gibi, inatla, yumuşatılması imkânsız bir dirençle söylediğinin yapılmasını istiyordu. Daha sonra göreceğimiz gibi, Mavriki Nikolayeviç, son günlerde çok sık rastlanan bu tuhaf istekleri Liza'nın kendisine duyduğu kör nefrete bağlıyordu. Bununla birlikte, kendisine saygı ve sevgi duyduğunu da biliyordu. Ama bu ona duyduğu ve yenmeyi başaramadığı bilinçsiz nefrete engel değildi. Genç adam bir şey söylemedi. Bardağını arkasında duran yaşlı bir kadına verdi, kafesi açtı, içeri girdi ve izin verilmesini beklemeden Semyon Takovleviç'e ayrılan bölümde ortada bir yere diz çöktü. Sanırım, Liza'nın herkesin önünde ortaya attığı bu kaba, küçük düşürücü istek onun ince ruhunu zedelemişti. Belki de, herkesin içinde, düşmek zorunda bırakıldığı bu durumun genç kızın da yaptığından utanmasına

sebep olacağını düşünüyordu. Bu kadar safça, bu kadar tehlikeli yöntemlerle bir kadını etkilemeye ancak onun gibi biri kalkışabilirdi. Son derece ciddi bir yüzle diz çöken bu uzun boylu, sarsak adam bu haliyle pek gülünçtü. Ama kimse gülmüyordu artık. Bu acaip sahne sıkıntılı bir hava yaratmıştı. Bütün bakışlar Liza'ya çevrildi.

«Tatlılıkla, tatlılıkla!» diye mırıldandı Semyon Yakovleviç.

Liza birden sarardı, bir çığlık attı ve kafesin öteki tarafına koştu. Kendinden geçmiş bir halde Mavriki Nikolayeviç'i iki eliyle çekiştirip ayağa kaldırmaya çalıştı.

«Kalkın! Kalkın!» diye bağırıyordu kendini kaybetmişçesine. «Derhal kalkın! Bunu yapmaya nasıl cesaret edebildiniz?»

Mavriki Nikoleyeviç kalktı. Genç kız kollarını dirsekleri hizasında tutarak, korkulu bir şeklide gözlerinin içine bakıyordu.

«Dalgacılar, dalgacılar!» diye tekrarlayıp duruyordu Semyon Yakovleviç.

Liza sonunda Mavriki Nikolayeviç'i bizim tarafa geçirdi. Bizim grup büyük bir telaş içindeydi. Sanırım durumu kurtarmak için, şık hanım Semyon Yakovleviç'e bir kere daha seslendi.

«Peki, Semyon Yakovleviç,» dedi ince sesiyle, gülümseyerek. «Bana bir şey söylemeye tenezzül etmeyecek misiniz? Size ne kadar güvenmiştim...»

— ... git, diye haykırdı ermiş birden ona dönerek. Bu ayıp kelimeyi çok açık bir şekilde söylemişti. Kadınlar çığlık çığlığa kapıya koşarken, erkekler gülmekten katılıyordu. Semyon Yakovleviç'e yaptığımız ziyaret böyle sona erdi.

Ancak söylenenlere göre, bu arada tuhaf bir olay daha olmuştu. Gezimizi en ince ayrıntılarına kadar anlatmamın bir nedeni de, bu konuya değinmek istememdir.

Herkesin kapıya koştuğu sırada, Mavriki Nikolayeviç'in destek olduğu Liza kapının yakınında Nikolay Vsevolodoviç'le çarpışmıştı. Pazar günkü olaydan ve Liza'nın bayılmasından son-

ra, topluluk içinde birçok defa karşılaşmış olmalarına rağmen, bu iki genç birbirlerine ne yaklaşmışlar ne de bir söz söylemişlerdi. Bir an için onları kapının önünde yan yana gördüm. Bir an durdular ve tuhaf bir şekilde birbirlerine baktılar gibi geldi bana. Ama kargaşalık yüzünden yanılmış olabilirim. Ama çok ciddi bir şekilde söylendiğine göre Liza elini Nikolay Vsevolodoviç'in yüzüne doğru kaldırmış ve genç adam çekilmeseymiş vuracakmış. Belki de, özellikle Mavriki Nikolayeviç'le ilgili olaydan sonra, Nikolay Vsevolodoviç'in yüzünde beliren ifade ve gülümseme onu yaralamış olabilir. Ben, hiç bir şey farketmediğimi itiraf edeyim. Ama herkes bu hareketi gördüğünü iddia etmişti. Her ne olursa olsun, eğer bir şey olmuşsa, karışıklık yüzünden bunu pek az kişi farketmiş olmalıdır. O anda buna inanmadım, ancak dönüşte Nikolay Vsevolodoviç'in yüzünün biraz solgun olduğunu hatırlıyorum.

III

Aynı gün, hemen hemen aynı saatte Varvara Petrovna ile Stepan Trofimoviç arasında, çoktan kararlaştırılmış olan görüşme yapıldı. Bu görüşme nedense o güne kadar ertelenmişti. Skovereçniki'deki buluşmaya Varvara Petrovna pek telaşlı geldi. Bir gün önce, şenliğin mareşalin evinde yapılması karara bağlanmıştı. Ancak, Varvara Petrovna, karakterini çok iyi gösteren acele bir kararla kendi evinde, Skovereçniki'de ikinci bir şenliğin yapılmasını ve bütün şehrin çağırılmasını kafasına koymuştu. Böylece evinin daha güzel olduğunu, daha iyi bir kabul gösterdiğini ve daha zevkli bir balo verebileceğini göstermiş olacaktı. Aslında Varvara Petrovna'yı artık tanımak mümkün değildi; büyük bir değişim geçirmiş ve (Stepan Trofimoviç'in deyişiyle) o ağırbaşlı «soylu kadın» gitmiş, yerine kaprisli, sıradan bir sosyete kadını gelmişti. Ama belki de, yalnızca bir görünüşten ibaretti bu.

Boş eve gelir gelmez, her yeri sadık uşağı Aleksey Egoriç ve dekorasyon konusunda uzman ve tecrübeli olan Fomuşka birlikte gezmişti. Düşünüp taşınıldı: Varvara Petrovna'nın şehirdeki evinden hangi eşyalar, hangi tablolar getirtilecekti Bunlar nereye konacaktı? Çiçekler nasıl yerleştirilecekti? Limonluk nasıl değerlendirilebilirdi? Nereye yeni perde gerekiyordu? Büfe nereye kurulacaktı? Bir büfe mi, iki büfe mi olacaktı? vb. Bütün bu işlerin arasında Varvara Petrovna'nın aklına arabasını gönderip Stepan Trofimoviç'i çağırtmak geldi.

Stepan Trofimoviç hazırdı. Bu tür, ani bir çağrı bekliyordu zaten. Arabaya binerken haç çıkardı: Alınyazısı çizilecekti sonunda. Dostunu büyük salonda buldu. Küçük bir kanapeye oturmuş mermer bir masanın üstünde bir şeyler yazıyordu. Fomuşka elinde bir metre pencerelerin boyunu ölçüyor. Varvara Petrovna da onun söylediği rakamları yazarak, yanlarına notlar düşüyordu. İşine ara vermeden Stepan Trofimoviç'i başıyla selamladı. Yaşlı adam kekeleyerek ona saygılarını sunarken, aceleyle elini uzattı ve başını kaldırmadan oturması için yanında bir yer işaret etti.

«Oturdum ve duygularımı bastırarak beş dakika bekledim, diye anlatmıştı bana daha sonra. Önümde gördüğüm kadın, yirmi yıldır tanıdığım kadın değildi. Aramızda her şeyin bittiğine kesin olarak inanmam, onu bile şaşırtan bir güç verdi bana. Son andaki bu kararlılığıma hayran kaldı, yemin ederim size.»

Varvara Petrovna birden kalemini masaya bıraktı ve ani bir hareketle Stepan Trofimoviç'e döndü.

«Stepan Trofimoviç, halletmemiz gereken işler var. Güzel cümleler ve heyecanlı kelimeler hazırladığınıza eminim. Ama doğrudan konuya girmek daha iyi bence.»

Stepan Trofimoviç irkildi. Daha işin başında böyle bir tavır alırsa sonu ne olurdu bunun?

«Durun, bir şey söylemeyin, konuşmama izin verin. Siz sonra konuşursunuz! Bana ne cevap vereceğinizi pek bilmiyorum

ya,» diye devam etti hızla. «Bin iki yüz rublelik gelirinizi hayatınızın sonuna kadar vermeyi kutsal bir görev kabul ediyorum. Neden «kutsal bir görev»den söz ediyorum bilmem? Bu yalnızca bir anlaşma; gerçeklere daha yakınız şimdi, öyle değil mi? İsterseniz bunu yazılı bir şekle dönüştürelim. Ölümüm halinde de gerekli bütün tedbirleri aldım. Bunun dışında, evinizi, hizmetinizi ve bakımınızı da ben sağlayacağım. Bunu paraya çevirelim. Bu da bin beş yüz ruble eder, değil mi? Olağanüstü harcamalar için bir üç ruble daha ekliyorum, bu da yılda toplam üç bin ruble yapar. Yetmez mi size bu? Az olduğunu sanmıyorum. Üstelik çok özel durumlarda daha bir şeyler de eklerim. Şimdi paranızı alın, uşaklarımı bana geri verin ve istediğiniz gibi, istediğiniz yerde, ister Petersburg'ta, ister Moskova'da, ister dışarda, isterseniz burada yaşayın. Ama benim evimde kalmayın. Anlıyor musunuz?

— Çok değil, ksa bir süre önce, aynı ağızdan, aynı kesinlikte ve bir o kadar beklenmedik bir şekilde başka istekler duymuştum, dedi ağır ağır ve hüzünlü bir tavırla Stepan Trofimoviç. Boyun eğdim... sizi memnun etmek için Kazak dansı yaptım. Oui, la comparaison peut être permise. C'était comme un petit Cosaque du Don qui dansait sur sa propre tombe... Şimdi...

— Yeter, Stepan Trofimoviç. Çok gevezesiniz. Dans filan etmediniz. Evime yeni bir kravat, temiz çamaşırla, eldiven giymiş, kokular sürünmüş olarak geldiniz. Evlenmek için can attığınıza eminim. Yüzünüzden okunuyordu bu. İnanın bana hiç hoş değildi bu. O zaman belirtmediysem, inceliğime verin bunu. Ama siz evlenmek istiyordunuz, benim ve nişanlınız hakkında gizlice yazdığınız iğrenç şeylere rağmen istiyordunuz. Şimdi durum başka. Don Kazağı ile o mezarın ne işi var burada?... Bu benzetmeden bir şey anlamıyorum. Tersine, ölmeyin, mümkün olduğu kadar çok yaşayın. Çok memnun olurum buna.

— Düşkünler evinde mi yaşayacağım?

— Düşkünler evi mi? Bir insanın üç bin ruble geliri olursa

düşkünler evine gitmez. Evet, hatırlıyorum! dedi gülümseyerek. Piyotr Stepanoviç bir keresinde şaka olsun diye sizi düşkünler evine yerleştirmekten söz etmişti. Ama çok özel türden bir düşkünler eviydi bu, düşünmek gerekir bunu. Oraya en saygın kişiler, örneğin albaylar filan kabul ediliyor, adaylar arasında bir general bile var. Paranızla oraya başvurursanız, rahat, konforlu bir hayatınız olur, iyi hizmet ederler size. Bilimle uğraşır ve oyununuzu oynayabilirsiniz...

— *Passons.*

— Geçelim mi? Varvara Petrovna sabırsız bir hareket yaptı. «Öyleyse hepsi bu. Sizi uyardım. Bundan böyle herkes kendi başına yaşayacak.

— Hepsi bu mu? Yirmi yılımızdan geriye kalan bu mu? Birbirimize böyle mi elveda diyeceğiz?

— Duygulu konuşmalara çok meraklısınız Stepan Trofimoviç. Bunun modası geçti artık. Kaba fakat yalın konuşuluyor şimdi. İkide bir şu yirmi yıla dönüyorsunuz. Yirmi yıllık kendini beğenmişlik, başka bir şey değil! Bana gönderdiğiniz mektuplar bana değil, gelecek kuşaklar için yazılmıştı. Bir dost değil, güzel yazma meraklısı birisiniz siz. Dostluk büyütülmüş bir kelime. Dostluk, insanların karşılıklı geçip, pis sularını saçmalarıdır.

— Tanrım! Bu sözlerin hiç biri sizin değil! Ezbere öğrendiğiniz şeyleri tekrar ediyorsunuz. Size de üniformalarını geçirmişler. *Chère, chère!* Hangi çorba karşılığında sattınız özgürlüğünüzü?

— Ben başkalarının sözlerini tekrarlayan bir papağan değilim, diye haykırdı Varvara Petrovna öfkeyle. İçimdekileri dökmek için yeterince kelime var kafamda. O yirmi yılda benim için ne yaptınız? Sizin için getirttiğim kitapları bile vermiyordunuz bana. Ben ciltletmesem, sayfaları bile açılmazdı onların. İlk yıllarda ne okumam gerektiğini sorduğum zaman ne veriyordunuz bana? Capefigue, hep Capefigue! Benim kafaca gelişmemi kıskanıyor ve ona göre tedbir alıyordunuz. Oysa herkes

şimdi size gülüyor. İtiraf edeyim, ben sizi hep basit bir eleştirmen olarak gördüm, siz bir edebiyat eleştirmeninden başka bir şey değilsiniz. Petersburg'a giderken, size bir dergi yayınlamaya niyetli olduğumu söylediğim zaman, bana alayla baktınız ve kibirli bir tavır takındınız.

— Yanılıyorsunuz, çok yanılıyorsunuz... Hakkımızda soruşturma açılmasından çekiniyorduk...

— Hayır, yanılmıyorum. Petersburg'ta soruşturmadan filan çekinmeye gerek yoktu. Sonra, şubat ayında, bazı söylentiler çıkınca hemen bana koştunuz. Çılgın gibiydiniz, size, yayınlanması tasarlanan dergiyle hiç bir ilgimiz olmadığını, gençlerin size değil, bana geldiğini, size olan borcum yüzünden evimde yaşayan basit bir öğretmen olduğunuzu belirten bir belge vermemi istediniz. Hatırlıyor musunuz? Bütün hayatınız boyunca tuhaf davranışlarınız oldu, Stepan Trofimoviç.

— Bu bir anlık bir zayıflıktı, aramızda kalan bir zayıflık! diye haykırdı umutsuzluk içinde. Bu türden birkaç küçük olay için her şeyi koparmak mümkün mü? Bunca yıldan sonra aramızda hiç bir şey kalmaması mümkün mü?

— Çok hesaplısınız. Size hep borçlu kalmamı istiyorsunuz. Avrupa'dan döndüğünüzde, bana yüksekten bakıyor ve söz söyletmiyordunuz. Sonra ben de gidip, size Sistina Madonnası hakkındaki gözlemlerimi anlatmak istediğimde, beni sonuna kadar bile dinlemediniz. Sanki benim bir şey hissetmem mümkün değilmiş gibi, yukardan bakarak gülümsediniz.

— Olamaz, herhalde olamaz... *J'ai oublié.*

— Aynen böyle oldu. Zaten, kibirlenecek bir şey de yoktu. Bu resim hakkında bütün anlattıklarınız sizin uydurduğunuz budalalıklardan başka bir şey değildi. Bugün kimse o madonna önünde kendinden geçmiyor. Kimse onu seyretmeye vakit harcamıyor. Birkaç moruğun dışında. Kanıtlandı bu.

— Kanıtlandı mı?

— Bir işe yaramıyor. Şu testi yararlı, çünkü içine su konabilir. Bu kalem istediğimi not etmeme yarıyor. Oysa o resim,

doğada görülenlerden bin kat kötü bir kadın yüzü alt tarafı. Bir elma çizsem, yanına da gerçek bir elma koysam, hangisini seçersiniz? Yanılacağınızı hiç sanmam. Özgür araştırmanın ilk ışığı değdikten sonra teorilerinizden geriye kalan bu işte.

— Peki, peki...

— Alaylı alaylı gülüyorsunuz. Sadaka hakkında neler diyordunuz? Sadaka vermek insana kibirli, ahlaksızca bir haz verir. Yoksulun zayıflığıyla karşılaştırdığında, zenginin, zenginliğinden, gücünden zevk alır. Sadaka vereni de, alanı da bozar. Üstelik amacına da ulaşmaz, sefaleti artırır. Çalışmak istemeyen tembeller, sadaka verenlerin çevresine üşüşürler. Kazanmak umuduyla yeşil örtünün çevresine toplanan kumarbazlar gibi... Oysa fakirler önlerine atılan parayla, dertlerinin yüzde birini bile çözümleyemezler. Hayatınızda kaç para dağıttınız? Seksen kopek. En fazla o kadar, hatırlamaya çalışın! En son ne zaman sadaka verdiğinizi hatırlamaya çalışın, iki yıl, belki de dört yıl olmuştur. Konuşup başkalarının hareketine engel olmaktan başka bir şey yaptığınız yok. Bu toplumda bile sadaka yasalarla yasaklanmalıdır. Yeni toplumda yoksul kalmayacak zaten.

— Başkalarının sözlerinden oluşan bir şelale! Yeni toplum! Demek buraya kadar geldiniz! Talihsiz kadın, Tanrı yardımcınız olsun!

— Evet, oraya kadar geldim, Stepan Trofimoviç. Herkesin çoktan bildiği yeni fikirleri benden özenle gizliyordunuz. Bunu kıskançlıktan, üzerimdeki egemenliğinizi sürdürmek için yapıyordunuz. İşte, bir Julya bile benden yüz verst önde. Ama gözlerim açıldı artık. Sizi elimden geldiği kadar savundum. Stepan Trofimoviç, ama herkes sizi suçluyor.

— Yeter! dedi birden ayağa kalkarak. Yeter! Tövbeden başka ne dileyebilirim sizin için?

— Bir dakika daha oturun, Stepan Trofimoviç. Daha bitirmedim. Edebiyat matinesinde bir şey okumanız istendi, bunu sağlayan benim. Ne okumayı düşünüyorsunuz?

— Size göre bir bardak, bir kalem kadar değeri olmayan o kraliçeler kraliçesi, insanlık ideali, o Madonna üzerine birkaç sayfa.

— Tarihi bir hikaye olmayacak yani! diye haykırdı Varvara Petrovna, hayal kırıklığına uğramıştı. Kimse dinlemez sizi. O Madonna'ya taktınız! Dinleyicileri uyutmaktan ne zevk alacağınızı anlamıyorum. Emin olun, Stepan Trofimoviç, yalnız sizi düşünerek konuşuyorum. Küçük bir hikaye, Ortaçağda, İspanyol Sarayındaki hayat üzerine küçük bir hikaye seçmek çok daha iyi olur. Şu kendinize özgü şakalardan da ekleyebilirsiniz buna. Saray hayatının gösterişi, güzel kadınlar, zehirlemeler, ne kadar ilginçtir hepsi! Karmazinov, sizin İspanya tarihinde ilginç bir konu bulamayışınızın tuhaf olacağını söylüyor.

— Karmazinov, o içi boş budala benim için konu mu arıyor?

— Karmazinov bir devlet adamının zekâsına sahip. Sözleriniz çok küstahça, Stepan Trofimoviç.

— Karmazinov'unuz budala ve yaramaz bir kocakarıdır! *Chère, chère!* Sizi iyice avuçlarına almışlar! Tanrım!

— O gösterişli havası yüzünden nefret ediyorum ondan, ama zekasının hakkını vermek gerekir. Tekrar ediyorum, bütün gücümle sizi savundum, elimden geldiğince. Neden sıkıcı ve gülünç duruma düşesiniz? Tersine kürsüye gülümseyerek, geride kalmış bir devrin temsilcisi olarak çıkın. Onlara bir iki hikaye anlatın. Yalnız sizde olan o espri gücüyle... Yaşlı, bir başka devrin adamı ve geride kalmış olmınızın ne önemi var? Bunu konuşmanızın başında, gülümseyerek, kendiniz kabul edin. Herkes sizin bir kalıntı, bir fosil, ama sevimli, esprili bir kalıntı olduğunuzu görecektir... Eski devrin insanı, ama bugüne kadar inandığı fikirlerin budalalığını farkedecek kadar zeki bir insan. Haydi, beni kırmayın, rica ederim!

— *Chère,* yeter! Üstelemeyin. Mümkün değil bu. Madonna'dan söz edeceğim onlara ve öyle bir fırtına estireceğim ki ya onları ezecek ya da beni devirecek.

— Sizi devireceğine emin olun, Stepan Trofimoviç.

— Kaderim bu. Bir elinde makas, merdivene en önde tırmanıp eşitlik, kıskançlık ve... mide adına idealin kutsal yüzünü yırtacak şu alçak köleden, şu aşağılık uşaktan söz edeceğim. Dilerim bedduam gerçekleşir ve sonra...

— Tımarhaneye mi?

— Belki. Ama yensem de, yenilsem de, aynı akşam heybemi alacağım, dilenci heybemi; malımı mülkümü, bütün armağanlarınızı, ödeneklerinizi ve verilmiş sözlerinizi bırakacağım. Yaya olarak gideceğim buralardan, hayatımı herhangi bir tüccarın yanında öğretmenlik yaparak kazanmak ya da bir çitin dibinde açlıktan ölmek üzere. Kararım kesin. *Alea jacta est!*»

Yeniden yerinden kalktı.

Varvara Petrovna da kalktı, gözleri öfkeden alev alev parlıyordu.

«Bundan emindim! diye bağırdı. Yıllardır yalnızca beni, beni ve evimi küçük düşürebileceğiniz bir anı beklediğinizi biliyordum! Bu öğretmenlik ya da çit dibinde ölmek hikayesi de ne oluyor? Sırf kötülük ve iftira!

— Beni her zaman hor gördünüz, ama ben hayatımı hanımıma sadık bir şövalye olarak bitireceğim. Çünkü hiç bir şey sizin düşünceleriniz kadar değerli olmadı benim için. Şu dakikadan başlayarak sizden hiç bir şey kabul etmiyorum. Ama hiç bir şey beklemeden saygı göstermeye devam edeceğim.

— Ne kadar budalaca bir şey?

— Bana hiç bir zaman saygı duymadınız. Birkaç zayıf yanım olabilir. Evet bir asalak olarak yaşıyordum, şimdi nihilizmin dilini konuşuyorum. Ama asalak olarak yaşamak hiç bir davranışımın temel ilkesi olmamıştır. Kendiliğinden oluyordu bu, nasıl bilemem... Her zaman aramızda, yemenin de, içmenin de ötesinde bir şeyler olduğunu düşünürdüm. Hiç bir zaman, hiç bir zaman bir alçak olmadım! Şimdi, doğru yola! Yanlışlarımı düzeltmek için! Zaman oldukça geç, sonbahar ilerlemiş, kırlar sise boğulmuş, yaşlılığın buzları yolumu örtüyor. Rüz-

garın uğultuları arasında mezarın çağrısını seçebiliyorum... Ama haydi yola! Önümde yeni bir yol açılıyor:

Tertemiz bir aşkla dolu,

Tatlı düşüne sadık...

Veda ediyorum size, rüyalar! Yirmi yıl: *Alea jacta est!*» Yüzü birden gözyaşlarıyla ıslandı. Şapkasını aldı.

«Latince anlamam» diye mırıldandı Varvara Petrovna, heyecanına karşı koyarak.

Kimbilir? Belki o da ağlamak istedi, ama öfke ve gurur bir kere daha baskın çıktı.

«Bir tek şey bilirim ben, yaptığınız çocukluk. Bencil tehditlerinizi hiç bir zaman yerine getiremeyeceksiniz. Hiç bir yerde, hiç bir tüccarın yanına gitmeyeceksiniz. Aylığınızı almayı, çekilmez arkadaşlarınızı salı günleri çağırmayı sürdürerek yine benim elime kalacaksınız, Stepan Trofimoviç.

— *Alea jacta est!* ded i.Bir selam verdi, ve diriden çok bir ölü gibi evine döndü.

ALTINCI BÖLÜM

PİYOTR STEPANOVİÇ KOŞUŞTURUYOR

I

Şenlik günü kesin olarak saptanmıştı, ama von Lembke gittikçe daha içine kapanık ve düşünceli görünüyordu. İçinde garip, uğursuz önseziler vardı, bu da Julya Mihaylovna'yı çok kaygılandırıyordu. Doğrusu işler pek öyle iyi gitmiyordu. Yumuşak huylu biri olan eski vali yönetime belli bir düzensizlik sokmuştu. Öte yandan bazı bölgelerde hayvanları kırıp geçiren bir salgın görüldüğü gibi, ilimizi bir de kolera tehdit ediyordu. Bütün yaz boyunca şehirde ve köylerde sık sık yangın çıktı. Belki aptalca olan ama halk arasında gitgide yaygınlaşan bir söylentiye göre bunlarda bir cani parmağı vardı. Son günlerde hırsızlık sayısı iki katına çıkmıştı. O güne kadar talihi hep iyi gitmiş olan Andrey Antonoviç'in huzurunu bozan başka sorunlar çıkmasaydı, bunlar da pek o kadar önemli sayılmayabilirdi.

Julya Mihaylovna'yı en çok etkileyen, kocasının günden güne daha suskun ve gariptir, daha ağzı sıkı biri olmasıydı. Saklayacak neyi olabilirdi oysa? Doğrusunu söylemek gerekirse karısıyla ender olarak tartışıyor ve genellikle uysal davranıyordu. Karısının ısrarlarıyla, von Lembke son derece tehlikeli, belki de yasalara aykırı, ancak valinin yetkilerini artıran birkaç tedbir aldı. Aynı amaçla gözle görülür iki haksızlık yapıldı. Mahkemeye verilmeyi, hatta Sibirya'ya sürülmeyi hak edecek birtakım kişiler

Julya Mihaylovna'nın araya girmesiyle nerdeyse ödüllendirildiler. Bazı istekler, bazı bilgi talepleri sistemli olarak yanıtsız bırakıldı. Bütün bunlar sonradan ortaya çıktı. Von Lembke her şeye katılmakla kalmıyor, üstlendiği görevlere karısının karışmasına bile tepki göstermiyordu. Buna karşılık, Julya Mihaylovna'nın şaşkın bakışları altında, bir «hiç» için şahlandığı da oluyordu. Hiç kuşkusuz, bu birkaç dakikalık başkaldırmalarla uysallık günlerinin acısını çıkarıyordu. Ne yazık ki, bütün uyanıklığına rağmen, Bayan Lembke, doğuştan nazik bir adam olan kocasının bu aşırı inceliğini anlayamıyordu. Başında öyle çok dert vardı ki! Çoğu karışıklık bundan kaynaklandı.

Zaten bu sorunlar beni ilgilendirmiyor. Nasıl söz edileceğini bile bilmem ben bunlardan. Yönetim işlerinde yapılabilecek yanlışları yargılamak bana düşmez. Bu yüzden o konuları bir yana bırakıyorum. Yazma amacım bambaşka benim. Ayrıca, şu günlerde ilimizde açılan soruşturma kuşkusuz başka gerçekleri gün ışığına çıkaracaktır. Biraz beklemek yeterli. Bununla birlikte zaman zaman bazı açıklamalardan kaçınmak da mümkün değil.

Julya Mihaylovna konusunda anlattıklarımı sürdürüyorum. Zavallı kadın (ona çok acıyorum) daha aramıza girer girmez giriştiği bu garip ve tehlikeli manevralara başvurmadan da herhalde her istediğini, onu çeken her şeyi (şan, şöhret ve diğer şeyleri) elde edebilirdi. Ama ya hayalgücünün kuvvetli olmasından ya da gençliğinde uğradığı hayal kırıklıkları yüzünden talih yüzüne güler gülmez, kendisinin çok büyük şeyler yapmaya adanmış biri olduğunu sandı ve neredeyse başkaları arasından bu iş için «seçilmiş» biri olduğunu düşündü. Hayallerini destekleyenler —sayıları oldukça fazlaydı— ondan her istediklerini elde ediyorlardı. Kendisini eşsiz ve bağımsız sanan zavallı kadın hemen her türlü entrikanın oyuncağı oldu. Saflığından yararlanan becerikli kişiler, onun kısa süren saltanatı sırasında ufak tefek işlerini yoluna koydular. Kafasında, özgürlük kılıfı altında, çelişkili düşünceler dolaşıp duruyordu. Aynı anda, hem büyük

mülkiyet, hem aristokratik ilkeler, hem idari yetkilerin artırılması, hem demokratik idealler, hem yeni kurumlar, hem düzen, hem düşünce özgürlüğü, hem sosyalizm, hem soylu salonlarının katı kuralları, hem de çevresindeki gençlerin bayağı rahatlıklarından yanaydı. Herkesi mutlu etmeyi, uzlaşmayanı uzlaştırmayı, daha doğrusu herkesi kendi kişiliğine tapmada birleştirmeyi düşlüyordu. Gözdeleri vardı. Bunlar arasında, en kaba dalkavuklukla onu etkileyen Piyotr Stepanoviç başta geliyordu. Ama Piyotr Stepanoviç'i tutmasının başka bir nedeni daha vardı, zavallı kadının kişiliğini gösteren gülünç bir neden. Onun, Devlete karşı girişilen önemli bir komployu kendisine açıklayacağına mutlak gözüyle bakıyordu. Ne kadar tuhaf görünürse görünsün durum gerçekten böyleydi. Nedendir bilinmez, ilimizde Devlete karşı bir komplo hazırlanmakta olduğuna inanıyor ve Piyotr Stepanoviç de bazen esrarlı suskunluğu, bazen de üstü kapalı imalarıyla bu garip inancın köklenmesine yardım ediyordu. Bayan Lembke onun bütün Rus devrimcileriyle ilişkisi olduğuna, ama aynı zamanda, kendisine tapma derecesinde bağlı olduğuna inanıyordu. Komplonun ortaya çıkarılması, Petersburg makamlarından gelecek teşekkür, kocasının mesleğinde yükselmesi, gençliğin uçurumun kenarından kurtarılmasındaki katkısı, bunların hepsi, karışık kafasında birbirleriyle uyum halinde düşüncelerdi. Piyotr Stepanoviç'i kurtarmayı başardığına göre (buna kesinlikle inanıyordu) ötekileri de kurtarabilirdi. Aralarından hiç birinin başına bir şey gelmeyecekti. Petersburg'a, durumu, herkesi kurtarabilecek şeklide iletebilirdi. Kendisini ancak yüksek adalet duygularının yönlendirmesine izin verecekti. Tarih, hatta belki Rus liberalizmi onun adını sonunda saygıyla anacaktı. Ama bu arada komplo da ortaya çıkarılmış olacaktı. Bir taşla birkaç kuş avlanacaktı kısacası.

Fakat, her ne pahasına olursa olsun, en azından şenlik süresince Andrey Antonoviç'in yüzünün gülmesi gerekiyordu. Bu yüzden onu sakinleştirmek ve oyalamak zorunluydu. Bu amaçla, kocasına hemen Piyotr Stepanoviç'i gönderdi. Umudu, Piyotr

Stepanoviç'in şu meşhur komployla ilgili birkaç taze haberi aktarması sayesinde, onun sıkıntısının dağılmasıydı. Genç adamın becerisine güveniyordu.

Piyotr Stepanoviç çoktandır von Lembke'nin bürosuna gitmemişti. «Hasta»nın kendisini özellikle kötü hissettiği bir anda oraya damladı.

II

O sıralarda Bay von Lembke'nin içinden çıkamadığı olaylar başgöstermişti. Piyotr Stepanoviç'in yakın zamanlarda ağırlandığı bir ilçede, askeri birliğin komutanı herkesin önünde bir asteğmene uyarıda bulunmuştu. Asteğmen az konuşan, içine kapanık, okuldan yeni mezun olmuş, çiçeği burnunda bir subaydı. Ufak tefek, şişman ve kırmızı yanaklı olmasına rağmen kendisine bir havalar veriyordu. Aldığı uyarı onu çok kızdırmış, birliği şaşırtan tiz bir çığlık atarak komutana saldırmıştı. Onu tokatlamış ve omuzunu öyle bir ısırmıştı ki yakaladıktan sonra ayırmak epeyce zor olmuştu. Aklını kaçırmış olduğu kuşkusuzdu. Gerçekten de, son zamanlarda inanılmaz davranışlarda bulunuyordu. Bri keresinde, ev sahibesine ait olan iki ikonayı pencereden dışarı fırlatmış, üstelik de birini baltayla parçalamıştı. Odasında, masaların üstüne Voght, Moleschott ve Büchner'in kitaplarını dizmiş olduğu ve her akşam bunların önünde mum yaktığı biliniyordu. Odasında bulunan kitapların sayısına bakılacak olursa bilgili bir adam olmalıydı. Elli bin frangı olsa, Bay eHrzen'in kitaplarından birinde alaylı bir şekilde anlattığı «askeri öğrenci» gibi, belki o da Markiz adalarına yelken açardı. Tutuklandığında, ceplerinde ve evinde sert ifadeli bildiriler bulunmuştu.

Bildirilerin kendi başlarma öyle pek önemleri yoktu. Bana kalırsa üzerlerinde durmaya bile değmezdi. Onlardan öyle çok görmüştük ki! Ayrıca bildiriler yeni değildi, daha sonra öğre-

nildiğine göre aynıları geçenlerde X. ilinde dağıtılmıştı. Altı hafta önce komşu ili gezen Liputin bu bildirilerin orada çoktan yayıldığını söylüyordu. Ancak Andrey Antonoviç'i etkileyen Şpigulin fabrikası müdürünün, asteğmenin evinde bulunanların benzerleri olan iki veya üç deste bildiriyi polise teslim etmiş olmasıydı. Desteler henüz açılmamıştı ve işçilerden hiç birinin bunları açıp okumaya vakti olmamıştı. Aslında ciddi bir durum yoktu. Ama Andrey Antonoviç derin düşüncelere gömüldü. Ona göre olay hiç de hoş olmayan bir karmaşıklık taşıyordu.

Fabrika bir süre önce, şehrimizde büyük yankılara neden olan, başkentteki gazetelerin çevresinde büyük gürültüler kopardığı «Şpigulin skandalı»na sahne olmuştu. Üç hafta önce fabrika işçilerinden biri koleradan öldü. Bu ölümü başkaları izledi. Komşu illerde de hastalık görüldüğü için, şehirdeki panik iyice artmıştı. Ancak gerekli sağlık tedbirlerinin hemen alındığını belirtmekte yarar var. Bununla birlikte, zengin ve güçlü ilişkileri olan Şpigulin'lerin fabrikası müfettişler tarafından denetlenmemişti. Bu yüzden şehirde, bu fabrikanın bir mikrop yuvası olduğu ve işçilerin yaşadığı yerlerde yıllardır var olan pisliğin, hastalık komşu illerden getirilmemiş olsa bile, salgının pekâlâ buradan başlamasına sebep olabileceği fikri hemen yayıldı. Yöneticiler gereken tedbirleri aldılar. Andrey Antonoviç bu tedbirlerin uygulanmasıyla bizzat ilgilendi. Üç hafta içinde fabrika temizlendi, ancak hemen ardından, bilinemeyen nedenlerle sahipleri tarafından kapatıldı. Şpigulin kardeşlerden biri sürekli olarak Petersburg'ta yaşıyordu, öteki fabrikanın temizlenmesi emri verilir verilmez Moskova'ya gitmişti. Fabrika müdürü işçilerin hesaplarını kapattı, fakat hiç dürüst olmayan bir davranışla onları görülmemiş bir şekilde aldattığı için birtakım olaylara sebep oldu. İşçiler haklarının verilmesini istediler, pek fazla gürültü yapmadan da olsa, toplu halde polise gitme hatasını işlediler. İşte o sırada müdür fabrikada bulunan bildirileri Andrey Antonoviç'e verdi.

Piyotr Stepanoviç, adını bildirmeye gerek görmeden, bir

aile dostu olarak daldı valinin odasına. Zaten Julya Mihaylovna'dan da haber getiriyordu. Genç adamı karşısında gören von Lembke kaşlarını çattı ve somurttu. Piyotr Stepanoviç odaya girmeden önce, von Lembke bir aşağı bir yukarı dolaşarak, karısının bütün karşı çıkmalarına rağmen Petersburg'tan beraberinde getirdiği hödük ve suratsız bir Alman olan sekreteri von Blumer ile konuşuyordu.

«Hah! Sonunda yakaladım ketum valimizi, dedi Piyotr Stepanoviç gülerek ve elini masanın üstünde duran bildirilerden birinin üstüne koyarak. Koleksiyonunuz zenginleşiyor değil mi?»

Andrey Antonoviç kızardı.

«Çekin elinizi, bırakın onu çabuk! dedi öfkeden titreyerek. Sizi menederim...»

— Neyiniz var? Kızgınsınız galiba.

— İzninizle belirteyim ki, bayım, bundan böyle teklifsizliğinizi kaldıramayacağım. Şunu da hatırlamanızı isterim ki...

— Tanrım! Ciddi galiba...

— Susun! dedi von Lembke ayaklarını yere vurarak. İstemem ki...

Ne olup bitebileceğini Tanrı bilebilir ancak. Andrev Antonoviç'in sinirliliği, Piyotr Stepanoviç'in de, Julya Mihaylovna'nın bilmediği bir başka nedene dayanıyordu. Bu son günlerde öylesine sarsılmıştı ki, karısını ve genç adamı gizli gizli kıskanmaya başlamıştı. Geceleri çok zor anlar yaşıyordu.

«Ben de, biri size iki gün üstüste gece yarılarına kadar yazdığı romanı okuyup, fikrinizi öğrenmek isterse, size resmi formaliteler dışında tutmak istediği bir dost bilir artık diye düşünmüştüm... Julya Mihaylovna beni en yakın dostlarından biri olarak kabul ediyor. Sizin kafanızdan geçenleri ise anlamak zor! dedi Piyotr Stepanoviç onurlu bir tavır takınarak. İşte romanınız!» diye ekledi sonra, masanın üzerine mavi kağıda sarılı kalın bir tomar bırakarak.

Von Lambke'nin yüzü kızarıp bozardı.

— Nerede buldunuz? diye sordu ihtiyatla, bastırmaya çalıştığı bir neşeyle dolarak.

— Düşünebiliyor musunuz, tomar komodinin arkasına düşmüş. Sizden döndüğümde dikkatsizce fırlatmıştım herhalde. Önceki gün temizlik yapılırken bulundu. Bir hayli uğraştırdınız beni.

Lembke gözlerini yere çevirdi, sert bir havası vardı.

«Sizin yüzünüzden iki gece gözümü kırpmadım. Önceki gün bulundu ama, hepsini okumak için getirmedim hemen. İki gündür, gündüzleri meşgul olduğum için, geceleri okuyorum. Pek tatmin etmedi beni romanınız. Fikir yabancı bana. Zaten umurumda değil, hiç bir zaman eleştirmen olmaya niyetim olmadı. Fikir hoşuma gitmese de okumadan yapamadım romanınızı. Dördüncü ve beşinci bölümler... harika! Mizah dolu. Kahkahalarla güldüm. İnsanları nasıl gülünçleştirmişsiniz, *sans que cela paraisse!* Dokuzuncu ve onuncu bölümlerde aşk var, bu da benim alanıma girmiyor. Bununla birlikte etkili yerler var. Konuyu büyük bir incelikle ele almışsınız gerçi ama İgreniyef'in mektubunu okurken az kaldı ağlayacaktım. Yapmacığını sergilemeye çalışmanıza rağmen, duygu dolu bir mektup o. Öyle değil mi? Doğru tahmin edebilmiş miyim? Sonuca gelince, elimden gelse sizi döverdim. Ne söylemek istiyorsunuz? Evlenin, çok çocuğunuz olsun, mutlu olun! Hep aynı şey... Tabii okurlar da keyiflenecek, ben elimden bırakamadığıma göre kitabı. Ama bu daha kötü. Okur aptaldır, onları budalalıktan kurtarmak akıllı insanların işidir. Oysa siz... Ama yeter artık, haydi hoşçakalın. Bir dahaki sefere kızmayın sakın. Sizi ilgilendirebilecek bir iki şey söylemek için gelmiştim. Ama siz çabuk sinirleniyorsunuz...»

O arada Andrey Antonoviç romanı aldı ve meşe ağacından yapılmış kitaplığa kilitledi. Bir yandan da Blumer'e onları yalnız bırakmasını işaret etti. Adam odayı üzüntülü bir tavırla terketti.

«Sinirli değilim; yalnızca her taraftan tatsızlık çıkıyor» di-

ye mırıldandı asık bir suratla. Öfkesi geçmişti bile. Masasına oturdu. «Oturun,» diye ekledi, söyleyeceklerinizi dinliyorum. Çoktandır görmüyorum sizi, Piyotr Stepanoviç. Yalnız bundan böyle lütfen rüzgâr gibi girmeyin içeri... Çalışırken bazen...»

— Eskiden de böyle yapardım ben...

— Biliyorum ve bunu kötü niyetle yapmadığınıza da eminim. Ama birtakım sıkıntıları olunca insanın... Otursanıza.

Piyotr Stepanoviç divanın üstüne çöktü ve bağdaş kurdu.

III

«Sıkıntılarınız mı var? Şu budalalıklar yüzünden mi?» dedi bildiriyi göstererek. «Bu kağıtlardan istediğiniz kadar getireyim size. Kh... ilinde bir sürü gördüm.»

— Orada bulunduğunuz zaman mı?

— Tabii. Hatta birinin üstünde bir resim vardı. Bir balta resmi. İzin verir misiniz? (bildiriyi aldı) Evet balta. Aynısı...

— Evet balta. Görüyor musunuz?

— Ne oluyor? Bir baltadan mı korkuyorsunuz?

— Hayır, baltadan korkmuyorum. Hiç bir şeyden korkmuyorum. Ama iş karışık biraz... Bazı şartlar...

— Hangi şartlar? Fabrikada bulunmuş olmaları mı? Ha, hah! Biliyor musunuz, Şpigulin'in işçileri yakında kendi bildirilerini kendileri yazacaklar.

— Nasıl? diye sordu von Lembke sert sert bakarak.

— Evet. Çok kibarsınız onlara karşı. Çok yumuşaksınız, Andrey Antonoviç. Roman yazıyorsunuz siz. Oysa burada eski yöntemleri kullanmak gerekir.

— Eski yöntemleri mi? Ne demek bu? Fabrika temizlendi. Emir verdim ve fabrika temizletildi.

— Ama işçiler kıpırdanıyor. Hepsini sopadan geçirmek gerekir. O zaman her şey yoluna girer.

— Kıpırdanıyorlar mı? Kim uyduruyor bunu? Emir verdim, fabrika temizlendi.

— Ah! Andrey Antonoviç çok yumuşaksınız.

— Bir kere sandığınız kadar yumuşak değilim...» diye cevap verdi von Lembke gücenmiş bir tonda. Bu konuşma çok zor geliyordu ona. Sırf genç adamın ona bilmediği, yeni bir şey söyleyebileceği umuduyla, meraktan sürdürüyordu konuşmayı.

«İşte, eski bir tanıdık daha,» dedi Piyotr Stepanoviç, masanın üstünde duran ve Avrupa'da basılmış olduğu belli olan manzum bir bildiriyi göstererek. Bunu ezbere bilirim. *Kahraman!* Bakayım! Evet, o. Evet, bu kahramanı Avrupa'da tanıdım. Nasıl geçti bu elinize?»

— Bu bildiriyi Avrupa'da gördüğünüzü mü söylüyorsunuz? dedi von Lembke ilgiyle.

— Sanırım evet. Dört beş ay önce.

— Dışarda ne kadar çok şey görmüşsünüz! dedi von Lembke ona dikkatle bkaarak, Piyotr Stepanoviç ona aldırış etmeden kağıdı açtı ve yüksek sesle okumaya başladı:

Alçakgönüllü bir ırkın üyesiydi,
Halkın içinde büyüdü.
Ama Çar'ın intikam hırsı bırakmadı peşini,
Ne de Boyarların nefreti.
İşkence ve zulme,
Zindana ve ölüme direnerek,
Halkına öğretti,
Özgürlüğü, eşitliği ve kardeşliği.

Başkaldırıyı hazırladıktan sonra
Çarın karanlık zindanlarından
Kırbaçtan, kerpetenden ve cellattan
Kendini kurtararak başka ülkelere kaçtı.
Ayaklanmaya,
Can alıcı boyunduruğu kırmaya hazır olan halk

Smolensk'ten Taşkent'e kadar
Ürpererek bekliyordu öğrenciyi.

Alçak Boyarları
Hiç duraksamadan boğmak için
Sabırsızlıkla bekliyor gelecek olanı.
Malları paylaşmak için,
Kiliseyi, evliliği, aileyi
Köhne dünyanın bu utancını
ve Rus imparatorluğunu
Yıkmak için bekliyor sabırsızlıkla.

«O subayın evinde bulundu herhalde?» diye sordu Piyotr Stepanoviç.

— O subayı da mı tanıyorsunuz?

— Galiba! İki gün birlikte eğlendik. Yarı kaçıktı zaten.

— Kimbilir? Belki deli filan değildir...

— İnsanları ısırmış ama...

— İzin verin, bu dizeleri Avrupa'da görmüşseniz ve sonra da bunlar o subayın evinde bulunmuşsa...

— Ne? Ne demek istiyorsunuz? Bu bir sorgulama mı Andrey Antonoviç? Bakın ,diye devam etti Piyotr Stepanoviç ciddi bir tavır takınarak. Avrupa'dan dönünce ilgili kişilere gerekli açıklamaları yaptım. Anlattıklarım yeterli görüldü. Aksi durumda, bu şehri varlığımla onurlandırıyor olamazdım. Bu nedenle, bildiğim kadarıyla bu iş son bulmuştur ve kimseye hesap vermek zorunda değilim. Bu işe bir son verdiysem, bu başka çare olmamasındandı. Ama bir hain değilim ben. Julya Mihaylovna'ya tavsiye mektubunu verenler benim geçmişimi biliyorlar. Benim dürüst bir insan olduğuma inanıyorlar... Şeytan götürsün bütün bunları! Ben size ciddi bir konu konuşmak için geldim. Blumer'i çıkartmakla iyi ettiniz. Benim için önemli bir şey söz konusu Andrey Antonoviç. Sizden bir dileğim var.

— Bir dilek mi? Konuşun. Merakla bekliyorum doğrusu.

Beni her zaman çok şaşırttığınızı söylemeliyim Piyotr Stepanoviç.

Von Lembke biraz heyecanlanmış görünüyordu. Piyotr Stepanoviç oturuşunu düzeltti.

«Petersburg'ta, diye başladı, birçok şeyden açıkça söz ettim ama bazı şeyler söz konusu olunca sustum. Sustuklarım arasında bu da var (parmağıyla *Kahraman*'ı gösterdi). Birincisi, konuşmaya değmezdi pek, ikincisi de ben yalnızca sorulara cevap vermekle yetiniyordum. Böyle durumlarda gayretkeşlik etmekten nefret ederim. Bana göre bir hainle koşulların zorladığı dürüst bir insan arasındaki fark da buradadır. Neyse bırakalım bunları şimdi! Ama şimdi... Bu aptalların şimdi... madem ki her şey ortada ve hepsi elinizde... Belli ki sizden hiçbir şey gizlenemiyor. Dalgın havanıza rağmen açıkgözsünüz çünkü. Madem ki devam ediyorlar, ben... ben... Kısacası, bunlardan birini kurtarmak için geldim. Bir aptal. Belki de deli. Gençliği, mutsuzlukları, insancıl düşünceleriniz adına istiyorum bunu... Umut ediyorum ki siz yalnız romanlarınızda insancıl değilsiniz.» diye bitirdi sözlerini kaba bir alaycılıkla. Bir an önce sözünü bitirmek istiyormuş gibiydi.

İçten ama beceriksiz, çok ve çok ince, özellikle Von Lembke'nin uzun zamandır sezinlemiş olduğu gibi pek de akıllı olmayan bir insan görünümündeydi. Von Lembke, özellikle geçen hafta, odasında yalnız kalıp, nasıl olup da Julya Mihaylovna'nın gözüne girdiğini düşünerek ona sövüp saydığı geceden beri böyle düşünüyordu. Merakını mümkün olduğu kadar gizlemeye çalışarak ve yüksekten bakarak:

— Kim için merhamet diliyorsunuz, bütün bunların anlamı nedir? diye sordu.

— Şu... Şeytan götürsün! Size güveniyorsam bu benim suçum mu? Sizi soylu bir insan olarak görüyorsam ve özellikle zeki biri olduğunuza inanıyorsam, yani anlayışlı demek istiyorum, suç benim mi? Şeytan götürsün.

Zavallı çocuk bu işten nasıl sıyrılacağım bilemiyordu.

— Anlayın şunu artık. Adını verirsem. Ona ihanet etmiş olurum. Değil mi?

— Ama adını vermezseniz, kim olduğunu nereden bilebilirim?

— Tamam işte! Mantığınızla hemen her şeyin cevabını buluyorsunuz. Bu «kahraman», bu «öğrenci» Şatov'dur. Şimdi hre şeyi biliyorsunuz artık.

— Şatov mu? Ne demek istiyorsunuz?

— Söz konusu olan öğrenci Şatov. Burada oturuyor. Eski bir köle. Stavrogin'i tokatlayan genç.

— Biliyorum. Biliyorum, dedi Lembke. Neyle suçlanıyor? İstediğiniz nedir?

— Onu kurtarmak istiyorum. Anlamıyor musunuz? Sekiz yıldır tanıyorum onu. Hatta yakın bir dostu olduğumu da söyleyebilirim, diye bağırdı Piyotr Stepanoviç kendini kaybederek. Geçmişimin hesabını vermek zorunda da değilim. Bütün bunların hiçbir önemi yok. Üç kişi hepsi. Dışardakilerle birlikte on kişiyi bulmazlar. Önemli olan bu değil. Asıl olan benim sizin iyi duygularınıza, aklınıza, zekânıza güvenmem. Siz onun içinde bulunduğu durumu anlayacaksınız ve bu işleri yola sokacaksınız. Bunu bir sorun yapmayacağınıza inanıyorum. Bunlar talihsizliğe uğramış bir mutsuzun hayalleridir. Devletin güvenliğine karşı düzenlenmiş bir komplo söz konusu değil...»

Boğulacaktı sanki.

«Görüyorum ki bildiri işine karışmış, dedi Von Lembke gururlu bir tavırla. Ama tek başına olsaydı bu bildirileri hem burada, hem çevrede, hem de Kh... İlinde nasıl dağıtabilirdi? Sonra en önemlisi nereden almış bu bildirileri?»

— Size bunların hepsinin beş altı bilemediniz on kişi olduklarını söylüyorum. Nereden bileyim ben!

— Gerçekten bilmiyor musunuz nereden aldığını?

— Nasıl bilebilirim. Allah belâsını versin.

— Ama Şatov'un örgütün içinde olduğunu biliyorsunuz.

— Ah, dedi Piyotr Stepanoviç, karşısındakinin rahatsız edi-

ci sorgulamasından kurtulmak istiyormuş gibi, sabırsız bir hareketle. Dinleyin, size bütün gerçeği söyleyeceğim. Bildirilerle ilgili hiçbir şey bilmiyorum. Kesinlikle hiçbir şey. Anlıyor musunuz bu kelimenin ne anlama geldiğini? Hiçbir şey. Şu asteğmen vardı, başka biri daha vardı... Burada bir üçüncü kişi daha... Bir de Şatov belki. Hiçten... tozdan ibaret bunlar! Ben buraya Şatov için geldim. Onu kurtarmak gerekiyor çünkü bu şiiri o yazdı. Avrupa'da o bastırdı bunları. Bundan eminim. Bildirilere gelince hiçbir bilgim yok.

— «Şiir onunsa, bildiriler de onundur. Şatov'dan hangi nedenlerle kuşkulanıyorsunuz?»

Piyotr Stepanoviç sabrı taşmış bir adam havasıyla, cebinden cüzdanını çıkardı, içinden bir pusula çekti. «İşte nedenlerim!» diye haykırdı masanın üstüne atarak. Lembke altı ay önce burada yazılıp, Avrupa'ya gönderilen yazıyı okudu. Hepsi iki satırdı:

«Ne *Kahraman*'ı ne de başka bir şeyi burada bastırabilirim. Orada bastırın.»

Lembke gözlerini Piyotr Stepanoviç'e kaldırdı ve baktı. Varvara Petrovna doğru söylüyordu: Andrey Antonoviç bazen beyinsiz bir koyun gibi bakıyordu.

— Açıklayacağım, dedi Piyotr Stepanoviç aceleyle. Bu şiiri altı ay önce burada yazdı, ama bastıramadı. O zaman da dışarıda bastırılmasını istedi. Mesele açık galiba.

— Tamamen açık. Ama kime söylüyor bunu? Açık olmayan bu, dedi Von Lembke.

— Kirilov'a tabii ki! Pusula Avrupa'ya, Kirilov'a gönderilmiş. Bilmiyor muydunuz bunu? Beni gücendiren bunu anlamamış görünmenizdir. Bu şiirin de, öteki bazı şeylerin farkındasınız uzun süreden beri. Burada masanızın üstünde nasıl bulunuyorlar? Demek ki bunlara el koymayı başardınız! Bu böyleyse, niçin bana işkence ediyorsunuz?

Sinirli bir şekilde mendiliyle alnında biriken terleri sildi.

«Gerçekten bazı şeyleri biliyorum,» diyerek sorulan soruyu ustaca geçiştirdi Lembke. «Ama bu Kirilov kim?»

— Şehrimize yeni gelen mühendis. Stavrogin'in düello tanığı. Manyak, delinin biri. Sizin asteğmen belki daha delirmek üzeredir, ama öteki, şu Kirilov, tam anlamıyla delinin biri. Garanti bu. Ah! Andrey Antonoviç, eğer hükümet bunların gerçekten ne olduğunu bilseydi, elini bile kaldırmazdı onlara. Tımarhanelik hepsi. İsviçre'de kongrelerinde bulunmuş ve istediğim gibi inceleyebilmiştim onları.

— Bu hareketin liderlerinin gizlendiği yerde mi?

— Liderler mi? Olsa olsa üç kişi. İnsanın içi kararır bunlara bakınca. Nedir bu hareket? Bildiriler? Ya yandaşları? Onlara bakalım bir de! Akıllarını kaçırmış asteğmenler ve birkaç öğrenci! Siz akıllı bir insansınız, size soruyorum. Nasıl oluyor da aralarında hiç önemli bir insana rastlanmıyor? Niçin öğrenciler ve yirmi yaşlarında çocuklarla yetinmek zorunda kalıyorlar hep? Çok mu kalabalık bunlar peki? Bir sürü polis taktılar peşlerine, ama kaç tanesi yakalanabildi? Topu topu yedi kişi. Size söylüyorum, insan sıkılıyor bunlardan söz ederken!

Von Lembke dikkatle dinliyordu onu, ama içinden «bülbül masalla beslenmez» der gibiydi.

«Bir dakika lütfen. Pusulanın dışarı postalanmış olduğunu iddia ediyorsunuz, oysa hiç bir ad yok üstünde. Peki nereden, Avrupa'ya, Kirilov'a postalanmış olduğunu çıkarıyorsunuz? Gerçekten Şatov tarafından yazılmış olduğunu nasıl bilebiliyorsunuz?

— Şatov'un yazısından bulun birkaç satır ve bu pusulayla karşılaştırın. Bürolarınızdan birinde imzası bulunur mutlaka. Kirilov'a gelince, pusulayı bana gösteren bizzat kendisidir.

— Dolayısıyla, siz de...

— Tabii, ben de... Avrupa'da birçok şeyden haberdardım. Bu şiire gelince, öyle sanıyorum ki Şatov Avrupa'da dolaşırken, Herzen tarafından karşılaşmalarının bir anısı olarak yazılmış. Bir tanıtma mektubu biçiminde sanki. Bir övgü mektubu...

Şeytan çarpsın biliyorsam eğer... Bu bildirileri ortalıkta dolaştıran Şatov'dur. «Bakın Herzen ne düşünüyor benim için» der gibi.

— Tamam! Tamam! dedi Lembke sonunda anlamış gibi her şeyi. Ben de sorup duruyordum kendi kendime. Bildiriler tamam da, bu şiir ne oluyor diye.

— Nasıl olur da anlamazsınız? Neden gevezelik ettim bu kadar bilmem? Dinleyin Şatov'u bana bırakın. Filipov'un evinde gizlenen Kirilov da içlerinde olmak üzere hepsini şeytan götürsün. Şatov da barınmıştı orada zamanında. Beni sevmiyorlar geri döndüğüm için. Ama Şatov'u verin bana. Her şeyi sereceğim önünüze. Size yararlı olurum çok, Andrey Antonoviç. Bence örgüt adını verdikleri küçük çete dokuz, on kişiden oluşuyor. Ben de kendi adıma gözlüyorum onları. Üçünü tanıyoruz: Şatov, Kirilov ve şu asteğmen. Ötekilere gelince, onları yakından *izliyorum*... O kadar da miyop değilim. Kh... ilindeki gibi aynı. Orada da bildiriler iki üniversite öğrencisi, bir liseli, iki soylu aile çocuğu, bir öğretmen ve altmış yaşlarında alkolik bir emekli binbaşının evinde ele geçirilmişti. İnanın bana, hepsi bu kadardı. Herkes çok şaşırmıştı. Bana altı gün gerek. Hesaplarımı yaptım. Tam altı gün. Sonuç almak istiyorsanız, altı günden önce dokunmayın onlara sakın. Hepsini bir arada teslim edeceğim size. Daha önce müdahale etmeye kalkışırsanız, yuvayı boş bulursunuz. Ama Şatov'u bana bırakın. En iyisi onu gizlice buraya getirmek, burada dostça, aradaki perdeleri kaldırarak sorguya çekmek... Eminim, ağlayarak ayaklarınıza kapanacaktır. Sinirli, mutsuz bir insandır. Karısı Stavrogin'le düşüp kalkıyor. Kendisini iyi karşılayın, her şeyi açıklayacaktır size. Ama altı gün beklemek gerekir. Ve özellikle, özellikle Julya Mihaylovna'ya tek kelime söylemeyin. Sırdır bu. Sır saklayabilir misiniz?

— Nasıl? dedi Lembke şaşkın şaşkın bakarak.

— Julya Mihaylovna'ya hiç bir şey söylemediniz mi?

— Ona mı? Tanrı korusun. Ah! Andrey Antonoviç gö-

rüyorsunuz ya, ona ve dostluğuna çok değer veriyorum... Ama bu hatayı yapmam. Onunla ters gitmem. Çünkü bunun ne kadar tehlikeli olduğunu bilirsiniz. Bazı imalarda bulunmuşumdur belki, sever çünkü böyle şeyleri. Ama size yaptığım gibi ona da bazı isimler vermeye gelince. Yok, o kadar uzun boylu değil. Şimdi niye konuştum sizinle? Çünkü siz her şeye rağmen, uzun yıllar meslek tecrübesi olan ciddi bir insansınız. Görmüş geçirmiş bir insansınız. Öyle sanıyorum ki bu tür işlerde, siz atacağınız her adımı önceden kestirebilirsiniz. Petersburg'ta gözünüzün önünde birçok olay oldu çünkü. Ama ona gidip bu iki ismi versem, gider herkese yayar hemen bunu. Buradan Petersburg'u hayrete düşürmek istiyor. Yok, çok heyecanlı, ateşli bir kadın...

— Evet, biraz fazla gayretli, diye mırıldandı Andrey Antonoviç keyifle, ama biraz da bu kafasız gencin Julya Mihaylovna hakkında böyle serbestçe konuşmasına içerleyerek. Fakat Piyotr Stepanoviç söylediklerini yeterli bulmayarak Lembke'yi tavlamak ve tamamen avucunun içine alabilmek için dozu arttırmak istedi.

— Evet, biraz fazla gayretli. Çok zeki ve kültürlü kadın, ama işe karışırsa, kuşları uçuracaktır. Dayanamaz o. Altı gün değil, altı saat bile dayanamaz. Ah, Andrey Antonoviç sakın bir kadına altı günlük bir süre tanımayın. Umut ederim benim bu konuda bazı tecrübelerim olduğunu kabul edersiniz. Bazı şeyler biliyorum, siz de benim bazı şeyler bilecek kadar yetenekli olduğumu biliyorsunuz sanırım. Ben sizden altı günlük bir süre istiyorum. Bu, kapris yaptığımdan değil. Durum öyle gerektiriyor.

— Duymuştum, diye söze başladı von Lembke biraz duraksayarak. Avrupa'dan dönüşünüzde gerekli yerle bir tür pişmanlık açıklaması yaptığınızı duymuştum.

— O zaman yapmış olduğum açıklamaların ne önemi var?

— Tabii, ben işlerinize karışmak istemem. Ama bana öyle geliyor ki, siz şimdiye kadar hep başka türlü konuşuyordunuz.

Söz gelimi dinden, toplumsal kurumlardan, devletten söz ederken böyle konuşmuyordunuz.

— Evet. Aynı şekilde düşünüyorum yine. Yalnız bu düşünceleri bizim budalalar gibi uygulamamalıyız. Bütün mesele bu. İnsanları omuzlarından ısırmak, ne demek oluyor bu? Siz de benimle aynı fikirdeydiniz ve henüz çok erken olduğunu söylüyordunuz.

— O zaman başka türlüydü işler.

— Hah! Hah! Görüyorum ki sözlerini ölçüp biçen, dikkatli bir insansınız, dedi Piyotr Stepanoviç neşeyle gülerek. Dinleyin efendim. Sizi daha yakından tanımaya çalışmak gerekir. Bunun için böyle konuşuyordum ben. Bu yolla tanıdığım ilk insan değilsiniz siz. Karakterinizi öğrenmem gerekiyordu.

— Benim karakterimi öğrenip de ne yapacaksınız?

— Biliyor muyum ki ben bunu? Yeniden gülmeye başladı. Görüyorsunuz aziz ve saygıdeğer dostum Andrey Antonoviç, çok zekisiniz, ama ben o kadar olamadım daha. Hiç bir zaman da ulaşamayacağım sizin bulunduğunuz yere. Anlıyor musunuz? Anlıyorsunuz belki beni. Avrupa'dan döndüğüm zaman, yetkililere bazı bilgiler verdiğim doğru. İnançları samimi olan bir insan, niçin bu inançlar doğrultusunda hareket etmesin. Anlamıyorum bunu. Ama *orada* hiç kimsenin sizin karaktetirinizi öğrenme görevini vermedi bana ve genellikle hiç bir zaman böyle görevler almadım üstüme. Düşünün siz de. Bu iki adı ilk olarak size açıklamayabilirdim. Doğrudan doğruya *oraya* gönderebilirdim. Yani ilk açıklamalarımı yaptığım yere. Eğer bir ödül, herhangi bir maddi çıkar için çalışsaydım öyle yapardım. Çünkü şimdi Petersburg bana değil, size minnettar kalacak. Yalnızca Şatov için yapıyorum bunu, diye ekledi onurlu bir tavırla. Sırf Şatov için. Eski dostluğumuzun anısına... Tabii kaleminizi elinize alıp, *oraya* yazdığınız zaman, beni de biraz methedin isterseniz. Buna karşı çıkmam. Ha, hah! Hoşçakalın! Epey zamanınızı aldım. Bu kadar gevezelik etmemeliydim» diye bitirdi sözlerini divandan kalkarken. Halinden memnundu.

— Aksine, hemen hemen her şeyin yola girmiş olmasına çok sevindim, dedi von Lembke yerinden kalkarken. Karşısındakinin son sözleri açıkça çok iyi bir etki bırakmıştı üstünde.

— Hizmetlerinizi minnettarlıkla karşılıyorum ve emin olun gayretlerinizi bildirmek için elimden geleni...

— Özellikle altı gün süre. Bu süre içinde sakın kımıldamayın yerinizden. İşte bana gerekli olan şeyler.

— Çok güzel.

— Gayet tabii. Elinizi kolunuzu bağlamıyorum sizin, o kadar ileri gitmem. Soruşturmanızdan vazgeçmeyebilirsiniz. Benim tek istediğim zamanından önce ürkütmemeniz onları. Bunun için zekâ ve tecrübenize güveniyorum. Her türlü polisiniz olmalı sizin!

Piyotr Stepanoviç neşeli bir kahkaha attı. Von Lembke ölçülü ama şaşkın bir durumda cevap verdi.

— Tamamen böyle değil. Gençliğin yanlış düşünceleri var bu konuda. Ama yeri gelmişken şunu söyleyeyim: Eğer bu Kirilov Stavrogin'e tanıklık ettiyse, o zaman Stavrogin de...

— Ne?

— Madem ki samimi arkadaşlar...

— Hayır! Hayır! Hayır! Burada yanılıyorsunuz ne kadar zeki olursanız olun. Hatta şaşırtıyorsunuz beni. Bu konuda bilginiz olduğunu sanıyordum. Hım!... Stavrogin tam aksi düşüncededir... *Avis au lecteur.*

— Mümkün mü bu? Olabilir mi? dedi Lembke kuşkulu bir şekilde. Julya Mihaylovna bana dedi ki... Petersburg'tan aldığı haberlere göre Stavrogin'e bazı görevler verilmiş.

— Hiç bilmiyorum, hiç! Kesinlikle hiç bir şey bilmiyorum. Hoşçakalın. *Avis au lecteur!* diye kısa kesip attı Piyotr Stepanoviç. Kapıya doğru koştu.

— Bir dakika Piyotr Stepanoviç! Bir dakika daha, diye bağırdı Vali. Küçük bir iş daha var. Ondan sonra tutmayacağım sizi artık.

Von Lembke bir çekmece açtı, içinden bir zarf çıkardı.

— Aynı türden bir örnek daha. Bunu gösterirken size güvendiğimi de kanıtlamış oluyorum. İşte. Ne düşündüğünüzü söyleyin bana.

Zarfın içinde bir gün önce Lembke'ye gönderilmiş, kimin yazdığı belli olmayan, tuhaf bir mektup vardı. Piyotr Stepanoviç canını pek sıkan aşağıdaki satırları okudu:

Ekselans,

Çünkü rütbeniz budur. Yüksek kişiliğinize ve vatana karşı bir suikast hazırlandığım ihbar ediyorum size. Çünkü her şey bunu gösteriyor. Uzun yıllar ben de dağıttım bunlardan yüzlercesini. Bir ayaklanma hazırlanıyor. Yetkililer zamanında müdahale etmezse, her biri dili bir karış çıkmış yüzlerce kişiyi sokaklara dökecek binlerce bildiri var. Çünkü çok şey vaat edildi. Halk budaladır, üstelik votka da var. Hepsinden korkuyorum. Yapmadığım bir şeyden pişmanlık duyuyorum, çünkü suç şartlarındır. Eğer vatanın, kiliselerin, ikonaların kurtuluşu için bir ihbar gerekiyorsa, bunu yapabilecek tek kişi benim. Yalnız üçüncü şubenin telgrafla affedildiğimi bildirmesi şartıyla; ama yalnızca bana. Ötekilere gelince, onlar mahkemede versinler hesaplarını. İşaret olarak her akşam, saat yedide kapıcının penceresine, yanan bir mum koyun. Mumu gördüğüm zaman inanacağım ve başkentten uzatılan eli öpmeye geleceğim. Ama bir de aylık bağlanmalı yoksa nasıl yaşayabilirim? Bundan pişman olmayacaksınız, çünkü nişan verilecek size. Ama susun! Başımı uçururlar yoksa. Ekselansınızın ayaklarına kapanırım.

Umutsuz ve tövbekâr bir ilerici
kimliği gizli

Von Lembke mektubun kapıcı yokken odasına bırakılmış olduğunu söyledi.

Piyotr Stepanoviç kaba bir dille:

— Peki ne düşünüyorsunuz bu konuda? diye sordu.

— Öyle sanıyorum ki benimle alay etmek istediler.

— Olabilir. Sizi aldatamazlar.

— Gerçekten de çok aptalca yazıldığından böyle olduğuna inanıyorum daha çok.

— Daha önce de böyle mektuplar aldınız mı?

— Bir ya da iki tane. Onlar da imzasızdı.

— Tabii. İmzalanmaz bunlar. Üslup, yazı aynı mıydı?

— Hayır, hem üslup, hem yazı değişikti.

— Bunun gibi soytarıca mıydı?

— Evet, soytarıca ve... iğrenç.

— Madem ki daha önce de almışsınız bunlardan, büyük ihtimalle bu da aynı kaynaktan geliyordur.

— Her şeyden önce, çok aptalca yazılmış: Bunlar okumuş insanlar, böyle budalaca şeyler yazmazlar.

— Tabii.

— Peki ya gerçekten bir ihbar söz konusuysa.

— Akla yakın değil, dedi Piyotr Stepanoviç kuru bir sesle. Bu üçüncü şube telgrafı ne demek? Ya bu aylık? Açıkça bayağı şakalar bunlar.

— Haklısınız, dedi Lembke yüzü kızararak.

— Ne yapalım biliyor musunuz? Verin mektubu bana. Kimin yazdığını bulayım size. Ötekileri teslim etmeden önce bulacağım size onu.

— Alın, dedi von Lembke biraz duraksayarak.

— Bu mektubu hiç kimseye gösterdiniz mi?

— Hayır, hiç kimseye.

— Julya Mihaylovna'ya demek istiyorum.

— Tanrı korusun! Tanrı aşkına siz de kimseye göstermeyin onu! diye haykırdı Vali şaşkın bir şekilde. Alt üst olacak ve çok kızacaktır bana.

— Evet, ilk yakalayacağı siz olacaksınız: Diyecektir ki, eğer birisi size böyle bir mektup yazma cesaretini gösteriyorsa bunun sorumlusu sizsiniz. Kadın mantığı bellidir. Haydi eyvallah. Üç gün sonra bu mektubun sahibini bulabilirim size. Anlaşmamızı unutmayın.

IV

Piyotr Stepanoviç belki aptal değildi ama kaçak Fedka onun «yaratmış olduğu insanla yaşadığını» söylerken haklıydı. Von Lembke'den ayrılırken hafiflemişti. Çünkü en azından ihtiyaç duyduğu altı gün içinde rahat edecekti. Oysa yanılıyordu ve bu yanılgı genç adamın Andrey Antonoviç'i son derece saf bir insan sanmasından kaynaklanıyordu.

Bütün çekingen ve korkak insanlar gibi Andrey Antonoviç de kendisini belirsizlikten kurtaran birisine karşı ilk anda son derece güven duyardı. Piyotr Stepanoviç'in gitmesinden sonra da, ilerde çıkabilecek karışıklık ve sıkıntılara rağmen, durum oldukça açık göründü ona. Eski kuşku ve duraklamalarından eser kalmamıştı. Dinlenme özlemi içindeydi, kendisini çok yorgun ve güçsüz hissediyordu birkaç gündür. Ama ne yazık ki kısa süre içinde sıkıntılar baş gösterdi. Petersburg'ta geçirdiği uzun yıllar silinmez izler bırakmıştı onda. «Yeni kuşağın» resmi ve hatta gizli tarihine hiç yabancı değildi —çünkü meraklı bir insandı ve bildiri koleksiyonu yapıyordu— ama hiç bir zaman hiç bir şey anlamamıştı bunlardan. Şimdi her şey karmakarışık olmuştu. İçgüdüsü ona Piyotr Stepanoviç'in söylediklerinde gerçeğe uygun olmayan, bütün alışılmış ve yerleşmiş kurallara aykırı bir şeylerin bulunduğunu söylüyordu. «Bununla birlikte bu 'yeni kuşakta' nelerin olabileceğini ancak şeytan bilebilir ve işlerin nasıl olup bittiğini de şeytan bilir» diye düşündü içinden.

Yarıya kadar açılmış olan kapıdan Blumer'in kafası gözüktüğü zaman bu düşünceler içindeydi. Piyotr Stepanoviç valinin yanındayken o da yan taraftaki odadan hiç ayrılmamıştı. Blumer, Andrey Antonoviç'in uzaktan akrabasıydı ve Lembke bu adama karşı hayatı boyunca çekingen bir suskunluk içinde oldu. Bu önemsiz adama birkaç kelime ayırdığım için okurlardan özür dilerim. Blumer şu acaip «talihsiz» Almanlar kategorisine giriyordu. Olağanüstü yeteneksiz oluşundan değil, hiç

bir geçerli nedene dayanmadan. «Talihsiz» Almanlar bir efsane değildir. Gerçekten vardır bunlar. Rusya'da bile özel bir ırk oluştururlar. Andrey Antonoviç Blumer'e karşı her zaman sempati beslemişti ve kendi başarıları ölçüsünde elinden geldiği kadar yardım etmiş, görev aldığı yerlerden ona da iş bulmuştu. Ama Blumer talihsizdi. Kimi zaman, aniden kadrosu kaldırılıyor, kimi zaman amirleri değişiyordu. Hatta bir keresinde az daha öteki memur arkadaşlarıyla birlikte mahkemeye veriliyordu. Titiz bir memurdu ama sürekli asık olan yüzü haksızlığa uğramasına sebep oluyordu. Uzun boylu, dik omuzlu, kızıl saçlı, mahzun, duygulu bir insandı. Bütün ezikliğine rağmen katır gibi inatçıydı. Kendisi, karısı ve çocukları Andrey Antonoviç'e minnet dolu bir hayranlık duyuyordu. Von Lembke'den başka kimse sevmemişti onu. Julya Mihaylovna daha ilk gördüğü anda ondan hoşlanmadı, fakat kocasının inadını kıramadı bir türlü. İlk tartışmaları da bu konuda olmuştu kocasıyla. Hemen evlendikten sonra, balayılarının ilk günlerinde olmuştu olay. Julya Mihaylovna, o ana kadar kendisinden gizlenen Blumer'i ve utanç verici kan bağını birdenbire öğrendi. Andrey Antonoviç ellerini oğuşturarak özür diledi. Blumer'in ve çocuklarına kadar giden dostluklarının hikayesini dokunaklı bir şekilde anlattı. Ama Julya Mihaylovna ölünceye kadar onuru zedelenmiş biri olarak gördü kendini ve bayılmaya kadar götürdü işi. Ancak von Lembke inatla diretti. Blumer'i hiç bir şeye değişmeyeceğini ve terketmeyeceğini bildirdi. Bayan Lembke büyük bir şaşkınlık içinde Blumer'in kalmasına boyun eğdi. Blumer'in akrabalığının eskisinden daha büyük bir özenle saklanmasına ve mümkün olduğu takdirde küçük adlarının değiştirilmesine karar verildi. Çünkü tuhaf bir rastlantı sonucu, onun da adı Andrey Antonoviç'ti. Blumer buraya geldikten sonra hiç kimseyi ziyaret etmedi. Yalnızca bir Alman eczacıyla görüşüyor, son derece kısıtlı ve içe kapanık bir hayat sürdürüyordu. Lembke'nin edebiyatla ilgilendiğinden uzun süredir haberliydi. Bazen başbaşa kalırlar, von Lembke de romanını okurdu ona.

Aralıksız altı saat sürebilen bu buluşmalarda Blumer hiç kımıldamadan kazık gibi otururdu. Buram buram terler, uyumamak hiç kimseyi ziyaret etmedi. Yalnızca bir Alman eczacıyla görünümünü korumaya çalışırdı. Eve döndüğü zaman uzun bacaklı, sıska karısıyla birlikte velinimetlerinin Rus edebiyatına olan düşkünlüğünden yakınırlardı.

Andrey Antonoviç, Blumer'e acı dolu bir ifadeyle baktı.

— Beni rahat bırak Blumer, lütfen! dedi aceleyle. Piyotr Stepanoviç'in girişiyle kesilen konuşmaya yeniden başlamak istemiyordu.

«Ama sorun gizlice, sessiz sedasız bir şekilde çözülebilir. Son derece geniş yetkilere sahip değil misiniz? diye üsteledi Blumer inatçı fakat saygılıydı, belini iki kat bükerek Andrey Antonoviç'e yaklaştı yavaş yavaş.

— Bana o derece bağlı ve hizmet aşkıyla dolusun ki sana her bakışımda ürperiyorum.

— Hep zekice sözler söylüyorsunuz, sonra da söylediklerinizden memnun, rahat bir uyku çekiyorsunuz. Size zarar veren de bu.

— Meselenin bu olmadığını anladım, hiç ilgisi yok.

— Sizin de kuşkulandığınız, sahtekâr tavırlı ve yolunu şaşırmış bir gencin sözlerine mi inandınız yoksa. Edebiyat alanındaki yeteneğinizi överek mi gözünüze girdi?

— Hiç bir şey anlamıyorsun. Düşündüklerinin saçma olduğunu söylüyorum. Hiç bir şey bulamayacağız ve korkunç bir rezalet çıkacak sonunda. Alay edecekler bizle. Sonra Julya Mihaylovna...

— Aradığımız her şeyi mutlaka bulacağız, dedi Blumer sağ elini kalbinin üstüne koyarak ve von Lembke'ye biraz daha yaklaşarak. Sabah erkenden, söz konusu kişiyi incitmeden, büyük bir titizlikle ve yasalar çerçevesinde, ani bir baskınla bir arama yapacağız. Liyamşin ve Telyatnikov aradığımız her şeyi bulacağımızı söylüyorlar. Birçok defa Bay Verkovenski'nin evine gitmişler. Kimsenin arası iyi değil onunla. Bayan Stavrogin

artık onunla ilişkisini kestiğini açıkça anlattı. Her dürüst kişi, tabii dürüst kişi varsa bu pis şehirde, dinsizlikle ve sosyalizmle ilgili her şeyin kaynağının onun evi olduğunu söylüyor. Bay Verkovenski'nin evinde bütün yasaklanmış kitaplar var. Rileyev'in *Düşünceler*'i, Herzen'in bütün eserleri... Bende bir katalog var burada, hemen hemen eksiksiz...

— Tanrım! Bu kitaplar herkesin evinde var. Ne safsm sen Blumer.

— Çok sayıda da bildiri var, diye devam etti Blumer ona aldırış etmeden. Burada yayımlanan bildirilerin kaynağını orada bulacağınızı biliyorum. Bu genç Verkovenski bende gitgide daha çok kuşku uyandırıyor.

— Sen babayla oğulu karıştırıyorsun. Araları iyi değil onların. Oğlu babasıyla alay eder sürekli olarak.

— Gösteriştir o.

— Beni öldürmeye yeminlisin! Düşünsene bir. Şehrin önemli kişilerinden biri o. Rezalet çıkarır. Bütün şehir alay eder bizimle. Her işi berbat edeceğiz... Bir de Julya Mihaylovna'nın söyleyeceklerini düşün.

Ama Blumer direniyor ve hiç bir şey anlamak istemiyordu.

— Yalnızca okutmandı efendim, ve emekli olduğunda da vekil öğretmendi, dedi göğsünü yumruklayarak. Hiç bir akademik derecesi yok. Üstelik devrimci faaliyetlerinden kuşkulanılarak işine son verilmiş. O zamandan beri polis gözetiminde sürdürüyor hayatını. Burada çevirdiği dolapları gördünüz. Müdahale etmek göreviniz sizin. Gerçek suçluyu bulup ortaya çıkarmak fırsatını kaçırıyorsunuz:

— Julya Mihaylovna! Çabuk çık, Blumer! diye haykırdı Andrey Antonoviç, birden karısının yan odadan gelen sesini duyunca.

Blumer ürperdi ama hâlâ diretiyordu. İki elini göğsüne bastırarak:

— Lütfen, izin verin bana efendim.

— Çabuk çık, dedi von Lembke ıslık çalar gibi bir sesle. Ne istersen yap... Daha sonra... Aman Tanrım!

Perde aralandı ve Julya Mihaylovna eşikte belirdi. Blumer'i görünce, gösterişli bir şekilde durdu ve tepeden tırnağa süzdü onu. Bu adamın yalnızca varlığı bile sanki bir hakaretti ona. Blumer sessizce ve saygıyla selamladı onu. İki büklüm olarak ayaklarının ucuna basarak kapıya doğru yöneldi.

Von Lembke'nin heyecan içinde bağırmasını, istediği gibi davranması için verilmiş bir izin olarak kabul ettiği için mi, yoksa velinimetinin yararına olacağına emin olarak istediği gibi davranmaya karar verdiği için mi bilinmez, Blumer yapmaya kalkıştığı işin başarıyla sonuçlanacağından son derece emindi. Vali ile memuru arasında geçen bu konuşma, ileride de göreceğimiz gibi, birçok kişiyi güldüren, herkesin dilinden düşmeyecek, Julya Mihaylovna'yı öfkelendiren beklenmedik olaylara neden oldu. Bu olaylar aynı zamanda Andrey Antonoviç'in en kritik anda acınacak bir kararsızlık içine düşmesine ve kafasının iyice karışmasına yol açmıştır.

V

Piyotr Stepanoviç'in o gün yapacak çok işi vardı. Von Lembke'nin evinden ayrıldıktan sonra Bogoyavlenskaya sokağına koştu aceleyle. Bikov sokağından geçerken Karmazinov'un evinin önünde durdu, gülümsedi ve eve daldı. Uşak, «beyefendi bekliyor» dedi. Karmazinov'a geleceğini haber vermediği için buna çok şaşırdı.

Ama gerçekten, ünlü yazar onu dünden, hatta önceki günden beri beklemekteydi. Üç gün önce Piyotr Stepanoviç'e (Julya Mihaylovna'nın düzenlediği edebiyat matinesinde okumaya hazırlandığı) «*Merci*» adlı yazısının müsveddesini vermişti. Bu kadar önemli bir eseri ona önceden okutmakla, genç adamın gururunu okşayacağına, kendisine hoş görüneceğine

inanmıştı. Piyotr Stepanoviç, bu kibirli, övgülerle şımartılmış ve ölümlüleri yanına sokmayan keşişin, bu «deha»nın kendisine sokulmak istediğini çoktan anlamıştı. Karmazinov kendisini Rus devrimci hareketinin önderi saymasa bile, onu bu hareketi en iyi anlayanlardan ve gençlik üstünde tartışılmaz etkisi olanlardan biri olarak görüyordu.

Piyotr Stepanoviç «Rusya'nın en zeki insanı»nın düşüncelerini çok merak ediyordu. Ancak o güne kadar, bazı nedenlerle, işin aslını öğrenmeye yanaşmamıştı.

Büyük yazar şehrimizde kızkardeşinin evinde kalıyordu. Kızkardeşi, ilimizde arazisi bulunan eski bir saray görevlisinin karısıydı. Karı koca, ünlü yazara büyük saygı besliyorlardı. Ama bu defaki gelişi sırasında Moskova'da bulunduklarından onu karşılama onuruna erişememişlerdi. Onu karşılamak ve ağırlamak onuruna erişen, eski teşrifatçının uzak akrabası yaşlı bir kadın olmuştu. Karmazinov'un gelişinden beri evde herkes ayaklarının ucunda yürüyordu. Yaşlı kadın, onun nasıl uyuyup, nasıl yemek yediğini bildirmek için her gün Moskova'ya mektup yazıyordu. Hatta bir keresinde, belediye başkanının evinde yediği bir akşam yemeğinden sonra, bir kaşık dolusu ilaç içmek zorunda kaldığını telgrafla bildirmişti. Odasına çok ender olarak girmeye cesaret ediyordu. Karmazinov ona karşı çok kibardı, fakat yalnızca çok gerekli olduğu zamanlar ve çok soğuk bir tavırla konuşuyordu. Piyotr Stepanoviç Karmazinov'u yarım şişe şarapla sabah pirzolasını yerken buldu. Verkovenski onun evine birçok defa gelmişti. Her defasında da onu pirzola yerken bulur ve her defasında ünlü yazarımız kendisine hiç bir şey ikram etmezdi. Pirzolanın arkasından hemen her zaman kahve gelirdi. Hizmet eden uşak fraklı ve eldivenliydi. Hiç ses çıkarmayan yumuşak ayakkabılar giyiyordu.

«Ah!,» dedi Karmazinov, kanapeden kalkarken. Ağzını peçeteyle sildi ve keyifli bir tavırla, konuğunu kucaklamak üzere yürüdü. Bunun çok eski ve bilinen bir Rus adeti olmasına rağmen, Piyotr Stepanoviç Karmazinov'un karşısındakini öper gibi

yapıp, kendi yanaklarını uzatmakla yetindiğini tecrübeyle biliyordu. Bu yüzden bu defa kendisi de aynı şeyi yaptı ve yalnızca yanakları birbirlerine değdi. Karmazinov farkına varmamış gibi yaparak, kanapeye oturdu ve genç adama karşısındaki koltuğu gösterdi. Piyotr Stepanoviç yerleşti.

— Yemek yemezsiniz sanırım, diye sordu yazar, bu sefer alışkanlıklarının dışına çıkarak ve nazik bir red cevabı alacağını umarak. Fakat Piyotr Stepanoviç memnun olacağını belirtti. Karmazinov'un yüzünde bir şaşkınlık ve hoşnutsuzluk belirdi. Ama çok kısa sürdü bu, sinirli bir şekilde uşağı çağırdı ve ikinci bir yemek getirmesini söyledi. Çok iyi bir eğitimden geçmesine rağmen sesinde bir sinirlilik belirtisi sezilyordu.

— Ne istersiniz, pirzola mı, kahve mi? diye sordu.

— Bir pirzola ve kahve. Bir de biraz daha şarap getirmelerini söyleyin. Çok açım, dedi Piyotr Stepanoviç yazarın elbiselerini dikkatle inceleyerek. Karmazinov'un üstünde içi pamuklu, sedef düğmeli, cekete benzeyen, ama çok kısa bir şey vardı. Göbeğine ve dolgun kalçalarına hiç gitmemişti bu cekete benzeyen şey. Ama herkesin kendine göre bir zevki vardır. Oda sıcaktı, buna rağmen bacaklarını kareli bir yün battaniye örtüyor ve yerlerde sürünüyordu.

— Hasta değilsiniz ya! dedi Piyotr Stepanoviç.

— Hayır ama, bu havada hasta olmaktan korkmuyor da değilim, diye cevap verdi romancı ince sesiyle. Her kelimenin özenle üstüne basıyor ve soylu bir hava verecek şekilde fısıldayarak konuşuyordu. «Sizi dün bekliyordum.»

— Niçin? Geleceğimi söylememiştim ki size.

— Doğru ama müsveddelerim sizde. Okudunuz mu?

— Müsveddeniz mi? Ne müsveddesi?

— Yanınızdadır umarım! dedi Karmazinov şaşkın ve kaygılı bir sesle. Kahvesini bile bıraktı ve korkuyla Piyotr Stepanoviç'e baktı.

— Ha, şu «*Bonjour*»u soruyorsunuz...

— «*Merci*»yi.

— Neyse. Unutmuştum onu ben. Okumadım da. Zamanım yok. Gerçekten bilmiyorum ne yaptığımı, cebimde de değil. Masamın üstünde bıraktım herhalde. Korkmayın, bulunur.

— Yok, hemen birisini gönderip aldıralım. Kaybolur belki. Çalarlar...

— Ne yapacaklar çalıp da? Neden kaygılanıyorsunuz? Julya Mihaylovna sizin her zaman birkaç kopya yaptığınızı söylüyor. Biri Avrupa'daki noterinizde, biri Petersburg'ta, biri de Moskova'da duruyormuş. Bir dördüncüsünü de bankanıza gönderiyormuşsunuz galiba.

— Ama Moskova yanarsa, benim müsveddem de birlikte yanar. En iyisi hemen birisini gönderip aldıralım.

— Bir dakika! İşte müsveddeniz! dedi Piyotr Stepanoviç arka ceplerinden birinden bir tomar yazılı kağıt çıkararak. Biraz buruşmuş. Düşünebiliyor musunuz, bana verdiğiniz zaman mendilimle birlikte arka cebime tıkmışım. Kalmış orada, unutmuşum.

Karmazinov müsveddesinin üstüne atıldı hemen. Dikkatle inceledi, sayfaları saydı, sonra özenle yan taraftaki masanın üstüne koydu. Hiç gözünün önünden ayırmak istemiyordu sanki.

— Pek okumuyorsunuz galiba, dedi kendini tutamayarak tıslayan bir sesle.

— Evet, pek fazla okumam.

— Ya Rus edebiyatından, hiç bir şey okumaz mısınız?

— Rus edebiyatından mı? Bir dakika... Bir şey okumuştum. «Yol Boyunca»... ya da «Yolda». Yok, yok «Yol Kavşağında». Tam bilemiyorum. Çok oldu. Beş yıl kadar. Vaktim yok.

Bir sessizlik oldu.

— Buraya gelir gelmez herkesi sizin zeki bir insan olduğunuza inandırdım. Sanırım şimdi herkes size tutkun.

— Teşekkür ederim, dedi Piyotr Stepanoviç soğuk bir şekilde.

Yemek geldi. Genç adam göz açıp kapayıncaya kadar pir-

zolayı midesine indirdi. Bir şişe şarabı içti, arkasından da kahveyi yuttu.

«Bu görgüsüz, diye düşündü Karmazinov göz ucuyla onun son olkmasını yiyişini seyrederken, söylediklerimdeki ince alayı kuşkusuz anladı ve yazımı büyük bir merakla okudu ama yalan söylüyor, bir düşündüğü var. Belki de yalan söylemiyor, aptalın biri. Ben dahi birinin bir az aptal olmasından hoşlanırım. Bu onların arasında bir dahi değil mi? Aman neyse, cehennemin dibine!»

Yerinden kalktı ve odanın içinde bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı. Her yemekten sonra yapardı bunu.

— Yakında mı gidiyorsunuz? diye sordu koltuğunda bir sigara yakan Piyotr Stepanoviç.

— Arazimi satmaya geldim, şimdi tamamen kâhyama bağlıyım.

— Sanırım savaştan sonra çıkabilecek salgın hastalıklardan korkarak Rusya'ya döndünüz?

— Yok, tam öyle değil, diye cevap verdi Karmazinov cümlelerinin üzerine basarak. Yürürken her dönüşünde sağ ayağını hafifçe sallıyordu. Ama gerçekten de mümkün olduğu kadar uzun bir süre yaşamak istiyorum, dedi alayla gülerek. Rus soyluluğu, her yönüyle, hızla yıpranıyor. Beni ilgilendiren bu yıpranmayı elden geldiğince geciktirmek. Bu yüzden de Avrupa'ya yerleşmek istiyorum. İklim çok daha iyi orada, evler taştan ve her şey çok daha sağlam. Siz ne dersiniz?

— Hiç fikrim yok.

— Eğer oradaki Babil yıkılırsa, büyük bir felaket olur bu gerçekten (bu konuda sizinle aynı fikirdeyim, ama ben ölünceye kadar dayanacağını sanıyorum). Oysa Rusya'da ne yıkılabilir, ben göremiyorum. Düşecek bir taş bile yok, her şey toz olacak, bir çamur tufanı. Kutsal Rusya hiç bir şey karşısında direnemez. Rus Tanrısı sayesinde halk iyi kötü sesini çıkarmıyor. Ama son çıkan söylentilere bakılırsa, Rus Tanrısı da pek sağlam değil. Köleliğin kaldırılmasıyla tepetaklak oluyordu az daha.

Her neyse, büyük ölçüde sarsıldı. Sonra demiryolu var, siz varsınız... Rus Tanrısına inanmıyorum artık.

— Ya Avrupa'nın Tanrısına?

— Hiç bir tanrıya inanmıyorum. Hakkımda atıp tuttular Rus gençliğine. Bütün kalbimle yanında oldum onun. Burada dağıtılan bildirileri gösterdiler bana. İnsanları kuşku içinde bırakıyor bunlar, üslupları korkutuyor onları. Ama herkes farkına bile varmadan gücüne inanıyor onların. Çoktan beri her şey uçuruma doğru kayıyor, kimse de nereye tutunacağını bilemiyor. Bu propagandanın başarılı olacağına beni inandıran bir şey de Rusya'nın, her şeyin hiç bir direnmeyle karşılaşmadan hareket edebileceği tek ülke olmasıdır. Zengin Rusların neden Avrupa'ya akın ettiklerini ve bunların sayısının günden güne niçin arttığını çok iyi anlıyorum. Onlar yalnızca içgüdüleriyle hareket ediyorlar. Gemi batacağı zaman önce fareler terkeder onu. Kutsal Rusya ahşap evler ülkesi, yoksul bir ülke. Tehlikeli bir ülke, bir dilenciler ülkesi. Yüksek tabakalardan kibirli dilencilerin ülkesi. Çoğunluğun duvarları çatırdayan samanlıklarda yaşadığı bir ülke. Hangi yol olursa olsun, memnuniyetle karşılarlar, yeter ki bir yol olsun. Yalnız devlet direnmek istiyor, ama o da elindeki sopayı sağa sola sallıyor ve kendi adamlarına vuruyor. Burada her şey yargılanmış ve mahkûm edilmiş. Rusya'nın bugünkü haliyle bir geleceği olamaz. Ben Alman oldum ve bununla övünüyorum.

— Bildirilerden söz ediyordunuz. Düşündüklerinizi söyler misiniz bana?

— Herkes korkuyor bunlardan; büyük etkileri var demek ki! Yalanları açık seçik ortaya çıkarıyor ve tutunulacak ya da dayanılacak hiç bir şeyimiz olmadığını söylüyorlar. Herkes susarken onlar yüksek sesle konuşuyorlar. (Biçimleri bir yana.) Güçleri hiç çekinmeden gerçekle yüz yüze gelmelerinden kaynaklanıyor. Bu tür gerçeğe bakma yeteneği yalnız bugünün Rus gençliğine özgü bir şey. Hayır, Avrupalılar henüz bu kadar yürekli değiller. Avrupa'daki yapı taştan ve orada henüz dayanı-

lacak birşey var. Benim gördüğüm ve benim anladığım kadarıyla Rus devrimci düşüncesi aslında onurun inkârına dayanıyor. Bunun böyle yürekli biçimde açıklanmış olmasını görmek hoşuma gidiyor. Hayır, bu fikir Avrupa'da anlaşılamaz daha. Oysa bizde herkes buna sarılacak. Rusya için, onur gereksiz bir yüktür ancak bu hep böyle, bütün tarihi boyunca böyle olmuştur. Bu yüzden «onursuzluk hakkı» ilan edilerek, onu baştan çıkarmak ve sürüklemek mümkündür. Ben eski kuşağın bir üyesiyim, hâlâ onurdan yana olduğumu itiraf ediyorum. Ama bu bir alışkanlıktan ibaret. Hâlâ eski biçimlere, kuralara bağlıyım. Bunu benim zayıf yanım sayın. İnsan bütün hayatı boyunca sarıldığı ilkelerle birlikte ölmeli...

Birden sustu.

«Durmadan konuşuyorum, o hiç bir şey söylemiyor ve beni gözlüyor, diye düşündü. Ona açık ve kesin bir soru sormam için geldi buraya. Ben de soracağım işte.»

— Julya Mihaylovna, bir yolunu bulup, yarından sonra verilecek balo için ne gibi bir sürpriz hazırladığınızı öğrenmemi istedi sizden, diye atıldı birden Stepan Trofimoviç.

— Evet, gerçekten bir sürpriz olacak, herkesi şaşırtacağım, dedi Karmazinov biraz kasılarak, ama size sırrımı açıklamayacağım.

Piyotr Stepanoviç üstelemedi.

— Burada Şatov diye biri var. Henüz göremedim kendisini, dedi büyük yazar.

— İlginç bir yaratık. Ne olmuş?

— Hiç. Çok söz ediliyor da ondan. Stavrogin'i tokatlayan o değil mi?

— Evet o.

— Stavrogin hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Nasıl biri olduğunu tam bilmiyorum. Bir çeşit Don Juan.

Karmazinov Stavrogin'den nefret ediyordu. Çünkü Stavrogin onu farketmemeyi bir alışkanlık haline getirmişti.

— Eğer bir gün bildirilerde söylenenler gerçekleşirse bu çapkın ilk asılacaklar arasında olur herhalde, dedi kıkırdayarak.

— Belki de daha önce asılır, dedi birden Piyotr Stepanoviç.

— Çok iyi olur, diye onayladı Karmazinov bu sefer gülmeden ve çok ciddi bir tavırla.

— Bunu daha önce de söylemiştiniz, ben de gidip söyledim ona.

— Gerçekten mi? Bunu yaptınız demek? Karmazinov bir kahkaha attı.

— O da, kendisini asarlarsa, sizi kırbaçlamanın yeteceğini söyledi. Ama öyle şaka olsun diye değil, köylüleri kırbaçladıkları gibi şöyle iyice.

Piyotr Stepanoviç şapkasını alıp kalktı. Karmazinov ona ellerini uzattı.

— Söyleyin bana, tasarılarınız gerçekleşecek olursa, ne zaman olur bu? dedi genç adamın ellerini elleri arasına alarak ve o yumuşak sesine özel bir renk vererek.

— Ben biliyor muyum sanki? diye cevapladı kabaca Piyotr Stepanoviç. Göz göze gelmişlerdi.

— Şöyle yaklaşık olarak? diye üsteledi Karmazinov iyice yumuşayan bir sesle.

— Arazinizi satıp, kirişi kırmaya vaktiniz olacak, diye mırıldandı Piyotr Stepanoviç daha da kabalaşarak. Hâlâ göz gözeydiler.

Bir süre kimse konuşmadı.

— Mayıs ayı başında başlayacak ve Ekimin birinde, Şefahat bayramında her şey bitmiş olacak, diye kestirip attı Piyotr Stepanoviç.

— İçtenlikle teşekkür ederim, dedi Karmazinov kendini kaptırmış bir sesle, ellerini sıkarken.

«Gemiyi terketmeye zaman bulacaksın, pis fare» diye düşündü genç adam Karmazinov'un evinden ayrıldıktan sonra, «Ama bu 'devlet adamı olabilecek kişi' bu kadar ciddi bir

şekilde günü ve saati öğrenmek istediğine ve verdiğim bilgilere bu kadar hararetle teşekkür ettiğine göre, kendimizden kuşkulanamayız artık (kıkırdadı). Hım! Gerçekten de aptal değil... Üstelik alt tarafı göz eden bir fare. Muhbirlik filan yapmaz bu.»

Bogoyavlenskaya sokağmdaki Filipov'un evine doğru yöneldi.

VI

Piyotr Stepanoviç önce Kirilov'a gitti. Kirilov her zamanki gibi yalnızdı ve odanın ortasında jimnastik yapıyordu. Ayaklarını yana açmış, kollarını başının üzerinde çeviriyordu. Döşemenin üstünde kauçuk bir top vardı. Sabahtan kalma çay ortada duruyordu, ama soğumuştu. Piyotr Stepanoviç bir süre kapıda durdu.

— Her şeye rağmen sağlığınızla pek ilgileniyorsunuz, dedi neşeli ve yüksek bir sesle odaya girerken. Ne güzel bir top! Ne kadar çok sıçrıyor! Bu da cimnastik için mi?

— Evet, sağlığım için, dedi Kirilov kuru bir sesle, redingotunu giyiyordu. Oturun.

Şöyle bir uğramıştım ama oturayım. Sağlık önemli ama ben anlaşmamızı hatırlatmak için geldim. «Bir anlamda» vakit geliyor, dedi şaka yollu.

— Hangi anlaşma?

— Nasıl hangi anlaşma? Piyotr Stepanoviç korkuyla sıçradı.

— Ne anlaşma, ne de bir zorunluluk var, bir sözle bağlı değilim, yanlışınız var.

— Neler söylüyorsunuz? diye bağırdı Piyotr Stepanoviç yerinden kalkarak.

— Ben canımın istediğini yaparım.

— Nasıl yani?

— Her zaman olduğu gibi.

— Nasıl yorumlamalıyım bunu? Düşüncelerinizde değişiklik olmadığı anlamına mı almalıyım?

— Evet. Ama anlaşma filan yok. Hiç bir zaman da olmadı. Hiç bir sözle bağlanmadım ben. Bu benim isteğimdi yalnızca ve yine öyle.

Kirilov kesin ve hor gören bir tavırla konuşuyordu.

— Anlaşıldı. Anlaşıldı. Özgür iradenizle karar verdiğinizi kabul ediyorum, yeter ki kararınız değişmesin, dedi Piyotr Stepanoviç rahatlayıp yerine oturarak. Bir kelimeyi büyütüyorsunuz. Son zamanlarda çok sinirli oldunuz, bu yüzden sizi görmeye gelmiyordum. Ama ihanet etmeyeceğinizi biliyordum.

— Siz hiç sevmiyorum. Şu ihanet sözünü kabul etmesem de bana güvenebilirsiniz.

— Bununla birlikte, yine de açıkça konuşmamız gerekir, işleri karıştırmamak için, dedi Piyotr Stepanoviç yeniden kaygılanarak. Bu iş kesinlik ister, oysa siz bulanık konuşuyorsunuz. Konuşmama izin verir misiniz?

— Konuşun, dedi Kirilov kaba bir şekilde, gözlerini odanın bir köşesine çevirerek.

— Uzun süredir kendinizi öldürmeye karar vermiştiniz... Daha doğrusu böyle bir düşünceniz var. Anlatabildim mi söylemek istediklerimi? Herhangi bir yanlış var mı?

— Bu düşüncemi sürdürüyorum.

— Çok güzel. Kimse sizi buna zorlamadı, dikkatinizi çekerim.

— Sanırım öyle. Ne kadar budalaca konuşuyorsunuz.

— Tamam, tamam! Çok budalaca konuştum. Kuşkusuz sizi buna zorlamak aptalca bir şey olurdu. Devam ediyorum. Kuruluşundan bu yana örgüte üyeydiniz ve tasarılarınızı üye arkadaşlarınızdan birine açtınız.

— Açılmadım, sadece yapmak istediklerimi söyledim.

— Peki. Gerçekten de «açılmak» sözü tuhaf kaçıyor biraz. Bir itiraf değil bu. Yalnızca söylediniz. Çok güzel.

— Hayır, hiç güzel değil, çünkü tereddüt ediyor ve lâfı ağzınızda geveliyorsunuz. Benim size verilecek bir hesabım yok. Siz benim fikirlerimi anlayamazsınız. Hayatıma son vermeyi düşündüm, çünkü böyle düşünüyorum, çünkü ölüm korkusunu yenmek istiyorum. Çünkü... Sebebini bilmeniz gerekmez... Ne istiyorsunuz? Çay mı? Soğuk. Bir dakika. Bardak getireyim size.

Piyotr Stepanoviç çaydanlığı eline almış, boş bir bardak bakınıyordu. Kirilov dolaba doğru gitti ve temiz bir bardak aldı.

— Biraz önce Karmazinov'un evinde yemek yedim, diye açıkladı konuk. Onu dinledim ve bir hayli terledim. Sonra koşa koşa buraya geldim, iyice nefes nefese kaldım. Susuzluktan ölüyorum.

— İçin. Soğuk çay çok iyidir.

Kirilov yeniden oturdu ve gözlerini odanın bir köşesine dikti.

— Kendimi öldürürken onlara da hizmette bulunabileceğimi düşündüler örgütte, diye aynı tonda devam etti. Kirilov. Burada bir iş çevirirseniz, kafama bir kurşun sıkıp her şeyi yapanın ben olduğunu belirten bir mektup bırakacağım. Böylece bir yıl boyunca kimse kuşkulanmayacak sizden.

— Birkaç gün yeter, hatta bir gün bile çok değerli olabilir.

— Tamam. Benden beklemem istendi. Ben de onlardan haber gelinceye kadar bekleyeceğimi söyledim. Bana göre hava hoş.

— Evet. Ama bu son mektubu benimle birlikte yazacağınıza söz verdiğinizi unutmayın. Rusya'ya döndüğünüz zaman benim emrimde olacaktınız. Yalnızca bu olayla ilgili olarak tabii. Bunun dışında istediğiniz gibi hareket etmekte özgürsünüz, diye ekledi Piyotr Stepanoviç nazikçe bir tavırla.

— Ben söz vermedim. Kabul ettim, çünkü her şey bir benim için.

— Peki, peki. Onurunuzu incitmek istemiyorum, ama...

— Onurla bir ilgisi yok bunun.

— Yalnız şunu unutmayın: Buraya dönebilmeniz için size yüz yirmi taler verildi. Yani para aldınız.

— Yalan, diye bağırdı Kirilov kıpkırmızı kesilerek. Bu iş para için yapılmaz.

— Bazen yapılır.

— Yalan söylüyorsunuz. Gerekli bütün açıklamaları yaparak Petersburg'tan yazdım size, yüz yirmi taleri de geri verdim size. Para geri verildi demek ki, tabii cebinize indirmediyseniz.

— Peki, peki. Kabul ediyorum, para geri verildi. Önemli olan eskisi gibi düşünmeniz.

— Evet, hâlâ eskisi gibi düşünüyorum. Bana gelip, «vakit geldi» dediğiniz zaman, söz verdiğim şeyi yapacağım. Yakın mı?

— Birkaç gün sonra... Ama unutmayın o gece mektubu birlikte yazacağız.

— İsterseniz bir gün önceden yazarız. Bildirilerin sorumluluğunu üstüme alacağımı söylemiştiniz bana.

— Evet, başka şeyler de var.

— Her şeyin sorumluluğunu üstüme almam.

— Neyi üstlenmeyi reddedeceksiniz? dedi Piyotr Stepanoviç yeniden telaşa düşerek.

— İstemediğim şeyleri. Yeter artık! Artık bunlardan söz etmek istemiyorum.

Piyotr Stepanoviç kendini tuttu ve konuyu değiştirdi.

— Başka konuya geçelim. Bu akşam bizimkilere gelecek misiniz? Bugün Virginski'nin yaş günü, bahaneyle toplanacağız.

— Gelmem.

— Gelin! Rica ediyorum. Gerekli bu. Hem sayı olarak, hem de görünüş olarak etkilememiz gerekir onları. Meşum bir yüzünüz var.

— Öyle mi? dedi Kirilov gülerek. Peki geleceğim, ama yüzümle onları etkilemek için değil. Saat kaçta?

— Erken, altı buçukta... Biliyorsunuz, içeri girip bir köşede oturabilir ve ne kadar kalabalık olursa olsun kimseyle konuşmayabilirsiniz. Ama gelirken bir kalem ve birkaç kağıt getirmeyi unutmayın.

— Ne için?

— Sizin için değil, ama benim için çok önemli. Orada tek kelime konuşmadan oturun, dinleyin ve zaman zaman not alıyormuş gibi yapın. İsterseniz resim yapın.

— Bu ne saçmalık? Ne işe yarayacak bu?

— Ama size göre hava hoş! Size göre hepsinin bir olduğunu tekrarlayıp duruyorsunuz.

— Niçin olduğunu söyleyin.

— Peki. Şu örgüt üyesi, biliyorsunuz, şu denetçi Moskova' dan ayrılamadı. Oysa bazılarına toplantıya onun da katılacağını bildirmiştim. Sizi o sanacaklar ve üç haftadır burada olduğunuzu öğrenince daha çok şaşıracaklar.

— Palavra bunlar! Moskova'da denetçiniz filan yok!

— Olmasın. Yoksa yok! Size ne bundan, neden canınızı sıkıyor? Siz de örgüttensiniz.

— Onlara denetçi olduğumu söyleyin. Yerimde oturup tek kelime söylemeyeceğim, ama kağıt kalem istemem.

— Neden?

— İstemiyorum.

Piyotr Stepanoviç öfkeden kıpkırmızı oldu, ama sonra kendini tuttu, kalktı ve şapkasını aldı.

— *Öteki* sizde mi? diye sordu alçak sesle.

— Evet.

— Çok iyi. Yakında kurtaracağım sizi ondan, kaygılanmayın.

— Kaygılandığım filan yok. Yalnız geceleri geliyor. Yaşlı kadın hastanede, gelini öldü, iki gündür yalnızım. Ona tahta

perdenin tahtalarından birini kolaylıkla çıkarılabildiği yeri gösterdim. Kimse görmeden geçebiliyor oradan.

— Yakında kurtaracağım sizi ondan.

— Kalabileceği birçok yeri olduğunu söylüyor.

— Yalan söylüyor. Aranıyor. Ama şimdilik kimse burada olduğundan kuşkulanmıyor. Konuşuyor musunuz onunla?

— Evet, bütün gece. Durmadan size küfrediyor. Dün gece İncil'den parçalar okudum ona, çay içtik birlikte. Bütün gece dikkatle dinledi beni.

— Şeytan götürsün. Hıristiyan yapacaksınız onu.

— Hıristiyan zaten. Ama kaygılanmayın: onları öldürür. Kimi öldürtmek istiyorsunuz?

— Hayır öldürmek için değil, başka bir şey için gerekli o bana. Şatov'un haberi var mı Fedka'dan?

— Hiç konuşmuyoruz. Şatov'la görüşmüyoruz.

— Darıldınız mı?

— Hayır, darılmadık. Rastlaşmamaya çalışıyoruz. Amerika'da uzun süre yan yana yattık.

— Ona uğrayacağım.

— Nasıl isterseniz.

— Belki Stavrogin'le birlikte saat ona doğru uğrarız size.

— Gelin.

— Ona söyleyecek önemli şeylerim var... Topunuzu bana verin, ne yapacaksınız artık onu. Ben de cimnastik yapacağım. Parasını vereyim isterseniz.

— Alın sizin olsun.

Piyotr Stepanoviç topu redingotunun cebine koydu.

«Stavrogin'e karşı yardım etmem size» diye mırıldandı Kirilov, konuğunu kapıya kadar geçirirken. Piyotr Stepanoviç ona şaşkın şaşkın baktı ama hiç bir şey söylemedi.

Kirilov'un son sözleri Piyotr Stepanoviç'in midesini bulandırmıştı. Ama bunları düşünecek fazla vakti olmadı. Şatov'un merdivenini çıkarken öfkeli yüzüne daha sevimli bir ifade ver-

mesi gerektiğini hatırlamıştı. Şatov evdeydi. Elbiseleriyle yatağa uzanmıştı: kendisini pek iyi hissetmiyordu.

«Talihe bakın!» diye haykırdı Piyotr Stepanoviç kapıda. Hastalığınız ciddi mi?»

Yüzündeki yakınlık ifadesi kayboldu birden, gözleri nefretle parladı.

«Hayır, dedi Şatov yerinden doğrularak. Hasta değilim, biraz başım...»

Şaşırmış bir hali vardı: Piyotr Stepanoviç'in birdenbire ortaya çıkması onu korkutmuştu.

«Ben de, sağlığınızın yerinde olmasını gerektiren bir iş için gelmiştim, diye başladı Piyotr Stepanoviç sözü kısa kesen, emredici bir tavırla. Oturmama izin verin. (Oturdu). Siz de yatağınıza oturun. Tamam işte. Bu akşam, Virginski'nin yaş gününü bahane ederek, bizimkilerden birkaçı onun evinde toplanacak. Ben Stavrogin'le geleceğim. Şu sıradaki düşüncelerinizi bildiğim için, sizi bu toplantıya götürmek istemezdim... Hem sizi üzmemek, hem de muhbirlik edeceğinizden kuşkulanarak. Ama durum kesinlikle gelmenizi gerektiriyor. Orada örgütten nasıl ayrılacağınızı birlikte kararlaştıracağımız bazı kişiler olacak. Sizde olanları nasıl teslim alacağımızı da belirleyeceğiz. Bunu kimseye duyurmadan hallederiz. Bir köşeye gider konuşuruz. Orası kalabalık olacak, herkesin her şeyi bilmesine gerek yok. İtiraf edeyim, sizin lehinize çok dil döktüm. Ama artık razı oldular gibi. Tabii baskı makinasını ve bütün kağıtları geri vermeniz koşuluyla. Ondan sonra istediğiniz yere gitmekte özgürsünüz.»

Şatov onu sinirli bir şekilde, kaşları çatık dinliyordu. Az önceki korkusundan eser yoktu.

«Kimseye hesap vermek zorunda olduğumu sanmıyorum! diye kestirip attı. Bana özgürlüğümün geri verilmesine de ihtiyacım yok, ben özgürüm.»

— Tam değil. Size çok şey emanet edildi. Önceden haber

vermeden ayrılmaya hakkınız yoktu. Üstelik bu konuda açık bir şekilde konuşmadınız. Kararsız bıraktınız bizi.

— Gelir gelmez çok açık bir mektup gönderdim size.

— Hayır, hiç açık değildi bu mektup, diye cevap verdi Piyotr Stepanoviç. Örneğin size, burada basmanız için *Kahraman*'ı gönderdim, sizden isteninceye kadar da basılanları elinizde tutmanızı istedim. İki de bildiri göndermiştim. Bunları, hiç bir anlama gelmeyen, ne dediği belli olmayan bir mektupla birlikte geri gönderdiniz.

— Basmayı reddettiğimi açıkça yazdım.

— Evet, ama cevabınız berrak değildi. «Basmam mümkün değil» diye yazmışsınız, ama neden belirtmeden. «Basmam mümkün değil», «Basmak istemiyorum» demekle bir değil. Bazı maddi nedenlerle bu işten kaçındığınız varsayılabilirdi. Cevabınız böyle anlaşıldı ve örgütten ayrılmadığınıza karar verildi. Bu yüzden size bazı bilgiler vermiş ve kendilerini tehlikeye atmış olabilirler. Burada, onları aldatıp önemli bir bilgi aldıktan sonra ihbar etmek istediğiniz söyleniyor. Bütün gücümle sizi savundum, ve iki satırlık cevabınızı lehinize belge olarak gösterdim. Ancak bu mektubu yeniden okuyunca, cevabın pek açık olmadığını ve insanı yanıltabileceğini kabul etmek zorunda kaldım.

— Demek ki notumu özenle korudunuz?

— Ne çıkar bundan? Hâlâ bende.

— İyi, cehennemin dibine! diye haykırdı Şatov öfkeyle. Sizin o salaklar onları ihbar ettiğime inanıyorlarsa bana ne? Bana ne yapabileceğinizi çok merak ediyorum.

— Gözümüzü sizden ayırmayız, devrim olunca da asılırsınız.

— İktidarı ele geçirip Rusya'ya egemen olduğunuz zaman mı?

— Alay etmeyin. Tekrar ediyorum: Sizi savundum. Her ne olursa olsun, bu akşam gelmenizi öğütlerim. Bu boş sözler, bu boşuna gurur neye yarar? Dostça ayrılmak daha iyi değil mi?

Baskı makinasım, hurufatı, kağıtları geri vermeniz gerek. Bu konuda anlaşmalıyız esas.

— Geleceğim, diye homurdandı Şatov. Kafasını eğip düşünceye daldı. Piyotr Stepanoviç bulunduğu yerden onu izliyordu.

— Stavrogin gelecek mi? diye sordu Şatov birden kafasını kaldırarak.

— Evet, kuşkusuz.

— Ha, ha!

Yeniden sustular. Şatov'un yüzünde acı ve bıkkın bir gülümseme belirdi.

— Ya burada basmadığım sizin şu iğrenç *Kahraman* ne oldu? Basıldı mı sonunda?

— Evet.

— Lise öğrencilerine, bunun sizin defterinize Herzen tarafından yazıldığı söyleniyor mu peki?

— Evet.

Üç dakika kadar süren yeni bir sessizlik oldu. Sonunda Şatov ayağa kalktı.

— Çıkın burdan, sizinle oturmak istemiyorum.

— Gidiyorum, dedi Piyotr Stepanoviç, nerdeyse neşeyle. Son bir söz daha. Kirilov evinde yapayalnız mı şimdi?

— Evet yapayalnız. Gidin, sizinle aynı odada durmak istemiyorum.

«İşin tamamdır, diye düşündü Piyotr Stepanoviç neşe içinde sokağa çıkınca. Bu akşam, tam istediğim duruma düşeceksin. Bundan daha iyisini isteyemezdim. Evet daha iyisi olamazdı. Rus Tanrısı yardımıma koşuyor.»

VII

O gün çok koşuşturduğu, fakat işlerinin yolunda gittiği, akşam tam saat altıda Stavrogin'e geldiğinde yüzünden okuna-

bilen mutlu ifadeden anlaşılıyordu. Ancak onu genç adamın yanına hemen almadılar. Nikolay Vsevolodoviç, Mavriki Nikolayeviç ile odasına kapanmıştı. Bu haber Piyotr Stepanoviç'i biraz telaşlandırır gibi oldu. Hemen odanın kapısının dibine oturup ziyaretçinin çıkmasını bekledi. Konuşma seslerini duyuyor, ancak ne konuşulduğunu anlayamıyordu. Mavriki Nikolayeviç'in ziyareti uzun sürmedi: Az sonra Verkovenski bağrışmalar duydu, sonra kapı açıldı ve yüzü sapsarı kesilmiş subayın dışarı çıktığı görüldü. Piyotr Stepanoviç'i farketmeden hızla geçip gitti. Piyotr Stepanoviç hemen Stavrogin'in odasına daldı.

Burada iki «rakip»in kısa görüşmesini anlatmadan geçemeyeceğim. Koşullara bakılırsa mümkün görünmeyen bu görüşme sonunda gerçekleşmişti.

Olay şöyle oldu: Nikolay Vsevolodoviç yemekten sonra divanın üzerinde uyuklarken, Aleksey Egoriç gelip Mavriki Nikolayeviç'in ziyaretini haber verdi. Bu adı duyar duymaz Stavrogin kulaklarına inanamadı ve hemen ayağa fırladı. Ama az sonra yüzünde bir gülümseme, hem ihtiyatlı bir şaşkınlık, hem de kibirli bir zafer ifadesi taşıyan bir gülümseme belirdi. O sırada içeri giren Mavriki Nikolayeviç herhalde bu gülümsemenin farkına varmıştı, çünkü, sanki hemen geri dönmek daha iyi olacakmış diye düşünerek odanın ortasında durdu. Ancak Stavrogin yüz ifadesini hemen değiştirdi ve gerçekten şaşkın bir tavırla ziyaretçiye doğru ilerleyerek elini sıktı. Fakat Mavriki Nikolayeviç elini uzatmadı, ev sahibinin davetini bile beklemeden oturdu. Nikolay Vsevolodoviç divana yan oturup, konuğunu dikkatle inceleyerek, sessizce bekledi.

«Eğer mümkünse, Lizaveta Nikolayevna'yla evlenin» dedi Mavriki Nikolayeviç aniden. En ilginç sesinin tonundan bunun bir dilek, bir tavsiye, ya da bir taviz mi, yoksa bir emir mi olduğunun anlaşılmamasıydı.

Nikolay Vsevolodoviç hâlâ susuyordu. Fakat anlaşılan, ziyaretçi ziyaretinin nedenini söylediği için, ona dikkatle bakarak bir cevap bekliyordu.

«Yanılmıyorsam —ki yanılmıyorum— Lizavete Nikolayevna sizin nişanlınız, dedi sonunda Stavrogin.

— Evet, resmen nişanlıyız, diye doğruladı ziyaretçi kesin bir ifadeyle.

— Tartıştınız mı? Özür dilerim, Mavriki Nikolayeviç.

— Hayır, beni «seviyor» ve «sayıyor». Bunlar kendi sözleri. Onun sözleri benim için dünyanın en değerli şeyleri.

— Kuşkusuz.

— Ama şunu bilin: Kilisede, sunağın önünde, duvağı içindeyken bile çağırsanız, beni bırakır, beni ve ötekileri bırakır ve size koşar.

— Evlendiği sırada bile mi?

— Evlendikten sonra bile.

— Yanılmıyorsunuz ya?

— Hayır. Size karşı duyduğu sürekli, derin ve içten nefret altında her an aşk ve... çılgınlık yatıyor... En içten aşk, en derin aşk ve... delilik! Bana karşı duyduğu aşkın altında da nefret, en korkunç nefret. Daha önce böyle dönüşümler olabileceğine inanmazdım.

— Nasıl oluyor da Lizaveta Nikolayevna adına konuşabiliyorsunuz şaşıyorum. Buna hakkmız var mı? Size bu yetkiyi verdi mi?

Mavriki Nikolayeviç'in yüzü karardı, kafasını önüne eğdi.

«Boşuna konuşuyorsunuz, dedi sonunda. İntikam alıyor ve bundan zevk duyuyorsunuz. Satır aralarını okuduğunuzdan eminim. Burada basit bir kibirliğe yer var mı? Hâlâ tatmin olmadınız mı? Hâlâ sizinle uzun uzun konuşmam ve olan biteni parmağımla göstermem mi gerekiyor? Hiç bir hakkım yok, hiç bir yetki verilmedi bana. Lizaveta Nikolayevna'nın hiç bir şeyden haberi yok. Nişanlısı aklını kaybetti, tımarhanelik oldu. Üstelik bunu gelip kendisi söylüyor size. Dünyada onu yalnız siz mutlu edebilirsiniz. Onu mutsuz edebilecek bir insan var: O da benim. Siz onu elde etmek için mücadele ediyorsunuz, peşinden koşuyorsunuz. Ama neden bilmem, onunla evlenmiyorsunuz. Av-

rupa'dayken iki sevgili arasında beliren bir kırgınlık söz konusuysa, bunun son bulması için de benim kendimi feda etmem gerekiyorsa, ben hazırım. Sözlerim ne bir izin, ne de bir emirdir. Onurunuzu zedeleyecek bir şey yok ortada. Çok mutsuz, dayanamıyorum buna. Kilisede benim yerimi siz almak istiyorsanız, benim iznime ihtiyacınız yok, benim de deliliğimi teşhir etmeme gerek yok. Ayrıca bu yaptığımdan sonra evlenmemiz imkansız artık. Şimdi onu kiliseye, sunağın karşısına götüremem. Burada bulunuşum, nişanlımı size, düşmanına teslim etmeye gelmiş olmam bile kabul edilemeyecek bir saygısızlık bana göre.

— Evlenirsek kendinizi mi öldüreceksiniz?

— Hayır, çok daha sonra. Gelinliğini kanımla kirletmek istemem. Belki de ne şimdi, ne de sonra intihar ederim.

— Beni rahatlatmak için böyle konuşuyorsunuz sanırım.

— Sizi rahatlatmak için mi? Biraz daha eksik ya da fazla kan sizin için ne ifade eder?

Rengi solmuştu, gözleri parlıyordu. Bir dakikalık bir sessizlik oldu.

— Sizi sorguya çektiğim için beni bağışlayın, dedi Stavrogin. Size bazı soruları sormaya bile hakkım yoktu. Ama sanırım bir tanesini sormaya hakkım var. Lizaveta Nikolayevna karşısındaki duygularım hakkında bu karara nasıl vardınız? Sizi gelip benimle konuşmaya yönelten bu güven nerden kaynaklanıyor? Bu önerinizin temelinde ne var?

— Nasıl, dedi Mavriki Nikolayeviç şaşırarak. Onun sevgisini kazanmaya çalışmadınız mı? Onunla evlenmek istemiyor musunuz? Düşünmüyor musunuz, bunu?

— Genel olarak, bir kadına karşı duyduklarım hakkında, o kadın dışında, kimseye bir şey diyemem. Bağışlayın beni, bu benim karakterimin bir tuhaflığı. Buna karşılık, diğer konularda her şeyi söyleyeceğim size: Ben evliyim, başka bir kadınla evlenmem ya da «onun sevgisini kazanmaya çalışmam» mümkün değil.

Mavriki Nikolayeviç o kadar şaşırdı ki, geriye çekilip Stavrogin'in suratına buz gibi gözlerle baktı.

— Bunu hiç beklemiyordum, dedi kısa bir süre sonra. Geçen gün evli olmadığınızı söylemiştiniz... ben de evli olmadığınıza inanmıştım...

Sapsarı kesildi. Birden masaya şiddetli bir yumruk vurdu.

«Böyle bir açıklamadan sonra Lizaveta Nikolayevna'yı rahat bırakmaz ve onu mutsuz ederseniz, sizi sopayla, bir köpek gibi gebertirim.»

Yerinden fırladı ve odayı terketti. İçeri koşan Piyotr Stepanoviç ev sahibini hiç beklemediği bir halde buldu.

«Siz misiniz? dedi Stavrogin bir kahkaha atarak, sanki Piyotr Stepanoviç'in koşarak girişine ve tuhaf suratına gülüyormuş gibi. Kapıyı mı dinliyordunuz? Bir dakika, neden gelecektiniz siz? Size bir söz vermiştim sanırım... Evet, hatırlıyorum: «Bizimkilere» gidiyoruz! Çok memnunum, daha uygun bir şey bulamazdınız.»

Şapkasını aldı, hemen yola çıktılar.

«Bizimkileri görme fikrine şimdiden mi gülüyorsunuz?» diye neşeyle sordu Piyotr Stepanoviç. Arkadaşının yanında, bazen dar kaldırımın üstünde yürümeye çalışıyor, bazen de sokağın çamuruna düşüyordu. Stavrogin ortadan yürüyüp bütün kaldırımı kapadığının farkında değildi.

«Güldüğüm filan yok, dedi Stavrogin neşeli bir sesle. Tersine bunların çok ciddi kişiler olduklarına eminim.

— Bir gün söylediğiniz gibi «asık suratlı ahmaklar»!

— Bazen asık suratlı ahmaklardan daha eğlenceli bir şey yoktur.

— Herhalde Mavriki Nikolayeviç'i düşünüyorsunuz. Size nişanlısını sunmaya geldiğine eminim. Onu buna iten ben oldum, biliyor musunuz? Eğer vermeyi reddederse, biz de kendimiz alırız onu, değil mi?

Piyotr Stepanoviç böyle konuşmakla kendini attığı tehlikeyi çok iyi biliyordu. Fakat heyecanlandığı zaman tereddüt

içinde kalmaktansa, her şeyi göze almayı tercih ederdi. Nikolay Vsevolodoviç gülmekte yetindi.

— Hâlâ bana yardım etmeyi mi düşünüyorsunuz? diye sordu.

— Evet, eğer isterseniz. Ama başka bir yol, daha iyi bir yol olduğunu da biliyorsunuz.

— Biliyorum.

— Hayır bu bir sır henüz. Ama bu sırrın para ettiğini bilin.

— Ne kadar ettiğini bile biliyorum, diye homurdandı Stavrogin, ama kendini tuttu ve sustu.

— Ne kadar mı? Ne dediniz? diye sordu birden kaygılanan Piyotr Stepanoviç.

— Dedim ki: siz ve sırrınız, cehennemin dibine! Ne var orada siz onu söyleyin. Virginski'nin yaş günü olduğunu biliyorum, ama davetliler kimler?

— Ooh! Her türden var. Kirilov da orada olacak.

— Bütün grupların bütün üyeleri mi?

— Biraz fazla hızlısınız. Burada bir tek grubumuz bile yok.

— Bu kadar bildiriyi nasıl dağıttınız?

— Gittiğimiz yerde dört üyemiz olacak. Ötekiler henüz bekliyor, birbirlerini gözetleyip her şeyi bana iletiyorlar. Onlara güvenilebilir. Düzen verilmesi gereken bir ham madde bu. Sonra eyvallah. Zaten, kuralları siz belirlediniz, anlatmaya gerek yok.

— Zor mu yürüyor?

— Daha iyisi olamaz! Sizi güldüreceğim: en iyi eylem aracı üniforma. Üniformadan daha güçlü bir şey yok. Özellikle ünvanlar ve görevler icatediyorum. Sekreterler, gizli haberciler, saymanlar, başkanlar, kâtipler ve yardımcılar yaratıyorum. Herkesin çok hoşuna gidiyor, pek tutuluyor. Bir de duygusallık var. Sosyalizm başarısını duygusallığa borçlu. Bir tek talihsizlik var. Bazen kudurup adam ısıran asteğmenlere çatıyorsunuz. Sonra bir de dolandırıcılar var. Bunlar aslında çok yararlı olabilecek,

iyi insanlar. Yalnız insana çok zaman kaybettiriyorlar, çünkü durmadan izlenmeleri gerekiyor. Son olarak da asıl güç, her şeyi birbirine bağlayan çimento geliyor: Kendine ait bir fikre sahip olma korkusu! Bu olağanüstü bir güç! Kafalarında kendilerine ait bir tek fikir bırakmayacak şekilde kim işlemişse, aferin ona. Utanılacak bir şey olarak görüyorlar kişisel fikir sahibi olmayı.

— Öyleyse neden kendinizi bu kadar sıkıntıya sokuyorsunuz?

— Durumdan neden yararlanmayalım? Bize elini uzatanı neden ele geçirmeyelim? İnanç tamam, eksik olan harekete geçme isteği. Evet, ancak bu insanlarla başarı sağlanabilir. Size söylüyorum, gerekirse ateşe atılırlar, bunun için inançlarının yeterince ateşli olmadığından söz etmem yeter. Ahmaklar beni, herkesi «merkez komitesi» ve uçsuz bucaksız kolları konusunda aldatmakla suçluyorlar. Bir gün siz bile suçladınız beni bunun için. Oysa kimseyi kandırmış değilim. Merkez komitesi sizinle benden oluşuyor. Kollarına gelince, istediğimiz kadarını buluruz.

— Hep it kopuk mu?

— Malzeme onlar. Bir işe yarayacaklardır.

— Hâlâ bana mı güveniyorsunuz?

— Siz bir önder, bir güçsünüz. Ben sizin gölgenizde duruyorum, sizin katibinizim ben. Biliyorsunuz, bir gemiye bineceğiz; küreklerimiz akçaağaçtan, yelkenler ipekten olacak, güvertede Lizaveta Nikolayevna... Şu şarkı nasıldı?

— Masal tıkandı, dedi gülerek Stavrogin. Ben size bir başkasını anlatayım. Elinizdeki güçleri saydınız: görev dağıtımı, duygusallık gerçekten iyi bir çimento oluştururlar. Ama daha iyisi var: Grubunuzdan dört kişiyi, muhbirlik ediyor diye bir beşinciyi öldürmeye itin, kan döker dökmez hepsini bağlamış olursunuz. Hepsi köleniz olur, bir daha başkaldırmaya, hesap sormaya cesaret edemezler. Ha, ha, ha!

«Bunu ödeyeceksin... dedi içinden Piyotr Stepanoviç. Hem de bu akşam. Çok ileri gidiyorsun.»

Piyotr Stepanoviç aşağı yukarı böyle düşünmüş olmalı. Zaten Virginski'nin evine oldukça yaklaşmışlardı.

— Beni herhalde merkez komite üyesi ya da Enternasyonalle ilişkili bir denetçi gibi gösterdiniz, dedi Stavrogin.

— Hayır, denetçi siz değilsiniz. Siz kurucu üyelerden birisiniz ve örgütün en önemli sırlarını biliyorsunuz. Rolünüz bu. Herhalde konuşursunuz.

— Bu da nereden çıktı?

— Artık konuşmanız gerek.

Stavrogin, şaşırmış bir halde, bir sokak lambasının altında durdu. Piyotr Stepanoviç bakışlarıyla meydan okur gibiydi. Stavrogin yere tükürüp, yola devam etti.

— Ya siz, siz konuşacak mısınız? diye sordu.

— Hayır, sizi dinlemekle yetineceğim.

— İyi. Bana bir fikir verdiniz.

— Nasıl bir fikir? diye sordu aceleyle Piyotr Stepanoviç.

— Belki konuşurum, ama sonra da bir güzel döveceğim sizi!

— Karmazinov'a onun kırbaçlanması gerektiğini, hem de öyle lafın gelişi değil, ciddi olarak, bir mujik gibi kırbaçlanman gerektiğini söylediğinizi ilettim.

— Ben böyle bir şey söylemedim ki, ha, ha!

— Olsun! *Se non è vero...*

— Peki, teşekkür ederim. Size minnettarım.

— Karmazinov ne dedi biliyor musunuz? Temelde bizim öğretimizin onurun inkârı olduğunu, Rusları baştan çıkarıp sürüklemenin tek yolunun onursuzluk hakkını savunmaktan geçtiğini söyledi.

— Çok güzel söylemiş! Altın sözler! diye haykırdı Stavrogin. Üstüne basmış. Onursuzluk hakkı! Herkes bizimle gelecek, kimse arkada kalmak istemeyecek! Siz gizli polisten olmayasınız, Verkovenski?

— İnsan böyle şeylere inansa, açık açık söylemez.

— Evet ama burada yalnızız.

— Hayır, henüz gizli polisten değilim. Yeter. Geldik. Duruma uygun bir surat takının Stavrogin. Bunların arasına girerken kendime hep bir yüz yaparım. Şöyle kederli bir hava takınmak yeter. O kadar zor değil.

YEDİNCİ BÖLÜM

BİZİMKİLERİN TOPLANTISI

Virginski, Muravyinaya sokağındaki karısının evinde oturuyordu. Tek katlı ahşap bir binaydı bu. Kiracı yoktu. Yaşgünü diye Virginski aşağı yukarı on beş kişi çağırmıştı. Ama bu toplantı, taşrada benzer nedenlerle düzenlenen gecelerden hiç birine benzemiyordu. Daha evlenir evlenmez karı koca yıldönümü kutlamanın budalaca bir şey olduğunu, «Bunda sevinilip eğlenilecek bir şey olmadığını» kararlaştırmışlardı. Birkaç yıl içinde kendilerini her türlü topluluktan ayırmayı becermişlerdi. Becerikli bir adam olmasına ve biraz da serveti olmasına rağmen nedense, Virginski yalnızlığı seven ve «kibirli konuşan» biri olarak tanınıyordu. Ebelik yapan Bayan Virginski ise sırf bu yüzden toplumsal sıralamanın en altına, hatta papazın karısından bile aşağıya itilmişti. Kocasının bir subay olması bunu hiç bir şekilde etkilememişti. Ancak her zaman konumuna uygun düşecek alçakgönüllülükten uzak kalmıştı. Yüzbaşı Lebiyadkin ile olan ve uluorta ilan etmekten kaçınmadığı ilişki sonunda en hoşgörülü kadınların bile gözünden iyice düşmüştü.

Ama Bayan Virginski bunu, aradığı şey tam buymuş gibi kabul ediyordu. Bununla birlikte, bu kadınlar zor durumda kaldıklarında, Arina Prokhorovna'yı (Bayan Virginski) öteki üç ebeye tercih ederlerdi. Şehir dışından bile, onun yardımına başvuran kadınlar vardı. Bilgisine ve yeteneğine son derece güvenilirdi. Sonunda yalnızca varlıklı kişilerin doğumlarına gider olmuştu, çünkü paraya son derece düşkündü. Gücünden o kadar emindi ki, ne en küçük bir sıkılganlık, ne de tutumunu de-

ğiştirme kaygısı duyuyordu. Şehrin en tanınmış ailelerinin evlerine gittiğinde, görgü kurallarını hiçe sayarak ya da en «kutsal» şeylerle alay ederek onları şaşkına çeviriyordu. Hattâ bu «kutsal» şeylerin en yararlı olabileceği zamanlarda bile yapmaktan çekinmiyordu bunu. Kendisi doğumlara giden, şehrimiz doktorlarından Rozanov'un anlattıklarına göre acı içinde kıvranan bir kadın Yüce Tanrı'nın adım anınca Arina Prokhorovna'nın yaptığı saygısız bir şaka «tabanca gibi patlamış» ve uyandırdığı korkunç etki çocuğun çabucak doğmasına yol açmış. Bununla birlikte, nihilist düşünceleri benimsemiş olsa da, Bayan Virginski kendisine yararlı olacağını gördüğü zaman, en eski gelenekleri bile hor görmezdi. Sözgelimi doğurttuğu çocukların vaftiz törenlerini hiç kaçırmazdı. Böyle günlerde yeşil ipekten kuyruklu bir elbise giyer ve saçlarını ensesinde toplayarak bukleli bir topuz yapardı. Oysa başka zamanlar giyimine hiç dikkat etmezdi. Bütün tören boyunca din adamlarını şaşırtıp kızdıran küstahça bir tavır takınsa da, sonunda şampanyayı konuklara kendisi ikram ederdi. (Zaten orada bulunmasının ve güzel giyinmesinin nedeni buydu.) Şampanya kadehini alıp da ebeye verilecek «küçük armağanı» unutanların vay haline...

O akşam Virginski'lerde toplanan davetlilerin (çoğu erkekti) orada bir rastlantı sonucu bulunuyormuş gibi bir halleri vardı. Ne yemek için bir masa hazırlanmış, ne de kumar oynamak için bir hazırlık yapılmıştı. Büyük salonun ortasına yan yana iki masa konmuştu. Duvarlar çok eski mavi bir kağıtla kaplanmıştı. Masaların üstünde kirli örtüler vardı. İki büyük semaver fokurduyordu. Semaverlerin yanında üstünde yirmi beş bardak bulunan büyük bir tepsi duruyordu. Masanın bir köşesinde ancak yatılı okullarda görülebilecek cinsten, içi ekmek dolu koca bir sepet vardı. Çay servisini, otuz yaşlarında, kaşsız, uzun saçlı, içine kapanık, yeni düşüncelerden yana, ve huysuzluğundan Virginski'nin bile çekindiği ev sahibesinin kızkardeşi yapıyordu. Salonda yalnızca üç kadın bulunuyordu... Bayan Virginski, kızkardeşi ve Virginski'nin Petersburg'tan daha yeni

gelip elbiselerini bile değiştirmeye zaman bulamamış kızkardeşi. Arina Prokhorovna, etkili bir görünüşe sahip, pek çirkin sayılamayacak, yirmi yedi yaşlarında bir kadındı. Yeşile çalan bir elbise giymişti ve saçları taranmamıştı. Oturduğu köşeden, kendinden emin bakışlarla konukları inceliyordu. Gözlerinde «görüyorsunuz ya, benim kimseden korkum yok» der gibi bir ifade vardı. Nihilist bir öğrenci olan Virginski'nin kızkardeşi kırmızı yanaklı, biraz topluca ve güzelce bir kızdı. Arina Prokhorovna'nın yanına oturmuştu, elinde bir tomar kağıt, konuklara endişe içinde bakıyordu. O akşam Virginski de kendisini biraz rahatsız hissediyordu, masanın önündeki koltuklardan birine oturmuştu. Herkes oturmuştu ve koltukların yerleştirilme biçimine bakılırsa önemli bir toplantı yapılacağı izlenimi uyanıyordu. Ancak, önemli bir başka şey daha bekleniyordu ve bu bekleyiş içinde önemsiz, boş gevezeliklere dalmıştı toplantıda bulunanlar. Stavrogin ve Verkovenski salona girdiğinde birden herkes sustu ve dinledi.

Burada bazı açıklamalar yapmak üzere biraz durmam gerekiyor.

Sanırım bu insanlar, önceden haber alarak, o gece bu eve bazı ilginç şeyler öğrenme umudu içinde gelmişlerdi. Hepsi de, şehrimizdeki en kızıl radikalizmin önde gelen temsilcileriydi ve bu toplantı için özenle seçilmişlerdi. Ancak, aralarında Virginski'ye ilk defa gelenler de vardı. Çoğu toplantının ne için yapıldığını bilmiyordu tabii. Üstelik çoğu, Piyotr Stepanoviç'i Avrupa'dan geniş yetkilerle donatılmış olarak gelen biri gibi görüyordu. Daha baştan, onların koltuklarını kabartan bu düşünce iyice yerleşmişti kafalarına. Ancak aralarından bazıları kesin öneriler almıştı bile. Piyotr Stepanoviç, Moskova'da olduğu gibi, şehrimizde de «beşli» bir grup kurmayı başarmıştı. Bizim bölgede, subaylar arasında da grup oluşturduğunu sonradan öğrendik. Ayrıca K... vilayetinde bir dördüncü grubun bulunduğu da söyleniyordu. Bu «seçilmiş» beş kişi masanın çevresinde oturuyor ve rolleri anlaşılmasın diye sıradan insanlar

gibi davranıyordu. Adları artık bir sır olmaktan çıktı: Liputin, Virginski, Bayan Virginski'nin kardeşi, Şilaliyov (uzun kulaklı adam), Liyamşin ve halkı, özellikle de haydutlarla hırsızları çok iyi tanıdığı söylenen, kırk yaşlarında Tolkaçenko adında tuhaf biri. Batakhaneleri dolaşmaktan zevk alıyordu (bunun tek nedeninin halkı daha iyi tanımak olduğu söylenemez). Kaba saba elbiseler, çamurlu potinler giyiyor, kurnaz bir tavır takınıp halk ağzıyla konuşmaktan gurur duyuyordu. Liyamşin onu birkaç defa Stepan Trofimoviç'in akşam toplantılarına götürmüştü, ama hiç kimse kendisiyel ilgilenmemişti. Demiryollarında çalışıyordu, ara sıra, özellikle işsiz kaldığı zamanlar şehrimizde görünürdü. Bu beşli kendileri gibi, yüzlerce, binlerce grubun Rusya'ya dağılmış olduğuna ve bu grupların Avrupa'daki merkezi komiteye bağlı olduğuna inanıyordu. Ancak şunu üzülerek açıklamak zorundayım: Aralarında daha o zamanlar geçimsizlik başlamıştı. Önce Tolkaçenko, daha sonra da Şigaliyov'un verdiği haberler üzerine bahardan beri Piyotr Stepanoviç'i bekliyorlardı. Ondan bazı olağanüstü şeyler bekledikleri kesindi. Çünkü davet alır almaz koşarak gelmişler ve hemen topluluğa katılmışlardı. Ama grup oluşur oluşmaz, nedendir bilinmez, hepsi de kendilerini hakarete uğramış kabul etti. Bunda, öyle sanıyorum ki, gruba katılmakta acele etmiş olmanın rolü vardı. Verkovenski'nin çağrısma daha sonra korkaklıkla suçlanmak istemedikleri için cevap vermişlerdi. Ancak onlara göre Piyotr Stepanoviç kendilerine önemli bir sır vererek kahramanlıklarını onaylamalıydı. Oysa Verkovenski bu haklı meraklarını gidermeyi hiç düşünmüyor ve gizli hiç bir şey söylemiyordu onlara. Genel olarak sert davranıyor ve hatta küçümsüyordu onları. Bu durum hepsini sinirlendiriyordu, Şigaliyov ötekileri «hesap sormak» üzere kışkırtıyordu. Ama şu anda birçok yabancının bulunduğu Virginski'nin evinde olamazdı tabii bu iş.

«Yabancılar»dan söz etmişken şunu da söyleyeyim: Sanırım grubun üyeleri, o gece Virginski'nin evine gelen kişiler arasında yine Verkovenski tarafından oluşturulmuş bilinmeyen

başka grupların üyelerinin de bulunduğundan kuşkulanmaktaydılar. Böylece, orada bulunan herkes birbirinden kuşkulanıyor ve ötekilerin karşısında rol yapıyordu. Öte yandan, her türlü kuşkudan uzak kişiler de vardı aralarında. Sözgelimi, Virginski'nin akrabası, halen orduda görevli bir binbaşı davetli olmadığı halde kendiliğinden Virginski'yi kutlamak için gelmişti. Kendisini kabul etmemek söz konusu olamazdı. Zaten Virginski onun gelişinden rahatsız olmamıştı. Çünkü Binbaşının muhbirlik yapmayacağından emindi. Bütün budalalığına rağmen, Binbaşı bütün hayatı boyunca radikal çevrelerle ilişki içinde olmuştu. Onlarla aynı düşünceleri paylaştığı için değil tabii, konuşmalarını dinlemekten zevk aldığı için, üstelik bir keresinde tehlikeye bile atmıştı kendisini. Henüz gençken, bir gün, bildiri paketleri ve Herzen'in dergisi *Çan*'ın binlerce sayısı verilmişti eline, dağıtması için paketleri açmaya bile cesaret edemediği halde, bunları dağıtmayı reddetmenin alçaklık olacağını düşünerek görevi geri çevirmeyi düşünmemişti. Bugün de Rusya'da bu tür insanlar çoktur. Öteki konuklar ya onurları kırılıp küsmüş kişiler ya da gençliğin ateşli ve özverili heyecanını taşıyan insanlardı. Toplantıda iki ya da üç öğretmen vardı. Bunlardan biri, topal, kırk beş yaşlarında, sinirli ve aşırı gururlu biriydi. Subaylardan biri harbokulunu yeni bitirmiş ve hemen vilayetimize atanmış çocuk yaşta denebilecek bir topçuydu. Henüz dost edinecek kadar vakit bulamamıştı. Elinde bir kalem, durmadan not alıyor ve hiç konuşmuyordu. Herkes farkındaydı bunun, ama kimse bir şey belli etmiyordu. Liyamşin'in, İncil satan kadının çantasına açık saçık resimleri koymasına yardım eden işsiz güçsüz ilahiyat öğrencisi de oradaydı. İri yarı, küstah dudaklarından alaycı gülümsemesi düşmeyen, kendine aşırı derecede güvenen bir gençti bu. Nedendir bilmem, belediye başkanının oğlu (daha önce teğmenin genç karısıyla ilişkisini anlattığım çocuk) da oradaydı. Bütün gece hiç ağzını açmadı. Bunların yanında, bir de on sekiz yaşlarında, asık suratlı, saçı başı birbirine karışmış, onuruyla oynanmış gibi köşede sessizce

duran ve o yaşların verdiği sıkılganlığın altında ezilmiş gibi görünen öğrenciyi saymak gerekiyor. Bu genç son sınıf öğrencileri arasında kurulan bağımsız bir örgütün başıydı. Durum daha sonradan öğrenildiğinde, herkes şaşırıp kalmıştı. Şatov'dan henüz söz etmedim: Masanın bir ucunda, ötekilerin biraz arkasında asık suratla oturuyor ve sessizce yere bakıyordu. İkram edilen çay ve ekmeği kabul etmedi ve iş için geldiğini belli etmek ister gibi, şapkasını elinden hiç bırakmadı. Sanki canı istediği an kalkıp gidecekmiş gibi bir hali vardı. Kirilov da hemen onun yanı başında oturuyordu. O da sessizdi ama gözlerini yere dikmemişti. Tersine dikkatle konuşanlara bakıyor ve en ufak bir şaşkınlık belirtisi göstermeden herkesi dinliyordu: Onu hiç görmemiş konuklar, düşünceli bir tavırla kaçamak bakışlar atıyorlardı kendisine. Bayan Virginski bu «beşli»nin varlığından haberli miydi? Bunu bilmiyorum. Ama her şeyi kocasından öğrenmiş olduğunu sanıyorum. Öğrenci kızın olup bitenlerden haberi yoktu kuşkusuz. Onun kendi uğraşları vardı, burada bir ya da iki gün kalmayı düşünüyordu. Daha sonra «talihsiz üniversite öğrencilerinin sıkıntılarını yakından görmek ve onların buna karşı çıkmalarını sağlamak üzere» bütün üniversite şehirlerini dolaşacaktı. Üstünde, kendisinin yazmış olduğunu sandığım yüzlerce bildiri taşıyordu. Tuhaf olan, liseli çocuk ile kızın, burada ilk defa karşılaşmış olmalarına rağmen, birbirlerinden öldüresiye nefret etmeleriydi. Binbaşı genç kızın dayısıydı ve on yıllık bir ayrılıktan sonra onu ilk defa Virginski'lerde görüyordu. Stavrogin ve eVrkovenski salona girdiklerinde kızın yanakları kıpkırmızı olmuştu, az önce dayısıyla feminizm sorunu üzerine tartışmıştı.

Verkovenski, gözle görülür bir umursamazlıkla ve hemen hiç kimseye merhaba demeden bir sandalyenin üstüne çöktü. Pek kendisini beğenmiş bir hali vardı. Stavrogin ise bütün topluluğu kibarca selamladı. Onlardan başka beklenen yoktu, bununla birlikte herkes sanki söz birliği etmiş gibi gelişlerinin hiç

farkına varmamış görünüyordu. Stavrogin tam yerine oturmuştu ki, Bayan Virginski sert bir sesle sordu:

— Stavrogin, çay istiyor musunuz?

— Evet, dedi Stavrogin.

— Stavrogin'e çay, diye buyurdu kızkardeşine Bayan Virginski. Ya siz? Siz de ister miydiniz? (Verkovenski'ye hitap ediyordu).

— Tabii. Konuklara böyle soru sorulduğu görülmüş şey mi? Biraz da süt verin bana. Çayınız ilaç gibidir sizin. Oysa doğum gününüz bugün.

— Nasıl! Siz de mi bu tür eğlentilerden yanasınız? dedi gülerek üniversiteli kız. Biz de bunu tartışıyorduk az önce.

— Eskidi bu artık, diye homurdandı masanın öteki ucundan liseli genç.

— Eskiyen ne? Boş inançlarla, masum olsalar bile, mücadele etmek mi eskidi? Tersine, utanmamız gerekir, ama hâlâ yeni bir fikir bu, dedi genç kız sandalyesinde kıpırdanarak. Zaten boş inancın masumu da olmaz, diye ekledi öfkeyle.

— Ben yalnızca, boş inançların modası geçmiş şeyler olduğunu ve yok edilmesi gerektiğini söylemek istiyordum, diye haykırdı heyecanla liseli. Ama doğum günü gibi eğlentilerin budalalık olduğunu herkes biliyor. Zaten herkesin harcayıp durduğu değerli zamanımızı kaybetmeye değmez. Kafamızı çok daha yararlı şeyler için yormalıyız...

— Uzatıp, sulandırıyorsunuz sözünüzü, kimse bir şey anlamıyor, diye bağırdı üniversiteli kız.

— Herkesin söz alma hakkı var sanıyorum, ben de herkes gibi düşüncelerimi açıklamak istiyorum...

— Hiç kimse elinizden konuşma hakkınızı almıyor, diye onun sözünü kesti ev sahibi kadın. Yalnızca konuşmanızı kısa tutmanız isteniyor sizden. Çünkü kimse bir şey anlamıyor söylediklerinizden.

— Bana karşı hiç de saygılı davranmadığınızı belirtmeme izin verin, diye kekeledi liseli. Sözlerimin sonunu getiremiyorsam

eğer, düşünce yoksunu olduğum anlamına gelmez bu. Tam tersine çok şey düşündüğümden oluyor bu...

Umutsuzluk ve çaresizlik içinde sustu sonra.

— Konuşmasını bilmiyorsanız, susun! dedi kız öğrenci.

Liseli genç sandalyesinden fırladı. Yanakları kıpkırmızı olmuştu utançtan, çevresine bakmaya çekiniyordu.

— Bay Stavrogin girer girmez, ona ne kadar zeki olduğunuzu göstermeye çalıştığınızı söylemek istiyordum. Mesele bu!

— İğrenç, ahlaksızca düşünceleriniz var. Kafanızın bomboş olduğunu gösteriyorlar. Bir daha bana bir şey söylemeyin, diye bağırdı genç kız.

— Stavrogin, diye söze girdi ev sahibesi. Siz içeri girdiğinizde aile bireylerinin hakları ilan ediliyordu: Gördüğünüz şu subay tarafından (akrabası Binbaşı'yı gösterdi). Kuşkusuz çoktan ne mal olduğu ortaya çıkmış bu tür gevezelikleri sürdürecek ben değilim. Günümüzde boş inançlar olarak karşımıza çıkan bu aile içi haklar ve ödevler nereden kaynaklanıyor? Sorun bu. Sizin fikriniz ne?

— «Nerden kaynaklanıyor» derken ne demek istiyorsunuz? diye sordu Stavrogin.

— Sözgelimi Tanrı'nın varlığına duyulan inancın kaynaklarının gök gürültüsü ve şimşek olduğunu biliyoruz, diye söze karıştı üniversiteli kız, gözleri yerinden çıkacakmış gibi Stavrogin'e bakarak. Gök gürültüsü ve şimşekten korkan ilk insan, onun varlığı karşısında kendi zayıflığının farkına vararak, bu görünmeyen düşmana tapmaya başladı. Fakat aileyle ilgili inançlar nereden kaynaklanıyor? Ailenin kendisi nereden kaynaklanıyor?

— Bu tam aynı şey değil, diye onu durdurmaya çalıştı Bayan Virginski.

— Bu sorunun cevabı biraz ayıba kaçabilir.

— Nasıl yani? diye haykırdı üniversiteli kız yeniden sandalyesinden fırlayarak.

Fakat öğretmenler grubunda kıkırdaşmalar oldu. Masanın

öteki ucundan, Liyamşin, liseli çocuk ve Binbaşı'nın kalın sesi de katıldı bunlara.

— Tuluat yapmalıydınız siz, diye iğneledi Stavrogin'i Bayan Virginski.

— Bu sözler pek yakışmadı size Bay... adınızı bilmiyorum, dedi öfkelenen kız.

— Sen de aranma, diye homurdandı Binbaşı. Sen genç bir kızsın, ağırbaşlı, uslu davranman gerekir. Oysa sanki iğne üstünde oturur gibisin.

— Susmanızı rica ediyorum. Benimle böyle senli benli konuşmayın ve iğrenç benzetmelerinizi kendinize saklayın. Sizi ilk defa görüyorum, akrabam olmuşsunuz olmamışsınız umurumda değil.

— Ben senin dayınım, küçükken kucağımda taşıdım seni.

— Bana ne kucağınızda taşıdıysanız beni! Sizden böyle bir şey istemedim ben. Bunu yaptıysanız kendi zevkiniz için yapmışsınızdır. Ayrıca şunu söylememe izin verin: bana sen diye hitap etmeyin, bir yurttaş olarak belki kabul edebilirim ama, bundan böyle sizi menederim.

— İşte, hepsi böyle bunların, dedi Stavrogin'e Binbaşı yumruğunu masanın üstüne vurarak. Ben liberalizmden, modern düşüncelerden hoşlanırım ve aydınlar arasındaki tartışmaları zevkle dinlerim. Ama yalnızca erkekler arasında geçenleri. Kadınları, bu genç haspaları çekemiyorum. Gücüm yetmiyor buna! Çırpınıp durma öyle, diye bağırdı yerinde duramayan kıza dönerek. Ben de söz hakkı istiyorum. Hakarete uğradım.

— Hem başkalarının konuşmasını engelliyorsunuz, hem de doğru dürüst bir şey söylediğiniz yok, diye homurdandı ev sahibesi öfkeyle.

— Hayır, içimdekileri dökeceğim, dedi öfkelenen Binbaşı, Stavrogin'e dönerek. Sizinle tanışmıyorum, Bay Stavrogin, ama son gelen siz olduğunuz için size sesleniyorum. Bana kalırsa, erkekler olmasa, kadınlar sinekler gibi yok olup giderler. Kadınlık sorunun kendisi bile özgünlükten ne kadar yoksun ol-

duklarını gösteriyor. Emin olun, bu sorun laf olsun diye erkekler tarafından ortaya atıldı ve başlarına bela oldu. Tanrıya şükür, evli değilim. Hepsi aynı kalıptan çıkmış bunların. Kendi işlerini, kadın işlerini bile yapmaktan acizdirler, onları erkekler yaratıyor. Şuna bakın! Kollarımda taşıdım onu. On yaşındayken mazurka yaptım onunla. Bugün geldiğinde sarılıp öpmek istedim. Daha buna fırsat bulamadan Tanrı'nın var olmadığını söyledi bana. Kendisine sarılıp öptükten sonra söyleyebilirdi bunu. Yok, olur mu? Hemen söylemesi gerekir. Zeki insanların Tanrı'ya inanmadıkları bir gerçek, akıllı olduklarından inanmıyorlar. Peki sen, dedim ona, küçük budala, sen ne biliyorsun Tanrı hakkında? Bunu bir erkek arkadaşın aşılamıştır sana. Aynı arkadaşın sana ikona önünde mum yakmayı öğretseydi, sen de bunu yapardın, dedim.

— Yalan söylüyorsunuz, kötü bir insansınız siz. Biraz önce kanıtlarınızın yetersizliğini gösterdim, diye cevap verdi üniversiteli genç kız. Küçümser bir tavır içindeydi ve böyle bir insanla tartışmaya değmez der gibiydi.

«Bize din dersinde öyle öğrettiler: «Babanı, anası sayar, seversen, uzun yaşar, zengin olursun». On Emirde yazılıdır bu. Oysa Tanrı eğer insanı sevgi karşılığında ödüllendirmek istiyorsa, Tanrı'nız ahlaksız demektir. Anlatmak istediğim buydu benim. Sizin dediğiniz gibi hemen girer girmez söylemedim bunları, siz üzerimdeki haklarınızdan söz etmeye başlayınca konuştum. Sizin anlayışınız kıtsa, söylenenlerden bir şey anlamadıysanız benim suçum ne? Hemen darılıyor, öfkeye kapılıyorsunuz. Sizin kuşağın kafası böyle.

— Budala, dedi Binbaşı.

— Salak!

— Tamam, şimdi de küfret bana.

— Bir dakika, Kapiton Maksimoviç, dedi ince sesiyle Liputin, bana Tanrı'ya inanmadığınızı söyleyen kendiniz değil miydiniz?

— Ne olmuş söylediysem? Benim söylemem başka şey.

Belki de inanıyorum, ama tam olarak değil. Tam olarak inanmasam bile, Tanrı'yı kurşunlamak gerektiğini söylemem. Süvari alayında görevliyken, sık sık Tanrı'yı düşünürdüm. Şairlere kalsa, süvariler yalnız içer ve eğlenirler. İçki içerdim tabii. Ama inanır mısınız? Yataktan atlayıp, ikonanın önünde haç çıkarttığım olurdu. Tanrı'ya, bana iman aşılaması için dua ederdim. Çünkü o zaman bile inançla inançsızlık arasında bocalayıp dururdum, kendi kendime sorardım hep: Tanrı var mı, yok mu? Aklıma ne kadar takıldığını düşünün. Ama sabah, tabii yeniden eğlenmeye koyulurduk ve inancım kaybolurdu sanki. Gündüzleri inancın biraz zayıfladığını farkettim bir de.

— Oyun kağıdınız yok mu? diye esneyerek sordu Verkovenski ev sahibesine.

— Yerinde bir soru sordunuz, diye atıldı Binbaşı'nın sözlerine içerleyip kıpkırmızı kesilen üniversiteli kız.

— Bu ahmakça konuşmaları dinleyerek değerli zamanımızı kaybediyoruz, dedi Bayan Virginski ve sitem edercesine kocasına baktı.

Genç kız dayanamadı:

— Üniversiteli öğrencilerinin çektiği sıkıntılardan ve karşı çıkışlarından söz etmek istiyordum, ama ahlak dışı konuşmalarla zaman harcandığına göre...

— Ahlaklı ya da ahlak dışı diye bir şey yoktur, diyerek söze karıştı liseli genç.

— Ben bunu çok iyi biliyordum liseli bayım, size öğretilmeden çok önce üstelik...

— Ben ısrar ediyorum, diye cevapladı öteki. Siz Petersburg'tan buraya bize ders vermek için gelmişsiniz. Ama biz bunları sizden çok daha iyi biliyoruz. Belinski'den bu yana, Rusya'da herkes «Babanı ve ananı sayacaksın» emrinin ahlak dışı olduğunu biliyor. Ama siz bunun doğrusunu bile söyleyemediniz.

— Sonu gelmeyecek mi bunun?» diye sordu Bayan Virginski kocasına. Ev sahibesi sıfatıyla bu budalaca tartışmadan

utanmıştı. Evlerine ilk defa gelenlerin hayret ve gülümsemelerini gördükçe utancı büsbütün artıyordu.

— Baylar, dedi Virginski sesini yükselterek. Eğer daha önemli bir konuda konuşmak isteyen ya da bize bir fikrini iletmek isteyen varsa, hiç vakit kaybetmeden konuşmaya çağırıyorum kendisini.

— Bir soru sormama izin verin, dedi o ana kadar köşesinde sessizce oturan topal öğretmen. Bu bir toplantı mı, yoksa ziyarete gelmiş sıradan ölümlülerin bir arada bulunması mı? Bunu sırf biçimsel gerekler yüzünden ve emin olmak için soruyorum.

Bu «kurnazca» soru belirli bir etki uyandırdı: Herkes yanındakilere, cevap verirler umuduyla baktı. Sonra birden, bütün gözler, sanki bir emir almışçasına Verkovenski'yle Stavrogin'e dikildi.

— Bir toplantıda olup olmadığımızı açıklığa kavuşturmak için oylama yapılmasını öneriyorum, dedi Bayan Virginski.

— Pek açık olmasa bile, bu öneriye katılıyorum, diye söze karıştı Liputin.

— Ben de! Ben de! sesleri geldi her yandan.

— Bunun konuşmalara belirli bir düzen getireceği kanısındayım ben de, diye onayladı Virginski.

— Oylamaya geçelim, dedi ev sahibesi. Liyamşin, piyanonun başına geçer misiniz lütfen, oylamaya oradan da katılabilirsiniz.

— Nasıl? dedi Liyamşin. Yine mi! Yeteri kadar çalmadım mı?

— Özellikle rica ediyorum. Oturun ve çalın. Davaya yararlı olmak istemiyor musunuz yoksa?

— Bizi kimsenin dinlemediğine emin olun, Arina Prokorovna. Sizin kuruntunuz bu. Pencereler oldukça yüksek zaten. Üstelik konuştuklarımızı duysalar bile, ne söylediğimizi anlayamazlar.

— Kendimiz bile anlamıyoruz konuştuklarımızı, diye homurdandı biri.

— Tedbirli olmanın bir zararı yoktur. Bizi bir dinleyen olur belki, diye Verkovenski'ye açıkladı ev sahibesi. Müzik duyulursa eğlenti var sanırlar.

— Peki, diye homurdandı Liyamşin. Piyanoya oturdu ve tuşlara sağır biri gibi öylesine vurarak bir vals çalmaya koyuldu.

— Toplantı yapılmasını isteyenler el kaldırsın, dedi Bayan Virginski.

Kimi el kaldırdı, kimi hiç kıpırdamadı. Bazıları da önce ellerini kaldırdılar, sonra indirip yeniden kaldırdılar.

— Allah belasını versin! Bir şey anlamadım! diye haykırdı subaylardan biri.

— Al benden de o kadar, dedi bir başkası.

— Ben anlıyorum, dedi üçüncü biri. *Evet* deniyorsa el kaldırılır.

— İyi ama, *evet*'in anlamı ne?

— Toplantıdan yanasınız demek.

— Hiç de değil. Tam tersi.

— Ben toplantı yapılsın diye oy verdim, diye bağırdı liseli çocuk Bayan Virginski'ye.

— Niye el kaldırmadınız o zaman?

— Size baktım. El kaldırmadığınızı görünce, ben de kaldırmadım.

— Saçma! Ben elimi kaldırmadım, çünkü oylamayı yönetiyorum. Baylar, bir de aksinin denenmesini öneriyorum. Toplantıdan yana olanlar hiç kıpırdamadan dursunlar, ellerini kaldırmasınlar. Toplantının yapılmasına karşı olanlar sağ ellerini kaldırsınlar.

— Ya karşı olanlar? diye tekrar sordu liseli genç.

— Bilhassa mı yapıyorsunuz? diye bağırdı Bayan Virginski öfkeyle.

— Durun, bir dakika! Kim kaldıracak elini? Toplantıdan

yana olan mı, karşı olan mı? Bunun açıkça söylenmesi gerekir, diyen sesler duyuldu.

— Karşı olan. *Karşı.*

— Evet ama, ne yapacak karşı olan? Elini kaldıracak mı, kaldırmayacak mı? diye bağırdı bir subay.

— Ha, ha! Biz de henüz parlamento alışkanlığı yok, dedi Binbaşı.

— Bay Liyamşin, özür dilerim ama, o kadar gürültü yapıyorsunuz ki çalarken, hiç bir şey duyulmuyor, dedi topal öğretmen.

— Yemin ederim ki, pencerelerde bizi dinleyen kimse yok Arina Prokorovna! diye bağırdı Liyamşin. Çalmak istemiyorum. Ben buraya konuk olarak geldim, çalgıcı olarak değil.

— Baylar, dedi Virginski, cevap verin yeter, toplantıda mıyız, değil miyiz?

— Evet! Evet! diye bağırışıldı dört bir yandan.

— Eh, öyleyse oylamaya gerek yok. Anlaştım ki, baylar, oylamaya gerek var mı?

— Hayır, gereksiz. Anlaşıldı.

— Aksi fikirde olan var mı?

— Yok, herkes aynı fikirde.

— Peki ama toplantı nedir? diye sordu bir ses. Kimse cevap vermedi.

— Bir başkan seçmek gerekiyor.

— Ev sahibimiz tabii! Ev sahibimiz!

— Öyleyse baylar, diye söze başladı Virginski, biraz önceki önerimi yineliyorum. Söyleyecek bir şeyi olan varsa, vakit geçirmeden söylesin.

Genel bir sessizlik oldu. Yeniden bütün gözler Stavrogin ve Verkovenski'ye çevrildi.

— Verkovenski, söyleyecek bir şeyiniz yok mu, diye birden sordu Bayan Virginski.

— Kesinlikle yok, diye cevap verdi Piyotr Stepanoviç, gerinip, sesli sesli esneyerek. Ama bir kadeh konyak içerim.

— Ya siz, Stavrogın?

— Hayır, teşekkür ederim. İçmem.

— Size konuşmak isteyip istemediğinizi soruyorum. Konyaktan söz etmiyorum.

— Konuşmak mı? Hangi konuda? Hayır.

— Size konyak getirirler, dedi Verkovenski'ye dönerek.

Sandalyesinde hâlâ kıpırdanıp duran öğrenci kız konuşmak üzere ayağa kalktı.

— Zor durumda bulunan üniversite öğrencilerinin sıkıntılarını anlatmak ve toplıca başkaldırmalarını sağlamak için nasıl uyarılmaları gerektiğini anlatmaya geldim...

Am birden durdu: Masanın öteki ucunda kendisine bir rakip çıkmıştı. Bütün bakışlar ona çevrilmişti. Dalgın ve donuk bakışlı Şigaliyov yavaşça kalkarak, küçük bir elyazısıyla doldurulmuş kalın bir defteri masanın üzerine koydu. Ayakta duruyor ve konuşmuyordu. Bazıları şaşkın şaşkın deftere bakıyordu. Fakat Liputin, Virginski ve topal öğretmen pek memnun görünüyorlardı.

— Söz istiyorum, dedi Şigaliyov kararlı ama ölü bir sesle.

— Söz sizin, dedi Virginski.

Konuşmacı yerine oturdu, bir süre bekledi, sonra büyük bir ciddiyetle söze başladı:

— Baylar!

— Konyağı getirdim, diyerek sözünü yarıda kesti Bayan Virginski'nin kızkardeşi. Küçümseyici bir ifadeyle Verkovenski'nin önüne, tepsiye bile koymaya gerek görmediği bir şişeyle, tabaksız bir bardak bıraktı.

— Konuşmacı kibarlık ederek durdu.

— Boş verin, siz devam edin. Ben sizi dinlemiyorum, diye bağırdı Verkovenski kadehine konyağı doldururken.

— Baylar, ilerde göreceğiniz gibi son derece önemli olan bir konuda yardımınızı istemeden önce, bazı ön açıklamalarda bulunmak istiyorum.

— Arina Prokorovna, makasınız var mı, diye birden atıldı Piyotr Stepanoviç.

— Makas mı? Ne yapacaksınız makası? dedi kadın hayretten açılmış gözlerle.

— Tırnaklarımı kesmeyi unutmuşum, üç gündür unutuyorum, dedi sakin sakin, uzun ve kirli tırnaklarına bakarak.

Arina Porokorovna kızardı, ama bu patavatsızlık üniversiteli kızın hoşuna gitmişti.

— Az önce pencerenin önünde gördüm sanıyorum, dedi.

Makası aldı ve Verkovenski'ye uzattı. Verkovenski genç kızın yüzüne bile bakmadan makası aldı ve tırnaklarını düzeltmeye koyuldu. Arina Prokorovna bunun «gerçekçi» bir davranış olduğunu anladı ve alınganlığından ötürü utandı. Herkes sessizce birbirine baktı. Topal öğretmen özenme ve nefret duyguları içinde Piyotr Stepanoviç'i inceliyordu.

— Bugünün toplumunun yerini alacak olan geleceğin toplumunun örgütlenme biçimini incelemeye kendimi adadığımdan bu yana, şunu iyice anladım, diyerek söze devam etti Şigaliyov. En eski zamanlardan bugüne kadar, toplumlar için sistem önerenlerin hepsi, kendi kendileriyle çelişen, doğa bilimlerinden ve insan denen şu garip hayvandan zerre kadar anlamayan hayalci ve budala kişiler. Hepsi masal anlatıyor. Platon, Rousseau, Fourier, bunların hepsi teneke birer direk. İnsanlara değil, olsa olsa serçelerin işine yararlar. Oysa geleceğin toplum biçiminin bugünden kurulması gerekiyor. Hepimiz hiç duraksamadan eyleme geçme kararında olduğumuza göre ben dünyanın düzeniyle ilgili kendi önerimi sunuyorum. İşte bu, dedi eliyle defterine vurarak. Kitabımı olabildiğince kısa bir şekilde anlatmak niyetindeydim size. Ama bir yığın sözlü açıklama eklemek zorunda kalacağımı görüyorum. Kitabımdaki bölümlerin sayısına bağlı olarak, açıklamalarım için on gece gerekiyor. (Burada bazı gülüşmeler oldu.) Sistemimi henüz bütünüyle tamamlamamış olduğumu da belirtmeliyim. (Yeniden gülüşmeler oldu.) Verilerde bazı karışıklıklar oldu, vardığım sonuç sistemin te-

mel fikriyle tamamen çelişen bir görünüm aldı. Sınırsız özgürlükten yola çıktım, sınırsız zorbalığa ulaştım. Ancak şunu eklemem gerekir: Toplumsal sorunun çözümü için benimkinden başka yol yoktur.

Gülüşmeler artmıştı. Fakat gülenlerin çoğu gençlerdi. Bayan Virginski, Liputin ve topal öğretmenin yüzlerinde öfkeli bir sıkıntı görülüyordu.

— Kendi sisteminize son şeklini verememiş ve umutsuzluğa düşmüşseniz, biz ne yapalım? dedi ihtiyatla subaylardan biri.

— Haklısınız bayım, dedi kesin bir tavırla Şigalyov, özellikle umutsuzluk kelimesini kullanırken çok haklısınız. Evet, umutsuzluğa düştüm. Bununla birlikte, kitabımda söylediklerim dışında bir şey söylenmesi imkansız; başka bir çıkış yolu yok. Bu yüzden, vakit kaybetmeden, sizleri on gece boyunca kitabımı dinlemeye ve sonra bu konuda düşündüklerinizi söylemeye çağırıyorum. Eğer beni dinlemeyi kabul etmezseniz, ayrılmaktan başka çaremiz kalmıyor. Erkekler işlerine, kadınlar mutfaklarına dönsün. Çünkü benim sistemimi reddederseniz, başka bir çözüm yolu bulamayacaksınız. Bir tane bile bulamazsınız. Boşuna zaman kaybetmiş olacak, yine benim dediğime geleceksiniz.

Bir dalgalanma oldu. «Deli mi, bu?» diye sordu bazıları.

— Demek ki, diye bağladı Liyamşin, bütün sorun Şigasyov'un umutsuzluğu. Umutsuzluğa düşmeli mi, düşmemeli mi?

— Şigalyov'un umutsuzluğu kişisel bir sorun, dedi liseli genç.

— Şigalyov'un umutsuzluğunun genel ölçüye ne ilgide layık olduğunu ve kitabımn dinlenmeye değip değmediğini anlamak için oylama yapılmasını öneriyorum, dedi subaylardan biri keyifle.

— Mesele bu değil, diye söze karıştı topal öğretmen. Konuşurken dudaklarından düşmeyen gülümseme yüzünden, ciddi mi konuşuyor, yoksa alay mı ediyor, anlaşılmıyordu. «Hayır baylar, mesele bu değil. Bay Şigalyov kendini aşırı ölçüde işine

adamış, bununla birlikte fazla alçakgönüllü. Kitabını biliyorum. Toplumsal sorunlara kesin bir çözüm getirmek için, insanlığı eşit olmayan iki parçaya bölmeyi öneriyor. Toplumun onda biri mutlak özgürlüğe ve geri kalan onda dokuz üzerinde sınırsız bir otoriteye sahip olacak. Bu onda dokuzda yer alanlar tamamen kişiliksiz olacak ve bir sürü haline gelecekler. Bu sınırsız boyuneğme sayesinde, bazı ara dönüşümlerden de geçerek ilkel masumluğa geri dönececkler. Bu ortam çalışmak zorunda olunulan bir Cennet'e benzeyecek. Yazarın, bu onda dokuzda yer alanların iradelerinden yoksun bırakılmaları ve eğitim yoluyla bir sürüye dönüştürülmeleri için önerdiği tedbirler son derece ilginç. Hepsi bilimsel verilere dayanıyor ve son derece mantıklı. Vardığı bazı sonuçlar kabul edilmese bile, yazarın zekasını ve bilgisini inkar etmek imkansızdır. Koşullar gereği, kendisine istediği on geceyi ayıramayışımız üzücü, çok ilginç şeyler işitme imkanı bulacağımız kesindi çünkü.

— İnsanlıkla nasıl başa çıkacağını bilemediği için onda dokuzunu köleliğe mahkum eden bu adamı ciddiye almanız mümkün mü? diye kaygıyla sordu Bayan Virginski topal öğretmene. Çoktan beri kuşkulanıyordum ondan.

— Kardeşinizden mi söz ediyorsunuz? dedi öğretmen.

— Yine mi kan bağları? Benimle alay mı ediyorsunuz?

— Üstelik, soylular için çalışmak ve Tanrı'ya boyun eğer gibi onlara boyun eğmek alçaklıktır, dedi üniversiteli kız.

— Önerdiğim alçaklık değil cennetin kendisidir, yeryüzü cenneti. Zaten başkası da yok, olamaz, diye bağladı Şigalyov ağırlığını koyarak.

— Ben, insanlığın onda dokuzunu ne yapacağımı bilemesem, hepsini havaya uçurur ve geriye bilimsel ilkelere uygun şekilde yaşayan bir avuç bilgili insan bırakırdım.

— Ancak bir soytarı böyle konuşabilir! dedi üniversiteli kız.

— Gerçekten bir soytarı, ama yararlı bir soytarı, dedi Bayan Virginski.

— Belki de sorunun en iyi çözümü bu, dedi Şigalyov hızla Liyamşin'e dönerek. Çok derin bir laf ettiğinizin her halde farkında değilsiniz, sayın bay. Ama fikrinizin gerçekleştirilmesi hemen hemen mümkün olmadığı için, yeryüzü cennetiyle —böyle dememiz gerekiyor— yetinmek zorundayız.

— Ne budalaca sözler! dedi, sanki ağzından kaçırmış gibi, kayıtsız bir şekilde tırnaklarını kesmeyi sürdüren Verkovenski.

— Neden budalaca olsun? diye söze karıştı topal öğretmen, Piyotr Stepanoviç'e saldırmak için fırsat bekliyormuş gibi. Neden budalaca? Şigalyov'un insanlık sevgisi belki biraz aşırı. Ama hatırlayın, Fourier, özellikle Cabet, hatta Proudhon, en zorbaca, hatta fanteziye kaçan çözümlerden yana oldular. Belki de Bay Şigalyov onlardan daha mantıklıdır. Kitabını okuduktan sonra bazı fikirlerini kabul etmemeniz imkansızdır. Gerçekçilikten daha az uzaklaşmış belki de, ötekilere göre. Yeryüzü cenneti de belki asıl cennettir. Eğer bir gün var olmuşsa, insanların, kaybettikten sonra peşine düştükleri cennet.

— Buna benzer bir şey duyacağımı önceden biliyordum, diye homurdandı yeniden Verkovenski.

— İzninizle! diye bağırdı gitgide öfkelenen topal adam. İnsanlığın gelecekteki düzeni üstünde konuşmak ve tartışmak, bugün düşünen herkes için bir zorunluluk olmuştur. Herzen hayatı boyunca bu konuyla uğraşmıştı. Belinski de, gecelerini dostlarıyla toplumsal sorunlar üzerinde tartışarak, geleceğin toplumunu en ince ayrıntılarına kadar belirlemeye çalışarak geçirirmiş, sağlam kaynaklardan biliyoruz bunu.

— Bu yüzden delirenler bile var, diye ekledi Binbaşı.

— Tartışarak bir sonuca varmak mümkündür ve bu her zaman için diktatör pozu takınarak susmaktan iyidir, dedi Liputin sonunda saldırıyı başlatmayı göze alarak.

— Söylenenler budalaca derken Şigalyov'u kastetmedim, dedi Verkovenski umursamazlıkla. Görüyorsunuz ya baylar, diye ekledi başını hafifçe kaldırarak, bana sorarsanız bütün bu kitaplar, Fourier, Cabet, «çalışma hakkı», Şigalyov'un düşün-

celeri, hepsi her gün çıkan şu binlerce romana benziyor. Zevkli birer vakit geçirme aracı! Bu küçük şehirde sıkılmanızı ve elinize geçen kağıda bir şeyler çiziktirmenizi çok iyi anlıyorum.

— İzninizle! diye söze atıldı topal öğretmen sandalyesinde yeniden kıpırdanarak. Doğru, biz taşralıyız. Bu yüzden acınacak kişiler olabiliriz. Ama şimdiye kadar dünyada, eksikliğini duyup, gözyaşı dökmemizi gerektirecek bir şey olmadığını da biliyoruz. Dış kaynaklı görüşler her şeyi yok etmek için güçlerimizi birleştirmeye çağırıyor bizleri. Çünkü toplumu sağlığa kavuşturmak için yapılacak her şey boş, hiç biri sonuç vermiyor. Oysa on milyon kafa uçurulsa, durum basitleşir, hendeği atlatmak kolaylaşırmış. Harika fikir! Ama gerçekleştirilmesi, Şigalyov'un küçük gördüğünüz fikirleri kadar olanaksız!

— Hepsi iyi güzel de, ben tartışmak için gelmedim buraya, dedi birden Verkovenski aldırmasız; yaptığı gafın hiç farkında değilmiş gibi mumu önüne çekti sonra.

— Yazık! Buraya tartışmak için gelmemiş olmanız çok üzücü. Şu anda el bakımınıza bu kadar dalmış olmanız da çok üzücü.

— El bakımımdan size ne?

— Yüz milyon kafa uçurmak, dünyayı propaganda yoluyla değiştirmek kadar zordur. Hatta bu, özellikle Rusya'da daha da zor olabilir, diye atıldı Liputin yeniden söze karışmaya cesaret ederek.

— Şimdi bütün umutlar Rusya'ya bağlandı, dedi bir subay.

— Evet, öyle görünüyor, diyerek cevapladı topal öğretmen. Esrarengiz bir parmağın, büyük eseri gerçekleştirmek için, bütün ülkeler arasından güzel yurdumuzu seçtiğini biliyoruz. Ama benim söylemek istediğim şu: Toplumsal sorunlar propaganda yoluyla yavaş yavaş çözülürse, ben her zaman kazançlı çıkarım bundan. Birincisi, tatlı tatlı gevezelik etme olanağı bulurum. İkincisi de, sosyal davaya yaptığım hizmetler karşılığında geleceğin yönetimi ödüllendirir beni. Oysa yüz milyon

kafa uçurulur da sorun birden çözülürse, kişisel olarak ne kazanırım ben bundan? Böyle fikirler yayan birinin dili her an kesilebilir.

— Sizinkinin kesileceği kesin, dedi Verkovenski.

— Görüyorsunuz işte. İnsanlar koyun olmadıklarından, kolay kolay kesilmelerine izin vermeyecekleri için, bu katliam en uygun koşullarda bile elli ya da —hadi diyelim— otuz yıldan önce bitmeyeceğine göre, insanın pılısını pırtısını toplayıp ıssız bir adaya göçmesi ve geriye kalan günlerini barış içinde geçirmesi daha iyi değil mi? İnanın bana! —Masaya parmağını vurdu— Propagandanız göçleri artırmaktan başka bir işe yaramaz.»

Söylediklerinden pek memnun görünüyordu. Vilayetin en zeki kişilerinden biriydi. Liputin küstah bir tavırla gülümsüyordu. Virginski bitkin görünüyordu. Ötekiler, özellikle hanımlar ve subaylar, tartışmayı büyük bir ilgiyle izliyorlardı. Herkes yüz milyon baş kuramı temsilcisinin köşeye sıkıştığını kabul ediyor ve merakla sonucu bekliyordu.

— Ortaya oldukça doğru bir fikir attığınızı söylemek zorundayım, diye mırıldandı Verkovenski daha da ilgisiz hatta sıkıntılı bir tavırla. Göçetmek, parlak bir fikir. Ancak, hissettiğiniz ve belirgin olan bütün sakıncalarına rağmen, davamıza sarılan savaşçıların sayısı her gün artıyor; sizsiz de yapabiliriz. Burada söz konusu olan eskisinin yerini alacak yeni bir dindir, önemli bir şeydir. Bu yüzden savaşçılarımızın sayısı artıyor. Ama siz, göç ediyorsunuz. Ama tavsiye ederim, herhangi bir sakin adaya değil, Dresden'e gidin. Bir kere bu şehir salgın görmemiştir ömründe, siz de eğitim görmüş biri olduğunuza göre ölümden korkarsınız. Sonra, bu şehir Rus sınırına da yakın, böylece sevgili yurdunuzdan gelirleriniz daha kolay gönderilebilir. Üstelik bu şehir sanat hazineleri adı verilen şeylerle doludur, siz de bir sanatsever, eski bir edebiyat öğretmenisiniz sanırım. Ayrıca, orada elinizin altında küçük bir İsviçre olacaktır: bu da esin kaynağı olsun diye size, çünkü hiç kuşku

yok, şiir de yazıyorsunuzdur siz. Kısaca sanki küçük bir tütün tabakası içine yerleştirilmiş bir hazinedir orası.

Çeşitli kaynaşmalar oldu salonda. Subaylar sandalyelerinde kıpırdandılar. Biraz daha geçse, hereks bir ağızdan konuşmaya başlayacaktı. Ama topal öğretmen zokayı yuttu.

— Hayır. Belki de ortak davadan kaçmayız! Düşünmeli bir...

— Nasıl? Size önermiş olsaydım, grubumuza katılmayı kabul eder miydiniz? dedi birden Verkovenski ve makası masanın üzerine bıraktı.

Herkes şaşırmıştı. Bu esrarlı kişi maskesini beklenmedik bir anda çıkarmıştı «Grup»tan söz etme cesaretini bile göstermişti.

— Kendisini onurlu bir kişi sayan görevden kaçmaz, dedi sıkıntıyla topal öğretmen, fakat...

— İzin verin, şimdi *fakat*'ın sırası değil, diye sözünü kesti Piyotr Stepanoviç buyruk verircesine. Baylar, size bana açık ve kesin bir cevap gerektiğini söylüyorum. Buraya gelip, sizi bir araya getirdiğime göre, size bazı açıklamalar yapmak zorunda olduğumu çok iyi biliyorum (bu da beklenmeyen bir açıklamaydı). Ama sizin düşüncelerinizi öğrenmedikçe, bunu yapmam imkansız. Yararsız konuşmaları bir yana bırakarak —çünkü bir otuz yılı daha konuşarak geçiremeyiz — hangisini seçtiğinizi soruyorum size. Yavaş yolu, yani ağzınıza gelen ve sizin geri çevirdiğiniz lokmaları zorbalık kaparken, bin yıl önceden insanlığın kaderini kağıt üzerinde çizmeyi, sosyal romanları mı? Ya da hızlı bir çözümü, yani ne olursa olsun sonunda ellerimizi serbest bırakacak ve insanlığa, özgürlük içinde ve kağıt üstünde değil gerçek hayatta kendi kendini yeniden örgütleme imkanı verecek bir çözümü mü? «Yüz milyon baş» diye bağırılıyor. Bu bir abartma, bir benzetme belki. Ama abartma olmasa ne olur? Hayaller kurulup, kağıtlar doldurulurken zorbalığın yiyip yuttuğu insan sayısı yüz milyon değil, belki de beş yüz milyon. Şunu da unutmayalım. Amansız bir hasta ne kadar reçete yazı-

lırsa yazılsın, iyileşmez. Tersine, biraz daha gecikirseniz, hastalığını hepimize bulaştıracak ve kendilerine güvenebileceğimiz taze güçleri de hasta edecek, bu da hepimizin sonu olacaktır. Uzayıp giden, liberal konuşmaların çekici olduğunu kabul ediyorum, buna karşılık eylemin bazı tehlikeleri var... Zaten ben hatip değilim. Buraya, size bazı şeyleri bildirmek için geldim. Bu yüzden, şerefli topluluğunuzun oya fiilen koymadan söylemesini istiyorum. Bataklıkta kaplumbağa hızıyla çırpınmak mı istiyorsunuz, yoksa bataklığı son hızla geçmek mi?

— Ben son hızla geçmekten yanayım, diye bağırdı coşkuyla liseli.

— Ben de, dedi Liyamşin.

— Hangisinin seçileceği ortada diye mırıldandı subaylardan biri, sonra bir ikincisi ve bir üçüncüsü buna katıldı. Toplantıya katılanları en çok etkileyen şey, Verkovenski'nin bir açıklamada bulunacak olması ve konuşmaya söz vermesiydi.

— Baylar görüyorum ki hepiniz bildirilerin önerdiği çözümden yanasınız, dedi Verkovenski topluluğu şöyle bir süzerek.

— Evet, hepimiz! diye bağırdı çoğunluk.

— Daha insancıl bir çözümden yana olduğumu itiraf edeyim, ama genel kanıya boyun eğiyorum, dedi söz arasında.

— Görünüşe bakılırsa siz de karşı çıkmıyorsunuz bu eğilime, dedi topal öğretmene Verkovenski.

— Aslında, şey... Genel eğilim doğrultusunda hareket ediyorsam bunu oyunbozanlık etmemek için yapıyorum...

— Hepiniz aynısınız! Liberal nutuklar çekme zevki uğruna altı ay tartışmaya hazırsınız. Ama sonunda hepiniz aynı oyu kullanıyorsunuz. Baylar, gerçekten hepiniz hazır mısınız? İyi düşünün! (Neye hazır? — bulanık ama son derece çekici bir soru.)

— Tabii, hepimiz hazırız! dedi çoğunluk.

Zaten herkes birbirine bakıyordu.

«Sonradan bu kadar çabuk karar verdiğiniz için pişman olursunuz belki. Sizinle hep böyle oluyor çünkü.»

Topluluk iyice hareketlenmişti.

— İzin verin yalnız, dedi topal öfkeli bir tonla. Bu tür sorulara verilecek cevaplar şarta bağlı olur. Cevabımızı duydunuz, ama sorunuzu öyle tuhaf bir tarzda sordunuz ki...

— Ne bakımdan tuhaf?

— Bu tür sorular böyle sorulmaz.

— Nasıl sorulacağını öğretin öyleyse bana. Zaten ilk sinirlenip, pişman olacak kişinin siz olacağınıza emindim.

— Hemen harekete geçmeyi kabul ettirdiniz bize, fakat böyle davranmaya ne hakkınız var? Nerden alıyorsunuz bu yetkiyi?

— Bunu önceden düşünmeniz gerekirdi! Cevap vermekte neden acele ettiniz? Önce kabul ediyor, sonra hemen geri çekiliyorsunuz.

— Bana kalırsa, sorunuzun sorumsuzca açıklığı böyle bir soru sormaya ne hakkınız ne de yetkiniz olduğunu gösteriyor. Yalnızca kişisel merakınızı gidermeyi düşünüyorsunuz.

— Nereye varmak istiyorsunuz? diye haykırdı Verkovenski sanki sıkıştırılmış gibi.

— Yeni üyeler kazanmaya çalışırken bu usulünce yapılmalı, böyle yirmi kişinin ortasında değil, dedi topal. Çok sinirlendiği için kendini tutamamış, içini dökmüştü. Verkovenski, çok kaygılanmış gibi yaparak, topluluğa döndü.

— Baylar, bütün bunların budalalık olduğunu ve konuşmanın amacından saptığını belirtmeyi görev biliyorum. Ben şimdiye kadar üye filan toplamış değilim, benim böyle bir görevim olduğunu söylemeye kimsenin hakkı yoktur. Burada fikirlerimizi söylemekle yetiniyorduk. Yalan mı? Siz beni ürkütüyorsunuz, dedi topala dönerek. Bu kadar masum şeylerin topluluk içinde konuşulmasından çekinileceğini beklemiyordum. Birinin ihbar etmesinden mi korkuyorsunuz? Aramızda bir espiyon olması mümkün mü?

Topluluk kaynaşmaya başlamıştı. Herkes aynı anda konuşmaya başladı.

— Eğer böyleyse, baylar, diye devam etti Verkovenski, kendisini en çok tehlikeye atan benim aranızda. Bu yüzden, eğer uygun görürseniz, bir soruya cevap vermenizi isteyeceğim. Karar sizin.

— Ne sorusu? Hangi soru?

— Toplantıyı sürdürecek miyiz, yoksa herkes şapkasını alıp gidecek mi? Bunu açıkça gösterecek bir soru.

— Soruyu istiyoruz, soruyu!

— İçimizden biri siyasi bir cinayetin planlandığını öğrendiğinde bütün sonuçları göze alarak komployu haber vermeye gider mi? Yoksa sessizce evinde oturup, olayların gelişmesini mi bekler? Görüşler değişebilir. Bu soruya verilecek cevap, yalnız bu gece için değil, bundan sonrası için de, ayrılacak mıyız, yoksa birlikte mi kalacağız, bunu belirleyecek. İzin verirseniz önce size sorayım, dedi topala dönerek.

— Niçin özellikle bana?

— Çünkü başlayan sizsiniz. Rica ederim, yan çizmeyin. Kurnazlık bir işe yaramaz. Bunun dışında, ne isterseniz yapın, özgürsünüz.

— Beni bağışlayın ama, böyle bir soru hakaret sayılır.

— Biraz daha açık olun lütfen.

— Gizli polisle hiç ilişkim olmadı benim, dedi topal öğretmen.

— Daha kesin konuşun, lütfen. Zaman kaybetmeyelim.

Öfkeden donmuş gibi olan topal adamın sesi çıkmıyordu, gözlüklerinin üstünden nefret dolu bakışlar yöneltmekle yetiniyordu.

— Evet mi, hayır mı? İhbar eder miydiniz, etmez miydiniz? diye bağırdı Verkovenski.

— Tabii ki etmezdim! diye daha yüksek sesle bağırdı topal öğretmen.

— Hiç kimse etmez, apaçık ortada bu! dedi birkaç ses.

— Size sormama izin verin Binbaşı. İhbar eder miydiniz,

etmez miydiniz? diyerek devam etti Verkovenski. Özellikle size sorduğumu belirttim ayrıca.

— Hayır, ihbar etmezdim.

— Peki, ya birinin başka birini, sıradan birini öldürmeyi, ya da soymaya hazırlandığını öğrenseniz, bunu haber verirdiniz, değil mi?

— Tabii, çünkü bu defa mesele özeldir ve ele vermenin siyasi bir niteliği yoktur. Gizli polisle ilişkim olmadı hiç.

— Burada bulunanlardan kimsenin de olmamıştır! diye bağırıldı her yandan. Böyle sorular sormanın hiç bir yararı yok. Herkes aynı cevabı verecektir. Burada muhbir yok.

— Şu bay neden kalktı? diye sordu üniversiteli kız.

— Şatov bu. Niçin ayağa kalktınız Şatov? diye sordu Bayan Virginski.

Gerçekten de Şatov birden ayağa halkmıştı. Şapkasını elinde tutuyor ve Verkovenski'ye bakıyordu. Ona bir şey söylemek istiyor gibiydi, fakat yüzü öfkeden sararmış, kararsız duruyordu. Sonunda kendini tuttu ve kapıya yöneldi.

— Bu yaptığınız sizin için sakıncalı! diye bağırdı Verkovenski esrarlı bir tavırla.

— Buna karşılık, senin gibi bir espiyon ve alçak için çok yararlı! diye cevapladı Şatov ve çıktı.

Ortalığı bağırmalar ve çığlıklar kapladı.

— Sınama sonuç verdi!

— İşe yaradı!

— Çok geç değil mi?

— Kim çağırdı onu? Nasıl girdi buraya? Kimin nesidir? Kim bu Şatov? İhbar eder mi, etmez mi?

— Hainin biri olsaydı, belli etmezdi bunu. Oysa bizimle dalga geçip çıktı, gitti.

— Bakın Stavrogin de kalkıyor! Soruya o da cevap vermedi! diye bağırdı üniversiteli kız.

Gerçekten Stavrogin de kalkmıştı, masanın öteki ucundaki Kirilov da onu izlemişti.

— Bir dakika, Bay Stavrogin, dedi sertçe ev sahibesi. Soruya hepimiz cevap verdik, siz bir şey söylemeden çekip gidiyorsunuz.

— Sizi ilgilendiren bir soruya cevap vermeye gerek görmüyorum, diye homurdandı Stavrogin.

— Ama biz konuşarak kendimizi ele verdik, siz sustunuz! diye bağırdı birkaç kişi.

— Bana ne sizin renginizi belli etmenizden, diye cevapladı Stavrogin sırıtarak, gözleri parlıyordu.

— Nasıl yani? Bana ne ne demek? diye haykırdı birçok kişi. Bazıları birden ayağa kalktılar.

— Bir dakika, beyler, bir dakika! diye bağırdı öğretmen. Verkovenski de soruya cevap vermedi. Yalnız sormakla yetindi.

Bu gözlem olağanüstü bir etki yaptı. Herkes birbirine baktı. Stavrogin topal öğretmene bakarak bir kahkaha attı ve çıktı. Kirilov da arkasından gidiyordu. Verkovenski peşlerinden hole koştu.

— Ne yapıyorsunuz? diye kekeledi Stavrogin'in elini bütün gücüyle sıkarak. Doğru Kirilov'a gidin. Ben arkanızdan gelirim... Sizinle konuşmalıyım, mutlaka konuşmalıyız.

— Bence gerek yok, dedi Stavrogin kuru bir sesle.

— Gelecek, diye söze karıştı Kirilov. Stavrogin gelmeniz gerek. Size evde anlatırım bunu.

Evden çıktılar.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

VELİAHT İVAN

Piyotr Stepanoviç önce, hemen içeri girip ortalığı yatıştırmayı düşündü. Ama sonra, herhalde bunun gereksiz olduğunu anladı. İki dakika sonra «toplantı»yı terkederek Stavrogin ve Kirilov'un peşine takılmıştı. Koşarken, Filipov'un evine giden yolu kısaltan bir sokağı hatırladı. Bu sokağa daldı ve dizlerine kadar çamura batarak, tam Stavrogin ve Kirilov kapıdan girerlerken, evin önüne geldi.

— Nasıl, geldiniz bile, demek? dedi Kirilov. Çok iyi, girin.

— Bize yalnız yaşadığınızı söylememiş miydiniz siz, dedi Stavrogin, sofada kaynayan semaveri farkederek.

— Kiminle yaşadığımı göreceksiniz, diye mırıldandı Kirilov.

İçeri girer girmez, Verkovenski Von Lembke'nin kendisine ilettiği imzasız mektubu çıkardı ve masanın üstüne, Stavrogin'in önüne koydu. Üçü de oturdu. Stavrogin mektubu içinden okudu.

— Ee? dedi.

— Bu serseri yazdıklarını yapacaktır, dedi Verkovenski. Size bağlı olduğuna göre, ne yapılması gerektiğini siz söyleyin. Belki de hemen yarın Lembke'ye gidecektir, emin olun.

— Gitsin!

— Nasıl? Engel olunabilir ona.

— Yanılıyorsunuz. Ben etkileyemem onu. Ayrıca bana ne! Bana bir şey yapamaz. Sizi tehdit ediyor.

Sizi de ediyor.

— Sanmıyorum.

— Ama ötekiler sizi gözetmeyebilirler. Bunu nasıl oluyor da anlamıyorsunuz? Paraya mı kıyamıyorsunuz?

— Para mı söz konusu?

— Tabii. İki bin, en azından bin beş yüz ruble gerekiyor. Bu parayı bana yarın, hatta bugün verin. Yarın akşam onu Petersburg'a postalarım. Bütün isteği de bu zaten. Hatta isterseniz Marya Timopefeyevna da birlikte gider. Bunu da unutmayın.

Heyecanlanmış gibiydi, düşünmeden konuşuyor ve tehlikeli sözler kaçırıyordu ağzından. Stavrogin hayretle bakıyordu ona.

— Marya Timopefeyevna'yı göndermem için hiç bir neden yok.

— Belki de gitmemesini tercih edersiniz, diyerek alaylı bir şekilde güldü Piyotr Stepanoviç.

— Belki.

— Neyse, bu parayı verecek misiniz, vermeyecek misiniz? diye bağırdı Piyotr Stepanoviç öfkeli bir sabırsızlıkla.

— Hayır, vermeyeceğim, dedi Stavrogin suratı asık.

— Bana bakın, Stavrogin! Ya bildiğiniz bir şey var, ya da tedbirlerinizi aldınız! Dalga geçiyorsunuz!

Yüzünü buruşturdu. Dudakları titriyordu, sonra birden tuhaf bir şekilde gülmeye başladı.

— Mülkünüzün satışından gelen parayı babanızdan aldınız, dedi Nikolay Vsevolodoviç sakin bir tavırla. *Annem* Stepan Trofimoviç adına size altı ya da sekiz bin ruhle ödedi. Bu paradan bin beş yüz ruble verebilirsiniz demek ki. Başkaları için para harcamaktan bıktım artık. Çok para çarçur ettim bugüne kadar. Sıkıntı verdi artık. Söylediklerine kendi de güldü.

— Şimdi şakaya başladınız!...

Stavrogin ayağa kalktı. Verkovenski hemen sandalyesinden sıçradı ve onun çıkmasını engellemek ister gibi kapının önüne geçti. Nikolay Vsevlodoviç onu kenara çekip çıkmak istedi, sonra birden vazgeçti:

— Şatov'a bir şey yapmanıza izin vermeyeceğim, dedi. Piyotr Stepanoviç ürperdi. Göz göze geldiler.

— Şatov'un kanını niçin istediğinizi daha önce söyledim size, diye devam etti Stavrogin. Onun kanını grubunuzun harcı olarak kullanacaksınız. Kalkıp gitmesini sağladınız. Onun «ihbar etmem» demeyeceğini ve size yalan söylemeyi bir alçaklık sayacağını biliyordunuz. Ama benden ne istiyorsunuz? Avrupa'daki karşılaşmamızdan beri izliyorsunuz beni. Bu konuda yaptığınız açıklamalar inanılır gibi değil. Bununla birlikte Lebiyadkin'e bin beş yüz ruble vermemi istiyorsunuz. Sonra da Fedka'ya onu öldürteceksiniz. Karımın da öldürülmesini istediğimi düşünüyorsunuz, biliyorum. Bu cinayetle beni baskı altına almayı düşündüğünüzü de biliyorum. Ama beni elinizde tutmak size ne kazandıracaktır? Ne kazandıracak? Size ne yararım dokunabilir? İyi bakın bana, ben sizin aradığınız adam değilim, rahat bırakın beni.

— Fedka size mi geldi? diye sordu Verkovenski soluk soluğa.

— Evet, geldi. Onun fiyatı da bin beş yüz ruble. Bunu kendisi de söyleyebilir size. İşte orada dedi Stavrogin eliyle göstererek.

Piyotr Stepanoviç birden döndü. Karanlıktan biri çıktı ve eşikte durdu. Koyun postundan kısa ceketiyle Fedka'ydı bu, ama sanki evindeymiş gibi şapkasızdı. Beyaz, inci gibi dişlerini göstererek sırıtıyordu. Sarı parıltılı, kara gözleriyle odadakileri inceliyordu. Olan biteni anlamıyor, içeri girmekte tereddüt ediyordu. Sonunda, soru dolu bakışlarını, Kirilov'a yöneltti. Kendisini içeri getiren o olmalıydı.

— Pazarlığımızda bulunması için buraya getirdiniz onu. Hatta belki de parayı elinizde görmesi için, değil mi?

Stavrogın, cevabı beklemeden çıkıp gitti. Verkovenski öfke içinde kapıda yakaladı onu.

— Durun! Sakın bir adım daha atayım demeyin! diye bağırdı, Stavrogin'i kolundan yakalayarak. Stavrogin sert bir ha-

reketle sıyrılmak istedi, ama başaramadı. Kızıp sol eliyle Verkovenski'yi saçlarından yakaladı ve onu bütün gücüyle yere savurdu. Sonra da kapıdan çıktı. Ama henüz otuz adım atmadan, Verkovenski arkasından yetişti.

— Barışalım, barışalım! diye mırıldandı kesik kesik.

Nikolay Vsevolodoviç omuz silkti ve hiç arkasına bakmadan yoluna devam etti.

— Dinleyin, hemen yarın, size Lizaveta Nikolayevna'yı getireyim, ister misiniz? Hayır mı? Niçin cevap vermiyorsunuz? Ne istiyorsanız söyleyin, onu yapayım. Dinleyin, Şatov'u size bırakacağım, istiyor musunuz?

— Onu öldürmeye karar verdiğiniz doğru, demek ki, diye bağırdı Stavrogin.

— Şatov'u ne yapacaksınız? diye sordu Verkovenski. Sözleri boğazına dolanıyordu. Stavrogin'in yanında koşarken herhalde farkında olmadan, onu kolundan çekip duruyordu.

— Dinleyin, size bırakıyorum onu. Barışalım. Ücretiniz yüksek... Ama anlaşalım!...

Stavrogin sonunda ona baktı ve şaşırdı. Bu aynı ses değildi. Kirilov'un evinde az önce gördüğü bakış da değildi. Nikolay Vsevolodoviç'in önünde başka bir yaratık vardı. Tavrı değişmişti. Verkovenski yalvarıp yakarıyordu. En değerli şeyi elinden alınmış ya da alınmakta olan bir adamın şaşkın hali vardı üstünde.

— Neyiniz var? dedi Stavrogin. Öteki cevap vermedi. Ama yalvaran gözlerini ondan ayırmadan yanında koşuyordu hâlâ.

— Anlaşalım! diye mırıldandı yine. Dinleyin! Benim de Fedka gibi çizmeme gizlenmiş bir bıçağım var. Ama ben barışalım istiyorum.

— Ne istiyorsunuz benden? Allah cezanızı versin, diye bağırdı Stavrogin öfkeli ve şaşkın bir halde. Nedir bu esrar? Ben bir tılsım mıyım size göre?

— Dinleyin! Rusya'yı ayaklandıracağız, diye fısıldadı Verkovenski. Sayıklar gibi bir hali vardı. Bunu yapabileceğimize

inanıyor musunuz? Öyle bir kargaşa çıkaracağız ki! Her şey temelinden sarsılacak. Karmazinov haklı: Tutunacak hiç bir dalımız yok artık. Karmazinov çok akıllı. Rusya'da bizimki gibi on grup daha olsa, kimse tutamaz beni.

— Böyle aptallardan oluşan gruplar mı? diye ağzından kaçırdı Stavrogin.

— Daha aptal olmaya çalışın Stavrogin. Kendinizi daha budala göstermeye çalışın! Zaten sizin için böyle bir dilekte bulunmak yersiz. Pek o kadar akıllı değilsiniz. Korkuyorsunuz, inancınız yok. Olayın boyutları sizi ürkütüyor. Onlar niçin aptal olsun? Hiç aptal değiller. Bugün hiç kimse kendi başına düşünmüyor. Bugün orijinal bir beyine rastlamak çok zor. Virginski çok temiz kalpli bir insan, bizden on kat daha temiz. Ama ne önemi var bunun! Liputin alçağın biri, ama zayıf yanlarını biliyorum onun. Dünyada zayıf yanı olmayan alçak yoktur. Liamşin'in zayıf yanı yok, ama o da elimde. Böyle birkaç grup daha olsa, her yerde hazır pasaportum ve param olacak. Bu da önemli, az şey değil. Güvenilir gizlenme yerleri olacak. Gruplardan birini yakalasalar, ötekileri tutamazlar. Kargaşalık, ayaklanma çıkaracağız... Nasıl oluyor da ikimizin birlikte her şeyi yapabileceğine inanmıyorsunuz?

— Şigalyov'u alın ve beni rahat bırakın.

— Şigalyov bir dahi. Fourier'den daha cesur, daha güçlü. Onunla ilgileneceğim. «Eşitliği» o icat etti.

«Ateşi var, sayıklıyor, bir şeyler oluyor buna» dedi Stavrogin kendi kendine. Yan yana yürümeye devam ediyorlardı.

— Tasarısı mükemmel, diye devam etti Verkovenski. Her şey muhbirliğe dayanıyor. Topluluğun bütün üyeleri karşılıklı olarak birbirlerini gözetliyorlar ve öğrendikleri her şeyi iletmek zorundalar. Her biri herkese ait, herkes birbirine. Herkes köle ve kölelikte eşit. Aşırı durumlarda iftira ve cinayete başvuruluyor. Ama asıl olan herkesin eşit olması. Her şeyden önce öğretim, bilim ve yetişme düzeyi düşürülecek. Yüksek düzey yalnızca yetenekliler için. Yetenekli insanlar her zaman iktidarı

ele geçirir ve zorba kesilirler. Başka türlüsü olamaz. Bunlar her zaman iyilikten çok kötülük yapmışlardır. Bunları ya sürmek ya da öldürmek gerekmiştir. Çiçero'nun dili kesilmeli, Kopernik'in gözleri oyulmalı. Shakespeare taşa tutulmalı. İşte Şigalyovizm. Köleler eşit olmalı. Şimdiye kadar zorbalık olmadan ne özgürlük, ne eşitlik olmuştur. Fakat sürü içinde eşitlik vardır. İşte Şigalyovizm, ha ha. Şaşırtıyor mu bunlar sizi? Şigalyovizmden yanayım ben.»

Stavrogin bir an önce eve varmak için adımlarını sıklaştırdı. «Bu adam sarhoşsa, nerede içmiş olabilir?» diye düşünüyordu. «İçtiği konyak mı onu bu hale getirdi acaba?»

— Dinleyin Stavrogin. Dağları düzlemek fikri harika bir fikir. Hiç gülünç değil. Şigalyov'u destekliyorum. Eğitime gerek yok. Bilim de buramıza geldi! Bilim olmadan da bize binlerce yıl yetecek kadar malzeme var elimizde. Ama boyun eğmeyi öğretmeli. Tek eksik olan şey boyun eğme. Eğitim açlığı soylulara göre bir açlık. Aile ve aşk ortaya çıkar çıkmaz, mülkiyet arayışı başlar. Bu isteği öldüreceğiz. Sarhoşluğu, iftirayı, jurnalciliği geliştireceğiz. İnsanlığı, görülmemiş, duyulmamış bir sefahatin içine atacağız. Bütün dehaları doğmadan yok edeceğiz. Her şeyi, herkesi eşit bir düzeye indirgeyeceğiz: Mutlak eşitlik. «İşimizi biliyoruz, biz dürüst insanlarız, bize gerekli olan da bundan ibaret». İngiliz işçilerinin bir süre önce söyledikleri sözler bunlar. Yalnızca gerekli olan gereklidir, bundan böyle insanlığın parolası bu olmalıdır. Ama insanlığa zaman zaman kıvranma da gereklidir. Biz önderler, bunun gereğini yerine getireceğiz. Kölelerin efendileri olmalıdır. Tam bir boyun eğme, mutlak bir kişiliksizlik. Ama otuz yılda bir, Şigalyov sancılara izin veriyor. O zaman herkes birbirinin üstüne atlayacak ve birbirini yiyecek. Ama bir sınıra kadar tabii, yalnızca can sıkıntısından kurtulmak için. Can sıkıntısı soylulara göre bir duygudur. Şigalyov'un toplumu arzu nedir bilmeyecek. Bize arzu ve acı çekme; kölelere Şigalyovizm.

— Kendinizi ayırıyor musunuz?

— Sizi de ayırıyorum. Dünyayı papaya teslim etmeyi düşündüğümü biliyor musunuz? Yalınayak halkın karşısına çıksın ve «bakın ne hale soktular beni» desin. Herkes peşinden gidecektir, ordu bile. En tepede papa, çevresinde bizler, bizim altımızda da Şigalyov rejimine boyun eğmiş kitleler. Yalnız Enternasyonal'in de papayla anlaşması gerekir. Bu da çözülür. İhtiyar buna hemen evet diyecektir. Yapabileceği başka ne var? Ha, ha! Nasıl buluyorsunuz bunları? Çok mu saçma? Söyleyin, saçma mı, değil mi?

— Yeter! diye mırıldandı Stavrogin öfkeyle.

— Yeter! Dinleyin, papadan vazgeçtim. Şigalyov'un da, papanın da canı cehenneme. Zihinelrde kıvılcım çaktıracak güncel bir şey gerekli bize. Şigalyov'un düşünceleri çok ince, çok karmaşık şeyler. Geleceğe yönelik bir ideal. Şigalyov bir kuyumcu ve insansever gibi aptalın biri. Bizim kendimizi kaba işlere, amelelere yakışır işlere vermemiz gerekir. Oysa Şigalyov bunları görüyor. Dinleyin, Batı'da papa, burada siz!

— Rahat bırakın beni! Sarhoşsunuz siz, diye homurdandı Stavrogin adımlarını daha da sıklaştırarak.

— Stavrogin, güzel adam! diye haykırdı Piyotr Stepanoviç kendinden geçmiş gibi. Güzel olduğunuzu biliyor musunuz? Sizin en değerli yanınız zaman zaman bunu bilmezden gelmeniz. Sizi çok iyi inceledim. Gizlice baktım hep size. Hatta sizde bir yürek temizliği, bir saflık var, biliyor musunuz bunu? Evet, öyle. Bu temiz kalbiniz yüzünden acı çekiyorsunuz. Güzelliği seviyorum. Ben bir nihilistim ama güzelliği seviyorum. Nihilistler güzelliği sevemez mi? Onlar putları sevmez. Ama ben seviyorum putları. Benim putum sizsiniz! Siz kimseyi aşağılamazsınız, ama herkes sizden nefret eder. Herkese eşitiniz gibi davranırsınız ama herkes korkar sizden. Çok güzel, hiç kimse yanınıza gelip, omzunuzu okşamayacaktır. Siz bir soylusunuz. Demokrasiden yana bir soylu, çok çekici. Hayatınızı, ya da bir yakınınızın hayatını feda etmek için pek önemli değil. Tam gerektiği gibi birisiniz. Tam sizin gibi birine ihtiyacım var.

Sizden daha iyisini tanımıyorum. Siz öndersiniz, siz güneşsiniz. Ben bir solucanım yalnızca...

Birden Stavrogin'in elini kaptı ve öptü. Nikolay Vsevolodoviç ürperdi ve ani bir hareketle elini çekti. İkisi de durdu.

— Delisiniz siz, diye mırıldandı Stavrogin.

— Belki sayıklıyorum; evet belki, dedi Piyotr Stepanoviç acele acele. Ama ilk adımın nasıl atılacağını düşünen benim. Şigalyov bunu hiç bir zaman düşünemezdi. Bir sürü Şigalyov var! Ama bir tek adam, Rusya'da bir tek adam, atılması gereken adımın hangisi olacağını ve bu adımın nasıl atılacağını buldu. Bu adam benim. Niçin öyle bakıyorsunuz bana? Size ihtiyacım var, bana gereklisiniz, siz olmadan bir hiçim ben. Siz olmadan yalnızca bir sineğim ben. Şişenin içinde bir düşünceyim. Amerika'sız Kolomb'um!

Stavrogin, hâlâ hareketsiz duruyor, dikkatle ona bakıyor, gözlerindekileri okumaya çalışıyordu.

— Dinleyin. İşe, karışıklık çıkararak başlayacağız, diye sürdürdü konuşmasını. Verkovenski yine soluk soluğa; paltosunun kolundan çekip duruyordu Stavrogin'i. Daha önce de söyledim size, halkın ta içine kadar gireceğiz. Şimdiden çok güçlü olduğumuzu biliyor musunuz? Şimdi yalnızca adam boğazlayanlar ve kundakçılardan, klasik düellocular dan ve kulak ısıran kudurmuşlardan oluşmuyor yandaşlarımız. Hatta şimdi bunlar birer engel bizim için. Disiplinsiz hiç bir şeyi kabul etmiyorum. Ben itin biriyim, sosyalist değl, ha, ha. Dinleyin her şeyi hesapladım. Öğrencileriyle birlikte, Tanrılarıyla ve beşikleriyle alay eden öğretmen bizden. Okumuş bir katili, onun kurbanından daha bilgili olduğunu söyleyerek ve aç kalmamak için öldürmek zorunda olduğunu ileri sürerek savunan avukat bizden. Heyecan adına köylü öldüren öğrenciler bizden. Suçluları fark gözetmeksizin serbest bırakan jüri üyeleri bizden. Yeteri kadar liberal gözükmediği düşüncesiyle korkudan tirtir titreyen savcı bizden. Bunlara memurları, yazarları da ekleyin. Çoğu farkında bile olmadan bizden yana. Öte yandan öğrencilerin ve

bazı ahmakların uysallığı ortada. Öğretmenler ise öfkeden kudurmuş halde. Her yanda aşırı bir şişinme düşkünlüğü ve görülmemiş, hayvanca bir hırs... Basma kalıp fikirlerin bize ne kadar yararlı olduğunu düşünebiliyor musunuz? Avrupa'dayken Littré'nin kuramı egemendi her yerde. Suç işlemek bir akıl hastalığı sayılıyordu. Rusya'ya dönünce bir de baktım, suç işlemek bir hastalık değil, bir sağduyu göstergesi. Neredeyse ahlaki bir görev, ya da en azından fedakarca bir karşı çıkış. «Paraya ihtiyacı olan okumuş bir adam, nasıl olur da cinayet işlemez!» Bu yalnızca bir başlangıç. Rus Tanrısı ucuz içki karşısında yenik düştü bile. Halk içiyor, analar içiyor, çocuklar içiyor, kiliseler bomboş. Ya mahkemelerde neler duyuyoruz? «Ya bir fıçı içki getirirsin, ya da iki yüz sopa yersin!» Şu kuşak bir yetişsin hele! Ne yazık ki bekleyecek vaktimiz yok. Çünkü biraz daha beklersek hepsi daha da sarhoş olacak. Ne yazık ki proleter de yok! Ama olacak, olacak! Oraya doğru gidiyoruz...

— Ne yazık ki, iyice budalalaştık, diye homurdandı Stavrogin ve yeniden yola koyuldu.

— Dinleyin! Bir keresinde altı yaşlarında bir çocuğun kendisine duyulmadık küfürler savuran sarhoş annesini eve götürmeye çalıştığını gördüm. Bunun bana zevk verdiğini mi sanıyorsunuz? İktidarı ele geçirdiğimizde belki de iyileştirmeye çalışacağız bunları... Gerekirse kırk yıl yoksulluk içinde tutacağız onları. Ama şimdilik bir ya da iki kuşağın sefahat düşkünü olması gerekir. İnsanı bencil, acımasız, alçak, iğrenç bir böceğe dönüştüren duyulmamış, görülmemiş bir ahlak düşkünlüğü gerek. İşte bize gerekli olan bu. Üstüne biraz «taze kan», alışsınlar, tad alsınlar diye. Niçin gülüyorsunuz? Çelişkiye düşmüyorum. İnsanseverlerle, Şigalov benzerleriyle çelişiyorum. Ben itin biriyim, sosyalist değilim, ha ha! Ne yazık ki pek fazla vaktimiz yok. Karmazinov'a mayısta başlayıp ekimde bitireceğime söz verdim. Pek uzamayacak gördüğünüz gibi, ha, ha! Ne söyleyeceğim, biliyor musunuz Stavrogin? Edepsizce küfürlerine, hakaretlerine rağmen, Rus halkı hiç bir zaman hayasız

olmamıştır. Biliyor musunuz? Serflerin öz saygıları Karmazinov'un kendisine duyduğu savunmayı başardılar, ama Karmazinov kendi Tanrısına sahip çıkamadı.

— Verkovenski, sizi ilk kez dinliyorum, şaşırttınız beni. Hiç kuşkusuz siz sosyalist değil, hırslı bir politikacısınız.

— İtin biri, itin biriyim ben, diyorum size. Kim olduğumu öğrenmek mi istiyorsunuz? Söyleyeyim size. Oraya gelmek istiyordum zaten. Elinizi boşuna öpmedim. Ama halkın bizim ne istediğimizi bilen insanlar olduğumuzu anlaması gerekir: Oysa ötekiler «sopalarını kaldırıp, kendi adamlarına vururlar». Ah, biraz vaktimiz olsaydı! En büyük talihsizliğimiz vaktimizin olmayışı. Yıkım isteyeceğiz... Niçin? Niçin, biliyor musunuz? Çünkü büyüleyicidir bu fikir! Ara sıra idman yapmak gerekir. Yangınlar çıkaracağız!... Söylentiler yayacağız. Bunun için en küçük grup bile çok işimize yarayacak. Bu gruplar içinde size öyle meraklılar bulacağım ki, ateşle oynamaktan büyük zevk alacak ve en ön safta bulunmaktan büyük gurur duyacaklardır. İşte kargaşa o zaman başlayacak. Dünyanın şimdiye kadar hiç görmediği bir şenlik olacak... Kalın bir sis perdesi çökecek Rusya'nın üstüne... Toprak eski tanrıları için ağlayacak... İşte o zaman onu ortaya çıkaracağız...

— Kimi?

— Veliaht İvan'ı.

— Nasıl?

— Veliaht İvan'ı, sizi.

Stavrogin bir an düşündü.

— Bir sahtekar yani! dedi büyük bir şaşkınlık içinde bu çılgın adama bakarak. Planınız bu demek ki?

— «Gizlenmekte» olduğunu söyleyeceğiz, diye devam etti Verkovenski, yumuşak, sevgi dolu bir sesle (sarhoş gibiydi gerçekten). Bu kelimenin ne anlama geldiğini biliyor musunuz: «gizleniyor». Ama ortaya çıkacak. Skoptzy efsanesinden daha güzel bir efsane yaratacağız. «O yaşıyor ama henüz kimse görmedi kendini!» Ah, ne büyüleyici bir efsane yaratılabilir! Ama asıl

olan yeni bir gücün bize katılmasıdır. İhtiyacımız yeni bir güçtür. Bunun özlemini çekmekteyiz. Sosyalizm ne getirebilir? Eski güçleri yıktı ama yenilerini yaratmadı. Oysa bizler bir güç kazanacağız, hem de nasıl bir güç! Yeter ki bize bir an için bile olsa, dünyayı ayaklandıracak bir araç verilsin. Hepsi ayaklanacak!

— Ciddi ciddi bana mı güveniyorsunuz? diye sordu Stavrogin, kurnazca bir gülümsemeyle.

— Nasıl gülümseyebilirsiniz? Hem de böyle alaylı bir şekilde. Korkutmayın beni. Ben şimdi bir çocuk gibiyim, sizinkisi gibi bir gülümseme beni korkudan öldürmeye yeter. Dinleyin! Sizi kimseye göstermeyeceğim, hiç kimseye. Orada ama, kimse görmedi daha onu, gizleniyor. Fakat belki yüz binde bir kişiye gösterilebilirsiniz. Haber bütün dünyaya yayılacaktır: «Görüldü! Görüldü!» İvan Filipoviç'in ateşten bir araba içinde göğe çıktığını herkes gözüyle görmemiş miydi? Siz İvan Filipoviç değilsiniz. Siz güzelsiniz, bir Tanrı kadar gururlusunuz, kendiniz için birşey istemiyorsunuz. Fedakarlık tacını takacaksınız: «Gizlenen»! Efsane, asıl olan bu. Kazanacaksınız. Bir bakışınız yetecektir bunun için. Yeni bir hakikat getiriyor ve «gizleniyor». Sizin adınıza Süleyman'ın iki ya da üç düşüncesini dile getireceğiz. Gazeteye gerek yok, gruplarmız haberleri yayacaktır. On binde bir bile olsa, küçük bir isteklerini yerine getirirsek, herkes bize yönelecektir. Her köle bilecektir ki isteklerini söyleyebileceği bir dilek ağacı vardır bir yerde. Haber bütün yeryüzüne yayılacaktır: «Yeni bir yasa çıktı, adil bir yasa!». Denizler taşacak ve köhne baraka devrilecek. O zaman taştan bir anıt dikeceğiz. İlk defa. Bunu *biz* inşa edeceğiz. Yalnız biz.

— Delilik bütün bunlar! diye homurdandı Stavrogin.

— Niçin, niçin istemiyorsunuz? Korkuyor musunuz? Ben dört elle size sarılıyorsam eğer, bu korkusuz bir insan olduğunuz için. Haksız mıyım? Şimdi Amerika'sız bir Kolomb'um, Amerika'sız bir Kolomb'un aklı başında olabilir mi?

Stavrogin bir şey söylemedi. Eve gelmişlerdi, kapınm önünde durdular.

— Dinleyin, dedi Verkovenski, Nikolay Vsevolodoviç'in kulağına eğilerek. Sorunu parasız halledeceğim, yarın Marya Timopefeyevna işini bitireceğim ve beş para çıkmayacak cebinizden bu iş için. Liza'yı size getireceğim yarın. Liza'yı yarın görmek istiyor musunuz?

«Gerçekten mi delirdi acaba?» diye düşündü Stavrogin gülümseyerek. Kapıyı açtı.

Verkovenski kolundan çekerek sordu:

— Stavrogin, Amerika bizim mi?

— Neye yarar? diye soğuk bir şekilde cevap verdi Stavrogin.

— İstemiyorsunuz. Bunun böyle olduğunu biliyordum, diye bağırdı Piyotr Stepanoviç. Yalan söylüyorsunuz. Alçak, sefahat düşkünü, pis soylu. Size inanmıyorum. Bir kurt kadar açsınız! Hesabınız artık sizden vazgeçmeyeceğim kadar yüklü, bunu unutmayın. Dünyada teksiniz. Sizi Avrupa'da görür görmez «tasarladım». Gözetleyerek «tasarladım» sizi. Sizi gizlice gözetlemiş olmasaydım, aklıma hiç böyle bir şey gelmeyecekti.»

Stavrogin cevap vermeden basamakları çıktı.

— Stavrogin! diye bağırdı arkasından Verkovenski. Size... bir... iki... hatta üç gün süre tanıyorum. Ama daha fazla bekleyemem. Cevabınız gerekli bana.

DOKUZUNCU BÖLÜM

STEPAN TROFİMOVİÇ'İN EVİNDE ARAMA

Bu arada, beni çok şaşırtan, Stepan Trofimoviç'i de epeyce sarsan bir olay meydana geldi. Nastasya, sabahın sekizinde efendisinin evinin «arandığını» haber vermek üzere koşarak bana geldi. Önce hiç bir şey anlamadım. Söylediğine göre görevliler bir baskın düzenlemişti. Bazı kağıtlara el konmuştu. Askerlerden biri bu kağıtları bir paket yapmış, paketi «bir el arabasına» koyup götürmüşlerdi. Bu hikaye pek gülünç geldi bana. Hemen Stepan Trofimoviç'e koştum.

Gittiğimde pek garip bir hali vardı. Şaşkın ve telaşlıydı. Ama aynı zamanda, zafer kazanmış bir insan görünüşü vardı. Masanın üstünde, hiç el sürülmemiş bir çay bardağının yanında bir semaver fokurdayıp duruyordu. Stepan ya masanın çevresinde dönüp duruyor, ya da hiç farkında olmadan bir köşeden öteki köşeye gidip geliyordu. Her zamanki gibi kırmızı bir kazak vardı sırtında. Beni görür görmez, aslında yakın dostları geldiğinde hiç böyle hareket etmediği halde, hemen bir yelek ve redingot giydi. Hararetle ellerime sarıldı.

— *Einfin un ami* (derin bir nefes aldı, rahatlamıştı). Azizim, yalnızca size haber verdim. Daha hiç kimse bir şey bilmiyor. Nastasya'ya kapıyı kilitlemesini ve her kim olursa olsun, kimseyi içeri almamasını söylemeliyim. *Onlar* dışında tabii... *Vous comprenez?*

Bir cevap bekliyormuş gibi endişe içinde yüzüme bakıyordu. Kuşkusuz hemen sormaya başladım ve birbiriyle hiç ilgisiz sözlerinden, konu dışına gereksiz sapmalardan anladığım kada-

rıyla, sabahın yedisinde resmi bir görevli «birdenbire» çıkagelmişti...

— *Pardon, j'ai oublié son nom. Il n'est pas du pays.* Sanırım onu buraya Lembke getirmişti. *Quelque chose de bête et d'allemand dans la physionomie, il s'appelle Rosenthal.*

— Blumer olmasın?

— Blumer? Evet, tamam Blumer. *Vous le connaissez? Quelque chose d'hébéte et de très content dans la figure pourtant très sévère, raide et sérieux.* Kendisine söylenen her şeyi yerine getiren bir polis. *Je m'y connais.* Geldiğinde uyuyordum henüz. Düşünebiliyor musunuz, kitaplarıma ve yazılarıma bir «göz atmak» istediğini söyledi. Evet, hatırlıyorum, bu kelimeyi kullandı. Beni tutuklamadı. Yalnızca kitaplarımı aldı. Ciddiydi ve geliş nedenini açıklarken, hemen üstüne atlayıp kendisini döveceğimi sanıyordu. Aşağı tabakaların insanları önemli birisi karşısında her zaman böyledirler. Tabii ki hemen her şeyi anladım. *Voilà vingt ans que je m'y prépare.* Bütün çekmeceleri açtım ve anahtarları önüne koydum. Her şeyi kendi ellerimle teslim ettim ona. *J'étais digne et calme.* Kitaplarımın içinden Herzen'in eserlerinin yabancı baskılarını, *Cloche* dergisinin ciltlenmiş bir sayısını ve şiirimin dört kopyasını aldı, *en enfin tout ça.* Bazı kağıtlar, mektuplar *et quelques-unes de mes ébauches historiques, critiques et politiques.* Bunların hepsini alıp götürdüler. Nastasya hepsini, bir askerin el arabasıyla götürdüğünü söylüyor, üstüne bir önlük örtmüşler, *oui, c'est cela,* bir önlük.»

Sayıklıyor gibiydi. Bir şey anlamanın imkânı yoktu. Soru yağmuruna tuttum onu. Blumer yalnız mı gelmişti? Kim adına gelmişti? Hangi hakla gelmişti? Böyle davranma hakkını nereden alıyordu? Ne gibi açıklamalar yapmıştı?

— *Il était seul, bien seul.* Yalnızdı. Sofada da birisi vardı. Evet, hatırlıyorum, ve sonra... Evet biri daha vardı, sonra bir de sofada duran polis vardı. Nastasya'ya soralım o benden iyi biliyor hepsini. Çok heyecanlanmıştım, anlıyor musunuz? Konuşuyor, durmadan konuşuyordu. Bir sürü şey söyleyip duru-

yordu. Aslında o çok az konuşuyordu. Hep ben konuşuyordum. Hayat hikayemi anlattım ona, o özel açıdan tabii ki. Çok heyecanlanmıştım, ama onurluydum, emin olun. Yalnız ağlamış olabilirim. El arabasını yanımızdaki dükkandan aldılar.

— Tanrım, nasıl olabilir bu? Yalvarıyorum size Stepan Trofimoviç, bana biraz daha açıklama yapın. Anlattıklarınız rüya gibi geldi bana!

— Aziz dostum, ben de rüyadayım sanki... Biliyor musunuz, Telyatnikov'un adını andı. Öyle sanıyorum, antrede gizlenen oydu. Evet şimdi hatırlıyorum. Savcıyı ve Dimitri Mitriç'i getirmeyi önerdi, *qui me doit encore quinze roubles gagnés aux cartes, soit dit en passant. Enfin, je n'ai pas trop compris.* Ama kandırdım onları. Bana ne Dimitri Mitriç'ten. Sanırım, bu işi gizli tutmasını rica ettim ondan, evet yalvardım ona. Küçük düşmüş olmaktan korkuyorum; *comment croyez-vous?* Sonunda razı oldu. Hayır hatırlıyorum, bu işi gizli tutmanın daha doğru olacağını, çünkü yalnızca «bir göz atmak» için geldiğini kendisi söyledi, evet hepsi bu kadar. Eğer bir şey bulamayacak olurlarsa, iş kapanıp gidecekmiş. Öyle, *dostça* ayrıldık. *Je suis tout à fait content.*

— Ne diyorsunuz? Yalnızca böyle durumda sizin zaten hakkınız olan garantileri önermiş, siz de geri çevirmişsiniz, diye haykırdım, dostça bir öfkeye kapılarak.

— Hayır, garanti olmasa daha iyi olur. Rezalet çıkarmak ne işe yarar? Şimdilik dostça ayrılmak daha doğru. Biliyorsunuz, şehirde duyulursa eğer... *Mes ennemis... et puis à quoi bon ce procureur, ce cochon de notre procureur, qui deux fois m'a manqué de politesse et qu'on a rossé à plaisir l'autre anné chez cette charmante et belle Nathalia Pavlovna, quand il se cacha dans son boudoir? Et puis mon ami,* beni eleştirmeyin ve cesaretimi kırmayın. Rica ediyorum, çünkü insan mutsuz olduğu zaman, dostlar gelip de ne kadar budalaca davrandığını söylerse kendisine, bundan daha dayanılmaz bir şey olamaz. Oturun, bir çay için. Ben çok yorgunum. Şöyle bir uzanıp, ba-

şıma sirkeli bir kompres yapsam, çok iyi gelecek sanıyorum. Siz ne dersiniz?

— Tabii, hatta buz da gerekir size, diye haykırdım. Sarsılmış, sararmışsınız, elleriniz titriyor. Uzanın, dinlenin biraz, konuşmayın. Siz iyileşinceye kadar yanınızda oturup bekleyeceğim.

Yatmak istemiyordu ama ısrar ettim. Nastasya sirke getirdi. Bir havlu daldırdım sirkenin içine ve başına koydum. Nastasya bir sandalyenin üstüne çıktı ve ikonanın önündeki kandili yaktı. Çok şaşırttı bu beni, o güne kadar dostumun evinde kandil görmemiştim.

— Onlar gittikten sonra, Nastasya'ya oraya bir kandil koyması için ben emir verdim, dedi Stepan Trofimoviç, kurnaz bir gülümsemeyle yan yan bakarak. *Quand on a de ces choses-là dans sa chambre et qu'on vient vous arrêter* etkili olur bu, gördüklerini iletmek zorundadır bunlar...»

Kandili yaktıktan sonra, Nastasya kapıda durdu, sağ elini yanağına dayadı ve ağlamaklı bir yüzle efendisini seyretmeye koyuldu.

— *Eloignez-la,* diye mırıldandı. Bu Rus merhametinden nefret ediyorum, canımı sıkıyor.»

Bir süre sonra hizmetçi kendiliğinden çıkıp gitti. Stepan Trofimoviç kapıya doğru ara sıra kaçamak bir göz atıyor ve dışardan gelen en ufak gürültüye kulak kabartıyordu.

— *Il faut être prêt, voyez-vous,* dedi anlamlı bir bakışla. Her an gelip sizi götürebilirler ve birden kaybolursunuz.

— Tanrım! Neler söylüyorsunuz? Kim kayboluyor? Kim sizi götürecek?

— *Voyez-vous mon cher,* uluorta sordum ona giderken, beni ne yapacaklar diye.

— Sormuşken, sizi nereye süreceklerini de sorsaydınız, daha iyi ederdiniz, diye bağırdım öfkeyle.

— Sorumun anlamı da buydu zaten. Ama cevap vermeden çekip gitti, görüyorsunuz ya. Çamaşır, elbiseler, özellikle kış-

lıklar, tamamen onların isteğine bağlı, almama izin verirlerse ne âlâ. Ama asker kaputuyla da gönderebilirler. Ancak (burada Nastasya'nın biraz önce çıktığı kapıya bakarak sesini alçalttı) yelek cebimin astarına gizlice otuz beş ruble koydum, işte şuraya, dokunun. Yeleğimi almazlar sırtımdan sanırım. Şüphe uyandırmamak için de yedi ruble bıraktım cüzdanımda. «Bütün param bu» der gibi. Masanın üstünde de bozuk para bıraktım biraz. Bütün paramın bu olduğunu sanıp, para gizlediğimi anlamasınlar diye. Geceyi nerede geçireceğimi Tanrı bilir!

Bu delice sözler karşısında başımı eğdim. Kimsenin onun anlattığı şekilde tutuklanmayacağı, evinin aranmayacağı çok açık ve kesindi. Her şeyi birbirine karıştırmıştı. Bu olay yeni yasalar yürürlüğe girmeden önce olup bitmişti gerçi. Ayrıca (Kendisinin anlattığına göre) ona daha kurala uygun bir işlem önerildiği de bir gerçekti. Ama Stepan Trofimoviç «onları kandırmış» ve geri çevirmişti bu öneriyi. Kuşkusuz o günlerde... yani kısa süre önce... bir vali olağanüstü durumlarda isterse... Ama bu olayın «olağanüstü bir durumu» olabilir miydi? İşte bunu anlamıyordum.

— Petersburg'tan bir telgraf aldılar mutlaka, dedi Stepan Trofimoviç birdenbire.

— Bir telgraf mı? Sizin için mi? Herzen'in kitapları ve sizin şiirlerinizle ilgili mi? Aklınızı mı kaçırdınız? Böyle şeyler için insanlar tutuklanmaz.

Ciddi ciddi kızmaya başlamıştım. Surat astı, ama bağırdığım için değil, tutuklanmasının mümkün olmadığını söylediğim için kızdı.

— Bu devirde insanın ne için tutuklanacağı pek belli olmaz, diye mırıldandı esrarlı bir tavırla.

Birden delice bir fikir geldi aklıma.

— Bir dost gibi, gerçek bir dost gibi söyleyin bana, diye haykırdım. Sizi ihbar edecek değilim. Gizli bir örgütte üye misiniz yoksa?

Çok şaşırdım ama bunu kendisi de bilmiyordu.

— *Voyez-vous*, bu bakış açısına bağlı.

— Nasıl?

— İnsan bütün kalbiyle ilerlemeden yana olduğu zaman, ve... Kim bunu içtenlikle söyleyebilir? Hiç bir örgüte üye olmadığınızı sanırsınız, bir de bakmışsınız, şu ya da bu örgütün içindesiniz.

— İmkansız. Ya olursunuz ya da olmazsınız.

— *Cela date de Pétérsburg*. Her şey *onunla* bir dergi çıkarmak istediğimiz zamandan başlıyor. Her şey o zaman başladı. Kaçtık, onlar da unuttular bizi. Ama şimdi yeniden hatırladılar. Dostum, dostum, nasıl oluyor bu işler, bilmiyor musunuz? diye bağırdı acıyla. Tutuklarlar, bindirirler bir kızağa, doğru Sibirya. Ya da bir hapishanede unutulur gidersiniz.

Birden hüngür hüngür ağlamaya başladı, yanaklarından süzülüyordu gözyaşları. Beş dakika boyunca ağlayıp durdu fularını yüzüne kapatarak. Şaşırıp kalmıştım. Biz bu adama yirmi yıldır peygamber gözüyle bakmıştık. Bir öğretmen, bir önderdi. Önünde eğilmekten şeref duyduğumuz, bize tepeden bakan bu Kukolnik, sopasını almaya giden öğretmenini bekleyen, suç işlemiş bir çocuk gibi ağlamaya başlamıştı birdenbire. Derin bir acıma duydum içimde ona karşı. Yanında oturduğuma nasıl inanıyorsa, kendisini alıp götürecek şu «kızağa» da öyle inanıyor ve o kızağı bekliyordu. Hemen gelip alacaklardı onu. Ve bütün bunlar Herzen'in kitapları ve bilmem hangi şiir yüzünden oluyordu. Gerçeklerden bu kadar habersiz, bu kadar uzak olmak hem üzücü, hem sıkıcıydı.

Sonunda kesti ağlamayı, divandan kalktı ve yeniden bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı. Bir yandan da benimle konuşuyordu. Ama ara sıra pencereden de bakıyor ve en küçük bir gürültüye kulak kabartıyordu. Konuşmamız aralıklarla sürüyordu. Onu, boş yere yatıştırmak ve sakinleştirmek için uğraştım. Pek dinlemiyordu beni, ama yine de konuşmamı istiyordu. O anda, bensiz olamayacağını ve hiç bir şey karşılığında gitmeme razı olamayacağını anladım. Tam iki saat oturduk birlik-

te. Konuşma sırasında birden Blumer'in kağıtlar arasında bulduğu iki bildiriyi götürdüğünü hatırladı.

— Bildiri mi? diye haykırdım ihtiyatsızca. Yoksa siz...

Sinirli bir şekilde cevap verdi (bazen kibirli ve sinirli, bazen alçakgönüllü ve yalvarır bir tonda konuşuyordu):

— On tane kadar atmışlar kapıdan. Sekizini yırtıp atmıştım. Yalnız ikisini buldu...

Birden yüzü öfkeden kızardı.

— *Vous me mettez avec ces gens-là.* Bu alçaklar, bu ajanlarla, oğlum Stepan Trofimoviç'le birlik olabileceğimi nasıl düşünebiliyorsunuz? *Avec ces esprits-forts de la lâchetê!* Aman Tanrım!

— Sakın sizi bir başkasıyla karıştırmış olmasınlar. Yok canım. İmkansız bu...

— *Savez-vous!* Zaman zaman öyle hissediyorum ki, orada bir rezalet çıkaracağım. Gitmeyin! Beni yalnız bırakmayın! *Ma carrière est finie aujourd'hui je le sens.* O asteğmen gibi, birinin üzerine atlayıp ısırabilirim...»

Tuhaf, ürkek bir bakış attı bana. Ama bunda korkutmak arzusu da okunuyordu. Gitgide sinirleniyordu. Vakit geçtikçe ve «kızak» gelmedikçe, birine ve bir şeye daha çok kızıyor gibiydi. Öfkeleniyordu. Birden, o sırada antrede bulunan Nastasya portmantoya çarparak devirdi. Stepan Trofimoviç korkudan taş kesilmiş gibi kalakaldı yerinde. Ama mesele anlaşılınca Nastasya'ya bağırmaya başladı, kıçına bir tekme vurarak mutfağa yolladı onu. Bir dakika sonra da umutsuz bir havayla bana dönerek:

— Mahvoldum azizim! dedi. Yanıma oturdu ve ağlamaklı bir suratla gözlerimin içine baktı. «Yemin ederim ki Sibirya'ya sürülmekten korkmuyorum. *Oh, je vous jure* (gözlerinde yaşlar birikmişti), korktuğum başka bir şey.»

Tavrından, bana söyleyecek son derece önemli bir şeyi olduğunu, ama açıklamaya bir türlü cesaret edemediğini anlıyordum.

— Küçük düşmekten korkuyorum, diye mırıldandı esrarengiz bir şekilde.

— Niçin küçük düşecekmişsiniz? Tam tersine inanın bana. Stepan Trofimoviç bugün her şey aydınlanacak, üstelik de sizin lehinize.

— Beni bağışlayacaklarından emin misiniz?

— Neyinizi bağışlayacaklar sizin? Ne demek bu? Suçunuz nedir? Emin olun kötü bir şey yapmış değilsiniz.

— Nerden biliyorsunuz? Bütün hayatım... Bütün geçmişimi hatırlayacaklar ve bir şey bulamasalar bile, *tant pis pour moi* daha kötü olacak, diye ekledi beni hayretler içinde bırakarak.

— Daha mı kötü olacak?

— Evet.

— Anlamıyorum.

— Dostum! Dostum! Varsın Sibirya'ya göndersinler. Varsın Arkangelsk'e göndersinler, varsın bütün haklarımı elimden alsınlar. İnsan bir kere ölür. Ben başka bir şeyden korkuyorum. (Yine esrarlı bir havayla, korku içinde fısıldadı.)

— Kimden, neden korkuyorsunuz?

— Kırbaçtan, dedi kaygıyla bakarak.

— Kim kırbalçayacak peki sizi? Nerede? Niçin? diye haykırdım, aklını kaçırmış olmasından korkuyordum.

— Nerede mi? Orada... bu tür şeylerin yapıldığı yerde.

— Nerede yani?

— Ah dostum! diye fısıldadı kulağıma eğilerek. Döşeme ayaklarınızın altında açılır ve yarı belinize kadar gömülürsünüz... Bunu herkes biliyor.

— Hepsi masal! diye bağırdım, sonunda ne demek istediğini anlayarak. Hâlâ bu masallara inanıyor musunuz? Gülmekten katılıyordum.

— Masal demek! Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Kurbanlar övünmez tabii ki. Olayları yüz bin defa canlandırdım hayalimde.

— İyi ama sizi niçin kırbaçlasınlar? Bir şey yapmadınız ki.

— Gayet tabii. Bir şey yapmadığımı görecekler ve kırbaçlayacaklar beni.

— Sizi Petersburg'a bunun için mi götüreceklerini sanıyorsunuz?

— Dostum size daha önce de söyledim. Hiç bir şeye üzülmüyorum. *Ma carrièere est finie.* O, Skovereçniki'de bana veda etikten sonra hayatın benim için bir anlamı yok. Ama küçük düşmek! *Que dira-t-elle* ne der eğer öğrenirse?

Kıpkırmızı kesildi ve umutsuzca baktı bana. Başımı yere eğdim.

— Hiç bir şey öğrenmeyecek, çünkü hiç bir şey olmayacak. Bugün beni o kadar şaşırttınız ki Stepan Trofimoviç, sanki hayatımda ilk defa konuşuyorum sizinle.

— Dostum korku değil bu. Tutalım ki bağışladılar beni ve hiç bir şey yapmadan geri getirdiler. Yine de mahvolmuş biriyim ben. *Elle me soupçonnera toute sa vie...* Ben, bir şair, bir düşünür, yirmi iki yıldır saydığı adam!

— Aklından bile geçmez bu.

— Hayır, dedi kesinlikle inanmış bir şekilde. Petersburg'ta bundan söz ettik birkaç defa. Büyük perhiz sırasında. Hareketimizden önce, ikimizin de çok korktuğu sıralar... *Elle me soupçonnera toute sa vie...* Yanılmaktan nasıl kurtaracağız onu? İmkansız! Bu pis şehirde kim inanır bana? Mümkün değil. Ya kadınlar... Sevinecek... Üzülecek, çok üzülecek. Gerçek bir dost gibi çok üzülecek, ama aslında çok memnun olacak... Eline, bana karşı kullanacağı bir silah vereceğim. Ah! Mahvoldu hayatım. Yirmi yıllık kusursuz bir mutluluktan sonra. Ya şimdi!

Yüzünü elleriyle kapadı.

— Stepan Trofimoviç, olan biteni hemen Varvara Petrovna'ya haber vermek gerekmez mi? dedim.

— Tanrı korusun, dedi ve divandan fırladı. Skovereçniki'de aramızda geçenlerden sonra... Kesinlikle olmaz.

Gözleri yaşlandı.

Böylece bir saat, belki de daha fazla, kaçınılmaz bir olayın bekleyişi içinde kaldık birlikte. Yeniden divana uzandı. Gözlerini kapadı ve yirmi dakika kadar hiç konuşmadı. Uyukladığını sandım. Birden doğruldu, ıslak havluyu başından attı, divandan fırladı, aynaya doğru koştu, kravatını bağladı (elleri titriyordu) ve Nastasya'yı gürleyen bir sesle çağırarak, yeni paltosunu, şapkasını ve bastonunu istedi.

— Daha fazla dayanamam, dedi soluk soluğa. Benim gücümün üstünde bu. Kendim gideceğim oraya.

— Nereye? diye sordum, ben de ayağa kalkarak.

— Lembke'ye. Oraya gitmek zorundayım dostum. Görevim bu benim. Ben bir insanım, bir yurttaşım, bir saman çöpü değil. Benim de haklarım var. Bunlara saygı gösterilmesini istiyorum. Yirmi yıldır söz etmedim bu haklardan. Bütün hayatım boyunca boş verdim onlara... Ama bugün arayacağım hepsini. Her şeyi söylemesi gerekir bana, evet her şeyi. Bir telgraf almış olabilir, ama bana işkence etmeye hakkı yok. Tutuklasın, tutuklasın beni.

İnce bir sesle bas bas bağırıyor ve tepiniyordu yerinde.

— Haklısınız, dedim, durumu beni son derece korkutmuş olmakla birlikte mümkün olduğu kadar sakin bir şekilde. Burada oturup kendinize işkence etmektense, oraya gitmek daha iyidir. Ama bu aşırı heyecanınız hoşuma gitmiyor. Aynaya bakın bir, ne haldesiniz. Nasıl çıkacaksınız karşısına böyle? *Il faut être digne et calme avec Lembke.* Birisinin üstüne atılıp, ısırabilirsiniz.

— Teslim oluyorum onlara. Aslanın ağzına atıyorum kendimi.

— Ben de sizinle geleceğim.

— Sizin gibi bir dosttan beklenir bu. Fedakarlığınızı kabul ediyorum. Gerçek bir dostun fedakarlığı. Ama Lembke'nin bürosuna kadar gelirsiniz yalnızca. Benim için daha fazla tehlikeye atamazsınız kendinizi... *Oh! Croyez-moi, je serai calme!* Şu anda en soylu duygulara yakın hissediyorum kendimi.

— Sizinle birlikte içeri de girerim belki, dedim sözünü keserek. Dün o budala komiteleri, Visotzki aracılığıyla, benden görev beklediğini bildirdi. Yarınki eğlenceye komiser (böyle deniyor galiba) olarak katılmam isteniyor... Hizmete göz kulak olmak, bayanları ağırlamak ve konuklara yer göstermek için seçilen altı gençten biri olacağım. Sol omuzumda kırmızı-beyaz bir kordela bulunacak. Kabul etmek istemiyordum, ama bu durumda Julya Mihaylovna ile konuşmak bahanesiyle eve girmeme yarayabilir... Birlikte gideceğiz demek ki.»

Dinliyor, kafasını sallıyor, ama hiç bir şey anlamıyordu. Tam kapının önündeydik.

— Azizim, dedi kolunu ikonaya doğru uzatarak. Buna hiçbir zaman inanmadım ama... Olsun... (Haç çıkardı). Hadi gidelim!

Merdivenden inerken, kendi kendime «böylesi daha iyi olacak» diye düşündüm. «Temiz hava iyi gelecektir ona. Sakinleşir, eve döner ve yatar.»

Ama dostumu hesaba katmamıştım. Yolda giderken Stepan Trofimoviç'i büsbütün sarsan ve kesin bir kararlılıkla hareket etmeye yönelten bir olay oldu... İtiraf edeyim, dostumun o sabah gösterdiği cesaret ve enerji şaşırttı beni. Zavallı, temiz kalpli dostum.

ONUNCU BÖLÜM

EŞKİYALAR. KADERİN ÇİZİLDİĞİ SABAH

I

Yolda başımıza olağanüstü bir olay geldi. Ama sırayla gidelim. Biz Stepan Trofimoviç'le konuşurken, Şpigulin fabrikasından bir grup işçi (aşağı yukarı 70 kişi kadar, belki de daha fazla) bir yürüyüş yapmışlar ve geniş bir ilgi uyandırmışlardı. Bu grup düzgün sıralar halinde, ses çıkarmadan, sokaklardan geçmişti. Daha sonra öğrendiğimize göre, bunlar fabrikadaki dokuz yüz işçinin temsilcileriymiş. Patronları şehirde bulunmadığından, fabrika müdürüyle aralarındaki sorunu çözmesini istemek üzere, valiyle görüşmeye gidiyorlarmış. Söylendiğine göre, fabrikanın kapanmasından sonra hesap görülürken, bu adam işçileri aldatmıştı. Bugün bunun doğru olduğunu herkes kabul ediyor. Bazıları da bu yetmiş kişinin arkadaşlarını temsil etmediklerini söylüyorlardı (Gerçekten de «temsilcilik» görevi için sayıları çok fazlaydı). Bu grubun hesaplaşmada en fazla zarar gören işçilerden oluştuğu ve kendi haklarını aradıkları söyleniyordu. Dolayısıyla, söylendiği gibi, bir «ayaklanma» söz konusu değildi. Başkaları da, yürüyüşçülerin gerçek devrimciler olduklarını ve fabrikadan dağıtılan siyasi bildirilerin etkisi altında harekete geçtiklerini ileri sürüyordu. Kısacası, işçilerin gizli talimatlara uyarak mı hareket ettikleri, yoksa kendiliklerinden mi sokağa döküldükleri hâlâ bilinmiyor. Benim kişisel görüşüm işçilerin bildiri filan okumadıkları yönünde. Ayrıca,

okumuş olsalar da, bir şey anlamış olamazlardı. Çünkü bu bildirileri yazanlar kaba ve saldırgan fakat anlaşılmaz bir dil kullanırlar. Ancak işçiler gerçekten çok zor durumda olduklarından ve başvurularına rağmen, polisin de hiç bir şeye karışmaması yüzünden, topluca «generalin bizzat kendisine» gitme fikri kendiliğinden gelmişti akıllarına. Ellerinde isteklerini anlatan bir yazıyla, sessizce kapısının önüne dikilecekler, vali kapıda görünür görünmez, önünde diz çökecek ve yüksek sesle yalvaracaklardı. Bu eski, tarihi bir gelenekti ve kanımca başka açıklamaya da gerek yoktu. Gerçekten de Rus halkı eskiden beri «generalin kendisiyle» konuşmayı sever. Bu «güçlü yaratık»la yapılan görüşmeden herhangi bir sonuç alınmasa bile onunla konuşmak bir zevktir.

Piyotr Stepanoviç, Liputin ve ötekilerin (belki Fedka) işçilerle ilişki kurmayı başardıkları (bazı belirtiler bu varsayımı destekliyor) ve aralarından iki, üç, hatta beş kişiyle görüştükleri (sırf ne düşündülkerini öğrenmek için) kabul edilse bile, bu konuşmalardan hiç bir sonuç çıkmadığına eminim. Çünkü, işçiler bu propagandadan bir şey anlamış olsalar bile, saçma sapan ve pratik hiç bir yararı olmayan önerilere anında sırt çevirmişlerdir. Fedka'nınsa, Piyotr Stepanoviç'ten daha talihli olduğunu sanıyorum. Üç gün sonra şehirde çıkan yangının Fedka ve Şpigulin fabrikasından iki işçi tarafından başlatıldığına şüphe yoktur. Bir ay sonra, aynı fabrikanın işçilerinden üçü daha hırsızlık ve yangın çıkarma suçlarından tutuklandılar. Fedka'nın, rolü ne olursa olsun, yalnızca bu üç kişiyi sürükleyebildiği anlaşılıyor, çünkü öteki işçilere karşı benzer bir suçlama yapılmadı.

İşçiler vali konağının önündeki alana vardıkları zaman, sessizce ve düzenli bir şekilde, şapkalarını çıkarıp beklemeye başladılar. Sanki inadına vali yerinde olmadığı için yarım saat kadar beklediler. Çok geçmeden polis göründü, önce birkaçı geldi, sonra hepsi toplandı. Hemen tehditler savurarak, işçilerin dağılmalarını istediler. Fakat işçiler, bir çitin önündeki koyun

sürüsü gibi yerlerinden kıpırdamadan ve pek açık olmayan bir dille «generalin kendisiyle» görüşmeye geldiklerini söylediler. Kararlarından vazgeçmeye hiç niyetli gözükmüyorlardı. Bağırıp çağırmalar ve tehditler yerlerini düşünüp taşınmalara, fısıltılarla verilen emirlere bıraktı ve polis görevlileri kaygılı bir şekilde alınacak tedbirleri tartışmaya koyuldular. Polis Şefi, Lembke'nin gelişini beklemeyi tercih etti. İlya İliç'in (polis şefimiz) troykasıyla dörtnala geldiği, arabasından iner inmez yumruklarını sıkarak göstericilerin üstüne yürüdüğü şeklindeki söylentiler doğru olamaz. Şehir içinde sarı arabasını son hızla sürerek dolaşmayı sevdiği doğrudur. Dükkan sahiplerinin hayran bakışları altında, kendilerinden geçmiş bir şekilde dört nala koşan atların çektiği arabanın özel olarak hazırlanmış kayışına tutunarak ayağa kalkar ve sağ kolunu kaldırıp bir heykel gibi durarak teftiş ederdi şehri. Ancak bu olayda yumruklarını kullanmadı. Fakat birkaç ağır küfür sallamaktan alıkoyamadıysa kendini, bunu kuşkusuz ününe gölge düşmemesi için yapmıştır. Süngülü askerler getirttiği ve telgrafla Kazak ve topçu birliklerini çağırttığı söylentileri de doğru değildir. Bu masallara, bunları çıkaranlar bile inanmıyor artık. Halkın üstüne su sıkmaları için itfaiyecilerin getirildiği haberi de uydurmadır. Yalnız İlya İlyiç kendisini kaybederek, işçilere, elinden kolay kolay kurtulamayacaklarını ve onlara kuru ekmekle suyu tattıracağını söylemiş, bu da Moskova ve Petersburg gazetelerinde işçilerin üstüne su püskürtüldü şekilnde bir habere dönüşmüştü. Bana göre işin aslı şu: Polis güçleri önce kalabalığı çember içine almışlar, sonra da Polis Şefinin arabasına atlayan bir komiser, yarım saat kadar önce Skovereçniki'ye doğru yola çıkan von Lembke'nin peşinden koşturulmuştu.

Şunu itiraf edeyim, sıradan bir işçi kalabalığının nasıl olup da devletin güvenliğini tehdit eden bir ayaklanma olarak yorumlandığını bugün bile anlayamıyorum. Yirmi dakika sonra haberciyle birlikte olay yerine gelen Lembke bu yorumu niçin o kadar çabuk benimsedi? Benim düşüncem (tekrar ediyorum, bu

yalnızca benim kanımdır) fabrika müdürünün yakın dostu olan İlya İlyiç'in, bu konuda ayrıntılı bir soruşturma açılmasını engellemek için ,olayı von Lembke'ye bu şekilde yansıtmayı uygun bulmuş olduğudur. Zaten bu fikrin ona bizzat von Lembke tarafından verildiğini de belirtmek gerekir. Vali, Polis Şefiyle son iki günde birkaç gizli toplantı yapmıştı. İlya İlyiç, bunlardan, von Lembke'nin bildiri olayını fazla ciddiye aldığını ve işçilerin gizli bir emre uyarak genel bir ayaklanma başlatacağına inandığını anlamıştı. Vali bu düşünceye o kadar inanmıştı ki, olayların kendisini yalanladığını görürse üzülebilirdi bile. Kurnaz Polis Şefimiz valinin evinden ayrılırken «kendisini Petersburg'a göstermek istiyor» diye düşündü. «Neden olmasın, bizim için daha iyi!»

Zavallı Andrey Antonoviç'in, kendisini göstermeye yarayacak olsa bile bir ayaklanmaya taraftar olduğunu sanmıyorum. O, evleninceye kadar saflığını korumuş, görevinin bilincinde bir devlet memuruydu. Gösterişsiz ama daha avantajlı bir görev yerine şimdi bu işte olması ve hayal ettiği saf «Minna» yerine onu kendi düzeyine çıkarmaya çalışan, hayatının kırkıncı baharını yaşayan bir prensesle karşılaşması Andrey Antonoviç'in mi suçuydu? Andrey Antonoviç'in, söylendiğine göre, kendine gelmeye çalıştığı İsviçre'deki o özel bakım evine yatmasını gerektiren sinir bunalımının ilk belirtilerinin o sabah ortaya çıkmış olduğunu oldukça emin bir kaynaktan öğrenmiş bulunuyorum. Ancak bu *rahatsızlığın* kesin belirtilerinin o sabah ortaya çıktığını kabul etsek bile, kanımca, pek o kadar açık olmamakla birlikte, benzer belirtilerin bir gün önce de görüldüğü inkar edilmemelidir. Özel bir kaynaktan öğrendiğime göre (Diyelim ki, Julya Mihaylovna'nın kendisi, en güçlü olduğu zamanlarda değil de, *yarı* pişman olduğu bir sırada, çünkü kadınlar hiçbir zaman *tam* pişman olmazlar, bunları anlattı bana) Andrey Antonoviç, bir gece önce, sabahın üçünde karısını uyandırmaya gitmiş ve «ültimatomunu» dinlemesini istemişti. Kocası ısrar edince, kadıncağız, gururu kırılmış bir halde, saçlarında bigu-

diler yataktan kalkmış, bir divana oturmuş ve alaylı bir gülümsemeyle söylediklerini dinlemek zorunda kalmıştı. Kocasının nasıl bir durumda olduğunu ilk o zaman anlamış ve kaygılanmıştı. Ama aklını başına toplayıp yumuşaması gerekirken, korkusunu gizlemiş ve daha da inatçı kesilmişti. Bütün evli kadınlar gibi, onun da kocasına karşı uyguladığı denenmiş bir yöntemi vardı. Andrey Antonoviç'i çileden çıkaran bu tavır, bir saat, iki saat, yirmi dört saat hatta bazen üç gün konuşmamaya inat etmekten ibaretti. Ne yaparsa yapsın, von Lembke'nin bu inadı kırmasına imkan yoktu. Duygulu bir insan için bu yöntem gerçekten dayanılmaz bir şeydi. Julya Mihaylovna kocasını, son günlerde kırdığı potlar yüzünden ve şehrin yönetiminde gösterdiği başarıdan dolayı karısını kıskandığı için, cezalandırmak mı istiyordu? Ya da onun, kendisinin uzun vadeli ve inceden inceye hesaplanmış siyasi amaçlarını anlamaya çalışmadan, gençlerle ve sosyeteyle olan ilişkilerini eleştirmesine mi kızıyordu? Yoksa Piyotr Stepanoviç'e duyduğu anlamsız ve aptalca kıskançlığa mı gücenmişti? Her neyse, sabahın üçü olmasına ve Andrey Antonoviç'i hiç bu kadar telaşlı görmemiş olmasına rağmen teslim olmamaya ve konuşmamaya karar verdi.

Andrey Antonoviç, kendinden geçmiş bir halde, karısının yatak odasında bir aşağı bir yukarı dolaşarak içindekileri biraz karışık bir şekilde de olsa, bir bir ortaya döktü: «Artık dayanamıyordu». Önce herkesin onunla alay ettiğini ve kendisini «burnundan sürüklediğini» söyledi. Karısının alaycı gülümsemesini farkedince, ince bir sesle «umurumda bile değil bu lâf?» diye bağırdı. «Evet, burnumdan sürükleniyorum, doğrusu bu... Hayır Madam zamanı geldi. Şunu bilin ki, şimdi gülmenin ve kadınca cilveler yapmanın zamanı değil. Hoppa bir kadının yatak odasında değiliz; hakikatleri konuşmak için bir balonda bulunmuş iki soyut varlık gibiyiz. (Düşüncelerini birbirine karıştırıyor ve çok doğru olsa bile bir türlü ne demek istediğini anlatamıyordu!) Eski işimi bırakmama sebep olan sizsiniz Madam! Şimdiki işimi yalnız sizin için, sizin hırsınızı doyurmak

için kabul ettim... Alaylı bir şekilde gülümsüyorsunuz. O kadar gururlu olmayın, durun biraz. Şunu bilmenizi istiyorum: İşimin üstesinden gelebilirim, yalnız bu işin değil, bunun gibi bir düzine işin üstesinden gelebilirim. Bu yeteneğim var benim. Ama siz olunca Madam, beceremiyorum bu işi, çünkü siz olduğunuzda yeteneklerimi kaybediyorum. Yanyana iki merkez olamaz. Siz iki yönetim merkezi yarattınız: biri benim büromda, öteki sizin yatak odanızda. İki merkez, buna izin veremem, izin vermeyeceğim buna. Çalışma hayatında da, evlilik hayatında da tek merkez olmalıdır, iki merkez olamaz... Ya siz ne yapıyorsunuz? diye bağırmaya devam etti. Evlilik hayatımız sizin, her dakika, her saat benim bir hiçten ibaret olduğumu göstermenizden ibaret. Bir budala, hatta aşağılık biri olduğumu. Ben de, her saat, her dakika, en küçültücü bir tarzda bir hiç olmadığımı, bir budala olmadığımı ve soylu kişiliğimle herkesi etkilediğimi kanıtlamaya çalışıyorum. İkimiz için de küçük düşürücü bir şey değil mi mu? Sözünün burasında iki ayağını da yere vurmaya başladı, Julya Mihaylovna ağırbaşlı bir tavırla ayağa kalkmak zorunda kaldı. Andrey Antonoviç'in öfkesi hemen geçti, ama bu defa duygulanıp hıçkırmaya başladı (evet, hıçkırmaya). Bir yandan da Julya Mihaylovna'nın inatçı suskunluğundan deliye dönerek göğsünü yumruklamaya başlamıştı. Bu beş dakika kadar sürdü. Sonra büyük bir hata yaparak, Piyotr Setpanoviç'i kıskandığını ağzından kaçırdı. Büyük bir aptallık yaptığının farkına varınca da, çılgınca bir öfkeye kapıldı ve «kimsenin Tanrı'yı inkar etmesine izin vermeyeceğini» haykırmaya başladı. «Dinsizler ocağı olan salonunu» kapatacağını, bir valinin, «dolayısıyla karısının» Tanrı'ya inanmak zorunda olduğunu, bu saygısız gençlerden artık usandığını bağıra bağıra söyledi. Siz Madam, kendi saygınlığınızı düşünerek, kocanızın yanını tutup, yeteneksiz olsa bile, akıllı biri olduğunu söylemeliydiniz (üstelik hiç de yeteneksiz değilim). Burada horgörülmemden siz sorumlusunuz, onları bana karşı kışkırtan sizsiniz...» Feminizmi yeryüzünden sileceğini, onun liberal oyunlarına son

vereceğini, mürebbiyeler (Tanrı belalarını versin!) yararına düzenlenen şenliği yarın yasaklayıp dağıtacağını, önüne ilk çıkacak mürebbiyeyi «bir Kazak» vasıtasıyla il sınırları dışına attıracağını söyledi bağırarak. «İnadınıza, inadınıza!» diye köpürerek bağırdı. «O sizin alçakların fabrikadaki işçileri ayaklanmaya kışkırttığını ve benim bundan haberim olduğunu biliyor musunuz? Şehirde güpegündüz devrimci bildiriler dağıttıklarını biliyor musunuz Madam? Bu alçaklardan dördünün adını bildiğimi ve aklımı kaçıracağımı, tamamen aklımı kaçıracağımı biliyor musunuz?» Fakat o anda Julya Mihaylovna suskunluğundan çıktı ve bütün bu caniyane planlardan çoktan haberi olduğunu, bütün bunların budalaca şeyler olduğunu, kocasının bunları çok ciddiye aldığını, o haylaz çocuklara gelince, yalnız dördünün değil hepsinin adını bildiğini (yalan söylüyordu) söyledi. Bununla birlikte aklını kaçırmaya hiç niyetli olmadığını, tersine aklına her zamankinden daha çok güvendiğini ve her şeyi bir yoluna koymayı umduğunu ekledi. Gençleri yüreklendirecek, onlara doğru yolu gösterecek, birden, beklemedikleri bir anda bütün hazırlıklarından haberli olduğunu kanıtlayacak, akla daha yatkın, daha yararlı çalışmalar yapmaları için onlara yeni hedefler gösterecekti.

Tanrım, ne büyük bir şok oldu bu Andrey Antonoviç için! Piyotr Stepanoviç'in onu bir kere daha kandırdığını, onu aptal yerine koyduğunu, karısına ona anlattıklarından daha fazlasını, daha önce anlattığını ve sonunda bütün bu caniyane planların başında Piyotr Stepanoviç'in olabileceğini öğrenince iyice kendini kaybetti. «Şunu bil ki, ahmak ama zehir saçan kadın, diye bağırdı öfkesini tutamayarak. Şunu bil ki, değersiz aşığını hemen tutuklattıracağım, zincire vurdurup zindana kapatacağım ya da... gözlerinin önünde kendimi pencereden atacağım!» Bu sözlere karşılık olarak, Julya Mihaylovna, öfkeden kıpkırmızı olmuş bir halde, katılırcasına gülmeye başladı. Bu gülüş, Fransız Tiyatrosu sahnesinde, yüz bin rubleye getirilip, serbest kadın rolü oynayan kadın oyuncunun, kocasının anlam-

sız kıskançlığına karşılık, yüzüne attığı kahkahalara benziyordu. Von Lembke pencereye doğru koştu, sonra birden durdu, kollarını kavuşturdu ve yüzü bir ölü gibi sapsarı kesilmiş halde, karısına baktı. «Biliyor musun Julya, dedi kesik kesik ve yalvaran bir sesle, korkunç bir şey yapabileceğimi biliyor musun?» Ama söylediklerinden sonra karısının kahkahalarının daha da artması üzerine dişlerini sıkıp, inledi ve birden yerinden fırladı, ama pencereye doğru değil, yumruğunu sıkmış olarak karısının üstüne! Vurmadı, hayır, üç defa hayır, ama bu hareket yenilgisinin işareti oldu. Bacakları titriyordu, odasına koştu ve öylece, elbiselerini çıkarmadan yüzükoyun yatağa attı kendini. Başını yastığa gömdü, uyumadan, hiçbir şey düşünmeden, sıkıntılı, umutsuz, iki saat boyunca öyle kaldı. Zaman zaman bütün bedeni ateşler içinde titriyordu. O anki durumuyla hiç ilgisi olmayan düşünceler akın ediyordu kafasına. Söz gelimi, on beş yıl önce Petersburg'tayken sahibi olduğu akrepsiz saati düşünüyordu. Bir an, neşeli bir memur olan dostlarından Millebois ile Aleksandrovski parkında yakaladıkları serçeyi hatırlıyordu. Serçeyi yakaladıkları anda Millebois'nın artık lisede yardımcı öğretmen olduğu akıllarına geliyor ve gülmeye başlıyorlardı. Sabah saat yediye doğru kendinden geçti sonunda. Güzel rüyalar görerek derin bir uykuya daldı. Saat onda uyandı, her şeyi hatırlayarak yatağından fırladı. Eliyle alnına vurdu. Kahvaltı etmedi ve kimseyi görmek istemedi. Ne Blumer'i, ne Polis Şefini, ne de o sabah bir toplantıya başkanlık etmesi gerektiğini haber vermeye gelen memuru. Hiç bir şey dinlemedi, hiçbir şey öğrenmek istemedi, deli gibi Julya Mihaylovna'nın odasına koştu. Uzun süredir valinin karısıyla birlikte kalan ve yaşlı, soylu bir kadın olan Sofya Antropovna, Julya Mihayolvna'nın saat onda, kalabalık bir grup eşliğinde Skovereçniki'ye, Varvara Petrovna'yı ziyarete gittiğini söyledi. Üç gün önce kararlaştırılan bu ziyaretin amacı, on beş gün sonra orada düzenlenmesi tasarlanan ikinci bir şenlik için inceleme yapmaktı. Bu haberle alt üst olan Andrey Antonoviç yeniden odasına döndü ve atların arabaya

koşulmasını emretti. Yerinde duramıyordu. Ruhu Julya'yı özlemişti. Onu bir kere daha görmek, beş dakika için bile olsa yanında olmak istiyordu. Belki ona şöyle bir bakar, belki bir an dikkat ederdi! Belki eskisi gibi ona gülümser ve onu bağışlardı! Elinde olmadan masanın üzerinde duran kalın bir kitabı açtı (Sık sık böyle yapar, eline rasgele bir kitap alır, herhangi bir yerinden açar ve sağdaki sayfanın ilk üç satırını, geleceğe dönük bir belirti bulmak umuduyla okurdu). Şunu okudu: *Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles.* (Dünyaların en güzelinde her şey güzel) Voltaire. *Candide.* Sinirli bir hareket yaptı ve arabasına koştu. Skovereçniki'ye» diye bağırdı arabacıya. Arabacının daha sonra anlattığına göre efendisi onu yol boyunca, daha hızlı gitmesi için sıkıştırmış, ama Skovereçniki görünür görünmez, geri dönmesi için emir vermiş. «Mümkün olduğu kadar çabuk, rica ederim!» demiş. Surlara yaklaşınca arabayı yeniden durdurmuş, aşağı inerek, ve yolun karşısına geçerek bir tarlaya girmiş. «İhtiyacını göreceğini sandım, ama durdu ve çiçeklere bakmaya başladı. Bir süre böyle kaldı. Bütün yaptıkları tuhaf geldi, biraz şaşırdım.» Arabacı daha sonra böyle anlatmıştı. O sabahki havayı hatırlıyorum. Bulutsuz, güneşli, soğuk ve rüzgarlı bir eylül günüydü. Andrey Antonoviç'in önünde hasadı çoktan yapılmış bomboş, sıkıntı verici tarlalar uzanıyordu. Rüzgarda kurumaya yüz tutmuş birkaç sarı çiçek sallanıyordu. Kendi kaderini, ilk soğuklarla birlikte boynu bükülen bu sararmış çiçeklere mi benzetiyordu? Sanmıyorum. Hatta düşüncelerinin çok daha uzakta olduğuna ve çiçeklere dikkat bile etmemiş olduğuna, arabacının ve daha sonra oraya vardığımda valinin elinde bir demet sarı çiçek gördüğünü ileri süren komiserin bütün söylediklerine rağmen eminim. Vasili İvanoviç Eşkiyarov adındaki bu komiser şehrimize kısa bir süre önce gelmiş ve hemen görevine düşkünlüğü, üstlerinin emirlerini yerine getirmekte gösterdiği çabukluk ve enerji ile sivrilmişti. Arabadan atladı ve valinin tuhaf uğraşına hiç şaşırmadan, biraz dalgın bir şekilde ona «şehrin kaynamakta» olduğunu haber verdi.

«Efendim?» dedi, Andrey Antonoviç sert bir yüz ifadesiyle ona dönerek. Bunun dışında hiç şaşırmış bir hali yoktu ve kendisini oraya kadar getirmiş olan arabayı da, arabacıyı da hatırlamıyor gibiydi. Sanki evinde çalışma odasındaydı.

«Birinci Bölge Polis Müfettişi Eşkiyarov, Efendim. Şehirde isyan var.»

— Eşkiyalar mı? diye sordu Andrey Antonoviç düşünceli düşünceli.

— Evet Efendim. Şpigulin fabrikası işçileri ayaklandı.

— Şpigulin fabrikası işçileri mi?

Bu isim ona bir şeyler hatırlatır gibi oldu. Hatta ürperdi ve parmağını alnına dayadı. Konuşmadan ve düşünceli düşünceli ağır adımlarla arabasına yürüdü, bindi ve arabacıya şehre gitmesini söyledi. Eşkiyarov onu drockiyle izledi.

Yol boyunca Andrey Antonoviç'in epey karışık bir biçimde, bir sürü şey düşündüğünü sanıyorum. Ancak evinin önündeki alana geldiğinde bir karar vermiş olduğu biraz kuşkuludur. Fakat kapının önünde «isyancıların» kalabalığını, polis kordonunu, (belki de bilhassa) çaresiz görünen polis şefini görür görmez ve bütün bakışların kendisine yöneldiğini farkedince kanı beynine sıçradı. Yüzü sapsarı olmuş bir halde arabadan indi.

«Şapkalar!» diye bağırdı boğuk bir sesle, nefes nefese. Sonra birden: «Diz çökün!» diye haykırdı herkesi, hatta kendini bile şaşırtan bir kararla. Bundan sonra olup biten her şey de kendini bu haykırışa kaptırmasından ileri geldi. Aynı Rus dağlarında olduğu gibi: Buzlu yokuştan aşağı inen kızağın yarı yolda durması mümkün müdür? Bir talihsizlik eseri olarak Andrey Antonoviç o güne kadar hep inişsiz çıkışsız karakteri ile tanınmıştı. Ne bağırmış, ne de ayağını vurmuştu. Ancak, bu sakin insanlar, şu veya bu nedenle kızakları harekete geçerse birden çok tehlikeli olurlar.

Çevresinde her şey fırdöndü.

«Eşkiyalar!» diye bağırdı daha da ince, daha da gülünç

bir sesle, sesi kısıldı sonra. Ne yapacağını bilmiyordu; ama bir şey yapılması gerektiğini biliyor, bütün varlığıyla hissediyordu.

«Tanrım!» diye bağırdı kalabalıktan birkaç ses. Genç bir işçi haç çıkardı. Üç dört kişi diz çöktü. Ama ötekiler toplu halde ilerledi ve hep birlikte bağırmaya başladılar:

«Ekselans... bizi kırk kopekten işe almışlardı... müdürün... hakkı yoktu...», vb. Bir şey anlamak mümkün değildi.

Ne yazık ki Andrey Antonoviç'in olup biteni anlamasına imkan yoktu. Topladığı çiçekler hâlâ elindeydi. Stepan Trofimoviç kendisini Sibirya'ya götürecek kızağa ne kadar inanıyorsa o da ayaklanmaya o kadar inanıyordu. Gözlerini kırpıştırarak ona bakan «isyancılar» kalabalığında, sanki bir rüyadaymış gibi, «elebaşılarını», Piyotr Stepanoviç'i gördüğünü sandı. Bir gün önceden beri görüntüsü gözlerinin önünden gitmeyen, nefretle andığı Piyotr Stepanoviç'i.

«Sopaları getirin!» diye bağırdı.

Verilen en doğru bilgilere ve benim tahminlerime göre olaylar böyle olup bitti. Ancak bundan sonrası için bilgiler ve tahminler daha az kesin. Fakat bazı veriler de var elimizde.

Sopalar pek çabuk ortaya çıktı. Polis şefinin olacakları tahmin edip sopaları hazırlatmış olduğu bile varsayılabilir. Zaten, iki, en fazla üç işçiye sopa çekildi. Bunun üstünde durmamın nedeni daha sonra göstericilerin yarısının, hatta hepsinin sopaya çekildiğinin öne sürülmesidir. Oradan geçen, soylu bir aileden gelmekle birlikte yoksul olan bir kadının da durdurulup sebepsiz yere sopadan geçirildiği de tamamen uydurmadır. Buna rağmen bu hayali cezalandırmanın hikayesini bir Petersburg gazetesinde kendi gözlerimle okudum. Bir de şu Avdotya Petrovna Tarapigin konusu var: Söylendiğine göre, bu kadın kaldığı kimsesizler yurduna gitmek üzere oradan geçerken, doğal bir merakla, olayı seyredenlerin arasına karışmıştı. Ama olan biteni görünce, «Ne ayıp!» diye bağırmış ve yere tükürmüştü. Bunun üzerine polisler onu da yakalayıp, kamçılamışlardı. Gazeteler bu olaya el atmışlardı, hatta şehirde zavallı kadın için yardım bile toplan-

mıştı. Ben de yirmi kopek vermiştim. Ancak bugün bu Tarapigin hikayesinin uydurma olduğu kanıtlanmış durumda. Kimsesizler yurduna kendim gidip sordum. Orada kimsenin Tarapigin adından haberi yoktu, üstelik şehirde dolaşan dedikoduları kendilerine ilettiğimde kurum personeli pek sinirlendi. Avdotya Petrovna'dan söz etmemin nedeni başına gelenin (tabii doğruysa) Stepan Trofimoviç'in de başına gelmesine ramak kalmış olmasıdır. Hatta dostumun karıştığı olayın o hikayenin çıkmasına neden olması bile mümkündür. Böylece olayın asıl kahramanı, söylentilerin yayılmasıyla, bilmem hangi Tarapigin olmuştur.

Alana ulaşır ulaşmaz, nasıl olduysa, Stepan Trofimoviç gözden kaybolmayı başardı. Olan biten hoşuma gitmediği için, valinin evine, alanın çevresinden dolaşarak gitmeyi düşünüyordum. Ama meraka kapılarak bir an durdum ve yoldan geçen birine ne olduğunu sordum. Arkamı döndüğümde Stepan Trofimoviç'in ortadan kaybolduğunu gördüm. Hemen içgüdüme güvenerek en tehlikeli noktaya doğru koştum. Sanki içime, onun kızağının da harekete geçtiği doğmuştu. Gerçekten de onu, olayın tam içinde buldum. Kolundan tuttuğumu hatırlıyorum, ama bana sakin ve gururlu bir yüzle baktı. Otoriter bir tavır takınmıştı.

«*Cher,* dedi (sesi tuhaf bir şekilde çatlak çıkıyordu), eğer burada, meydamn ortasında, herkesin gözü önünde, hiç sıkılmadan işlerini böyle hallediyorlarsa, kendi başına hareket etme fırsatı verildiğinde *şundan* neler beklenmez!...»

Öfkeyle ürpererek, meydan okurcasına, iki adım ötemizde bize gözlerini kırpıştırarak bakan Eşkiyarov'u parmağıyla göstermişti.

«*Şu* mu? diye bağırdı müfettiş, öfkeden kudurmuş bir halde. Kimden söz ediyorsun sen? Ya sen, sen kimsin?» Yumruklarını sıkarak bize doğru yürüdü. «Kimsin sen?» diye tekrarladı şaşkınlığını ele veren bir kızgınlıkla (Stepan Trofimoviç'i çok iyi tanıdığını burada belirtmeliyim). Kısa bir süre daha geçse, hiç kuşku yok, dostumun yakasına yapışacaktı. Ama talihimiz var-

mış ki, tam o sırada Lembke bağırışmaları duyarak kafasını çevirdi. Stepan Trofimoviç'e dikkatle baktı, duraksar gibi oldu, sanki kafasını toparlamaya çalışıyor gibiydi. Sonra eliyle yeter işareti yapıı. Eşkiyarov hemen durdu. Stepan Trofimoviç'i kalabalığın arasından çıkardım. Zaten sanırım kendisi de geri çekilmek niyetindeydi.

«Çabuk, dedim, eve dönelim. Ucuz kurtulduk, Lembke'nin sayesinde.

— Siz evinize dönün dostum. Sizi böyle tehlikelere atmaya hakkım yok. Önünüzde koca bir gelecek var, henüz meslek hayatınızın başındasınız. Oysa benim... *mon heure sonnée.*»

Emin adımlarla vali konağının merdivenini çıktı. Kapıcı beni tanıyordu, ona Julya Mihaylovna'nın yanına çıktığımızı söyledim. Bizi kabul salonuna aldılar. Dostumu yalnız bırakmak istemiyordum, ama onunla daha fazla konuşmayı da yararsız buluyordum. Vatanı uğruna hayatını feda etmiş bir adama benziyordu. Karşı karşıya oturduk, ben giriş kapısına daha yakındım, o salonun öteki ucunda, kafasını önüne eğmiş, düşünceli düşünceli duruyordu. İki elini bastonuna dayamıştı, sol elinde ayrıca şapkası vardı. On dakika kadar böyle bekledik.

II

Lembke, arkasında polis şefi, hızlı adımlarla içeri girdi. Bize dalgın dalgın baktı ve fazla dikkat etmeden çalışma odasına doğru yöneldi. Fakat Stepan Trofimoviç ayağa kalktı ve önünü kesti. Uzun boyu, kendine özgü tavırları etkileyici oldu: Lembke durdu.

«Kim bu?» diye mırıldandı şaşkınlıkla, sanki polis şefine sesleniyormuş gibi, ama Stepan Trofimoviç'ten gözlerini ayırmadan.

— Emekli öğretmen Stepan Trofimoviç Verkovenski, Ekselans, diye cevap verdi başını eğerek, ama saygınlığını koru-

yordu. Ekselansları ona donuk gözlerle bakmaya devam ediyordu.

«Konu nedir?» diye sordu vali, yüksek memurların genellikle başvurdukları o sabırsız ve horgören tonda. İş için gelmiş sıradan biri olarak gördüğü Stepan Torfimoviç'e kulak kabarttı.

«Bugün Ekselansları adına hareket eden bir memur tarafından evim arandı. Bu yüzden...»

«İsminiz? İsminiz ne?» diye sabırsızlıkla üsteledi von Lembke sanki anlamaya başlıyormuş gibi. Dostum adını daha da belirgin bir vakarla tekrarladı.

«Oo! Şu propaganda meselesi... Öyle bir göstermişsiniz ki kendinizi... Öğretmensiniz değil mi? Öğretmen?

— X... üniversitesinde gençlere birkaç konferans verme onuruna ulaşmıştım zamanında.

— Gençler mi? Lembke ürperdi. Ama hâlâ neyin söz konusu olduğunu, hatta kiminle konuştuğunu farketmediği konusunda iddiaya girebilirdim.

— Buna izin veremem, bayım! diye bağırdı aniden öfkelenerek. Gençlere izin vermiyorum. Her yer bildiriyle dolu! Topluma karşı geçilen bir saldırı bu. Haydutluk bu, hepiniz eşkiyasınız!... Ne istiyorsunuz?

— Tersine, yarın düzenlediği şenlikte birkaç sayfa bir şey okumamı isteyen sizin karınız. Benim bir şey istediğim yok, ben haklarımı savunuyorum...

— Şenlik mi? Şenlik filan olmayacak, bayım. Şenliğinize izin vermiyorum! Konferanslar demek! diye öfkeyle haykırıyordu.

— Ekselans, bana daha kibarca, ayağınızı yere vurmadan, konuşmanızı ve bir çocuğa bağırır gibi bağırmamanızı rica ediyorum.

— Siz kiminle konuştuğunuzu biliyor musunuz?» Lembke kıpkırmızı kesilmişti.

— Çok iyi biliyorum, Ekselans.

— Ben toplumu savunuyorum, siz onu yıkmak istiyorsu-

nuz. Evet, toplumu yı-kı-yor-su-nuz! Siz üstelik... hatırlıyorum şimdi: siz Bayan Stavrogin'in yanmda öğretmenilk yapmadınız mı?

— Evet, Bayan Stavrogin'in evinde... öğretmenlik yaptım.

— Yirmi yıl boyunca çevreye o fikirleri yaydınız. Şimdi. meyvaları ortada... Az önce sizi meydanda gördüm sanırım. Dikkatli olun bayım, eğilimleriniz biliniyor. Sizi izlediğime emin olun. Konferanslarınıza izin veremem, hayır, imkansız. Bana böyle isteklerle gelmeyin.

Yoluna devam edecek gibi oldu.

— Tekrar ediyorum, yanılıyorsunuz, Ekselans. Yarınki şenlikte, bir konferans vermemi değil, birkaç sayfa bir şey okumamı isteyen sizin karınız. Ama artık kabul edemem bunu. Size, bugün evimde yapılan aramanın nedenini bana açıklamanızı rica etmek üzere gelmiştim. Kitaplarımı, kağıtlarımı, önem verdiğim mektupları aldılar ve hepsini bir el arabasına doldurup götürdüler.

— Kim arama yaptı evinizde? dedi Lembke birden sıçrayarak. Kıpkırmızı oldu: Olan biteni sonunda anlamaya başlıyordu. Birden polis şefine döndü. Aynı anda eşikte Blumer'in uzun ve sarsak gölgesi belirdi.

«İşte o», dedi Stepan Trofimoviç eliyle Blumer'i göstererek. Blumer suçlu suçlu ama hiç de pişman olmamış bir havayla ilerledi.

«*Vous ne faites que des bêtises*» diye haykırdı von Lembke sinirlenerek. Sonra tamamen kendine geldi ve tavrı değişti.

«Özür dilerim... diye mırıldandı iyice şaşırmış bir halde ve kızararak. Bu olay... herhalde bir beceriksizlik. Bir yanlışlık. Evet bir yanlışlık.

— Ekselans, dedi Stepan Trofimoviç. Gençliğimde çok ilginç bir olaya tanık olmuştum. Bir akşam, bir tiyatro koridorunda, bir adam bir başka seyirciye yaklaştı ve herkesin ortasında suratına müthiş bir tokat patlattı. Ama karşısındakinin

asıl tokat atmak istediği kişi olmadığını, yalnızca ona biraz benzeyen biri olduğunu görünce, Ekselanslarının söylediği sözleri söyledi aynen. Ama kaybedecek zamanı olmayan bir adamın sinirli ve aceleci sesiyle. «Yanıldım... özür dilerim. Bir yanlışlık oldu, yalnızca bir yanlışlık.» Saldırıya uğrayan kişi itiraz etmeye kalktığında da sinirli sinirli tekrarladı: «Size bir yanlışlık olduğunu söylüyorum ya, böyle bağıracak ne var?»

— Çok eğlenceli gerçekten... dedi von Lembke yüzünü buruşturan bir gülümsemeyle, ama benim de ne kadar... üzüldüğümü görmüyor musunuz?

Bu sözleri söylerken sesini nerdeyse bağırma derecesine çıkarmıştı. Bana öyle geldi ki, sanki iki eliyle de yüzünü kapadı.

Bu acı dolu çığlık, diyebilirim ki bu hıçkırık, gerçekten yürekler acısıydı. Andrey Antonoviç, önceki günden beri, herhalde ilk defa o an olan bitenin farkına varıyordu. Bu ani aydınlanmanın ardından, aşağılayıcı, sonsuz bir umutsuzluk krizi geldi. Kimbilir, belki bir an daha geçse, gerçekten hıçkırıklara boğulacaktı. Stepan Trofimoviç ona önce kötü kötü baktı, sonra birden başıyla selam verdi.

«Ekselans, bir ihtiyarın şikayetlerini düşünmeyin artık, kitaplarımı ve mektuplarımı geri vermelerini söyleyin yeter...»

Julya Mihaylovna ve arkadaşlarının içeri girmesiyle sözleri yarım kaldı. Bundan sonraki sahneyi, mümkün olduğu kadar bütün ayrıntılarıyla anlatmam gerekiyor.

III

Önce üç arabaya doluşmuş olan grup gürültüyle büyük salona girdi. Girişin sol yanında Julya Mihaylovna'nın özel dairesine giden başka bir kapı vardı. Ama herkes, Stefan Trofimoviç'in orada bulunduğunu tahmin ettiği için, doğrudan salona girmişti. Çünkü Liyamşin Stepan Trofimoviç'in başına ge-

lenleri anlatmıştı. Spigulin işçileri olayını da anlatmıştı. Liyamşin'e bilinmeyen nedenlerle kızan Julya Mihaylovna kendisini Skovereçniki gezisine davet etmemişti. Böylece o da şehirde olup bitenleri ötekilerden önce öğrenmişti. Bu kötü hareketleri haber vermekten büyük bir zevk duyarak sıska bir at kiralamış ve Julya Mihaylovna'yı karşılamak üzere Skovereçniki yoluna koşmuştu. Kararlı tutumuna rağmen onun bir anlığına da olsa bu olağanüstü olayları duyunca bir şaşkınlık geçirmiş olduğunu sanıyorum. Olayların siyasal yönü ise pek ilgilendirmiyordu kendisini: Piyotr Stepanoviç Şpigulin'in en haşarı işçilerinin sopadan geçirilmesi gerektiğine inandırmıştı onu; bir süreden beri Piyotr Stepanoviç çok önemli bir kişiydi onun için «ama... o bunların hesabını verecek» demiştir mutlaka kendi kendine. Bu *o*'dan kasdettiği von Lembke'ydi kuşkusuz. Bu arada şunu da söyleyeyim ki Piyotr Stepanoviç sanki mahsus yapmış gibi bu defa Skovereçniki gezisine katılmıştı ve sabahtan beri kimse görmemişti kendisini. Sırası gelmişken şunu da belirteyim ki Varvara Petrovna da misafirlerle birlikte (Julya Mihaylovna'nın arabasında(şehre dönmüştü. Bunun nedeni de ertesi gün verilecek olan eğlencenin düzenleme komitesinin son toplantısında mutlaka bulunmak istemesiydi. Kuşkusuz Liyamşin'in Stepan Trofimoviç hakkında verdiği haberler onu da son derece ilgilendirmiş, hatta heyecanlandırmıştı.

Karısı, Andrey Antoniviç'in hesabını geciktirmeden görmek istedi. Vali güzel karısını görür görmez başına gelecekleri anladı, neşeli bir hava, dudaklarında tatlı bir gülümsemeyle Stepan Trofimoviç'e yaklaştı, zarif eldivenli elini kendisine doğru uzattı ve iltifat etti: Sanki bütün gününü, kendisini evinde gördüğünden dolayı memnuniyetini anlatan bu sözleri söyleme ve onu güzel bir şekilde ağırlama düşüncesi içinde geçirmişti. Sabahleyin evinin arandığından hiç haberi yokmuş gibi davranarak, enküçük bir imada bile bulunmadı. Stepan Trofimoviç'i alarak kendi odasına götürdü. Andrey Antoniviç'le konuşmakta olduğunu hiç fark etmemiş gibi yaptı, bu konuşmanın hiçbir önemi

olmadığını anlatmak ister gibiydi. Bana öyle geliyor ki büyük havalarına rağmen Julya Mihaylovna bu defa büyük gaf yapmıştı. Karmazinov da yardımcı oldu buna. Julya Mihaylovna'nın ısrarlarıyla geziye katılmış ve böylelikle dolaylı da olsa Varvara Petrovna'yı ziyaret etmişti. Varvara Petrovna bu ziyaretten son derece memnun olduğunu belli etme zayıflığı içine düştü. Karmazinov salona herkesten sonra girmiş ve daha kapının ağzındayken, Stepan Trofimoviç'i görür görmez kucaklamak üzere ona doğru koşmuş ve böylelikle Julya Mihaylovna'nın sözünü de kesmişti.

«Nihayet! Yıllar sonra!... *Excellent ami!*»

Kendisini kucakladı ve yanağını uzattı ona. Şaşıran Stepan Trofimoviç de öpmek zorunda kaldı.

O gece bana günün olaylarını anlatırken:

«*Cher,* dedi. O anda kendi kendime soruyordum hangimizin alçak olduğunu: Beni aşağılamak için kucaklayan o mu alçaktı, yoksa kendisinden ve yanağından iğrenmeme rağmen bu yanağı öpen ben miydim alçak olan!»

«E... söyleyin bakayım, anlatın herşeyi» diyordu Karmazinov sanki yirmi beş yıllık yaşantı böyle birkaç kelimeyle anlatılabilirmiş gibi. Ama bu hafiflik ona göre bir büyüklük belirtisiydi.

«Hatırlıyor musunuz son defa Moskova'da Granovski onuruna verilen yemekte görüşmüştük. Yirmi dört yıldan fazla oldu, dedi Stepan Trofimoviç (tabii bu sözlerde hiç de büyüklük havası yoktu).»

Karmazinov, Stepan Trofimoviç'in omuzunu laubali bir tavırla sıkıp, bağırır gibi «*cher homme* »dedi.

«Julya Mihaylovna, çabuk bizi salonunuza götürün, biz orada otururuz, herşeyi anlatacak.»

Stepan Trofimoviç o gece öfkeden titreyerek tiksintili bir tavırla: «Oysa bu bunak herifle hiçbir zaman dost olamadım» diyordu. «Nefret etmiştim bir kere ondan. Tabii o da benden nefret ediyordu...»

Julya Mihaylovna'nın salonu hemen doldu. Varvara Petrovna pek heyecanlıydı ama belli etmemeye çalışıyordu. Birçok kez Karmazinov'a nefretle baktığını gördüm. Stepan Trofimoviç'e karşı da sevgi ve kıskançlık dolu bir öfke içindeydi: Stepan Trofimoviç bir pot kırmış olsa ya da Karmazinov'un kendisini küçük düşürmesine fırsat vermiş olsaydı, üstüne atlayıp boğazlayabilirdi onu, Liza'nın da orada olduğunu söylemeyi unutuyordum az daha. Onu hiç bu kadar neşeli, gamsız, keyifli görmemiştim. Mavriki Nikolayeviç de yanındaydı tabii... Julya Mihaylovna'nın maiyetini oluşturan genç bayanlar ve uçarı delikanlılar arasında ki bunlar için uçarılık neşe ve alaydı, bazı yeni yüzler gördüm: telaşlı bir Polonyalı, kendi söylediklerine kendi gülen yaşlı bir Alman doktor ve makina gibi soğuk, yüksek bir yakalık kullanan, Petersburg'dan yeni gelmiş olan bir prens. Julya Mihaylovna ona açıkça ötekilerden daha fazla değer veriyor ve evinin kendisi üstünde bırakacağı etkiyi merakla bekliyordu.

«Aziz bay Karmazinov, diye başladı Stepan Trofimoviç, divanın üstüne gösterişli bir şekilde yerleşerek ve aynen büyük yazar gibi fısır fısır konuşarak. Aziz bay Karmazinov, zamanımızda bir insanın hayatı ve inanışları yirmi yıllık bir dönemi de kapsasa zorunlu olarak tekdüzeliğe düşüyor.»

Stepan Trofimoviç'in söylediklerini çok tuhaf bulan doktor, kişnemeyi andıran bir şekilde katıla katıla güldü. Stepan Trofimoviç kendisine şaşkın şaşkın baktı, ama ihtiyar hiç etkilenmedi bundan. Prens de kendisine doğru döndü ve sonra gözlüğünün arkasından dikkatlice ama pek fazla merak etmeden baktı ona.

«Zorunlu olarak tekdüzeliğe düşüyor, diye tekrarladı Stepan Trofimoviç özellikle kelimelerin üzerine basarak. Benim yaşantım da böyle oldu yüzyılın bu çeyreğinde, *et comme on trouve partout plus de moines que de raisons,* ve bütünüyle bu düşünceyi paylaştığından, yüzyılın bu çeyreğinde...

— Şu keşişler üzerine söylenen sözler hoşuma gitti, diye

bağırdı Julya Mihaylovna yanında bulunan Varvara Petrovna'ya doğru dönerek. Varvara Petrovna gurur dolu bir bakışla cevap verdi. Karmazinov Fransızca söylenen cümlenin etkisine katlanarak cıyak cıyak bağırarak susturdu Stepan Trofimoviç'i.

«Bana sorarsanız, çok rahatım: Yedi yıldır Karlsruhe'de oturuyorum ve geçen yıl belediye meclisi yeni bir su yolu yapılması kararı alınca bütün kalbimle anladım ki Karlsruhe'nin kanalizasyon sorunu beni daha çok ilgilendiriyordu; sevimli vatanımın bütün olaylarından, bütün sözde reformlardan daha yakındı bana».

— Kalbim karşı çıksa bile sizi anlıyorum, dedi Stepan Trofimoviç başını eğerek ve içini çekerek. Julya Mihaylovna gururlanmıştı: Konuşma ciddi ve liberal bir havaya giriyordu.

— Lağım borusu mu bu? diye sordu yaşlı doktor.

— İçme suyu boruları, doktor. Hatta bu işin projesi için yardımcı oldum onlara.

Doktor bir kahkaha attı. Orada bulunanların çoğu da kendisini taklit ederek, onunla alay ettiler. Ama o anlamadı ve ortalığı neşelendirdiği için keyiflendi.

— Özür dilerim ama sizinle ayni fikirde olamam, dedi Julya Mihaylovna söze karışarak. Karlsruhe'de kendinizi çok iyi hissetmenizi anlıyorum, ama siz çevrenizdeki insanlarla dalga geçmeyi seversiniz, bu bakımdan size inanmıyoruz. Modern düşünceyi temsil eden kişiler yaratan, çoğumuzun sorunlarını en iyi biçimde kavrayan, modern insanın belirgin özelliklerini iyi biçimde yansıtan Rus yazarı kimdir? Siz tabii, yalnızca siz, başka kimse değil. Bütün bunlardan sonra, bizi Rusya'ya karşı ilgisiz olduğumuza ve Karlsruhe'nin su sorununa daha çok ilgi duyduğumuza inandırmak istiyorsunuz. Hah! Hah! Hah!

— Evet doğru, diye fısıldadı Karmazinov. Pogojin'in kişiliğinde slavofillerin, Nikodimov'un kişiliğinde batı yanlılarının bütün hatalarını gösterdim.

— Bütün hatalarını mı, yok canım, diye mırıldandı Liyamşin.

— Bu işi yalnızca vakit öldürmek ve vatandaşlarımın durmak bilmez isteklerini yerine getirmek için yapıyorum.

Julya Mihaylovna coşkulu bir şekilde:

— Biliyorsunuz Stepan Trofimoviç, dedi, yarın bir eseri dinleme zevkine erişeceğiz... Semyon Egoroviç'in en son ürününü dinleyeceğiz. *Merci*'yi. Bu eserinde artık bir daha hiç yazmayacağını, dünyada hiçbir şeyin kendisini buna zorlayamayacağını, gökten melekler bile inse, bütün soylu çevreler yalvarıp yakarsa bile kararından dönmeyeceğini bildirecek. Kısacası, artık bir daha eline almamak üzere bırakıyor kalemi elinden ve *Merci* adlı bu güzel eser, uzun yazarlık hayatını Rus liberal düşüncesine adamış olmasının bir belirtisi oluyor.

Julya Mihaylovna zevkten dört köşe olmuştu.

— Evet, okurlarıma elveda diyeceğim. *Merci* adlı eserimi okuyup, gideceğim, ve orada... Karlsruhe'de... öleceğim, dedi Karmazinov yüreği sızlayarak.

— Birçok büyük yazarımız gibi (büyük yazarımız çoktur bizim) övülmeye dayanamıyordu ve ne kadar zeki olursa olsun, hemen zayıflık belirtileri gösteriyordu. Bu da hoş karşılanması gereken bir şeydi sanırım. Shaekspeare'lerimizden birinin bir özel konuşmada şöyle dediği söyleniyor: «Biz, büyük insanlar, başka türlü olamayız» v.b. Söylediklerinin farkına bile varmamış.

— Orada, Karlsruhe'de öleceğim. Biz, büyük insanlar, görevimizi yaptık. Artık bir an önce gözlerimizi kapamalıyız, ödül beklemeden... Ben de öyle yapacağım.

— Adresinizi verin, Karlsruhe'ye, mezarınıza geleceğim, dedi.

Alman kıkır kıkır gülerek.

— Günümüzde ölüler demiryoluyla taşınıyorlar, dedi birdenbire, orada bulunan gençlerden biri.

Pek keyiflenen Liyamşin iki kat oldu gülmekten. Julya Mihaylovna kaşlarını çattı, Stavrogin'in içeri girmesiyle dikkatler o yöne çevrildi.

Önce Stepan Trofimoviç'e dönerek:

— Karakola götürmüşler sizi, duyduğuma göre, dedi.

— Hayır, öezl bir işti, dedi alayla Stepan Trofimoviç.

— Umarım, benim isteğime hiçbir etkisi olmayacak bunun, diye söze karıştı Julya Mihaylovna. Ne olduğunu hiç bilmediğim, ima ettiğiniz bu tatsız olaya rağmen, umutlarımızı boşa çıkarmıyacağımızı ve sizi edebiyat matinesinde dinleme zevkinden bizi yoksun bırakmayacağınızı umuyorum.

— Bilmiyorum... Ben... şimdi.

— Gerçekten, çok üzgünüm Varvara Petrovna... ben en bağımsız ve en ilginç Rus düşünürlerinden biriyle tanışmaya can atarken, Stepan Trofimoviç bizden kaçmak istiyor.

— Bu kadar yüksek sesle yapılmış bir iltifatı duymamazlıktan gelmeyeceğim, dedi Stepan Trofimoviç. Ama sanmıyorum ki eğlencenizde benim gibi birine ihtiyacınız olsun. Üstelik ben...

— Şımartacaksınız onu, diye bağırdı Piyotr Stepanoviç birden içeri girerek. Onu tam yola getirmiştim ki, birden bir sabah, üstüste, arama, tutuklama, bir polis yakasına yapışıyor, kadınlar valinin salonunda göklere çıkarıyorlar onu. Zevkten dört köşe olmuş. Eminim ki hiç böyle keyiflenmemiştir şimdiye kadar. Şimdi sosyalistlere dil uzatacaktır.

— İmkansız bu, Piyotr Stepanoviç. Sosyalizm Stepan Trofimoviç'in değerini bilmezlikten gelmeyeceği kadar büyük bir düşüncedir, diye bağırdı Julya Mihaylovna var gücüyle.

— Düşünce büyüktür, ama onu yayanlar her zaman büyük değildir, et *brisons là, mon cher,* dedi Stepan Trofimoviç soylu bir tavırla yerinden kalkarak.

Ama tam bu sırada hiç beklenmedik bir şey oldu. Von Lembke bir süreden beri salonda bulunuyordu. Herkes girdiğini görmüştü ama görmemezlikten geliyordu ve Julya Mihaylovna eski yöntemlerine uygun davranarak kocasını umursamamayı sürdürüyordu. Von Lembke kapının dibine oturmuş asık ve soğuk bir suratla konuşmaları dinliyordu. Sabahki olaylardan söz edilmeye başlanınca, endişeyle kıpırdadı sandalyesinin üze-

rinde, sonra bakışlarını prense doğru çevirdi, gömleğinin kolalı yakalarının tuhaflığı dikkati çekmişti. Piyotr Stepanoviç'in ani girişi ve sesi ürpertti onu, Stepan Trofimoviç sosyalizm üzerine sözlerini bitirir bitirmez, Andrey Antonoviç kendisine yaklaştı ve önünde duran Liyamşin'i itti. Liyamşin birden geri çekildi ve kendisine çok şiddetle çarpmış gibi omuzunu tuttu.

— Yeter, dedi von Lembke. Şaşkın şaşkın bakan Stepan Trofimoviç'in elini coşkuyla tuttu ve iki eliyle sertçe sıktı. Eşkiyaların maskesi düşürülmüştür. Yeter artık. Bütün tedbirler alınmıştır.

Yüksek sesle ve kararlı biçimde söylenen bu sözler salonda çınladı ve can sıkıcı bir etki yaptı. Herkes tatsız bir şey olacağını hissetti. Julya Mihaylovna'nın sarardığını gördüm. Ama bu sahne gülünç bir olayla son buldu. Lembke tedbirlerin alındığını bildirdikten sonra birdenbire yerinde döndü ve aceleyle kapıya yöneldi, ama iki adım atmıştı ki ayağı halıya takılarak tökezledi ve az kalsın boylu boyunca yere uzanıyordu. Bir an durdu, halıya baktı ve yüksek sesle, «bunu değiştirmek gerekiyor» dedi ve sonra çıkıp gitti. Julya Mihaylovna peşinden koştu. Hemen herkes hep bir ağızdan konuşmaya başladı. Bu kargaşa sırasında şu sözleri duydum: «kaçırmış», «kriz geçiriyor». Bazıları elleriyle alınlarına vuruyorlardı. Bir köşede Liyamşin iki parmağını kafasına dayamıştı. Bazıları alçak sesle aile sorunlarına değiniyorlardı. Bununla birlikte hiç kimse gitmiyordu: herkes bekliyordu. Julya Mihaylovna'nın ne yaptığını bilmiyorum, ama beş dakika sonra sakin görünmek için elinden gelen her şeyi yaparak salona döndü. Kendisine sorulan sorulara karşılık, Andrey Antonoviç'in sinirlerinin biraz bozuk olduğunu, bunun önemli bir şey olmadığını, çocukluğundan beri böyle önemsiz tepkileri olduğunu, kendisinin ne yapılması gerektiğini çok iyi bildiğini ve yarınki şenliğin onu neşelendireceğini söyledi. Sonra (yalnızca görünüşü kurtarmak için). Stepan Trofimoviç'e biraz iltifat etti ve komite üyelerinin oturuma katılmak üzere yerlerini almalarını istedi. İşte ancak o zaman ko-

mite üyesi olmayanlar gitmek için kalktılar yerlerinden: ama bu uğursuz günün can sıkıcı olayları bitmemişti daha.

Nikolay Vsevolodoviç içeri girdiği zaman Liza'nın ona dikkatle bakması ilgimi çekmişti. O kadar çok bakmıştı ki sonunda herkesin dikkatini çekti bu. Mavriki Nikolayeviç'in sessizce, bir şeyler söylemek üzere ona doğru eğildiğini gördüm. Ama sonra caydı, birdenbire doğruldu ve özür dilemek ister gibi çevresine bakındı... Nikolay Vsevolodoviç de merak uyandırmıştı: yüzü her zamankinden daha çok sararmıştı ve bakışları dalgındı... Girerken Stepan Trofimoviç'e sorduğu sorunun cevabını işitmemiş göründü, hatta sanırım ev sahibesini selamlamayı da unuttu. Liza'ya gelince ona hiç bakmadı bile. Ama eminim isteyerek yapmadı bunu, farketmemişti yalnızca kendisini. Julya Mihaylovna'nın oturumu açma önerisini izleyen kısa bir sessizlikten sonra, Liza hiç kuşkusuz herkese işittirme niyetiyle Stavrogin'e seslendi:

— Nikolay Vsevolodoviç, akrabanız ve karınızın kardeşi olduğunu söyleyen yüzbaşı Lediyadkin adında birisi, bana anlamsız mektuplar yazarak sizden yakınıyor ve sizinle ilgili bazı sırlar vereceğini söylüyor. Bu adam gerçekten akrabanızsa sizin, beni aşağılamasını engelleyin ve bu davranışına bir son verin.

Bu sözlerde müthiş bir meydan okuma vardı. Herkes anladı bunu. Suçlama açıktı, ama Liza bunu ne söylediğini bilmeden yapmış olabilirdi. Tıpkı gözlerini kapayarak damdan atlayan biri gibi. Ama Nikolay Stavrogin'in cevabı daha şaşırtıcı olmuştu. Hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermedi ve Liza'nın sözlerini dikkatlice ve sakin bir şekilde dinledi. Yüzünde ne şaşkınlık, ne de öfke vardı. Soruyu kararlı ve kesin bir biçimde cevaplandırdı:

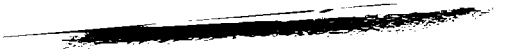
— Evet, bu adamla akraba olmak gibi bir talihsizliğim var. Beş yıldan beri Lebiyadkin'in kızkardeşinin kocasıyım. Şuna emin olun, en kısa sürede isteklerinizi ona ileteceğim, artık siiz rahatsız etmeyecektir.

Varvara Petrovna'nın yüzündeki dehşet ifadesini hiçbir za-

man unutmayacağım. Şaşkın bir halde doğruldu ve sağ elini, korumak istiyormuş gibi başına doğru götürdü.

Nikolay Vsevolodoviç önce ona, sonra Liza'ya ve bu sahnenin öteki seyircilerine baktı; dudaklarında küçümseyici bir gülümseme belirdi ve ağır adımlarla salonu terketti. Nikolay Vsevolodoviç kapıya doğru yöneldiği sırada Liza birdenbire divandan kalktı ve peşinden koşmak istedi. Ama kendisine hakim oldu, hiç kimseye bakmadan, tek kelime bile söylemeden, tabii peşinde de Mavriki Nikolayeviç olduğu halde dışarı çıktı.

O gece şehire yayılan söylentiler hakkında bir şey söylemeyeceğim. Varvara Petrovna evine kapandı. Nikolay Vsevolodoviç'e gelince, söylendiğine göre annesini bile görmeden doğru Skovereçniki'ye hareket etmişti. Stepan Trofimoviç, o gece beni, ziyarete izin vermesi için aziz dostuna gönderdi: ama Varvara Petrovna kabul etmedi beni. Stepan Trofimoviç son derece üzülmüş ve gözleri yaşlanmıştı: «Böyle bir evlilik! Aile için ne büyük bir felâket!» diye tekrarlayıp durdu. Bu olay Karmazinov'u düşünmesini engellemedi hiç, ağzına ne geldiyse söyledi. Bir yandan da ertesi günkü konuşma için bir aynanın karşısında prova yaparak, (bu bir sanatçı alışkanlığıydı) o güne kadar yapmış olduğu ve bir not defterine yazmış olduğu bütün söz oyunlarını, konuşmasında orasına burasına serpiştirmek üzere ezberliyordu. «Dostum, bunu yüce düşünce uğruna yapıyorum, dedi kuşkusuz kendini haklı çıkarmak için... *Cher ami,* yirmi beş yıllık inzivadan çıkıyorum ve gidiyorum. Nereye? Bilmiyorum. Ama gidiyorum.»

ÜÇÜNCÜ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞENLİK

I

Bir gün önce bütün olup bitenlere rağmen Şenlik yapıldı. Şenlik, Julya Mihaylovna için o kadar önem kazanmıştı ki, Lembke geceleyin ölmüş olsaydı bile yapılacaktı. Ne yazık ki, son dakikaya kadar bu saplantısından vazgeçmedi. Başkalarının ne düşündüğünü hiç dikkate almadı. Hiç kimse Şenliğin, bir rezalet ve can sıkıcı olay çıkmadan sona ereceğine inanmıyordu. Herkes bu beklenti içinde ellerini oğuşturuyordu. Birçoğu ciddi ve bilgiç bir tavır takınmaya çalışıyordu. Rusların genellikle skandallardan ve kargaşalardan aşırı bir zevk duydukları söylenebilir. Aslında bu skandal özleminden daha başka ve daha önemli bir şey vardı: Sözkonusu olan genel bir hoşnutsuzluk ve bir nefret duygusuydu. Herkes son derece sıkılmıştı ve nasıl olduğu hiç önemli olmayan bir değişiklik özlemi içindeydi... İnsanlara da tuhaf bir *boşvermişlik, zorlama bir boşvermişlik* hakim olmuştu. Yalnızca kadınlar ciddiydi ama bir noktaya kadar tabii... Julya Mihaylovna'ya karşı müthiş bir kin besliyorlardı; zavallı kadın hiç farkında değildi bunun. Son dakikaya kadar herkesin kendisine sempati beslediğine ve sadık olduğuna inanmıştı.

Aramıza bazı alçakların karıştığını söylemiştim daha önce.

Bu tür insanlara kargaşa ve geçiş dönemlerinde her zaman, her yerde rastlanır. Tek kaygıları geç kalmamak olan ve ne kadar aptalca olursa olsun her zaman, az ya da çok kesin bir amacı olan «ileri» denen insanlardan sözetmiyorum. Hayır sözünü ettiğim şey yalnız ayaktakımında vardır. Her toplumda vardır bu ayaktakımı ama yalnızca geçiş dönemlerinde ortaya çıkar; hiçbir amaç peşinde değildir ve bir düşünce kırıntısı bile bulamazsınız onda; yanlızca toplumun sabırsızlık ve bulanıklığını dile getirir. Bununla birlikte bu ayaktakımı, farkında bile olmadan hemen her zaman belirli bir amaçları olan ve bunları istedikleri tarafa yönelten «ileri»lerin emrine girer veya bazen düpedüz budalalardan oluşur. Şimdi her şey bitmiş olmakla birlikte, bizde de, Piyotr Stepanoviç'in Enternasyonal'in emrinde olduğu ve Julya Mihaylovna'yı yönettiği, Julya Mihaylovna'nın da ondan aldığı emirlerle ayaktakımını yönettiği söyleniyor. Aramızdaki en akıllı kişiler bile nasıl aldatıldıklarına şaşıp kalıyorlar. Bazı yabancıların dışında ben dahil, hiç kimse genel hoşnutsuzluğun ne olduğunu ve hangi «geçiş»in sözkonusu olduğunu bilmiyorum. Nereden nereye geçiliyordu? Birdenbire en kutsal şeyleri eleştiren zavallı küçük insanların egemenliği altına girmiştik. Bunlar önceleri ağızlarını bile açmaya cesaret edemezken, o güne kadar bütün kozları ellerinde tutanlar şimdi sessizce kendilerini dinliyor hatta yüreklendiriyorlardı onları. Liyamşinler, Telyatnikovlar, Tentetnikovlar, Radişçev gibi acemi çaylaklar, acı ve alaycı gülümsemeleriyle yahudiler, birtakım kikirdekler, gelip-geçen gezginler, başkentten gelen liberal şairler, köylü gömleği ve ayakkabıları giymekle kendilerini liberal sanan şairler, rütbelerini küçümseyen ve bir rubleye kılıçlarını satıp demiryollarında çalışmaya hazır binbaşılar ve albaylar, ordudan ayrılıp avukatlığa başlayan generaller, iş bulamayan aylak işçiler, yeni düşünceleri benimseyen tüccarlar, bir sürü papaz okulu öğrencisi, kendilerini bir numaralı kadın hakları savunucusu sayan kadınlar... İşte toplumumuzda ön plana çıkmış olanlar. Kime karşı peki? Kulüp üyelerine, saygıdeğer memurlara, sakat ge-

nerallere, kibirli kadınlara karşı. Varvara Petrovna oğlunun başına gelen felakete kadar bu ayaktakımına küçük hizmetlerde bulunduysa, akıllarını kaybeden öteki Minervalarımız haydi haydi bağışlanabilirdi. Şimdi, daha önce söylediğim gibi, bütün bunlardan sorumlu olan Enternasyonal'dir. Kısa süre önce de Saint-Stanislas nişanı sahibi altmış iki yaşındaki meclis üyesi Kubrikov kendiliğinden gelip, üç ay süreyle Enternasyonal'in etkisi altında kaldığını açıklamış yetkililere. Yaşına ve işine saygı duyularak fazla sıkıştırılmamakla birlikte, kendisinden biraz daha açık ve kesin konuşması rica edildiğinde, bunun böyle olduğunu «bütün kalbiyle hissettiğini» söylemekle yetinmiş, fakat açıklamasında da direnmişti. Başka soru sormadan bıraktılar kendisini.

Bir daha tekrar ediyorum: aramızda dikkatli ve temkinli kişilerden oluşan bir grup vardı: bunlar daha baştan beri işin dışında kalmışlar ve hatta evlerine kapanmışlardı. Ama hiçbir kilit dayanamazdı doğa yasasına karşı. En çekingen ailelerde bile, genç kızlar için dans zorunlu bir ihtiyaçtı. Sonunda en tutucu insanlar bile mürebbiyeler yararına verilen balo için biletlerini aldılar. Özellikle balonun çok eğlenceli geçeceğini sanıyorlardı, olağanüstü şeyler anlatılıyordu. Baloya gelecek olan prenslerden, sol omuzlarında kordelalarıyla salonda görev alacak soylu aile çocukları arasından seçilen onlarca komiserden, Petersburg'tan gelmiş, siyasal çevrenin bir ünlü kişisinden, *Merci* adlı eserini mürebbiye giysisiyle okumaya razı olan Karmazinov'dan, dansçıların özel giysiler giyeceği ve her giysinin bir edebiyat akımını temsil edeceği bir *edebiyat kadrilinden,* «dürüst Rus düşüncesini» temsil eden özel giysili birinin de ilk defa olarak ortaya çıkıp dans edeceğinden sözediliyordu. Böyle bir baloya katılmamak mümkün müydü? Herkesin ağzının suyu akmıştı.

II

Şenlik, programa göre iki bölümden oluşuyordu: Saat on ikiden dörde kadar edebiyat matinesi sürecekti. Balo saat dokuzda başlayacak ve bütün gece devam edecekti. Ama program bazı düzensizlik belirtileri gösteriyordu. Önce herkes hemen edebiyat matinesinin arkasından ya da matine arasında içkili ve parasız bir yemek verileceğini sanıyordu. Bilet fiyatlarının çok yüksek olması (üç ruble) bu söylentinin gerçek olma ihtimalini güçlendiriyordu. «Yoksa gider miydim baloya... Şenlik yirmi dört saat süreceğine göre yemek verilmesi gerekir... Herkes acıkacaktır...» gibi sözler söyleniyordu. Şunu söylemek gerekirse bütün bu yersiz söylentilerin yayılmasına neden olan Julya Mihaylovna'nın kendi düşüncesizliğiydi. Bir ay önce büyük projesinden sözederken her önüne gelene büyük bir eğlence düzenleyeceğini ve şerefe kadehler kaldırılacağını söylüyordu: hattâ bunu başkent gazetelerinden birinde bile ilân ettirmişti. Kimin, neyin adına kadeh kaldıracağını kendi belirleyecekti. Böylece herkesi «bayrağın» çevresinde toplamaya çalışacaktı (Hangi bayrak? Zavallı kadının kendisinin bile bilmediğine eminim). Düşüncesine göre başkent gazetelerinde çıkan bu haber mutlaka yüsek çevrelerin gözlerini kamaştırıp etkileyecek ve bütün ülkeye yayılacak, her yer çalkalanacaktı. Ama kadeh kaldırmak için şampanya gerekiyordu. Aç karnına da şampanya içilemiyeceği için mutlaka yemek verilmesi gerekiyordu. Daha sonra, tasarıyı her yanıyla inceleyen bir komite oluşturulduğunda, eğer bir yemek verilirse, ne kadar para toplanırsa toplansın, mürebbiyelerin eline pek fazla bir şey geçmeyeceği kanıtlandı Julya Mihaylovna'ya. Durum buydu. Böylelikle, sorunun çözümü için iki yol kalıyordu; ya kadehlerle birlikte şahane bir yemek vermek ve mürebbiyelerin eline doksan ruble kadar bir para sıkıştırmak ya da şenliği mümkün olduğu kadar sade bir biçime dönüştürerek mürebiyelere önemli ölçüde bir para sağlamak. Komite temkinli olunmasını öğütlüyordu ve daha akıllıca, mantıklı üçüncü

bir çözüm yolu da öneriyordu: Yine dört başı mamur bir şölen verilsin, ama şampanya içilmesin ve böylelikle de mürebbiyelerin eline doksan rubleden fazla bir para geçsin. Ama Julya Mihaylovna böyle bir düzenlemeyi duymak bile istemedi. Bu burjuva uzlaşmalarına karşıydı. Madem ki ilk ortaya attığı fikrin gerçekleşmesi imkansızdı, bundan vazgeçecek ve tam karşıt düşünceyi benimseyecekti; öyle bir gelir sağlanacaktı ki bütün ötekiler parmak ısırıp, kıskançlıklarından çatlayacaktı. Komite üyelerine hitaben yaptığı ateşli konuşmada şunları söylemişti:

— Herkes şunu anlamalıdır ki, kendimizi adadığımız yüce insani amaçlar önemsiz, geçici dünya zevklerinden çok daha önemlidir. Şenliğimiz aslında bir büyük düşüncenin sergilenmesi için yapılmaktadır. O halde, madem ki böyle bir şölenden vazgeçmemiz imkânsızdır, daha mütevazi, Alman tarzı, sembolik bir baloyla yetinmemiz gerekiyor. Aslında balodan kendisi de nefret etmeye başlamıştı. Ama kendisini yatıştırmayı başardılar. O zaman ten zevklerinin yerini, «edebiyat kadrili» ve öteki estetik eğlenceler aldı. Sürekli mırın kırın eden Karmazinov da sonunda *Merci*'yi okumaya razı oldu ve böylece açgözlü toplumun kafasından yemek konusu silip atıldı. Şenlik görkemliliğini yeniden kazanıyordu, ama bu başka türlü görkemdi. Yine de bazı ufak tefek ikramlarda bulunmak gerekiyordu: Balonun başında limonlu çay ve kuru pasta, sonra portakal suyu ve limonata verilmesi kararlaştırıldı. En sonunda da dondurma verilecekti. Hepsi bu kadar. Her zaman ve her durumda acıkıp, susayanlar için, özel bir büfe açılacak, bu Prokariç'in (kulübün mutfak şefi) güvenilir ellerine teslim edilecekti. Komitenin sıkı denetimi altında herkes her istediğini yiyip içebilecekti, ama konsomasyon bilet ücretine dahil olmayacaktı ve bunların parası ayrıca ödenecekti. Bu da salonun girişine asılacak olan bir kâğıtla halka bildirilecekti. Okumaya engel olmaması için edebiyat matinesi sırasında büfenin kapalı tutulmasına karar verildi. Büfe her ne kadar, Karmazinov'un *Merci*'yi okuyacağı beyaz sa-

londan beş oda ötede idiyse de yine de böyle bir karar alınmıştı. İlginç olan, komitenin en pratik zekâlıları da dahil olmak üzere herkesin, bu olaya, yani *Merci*'nin okunmasına gerçekten çok önem vermeleriydi. Romantik kafalara gelince, yalnızca mareşalin karısının adını vereceğim. Karmazinov'a, eserin okunmasından hemen sonra salonun duvarına mermer bir plaka çaktıracağını, bu plakaya altın harflerle filân tarihte kalemini bırakan büyük Rus ve Avrupa yazarının *Merci*'yi okuduğu ve böylece şehrimiz halkı nezdinde Rus halkına elveda dediğinin yazılacağını söyledi. Bu iş balo başlamadan hemen önce yani önemli olaydan beş saat sonra yapılmış olacaktı. Çok iyi biliyorum ki, komite üyelerinden bazılarının, bunun adetlere aykırı olacağını söylemelerine rağmen, büfenin edebiyat matinesi sırasında kapalı tutulmasını isteyen Karmazinov olmuştu.

Durum böyleyken, şehirde herkes hâlâ bir Balthazar ziyafetinden, başka bir deyişle bedava yiyip içileceğinden umutluydu. Bu umutlarını son ana kadar korudular. Genç kızlar, bonbon, reçel, ve daha başka olağanüstü şeyler bekliyordu. Çok para toplanmış olduğunu herkes biliyordu. Taşradan birçok kişi geliyordu akın akın. Önemli ölçüde bağış yapıldığını da biliyordu herkes: Örneğin Varvara Petrovna kendi biletini üçyüz rubleye satın almıştı ve bütün çiçeklerini balonun verileceği salonun süslenmesi için bağışlamıştı. Mareşalin karısı (komite üyesiydi) evini kullandırıyor ve ışıklandırmayı sağlıyordu. Kulüp, orkestrayı, garsonları ve bütün gün için mutfak şefini yolluyordu. Öteki önemsiz bağışlardan sözetmiyorum. Böylece bilet fiyatlarının iki rubleye düşürülmesi düşünüldü. Komite önceleri bilet fiyatlarının üç ruble olmasının genç kızların baloya gelmesini engelleyeceğini düşündü ve aile bileti satılmasını önerdi. Ama babalar yalnızca tek kızları için bilet satın alacak ve bütün ötekiler on kişide olsalar bedava gireceklerdi. Ama endişeler dağıldı birden: davetlilerin çoğunluğunu genç kızlar oluşturuyordu ve en küçük memurlar bile kızlarını getirmişlerdi. Kızları olmasa, gelmeyi akıllarının ucundan bile geçirmezlerdi. Bir küçük sekre-

ter, yedi kızı, karısı ve yeğeniyle birlikte gelmişti ve her birinin elinde de üç rubleye satın alınmış biletler vardı. Bütün şehir ayaklanmıştı. Şenlik bir edebiyat matinesi, öteki balo olmak üzere iki bölümden oluştuğu için, bayanlar iki kıyafet giymek zorundaydılar: biri edebiyat matinesi, öteki de dans için. Sonradan öğrenildiğine göre, bu arada birçok insan çarşaf ve şilteye varıncaya kadar bütün eşyalarını rehine vermişti: Bunları alanlar da iki yıldır sayıları gitgide artan Yahudilerdi. Hemen hemen bütün memurlar avans çekmiş, bazı toprak sahipleri de birkaç baş hayvan satmışlardı; bütün bunlar yalnızca kızlarının güzel giyinmesi ve ötekilerden sönük kalmaması için yapılıyordu. O zamana kadar şehrimizde hiç görülmemiş şıklıkta tuvaletler görüldü. Şenlikten on beş gün önce, her yanda kişilerin özel hayatlarıyla ilgili bazı hikâyeler anlatılıyordu: Bunları bazı şakacılar hemen gidip Julya Mihaylovna'ya yetiştiriyorlardı. Karikatürler de çıkmıştı ortaya. Hatta bazılarını Julya Mihaylovna'nın albümünde görmüştüm ben. Bütün bunlar, bu karikatürlere konu olan ailelerin kulaklarına gitmekte gecikmedi. Öyle sanıyorum ki valinin karısına karşı son zamanlarda duyulan nefret bundan kaynaklanıyordu. Şimdi herkes bunları nefretle anıyor. Çok önceden belliydi ki komite küçük bir hataya düşmüş veya çok küçük bir aksaklık bile olsa halkın hoşnutsuzluğu büyük bir öfkeyle patlayacaktı. Bu nedenle de herkes büyük bir skandalın çıkmasını bekliyordu. Böyle bir skandalın patlaması kaçınılmazdı.

Saat tam on ikide orkestra çalmaya başladı. Omuzu kordelalı bir düzine gençten biri olarak bu yüzkızartıcı günün nasıl başladığını gözlerimle gördüm. Şenlik, girişteki itişip kakışmalarla başladı. Niçin daha ilk anda her şey kötü başladı ve olaylar polisin boyutlarını bile aştı? Asıl davetli kitlesini suçlamıyorum. Toplumdaki yerleri ne kadar yüksek olursa olsun, aile babaları, hiç kimseyi itip kakıp öne geçmeye çalışmadılar. Tam tersine, duyduğuma göre, kenara çekilerek insan gibi içeri gireceklerine, kapıları, giriş çıkışı tıkayan, birbirlerini itip kakan insanlardan oluşan kalabalığı hayretle seyretmişler. Arabalar bir-

biri peşi sıra durmadan gelmiş ve sonunda bütün sokağı tıkamıştı. Bu satırları yazdığım sırada, çok sağlam verilere dayanarak söyleyebilirim ki, Liyamşin, Liputin ve benim gibi görevli olan ötekiler ayaktakımından birçok kişiyi biletsiz olarak içeri almıştı. Nereden geldği belli olmayan birçok kişinin yerden biter gibi ortaya çıktığı görüldü. Bu vahşi insanlar salona girer girmez (bir emre uyuyorlarmış gibi) büfenin nerede olduğunu öğrenmeye çalıştılar; olmadığını öğrenincede o zamana kadar hiç birimizin duymadığı küfürler yağdırdılar. Birçokları da körkütük sarhoş gelmişti. Bazıları da salonun ihtişamına apışıp kalmışlardı, çünkü şimdiye kadar böyle bir şey görmemişlerdi. Bir süre şaşkın kaldılar ve ağızları bir karış açık çevrelerine bakıp durdular. Bu büyük beyaz salon, çok eski olmasına rağmen, görkemli bir görünüşe sahipti. Üstüste iki sıralı pencereleri, freskler ve yaldızlarla süslü tavanı, balkonları, aynayla süslenmiş duvarları, kırmızı çuha perdeleri, mermerden heykelleri (iyi kötü heykel denebilirdi bunlara), Napolyon dönemine ait beyaz ve altın rengi, kırmızı kadife kaplı ağır mobilyaları vardı. Geride edebiyat matinesine katılacak olanlar için yüksekçe bir sahne yapılmıştı. Salonun bütün öteki bölümü tiyatrodaki gibi tahta sıralarla doluydu, bunların aralarında geniş yollar bulunuyordu. İlk şaşkınlık dakikaları geçtikten sonra, acayip sözler duyulmaya başlandı: «Belki de birşey okumalarını istemiyoruz... Para verdik biz buraya... Aldatıyorlar milleti... Burada bizim sözümüz geçer, Lembke'lerin değil...» Kısacası sanki bunlar içeriye gürültü yapmaları için alınmıştı. Kahramanı dün Julya Mihaylovna'da rastladığım sert, kolalı yakalı ve robot yüzlü genç prens olan bir olayı hatırlıyorum. Israrlara dayanamayarak, sol omuzuna bir kordela iğnelemiş ve böylece komiserler arasında yer almıştı. Bu dilsiz ve makinamsı adam birdenbire hareket etmiş, hatta konuşmuştu. İri yarı, ablak suratlı, emekli bir yüzbaşı, çevresindeki serserilerin desteğiyle, büfenin yerini öğrenmek isteyerek kendisini sıkıştırınca, orada durmakta olan bir polise işaret etmişti Prens. Bu işaret anında etkisini gösterdi. Sarhoş

yüzbaşı, ettiği küfürlere ve itirazlarına aldırmadan yakapaça salondan çıkarılıp, sokağa atıldı. Bu arada «asıl» davetliler gelmeye başladı ve içeriye girdiklerinde sandalyeler arasındaki üç geçiş yoluna üç sıra halinde dizildiler. Gürültü yavaş yavaş son buldu ama en yüksek kişileri içinde bulunduran topluluğun pek şaşkın ve hoşnut olmayan bir havası vardı; bazı kadınlarsa ürkmüşlerdi.

Sonunda kalan herkes yerini aldı... Orkestra sustu. Seyirciler burunlarını silip, çevrelerine bakıyorlardı. Ağırbaşlı bir bekleyiş içindeydiler. Bu da genellikle kötü bir belirtidir. Lembke'ler hâlâ gelmemişti. Her yanda ipek, kadife ve elmas vardı. Erkekler bütün nişanlarını takmışlar, yaşlılar ve önemli kişiler üniformalarını giymişlerdi. Nihayet mareşalin karısı Liza'nın eşliğinde salona girdi. Liza hiç bu kadar büyüleyici ve bu kadar şık görülmemişti. Saçları bukle bukleydi, gözleri kıvılcım saçıyordu. Bir gülümseme aydınlatıyordu yüzünü. Herkes etkilenmişti. Ona bakıyor ve aralarında alçak sesle konuşuyorlardı. Bazıları gözlerinin Stavrogin'i aradığını söylüyordu. O anda Liza'nın yüzündeki ifadeyi anlayamamıştım. Niçin mutlu, neşeli ve zinde olduğunu da anlamadım. Bir gün önceki olayı hatırlayınca ne düşüneceğimi şaşırdım. Lembke'ler hâlâ gelmemişti: bir hataydı bu. Sonradan öğrendiğime göre Julya Mihaylovna son dakikaya kadar Piyotr Stepanoviç'i beklemişti. Kendisi kabul etmemekle beraber, artık ondan vazgeçemez olmuştu. Bir gün önce komitenin son oturumunda, Piyotr Stepanoviç salonda görev üstlenmeyi Julya Mihaylovna'nın bütün ısrarlarına rağmen reddetmiş ve kadını ağlamaklı bir hale sokmuştu. Kadıncağız, ertesi sabah çok telaşlanmış ve sonra da heyecanlanmıştı, olayların önüne geçiyorum, onu göremeyince. Edebiyat matinesine gelmedi, akşama kadar da hiç bir haber vermedi.

Davetliler sabırsızlık belirtileri göstermeye başladı: sahne boş kalmıştı: arka sıralardan, tiyatrodaki gibi alkış sesleri duyuldu. Kadınların ve yaşlıların yüzü asıktı: Lembke'ler fazla

keyfi davranıyorlar, ön sıralardan bile saçma sözler duyulmaya başladı: Şenlik olmayacakmış... Vali çok hastaymış... v.b... Ama şükür ki Lembke'ler geldi sonunda. Kolkolaydılar. İtiraf edeyim ki geleceklerinden umudu kesmeye başlamıştım. Söylentiler asılsız çıkmış ve gerçek anlaşılmıştı. Herkes rahatlamış göründü. Andrey Antonoviç çok iyi gözüküyordu. Genel kanıydı bu. Nasıl dikkatlice incelendiği kolayca tahmin edilebilir. Doğrusunu söylemek gerekirse —kafaların nasıl çalıştığı görülüyor— yüksek sosyetede pek az insan, Lembke'nin hasta olduğuna inanıyordu. Bu çevrede davranışları son derece normal bulunuyordu ve hatta geçen sabah meydanda geçen olaydaki tutumu da onaylanıyordu. «İşin başında öyle yapması gerekirdi» diyordu.

Yüksek dereceli memurlar. Önceleri insanseverlik numarası yapan Petersburg'lu memurlar sonunda bunun en insansever yöntem olduğunun farkında olmadan herkes gibi davranırlar. Kulüpte böyle düşünülüyordu. Yalnızca öfkeye kapıldığı için kusurlu buluyorlardı kendisini: «soğukkanlılığını koruyabilirdi ama anlamak gerektir bunu, tecrübesiz» diyorlardı bu konuda uzman olanlar. Julya Mihaylovna da bütün bakışları toplamıştı. Tabii hiç kimse benden bazı olayların bütün ayrıntılarını bekleyemez; sözkonusu olan bir kadındır, özel hayatıdır onun. Yalnızca birşey biliyorum: önceki gece Julya Mihaylovna kocasının çalışma odasına gitmiş, gece yarısından sonraya kadar orada kalmıştı. Andrey Antonoviç bağışlanmış ve teselli edilmişti. Karı koca her noktada anlaştılar ve herşey unutuldu. Konuşmanın sonuna doğru Von Lembke önceki gecenin olaylarını dehşetle hatırlayarak diz çöktüğü zaman karısının ince eli sonra dudakları heyecandan güçsüz düşmüş duygulu şövalyenin pişmanlıktan doğan ateşli söylevini engellemişti. Salondaki herkes Julya Mihaylovna'nın yüzünü aydınlatan mutluluk ifadesini farketmişti. Şahane bir elbise giymiş ve gururlu bir şekilde yürüyordu. İsteklerinin zirvesine çıkmış gibiydi. Siyasetinin amacı ve son noktası olan bu şenlik nihayet

gerçek olmuştu. Lembke'ler çevrelerini selamlayarak ön sıradaki yerlerini aldılar. Çevrelerinde bir kalabalık birikti birdenbire. Mareşalin karısı kendilerine doğru gitti. İşte tam o sırada talihsiz bir olay meydana geldi. Birdenbire durup dururken orkestra çalmaya başladı. Çalman parça genellikle resmi yemeklerde birisinin şerefine kadeh kaldırıldığı zaman çalınırdı. Bunu düzenleyenin görevlilerden Liyamşin olduğunu biliyorum. Lembke'leri gerektiği gibi karşılamak istiyordu. Gerektiğinde her an bir mazeret gösterilebilir ve özür diliyebilirdi. Düşüncesizliğinden ya da gayretkeşliğinden böyle bir olaya neden olduğunu söyliyebilirdi. Ne yazık ki o zaman Liyamşin ve ötekilerin özür dilemeyi ve mazeret uydurmayı düşünmediklerini ve artık gerçek yüzlerini göstereceklerini bilmiyordum. Ama iş bir trompet sesiyle bitmedi. Salonda bulunanlar şaşkınlık içinde ve gülerek birbirlerine bakarken salonun arka tarafındaki sıralardan Lembke onuruna 'Yaşa, varol' sesleri geliyordu. Bu sesler pek cılız çıkıyordu ama belli bir süre sürmüştü... Julya Mihaylovna kıpkırmızı kesildi ve gözleri parladı. Sandalyenin yanında ayakta durmakta olan von Lembke seslerin geldiği yöne doğru döndü ve topluluğa gururlu ve ciddi bir şekilde baktı. Kendisini hemen yerine oturttular. Yüzünde yine, geçen akşam karısının verdiği kabulde Stepan Trofimoviç'e doğru yürürken görülmüş olan tehlikeli gülümseme vardı. Sanki meşum bir hali vardı. Karısının yüce amaçlara ulaşması için kendisini feda etmeye hazır bir insanın hali vardı. Julya Mihaylovna bir işaretle beni yanına çağırdı ve alçak sesle Karmazinov'u bulup, kendisinden okumaya başlamasını rica etmemi istedi. Tam söylediğini yapmaya hazırlanıyordum ki ilkinden çok daha önemli bir olay daha meydana geldi. Bütün bakışların sabırsızlıkla üstünde toplandığı ve üstünde yalnızca bir masa, bir bardak su ve sandalyenin bulunduğu sahneye beyaz kravatı ve frakıyla iriyarı yüzbaşı Lebiyatkin'in geldiği görüldü. O kadar şaşırmıştım ki gözlerime inanamadım ilk anda. Yüzbaşının çekingen bir hali vardı. Sahnenin arka tarafında duruyordu. Topluluğun için-

den biri bağırdı. «Lebiyatkin, sen misin?» Yüzbaşının aptal görünümlü, kırmızı yüzünü (körkütük sarhoştu) budalaca bir gülümseme kapladı. Elini kaldırdı, alnındaki terleri sildi, başını eğdi ve kararını vermiş gibi ileri doğru iki adım attı ve durup dururken bütün vücuduyla ve gözlerini kısarak katıla katıla gülmeye başladı. Onu gören topluluğun bir bölümü de gülmeye başladı. Hatta alkışlayanlar bile oldu. Bununla birlikte ciddi insanlar, sinirli sinirli baktılar birbirlerine. Zaten bütün bu olaylar yarım dakika içinde olup bitmişti. Liputin arkasında iki adamla birlikte sahneye koştu, kulağına birşeyler fısıldarken iki adam da Lebiyatkin'in kibarca kollarından tuttu. Yüzbaşı kaşlarını çattı: «Peki madem ki öyle istiyorsunuz» diye homurdandı. Sırtını seyircilere döndü ve iki adamın arasında sahneyi terketti. Bir süre sonra Liputin yeniden çıktı sahneye. Elinde yazılı bir kağıt vardı. Sirke içindeki şekeri anımsatan bir gülümseme vardı dudaklarında. Küçük adımlarla sahnenin ön bölümüne kadar geldi ve:

— Sayın bayanlar ve baylar, dedi bir yanlış anlaşılma nedeniyle meydana gelebilecek olan tatsız bir olay önlenmiştir. Şehrimiz şairlerinden birinin önemli bir ricasını —kabul edeceğiniz umuduyla— size iletme görevini üstüme almış bulunuyorum. Görünüşüne rağmen insani düşüncelerle... bizi burada toplayan aynı düşünceyle dolu olan... bu bay, bu şair demek istiyorum... Kimliğini gizlemek istemekle birlikte... Şiirinin balodan önce yani edebiyat matinesinden önce okunması arzusundadır. Bu şiir programda yok çünkü, yarım saat önce verildi bize... biz öyle sanıyoruz ki (biz dediği kimdi? Bu anlaşılmaz ve kopuk kopuk konuşmayı aynen veriyorum) duygularının saflığı ve şakacılığı dikkate alınarak bu dizeler okunabilir, ciddi bir eser olarak değil tabii, ama bir bakıma şenliğimizin amacına uygun ve ayrıca yalnızca birkaç satırdan oluşuyor... Kısacası saygıdeğer seyircilerden şiirin okunmasına izin verilmesini rica ediyorum.

— Okuyun, diye bir ses gürledi arka taraftan.

— Okuyayım mı?

— Okuyun... Okuyun... diye bağırdı bazı kimseler.

— O zaman izninizle okuyacağım, dedi Liputin her zamanki acı gülüşüyle. Bununla birlikte hâlâ tereddüt içindeydi ve biraz da heyecanlıydı galiba. Bu insanların bütün küstahlıklarına rağmen, çoğu zaman bocalayıp, tökezledikleri de görülür. Bir seminarist hiçbir zaman bocalamazdı ama Liputin herşeye rağmen eski kuşaktandı.

— Şunu söyliyeyim ki bu şiir eskiden törenlerde yazılan türden bir destan değildir: eğlenceli bir şiir ama bir şakadan ibaret ve samimi duygularla dolu güçlü gerçekçiliği olan bir şiirdir.

— Oku hadi, oku şunu!

Kağıdı açtı. Kimsenin durduracak hali yoktu kendisini tabii. Üstelik omuzunda görevli işareti vardı. Yüksek sesle başladı.

BİR ŞAİRDEN BU ŞENLİK GÜNÜNDE BÖLGEMİZ MÜREBBİYELERİNE

Selam! Selam size mürebbiyeler!
Gururlan ve neşelen
Gerici ya da George Sand
Kim olursan ol neşelen.

— Bu Lebiyatkin'in. Evet Lebiyatkin'in! diye sesler duyuldu. Gülüşmeler oldu. Bazı zayıf alkış sesleri geldi.

Sümüklü çocuklara
Fransızca öğretirsin
Seni alacak herhangi birine
Herzaman göz kırpmaya hazırsın

— Yaşa! Varol!

Ama bu büyük reformlar yüzyılında
Ne yazık ki hiçkimse istemiyor seni!
Parasız, alfabene dönmekten başka
Yapacak birşeyin yok.

— Tabii... gerçekçilik budur işte, parasız hiçbir şey yapılamaz.

Ama bugün felekten birgün çalarken
Sana bir sermaye hazırlıyoruz
Ve bu güzel salondan sana
Hatırı sayılır bir para gönderiyoruz
Bir yandan dansederken

Gerici ya da Geodge Sand
Kim olursan ol neşelen
Şimdi bir drahomam var güzelim
Gururlan öyleyse ve tükür herşeyin üstüne

Kulaklarıma inanamadım. Küstahlık o kadar açıktı kî Liputin aptallığını da öne sürse bağışlanacak yanı yoktu. Üstelik Liputin hiç de aptal bir insan değildi. Niyet açıktı, hiç değilse benim için: bir rezalet çıkarmak için çabalıyorlardı. Bu budalaca şiirin bazı dizeleri, son dizesi örneğin ne kadar saçma olursa olsun kabul edilebilir gibi değildi. Öyle sanıyorum ki Liputin de ileri gittiğini anlamıştı: Görevini tamamladıktan sonra olduğu yerde çakılmış gibi kaldı ve sanki birşeyler daha söylemek istiyormuş gibi bir tavır aldı. Büyük bir olasılıkla daha değişik bir etki bekliyordu. Şiir okunurken sık sık alkışlarla kendisini durduran serseriler bile susmuştu bir an. Bu kadar komiklik yetmiyormuş gibi bazıları da çok ciddiye almışlardı şiiri: bu şiiri gerçekçi ve liberal eğilimli buluyorlardı. Ama şiirin bayağılığını onlar da kabul ettiler sonunda. Davetlilerin çoğunluğu şaşırmakla kalmamış, hakarete uğramış olarak da kabul

etmişlerdi kendilerini. Yanılmıyorum bunda, Julya Mihaylovna daha sonra az kalsın bayılacağını söylemişti. Çok saygıdeğer ve yaşlı bir bay ve karısı kalktılar ve herkesin endişeli bakışları altında terkettiler salonu. Eğer Karmazinov frakı beyaz kravatı, ve elinde defteriyle sahneye çıkmasaydı ötekiler de bu çifti izleyip salondan çıkacaklardı büyük olasılıkla. Julya Mihaylovna kendisine keyifle baktı. Bir kurtarıcı olarak görüyordu onu... Hemen kulise koştum. Liputin'le konuşmak istiyordu.

— Mahsus yaptınız bunu! dedim kolundan yakalayarak.

— Aklımdan bile geçmedi. Yemin ederim dedi kendini toparlamaya çalışarak ve çok üzülüyormuş gibi yaparak. Bana birileri getirdi bunu. Ben de eğlendirici olacağını düşündüm.

— Hayır bunu istemediniz. Bu pisliği güzel bir şaka olarak almış olamazsınız.

— Doğru söylüyorum.

— Yalan söylüyorsunuz. Ayrıca bu şiirlerin size biraz önce verildiği de doğru değildir. Şiiri dün akşam belki de yalnızca bir rezalet çıkarmak amacıyla Lebiyatkin'e yazmışsınızdır. Son dizenin size ait olduğu kesin. Lebiyatkin niçin giyinmiş olarak geldi. Sarhoş olmasaydı o mu okuyacaktı şiiri?

Liputin soğuk ve kötü bir tavır aldı.

— Sizi ne ilgilendiriyor? dedi tuhaf bir sükûnet içinde.

— Ne demek beni ne ilgilendiriyor? Siz de bu görevli işaretini taşıyorsunuz. Piyotr Stepanoviç nerede?

— Bilmiyorum. Buralarda bir yerlerdedir. Niye sordunuz?

— Çünkü şimdi anlıyorum sizi. Julya Mihaylovna aleyhine hazırlanmış bir komplo bu. Şenliği berbat etmek için hazırladınız bunu.

Liputin kurnazca baktı bana:

— Size ne bundan peki? Güldü. Omuzlarını kaldırdı ve çekip gitti.

Donup kalmıştım. Bütün kuşkularım doğru çıkıyordu. Yanılmış olmayı istiyordum. Ne yapmak gerekiyordu? İlk anda Stepan Trofimoviç'in düşüncesini öğrenmek istedim. Ama o

aynanın karşısına çakılmış bir durumda çeşitli gülümsemeleri deniyor ve notlar karaladığı küçük kağıda bakıyordu. Hemen Karmazinov'un arkasından sahneye çıkacaktı ve benimle konuşacak durumda değildi. Julya Mihaylovna'yı mı arasaydım- Ama daha çok erkendi: Herkesin kendisine körükörüne bağlı olduğu düşüncesinden sıyrılabilmesi için daha ağır bir ders alması gerekiyordu. Bana inanmayacaktı ve deli sanacaktı beni. Ve sonra nasıl yardım edebilirdi bana? Aslında «bütün bunlarla benim ilgim nedir?» diye düşündüm kendi kendime. Kordelamı atıp eve dönecektim *quand cela commencera*. Gerçekten de «başladığı zaman» kelimelerini kullanmıştım. Çok iyi hatırlıyorum bunu.

Ama Karmazinov'u dinlemem gerekiyordu. Kulise son bir defa baktığım zaman birtakım yabancı erkeklerin ve kadınların dolaşmakta olduğunu gördüm orada. Kimileri giriyor, kimileri çıkıyordu. Kulis oldukça dardı ve salondan bir perdeyle ayrılıyordu ve bir koridorla öteki odalara bağlanıyordu. Sahneye çıkacak olanlar sıralarını burada bekliyorlardı. Çıkarken birdenbire Stepan Trofimoviç'in arkasından sahneye çıkacak olan kişinin yüzünü görünce şaşırıp kaldım. Bir profesördü bu. Bugün bile tam olarak kim olduğunu bilmiyorum. Birkaç gün önce öğrencilerle arasında geçen bir olay nedeniyle kendi isteğiyle hocalığı bırakmış ve bilmediğim nedenlerle şehre gelmişti. O da Julya Mihaylovna'ya tavsiye edilmiş ve memnuniyetle kabul görmüştü. Julya Mihaylovna'ya yalnızca bir defa geldiğini ve bütün gece hiç ağzını açmadan oturduğunu biliyorum. Yapılan şakalara ve çevredeki insanlara alaycı gülümsemeler atmakla yetindi. Alaycı ve kuşkucu havası pek hoş olmayan bir izlenim uyandırmıştı. Edebiyat matinesine katılmasını isteyen Julya Mihaylovna'nın kendisiydi. Bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyor ve o da Stepan Trofimoviç gibi konuşup duruyordu ama hep yere bakıyordu. Sıksık sinsi sinsi gülmesine rağmen ayna karşısına geçip gülme talimleri yapmıyordu. Ona da birşey söylemenin mümkün olmadığını biliyordum tabii. Kısa boylu,

kabak kafalı, kır sakallı, güzel giyimli kırk yaşlarında bir adamdı. Ama en ilginci her dönüşünde, sağ yumruğunu başının üstünde sallayarak sanki görünmez bir düşmanı eziyormuş gibi birden indirmesiydi. Bu hareketi düzenli olarak tekrarlıyordu. Çok kötü hissettim kendimi ve hızla Karmazinov'u dinlemeye gittim.

III

Salonda hava yeniden elektrikleniyordu. Ben dehanın önünde herzaman eğilirim saygıyla. Ama bu adamlar, dehalarımız, ünlerinin doruk noktasına erişmiş bu insanlar niçin çocuklaşıyorlardı? Bu dahi Karmazinov'da olsa sahneye çıktığı zaman saray mabeyincisi gibi bir tavır takınsa da bizimki gibi bir topluluğun dikkatini bir kağıt parçasıyla bir saat tutabilir miydi? Bu tür edebiyat toplantılarında ne kadar gözde olursanız olun sahnede yirmi dakikadan fazla kalabilmenin genel olarak çok zor olduğunu gözlemlemişimdir. Büyük adamın büyük bir saygıyla karşılanmış olduğu bir gerçektir. En ciddi yaşlılarımız da kendisini takdirle ve ilgiyle karşıladılar. Kadınlarımız bile büyük bir coşku gösterdiler kendisine. Bununla birlikte alkış çok kısa sürdü ve birlik beraberlikten yoksundu. Arka sıralardan Karmazinov söze başlayıncaya kadar hiç ses çıkmadı. Hatta Karmazinov konuşmaya başladıktan sonra da önemli birşey olmadı. Küçük bir yanlışlık olmuştu olsa olsa. Biraz cırlak, ince bir sesi olduğunu ve tam bir aristokrat gibi konuştuğunu daha önce söylemiştim. Tam konuşmaya başlamıştı ki birisi kendisini tutamayıp gülmeye başladı. Hayatında birşey görmemiş olan ve en küçük birşeye hemen gülen budalanın biriydi bu adam büyük ihtimalle. Bir rezalet falan çıkarmak niyetinde değildi adam kuşkusuz. Kendisini susturdular hemen ve uslu uslu oturdu. Ve işte Karmazinov konuşmaya başladı: «önceleri okumak istemedim (bunu söylemeye çok ihtiyacı vardı). Doğrudan doğ-

ruya bir şarkı gibi kalpten gelen satırlar vardır. Bunları uluorta herkesin içinde söylemek değerlerini bilmemek olur. (Niçin söylüyordu o halde?) Ama o kadar ısrar edildi ki kabul etmek zorunda kaldım sonunda. Ve öte yandan artık kalemi bırakıyorum elimden ve bir daha hiçbir şey yazmamak için yemin ettiğim için bu son yazıyı yazdım. Ve artık topluluk içinde hiç birşey okumamak için yemin ettiğimden bir elveda amacıyla bunu topluluğa okumaya karar verdim. v.b. gibi şeyler söyledi. Bütün bu konuşmalar aynı tekdüzelik içinde sürdü.

Ama bütün bunlar önemsizdi. Yazarların önsözlerini kim bilmezdi ki? Ama şunu söylemeliyim ki topluluğun kültürsüzlüğünü ve arka sıraların öfkesini gözönüne alacak olursak bütün bu konuşmaların kötü bir etki yapabileceğini kabul etmeliyiz. Karmazinov küçük bir hikaye okumuş olsa eskiden yazdığı biraz süslü ama etkili küçük hikayelerinden birini okumuş olsa çok daha iyi yapardı. Böyle yapmış olsa herşey kurtarılmış olacaktı. Ama yapmadı. Başka birşey istiyordu o. Bitmez tükenmez bir hikâyeydi okuduğu. Neler yoktu ki içinde? Eminim ki Başkent toplumu bile dayanamazdı buna. Bizimkilerden ne beklenebilirdi ki? Gereksiz ve saçmasapan şeylerle dolu iki yapraktan fazla yazı. Üstelik Karmazinov konuşmasını hor gören bir sesle sanki buraya lütfen gelmiş gibi bir hava içinde yapıyordu. Ya konu... kim anlayacaktı bu konuyu? Bazı izlenimlerden bazı hatıralardan sözediyordu. Ama neyle ilgili? Hikayenin ilk bölümünde herkes boş yere kaşlarını çatıp kafa patlattı. Hiçbirşey anlayamadılar. İkinci bölümü de nezaketen dinlediler. Bir aşk sözkonusuydu. Bir dahinin bilmem hangi genç bir bayana duyduğu aşktan sözettiği bir gerçekti. Bu biraz sıkıcıydı. Bana göre dahi yazarın göbekli vücudu ve anlattığı ilk öpüşme hikâyesi arasında büyük bir çelişme vardı. Ve daha garibi bu öpme hikâyesinin öteki insanlarınkine hiç benzememesiydi. Her zaman mutlaka katırtırnağı bulunması gerekiyordu. (bilgi edinmek için mutlaka bir botanik kitabına bakılması gereken katırtırnağı ya da başka bir bitki) Ve gökyüzünün ölümlülerin, hiçbir zaman

göremeyeceği bir menekşe rengi içinde olması gerekirdi. Başkası görse bile farkına varamazdı. Ama görüyorsunuz ya «ben bu farkı gördüm ve sizin gibi budalalara basit olağan birşey gibi anlatıyorum» demek istiyor gibiydi. İlginç çiftin altında oturduğu ağaç portakal rengi olmalıydı. Aşıklar Almanya'da bir yerdeydiler. Birden Pompeius ya da Cassius'u bir savaş öncesinde görürler ve ürperirler. Bir su perisi bir çalılığın arkasından seslenir. Gluck sazların içinde keman çalmaya başlar. Ve Gluck'un çaldığı parçanın adı verilmiştir ama hiç kimse tanımadığı için bunu, bir müzik sözlüğüne bakmak gerekir. Çok geçmeden bir sis perdesi kaplar ortalığı ve gitgide kalınlaşır. O kadar kalınlaşır ki sisten çok kuştüyünden bir örtüyü andırır. Ve birdenbire herşey kaybolur ve büyük adam kışın buz tutmuş Volga'yı geçer. İki buçuk sayfa bu geçiş anlatılır. Suya düşer, boğulmak üzeredir, ölecek midir? Yok canım! Tam boğulmak üzereyken yüzen küçük bir buz parçası görür. Buz parçası berrak ve tertemizdir. «Donmuş gözyaşı» gibidir. Ve bu küçücük buz parçasında bütün Almanya daha doğrusu bütün Almanya göğü canlanır. Ve bu canlanma büyük adama bir gözyaşını hatırlatır. Zaten bütün bu konuşma bu gözyaşını söylemek içindir. «zümrüt ağacının altında otururken sevinçle ağlıyordun ve gözünden akan yaşı hatırla.» Suç yoktur dedim! — «gözyaşları içinde evet diye cevap verdim ama böyleyse hiç doğru insan da yok dedim. Hıçkıra hıçkıra ağladık ve bir daha görüşmemek üzere ayrıldık.» Kız bilmediğim bir deniz kenarına gitti o da Moskova'da Suharov kulesinin altında bir mağaraya. Mağaradan devamlı aşağı doğru iner üç yıl boyunca ve sonunda önünde bir keşişin dua ettiği bir kandil bulur yerin dibinde. Yazar küçük pencerenin demir parmaklıklarına yaklaşır ve birden iç çeken birisiyle karşılaşır. Keşiş mi iç geçiriyor sandınız? Keşiş umurunda bile değil. Bu iç çekme ona yalnızca kadının otuzyedi yıl önceki iç çekişini hatırlatır. «hatırlar mısın Almanya'da akik ağacının altında otururken bana söyle demiştin» Sevmek neye yarar! Çevremizdeki katırtırnaklarına bak. Onlar

kuruyunca aşkım bitecek «Burada sis yine koyulaşır. Hofmann ortaya çıkar. Su perisi ıslıkla Şopenden bir parça çalar ve birden başında bir taçla Roma üstünde Ancus Marcius görülür. «kendimizden geçerek ürperdik ve ebdiyyen ayrıldık» v.b. Bu gevezeliklerin tümünü iyi anlatamamış olabilirim ama genel havası anlamı buydu. Ve sonra bu iddialı söz söyleme hırsı nereden geliyordu büyük adamlarımıza? Avrupa'lı filozoflar, bilginler, mucitler, işçiler, kahramanlar... bütün zahmet çekenler, acı duyanların Rus dahisi için bir uşaktan farkı yoktur. Efendi kendisidir ve ötekiler ellerinde şapkalarıyla emrini beklerler onun. Rusya'yı küçümsediği ve Avrupa düşünürleri önünde Rusya'nın iflas ettiğini söylemekten hoşlandığını söylediği doğrudur, ama kendisine gelince... o zaman herşey değişir. Kendisi tüm Avrupa'lı düşünürlerden yüksektir. Onlar yalnızca kendisine malzeme hazırlarlar. Başkalarının düşüncelerini kapar kendi karşıt tezini ona ekler ve iş biter. Suç diye birşey vardır, suç diye birşey yoktur! doğru insan yoktur; dinsizlik: Darvinizm: Moskova'nın çanları... Ama yazık! Moskova'nın çanlarına inanmıyor artık! Roma, defne yaprakları... Ama artık defne yapraklarına da inanmıyor... Buna vazgeçilmez Byronizm'i Heine' nin gülümseyişini, Peçorin'in bir cümlesini de ekleyin. Ne olursa olsun!... «Beni övün! Beni övün de ne olursa olsun. Bana gereken budur. Kalemi bıraktığımı söylemem bir aldatmacadan başka birşey değildir. Bekleyin biraz. Üçyüz defa daha bunaltacağım sizi. Bıkacaksınız beni okumaktan»

Tabii bu fazla süremezdi. Ama işlerin kötüye gitmesinin nedeni Karmazinov'un yanlış tutumundan çıkmıştı. Uzun süredir dinleyiciler burunlarını siliyor, öksürüyor, kıpırdanıp duruyordu. Ne olursa olsun dinleyiciyi sahnede yirmi dakikadan fazla tutan herkese ne yapılırsa ona da aynısı yapılıyordu. Ama dahi yazar hiçbir şeyin farkına varmıyordu. Bu durumdan şaşkına dönmüş olan dinleyicilere hiç kulak asmadan tıs tıs konuşmasını sürdürüyordu. Birden arka sıralardan biri bağırdı:

— Tanrım! Bu ne saçmalık!

Bu feryadı çıkaran bilerek yapmamıştı bunu. Eminim buna. Adamcağız yorulmuş bunalmıştı. Şamata çıkarma niyetinde değildi hiç. Karmazinov durdu. Dinleyicilere alaylı alaylı baktı ve birdenbire gururu incinmiş bir mabeyinci gibi:

— Bana öyle geliyor ki bayanlar baylar oldukça sıktım sizi galiba, dedi.

İlk defa kendisinin konuşmaya başlaması bir hataydı. Bu soruyu sorarak ayaktakımının eline cevap verme hakkı tanımış oldu. Böyle bir soru sormaktan kaçınabilseydi sümkürmeye ve öksürmeye devam edilecekti ve böylece geçiştirecekti herşeyi. Sorusuna cevap olarak alkış bekliyordu belki de. Ama hiç kimse alkışlamadı. Tam tersine herkes endişeli bir şekilde sus pus kaldı.

— Ancus Marcius'u hiç görmediniz; bunlar yalnızca güzel cümleler, dedi sıkılmış bir ses.

— Tabii, diye destekledi bir başkası. Bugün artık hayal yok. Doğa bilimleri var. Doğa bilim kitaplarına başvurun.

— Bayanlar baylar, gerçekten de bu tür tepkiler beklemiyordum sizden, dedi Karmazinov şaşkın. Karlsruhe'deki büyük adam vatanında yabancıydı.

— Yaşadığımız çağda dünyanın üç balık üstünde durduğunu söylemek çok ayıp oluyor, diye bağırdı bir genç kız birden parlayarak. Hiçbir zaman bir mağaraya inmediniz ve bir keşiş görmediniz. Bugün kim keşişlerden sözediyor?

— Bayanlar, baylar, beni en çok şaşırtan bunu bu kadar ciddiye almanız. Haklısınız da. Benden başka hiç kimse gerçeğe saygılı değil...

Alaylı bir şekilde gülmeye devam ediyordu ama şaşkındı. «Hiç sizin sandığınız gibi değilim ben diyordu yüzü sanki. Sizinleyim ben ama övün beni, övgülere boğun beni. Bunu istiyorum ben...»

— Bayanlar baylar, dedi nihayet alınmış bir şekilde. Görüyorum ki benim masum küçük şiirim anlaşılmadı burada ve amacıma ulaşamadım.

— Kargaya nişan aldı bir inek vurdu, diye bağırdı avazı çıktığı kadar sarhoş serserinin biri. Hiç kimsenin dikkate almaması gerekiyordu bu sesi ama bazı saygısız gülüşmeler duyuldu.

— İnek mi? dedi birden Karmazinov sesi gitgide cırtlaklaşıyordu. Bayanlar baylar, kargalar ve ineklere gelince bu konuda susmayı tercih ederim. Ne olursa olsun dinleyicilerime saygılıyımdır. Masum da olsa bazı benzetmelerden kaçınırım... Ama ben sanmıştım ki...

— Biraz ileri gidiyorsunuz, diye bağırdı arka taraflardan biri.

— Ama ben sanmıştım ki kalemimi bırakıp elveda derken dinleneceğimi sanıyordum.

Ön sıralardan daha cüretli sesler yükseldi:

— Evet, evet, dinlemek istiyoruz sizi.

— Okuyun! Okuyun! diye bağırdı coşkulu kadınlar. Nihayet alkışlar patladı. (zayıftı bu alkışlar.)

Karmazinov buruk bir gülümsemeyle yerinden kalktı.

— İnanınız ki Karmazinov herkes bir gurur olarak kabul ediyor... dedi mareşalin karısı.

— Bay Karmazinov, diye bağırdı arka taraflardan genç bir ses. Bu ses şehrimize yeni gelmiş olan ağırbaşlı, dürüst ve kendi halinde bir öğretmenin sesiydi... Bay Karmazinov ben sizin demin anlattığınız gibi bir aşkı yaşama onuruna erişmiş olsaydım, hiçbir zaman topluluk içinde okunacak bir yazıda bu aşkımdan sözetmezdim. Kırpkırmızı kesildi ve yerine oturdu.

— Bayanlar baylar, diye bağırdı Karmazinov. Kesiyorum burada. Sonunu bir kenara bırakıyorum ve çekiliyorum. Yalnız izin verirseniz bu arada son cümlemi okuyayım.

Sandalyesine oturmadan gözlerini elindeki kağıda çevirdi ve okumaya başladı:

— Dost okuyucu elveda. Elveda okuyucu. Dostça ayrılmak için bile ısrar etmiyeceğim. Gerçekten de senin canını sıkmak neye yarar? Küfür bile edebilirsin bana. Bu sana çok küçük

bir zevk bile veriyorsa istediğin kadar küfür et. Ama en iyisi artık birbirimizi hiç düşünmemektir. Ve siz bütün okuyucular gözyaşlarınızla ayaklarıma kapanıp «ne olur bizim için gene yaz Karmazinov. Vatan için, gelecek kuşaklar için, şan olsun diye yaz» deseniz ben o zaman bile size çok nazik bir şekilde teşekkür eder «Hayır sevgili vatandaşlarım, yeteri kadar birlikte vakit geçirdik, Merci! Ayrılma zamanı geldi şimdi Merci, Merci, Merci!» diye cevap verirdim.

Bunları söyledikten sonra Karmazinov topluluğu selamladı ve kıpkırmızı bir şekilde sahneden çekildi.

— Kimse önünde diz çökmeyi düşünmez. Düşünceye bak!

— Ne kendini beğenmişlik!

— Mizah işte canım!

— Beni bu mizahtan koruyun!

— Ne küstahlık!

— Neyse ki bitirdi!

— Canımıza okudu.

Ama yalnızca arka taraflardan gelmeyen bu kaba sözler dinleyicilerin bir başka bölümünün Karmazinov'u yeniden sahneye davet eden alkışlarıyla bastırıldı. Başlarında Julya Mihaylovna ve mareşalin karısı olmak üzere birçok kadın sahnenin altında toplandı. Julya Mihaylovna'nın elinde defne dalından yapılmış bir taç vardı. Taç beyaz kadifeden bir zemin üstüne yerleştirilmişti ve çevresinde güller vardı.

Karmazinov hafif alaycı bir gülümsemeyle:

— Defne yaprağı, dedi. Çok duygulandım. Önceden hazırlanmış ama henüz solmaya vakit bulamamış. Teşekkür ederek kabul ediyorum. Ancak bayanlar şuna emin olun birden o kadar gerçekçi oldum ki defne dalının benim ellerime değil, usta bir aşçının eline yakışacağını düşünüyorum.

— Gerçekten aşçı daha yararlı, diye bağırdı Virginski'lerdeki toplantıya katılmış olan ilahiyat öğrencisi. Birçok kişi sahneyi daha iyi görebilmek için ayağa kalkmıştı.

— Şu anda bir ahçı için üç ruble verebilirdim, diye karşılık verdi biri sesini iyice hatta biraz çokça yükselterek.

— Ben de.

— Ben de.

— Burada büfe yok mu?

— Aldatıldık baylar.

Ancak, bütün bu ayaktakımı o ana kadar yüksek mevkideki kişiler ve salonda bulunan polis komiserinden çekinir gibiydi. On dakika içinde şöyle böyle herkes yerine oturmuştu. Belirli bir karışıklık vardı yine. Stepan Trofimoviç bu kargaşa başlangıcının içine düştü.

Kulise gidip tekrar Stepan Trofimoviç'i buldum ve artık hiç şans kalmadığını (kendimden geçmiştim), konuşmaktan vazgeçip, mide ağrısını bahane ederek hemen eve gitmesinin daha iyi olacağını söyledim. Komiserlik görevimi bırakıp ben de onunla gidebilirdim. Sahneye çıkma hazırlığındaydı ama birden durdu, hor gören gözlerle bana baktı ve ağırbaşlı bir tavırla şunları söyledi bana:

— Benim böyle bir bayağılık yapabileceğimi nasıl düşünebiliyorsunuz?

Üstelemedim, konuşmasının bir felaketle sonuçlanacağından ikiyle ikinin dört yapışından emin olduğum kadar emindim. Tamamen şaşırmış bir şekilde orada beklerken Stepan Trofimoviç'ten sonra konuşacak olan öğretmenin yumruğunu tehdit edici bir tavırla indirip kaldırdığını farkettim. Yine düşüncelerine dalmış bir halde bir aşağı bir yukarı gidip geliyor ve öfkeli bir gülümsemeyle anlaşılmaz kelimeler homurdanıyordu. Farkında olmadan ona seslendim (beni buna iten neydi bilmiyorum).

— Bir konuşmacı kürsüde yirmi dakikadan fazla kalırsa, halkın onu dinlemediğini biliyor musunuz? Bunu kanıtlayan birçok örnek var. Hiç bir ünlü kişinin yarım saatten fazla dayanabildiği görülmüş değil.

Titreyerek durdu, gururu incinmişti; yüzünden bana içerlediği anlaşılıyordu.

— Merak etmeyin siz, diye homurdandı küçümseyerek ve yürümeye devam etti. O sırada Stepan Trofimoviç'in sesi duyuldu.

— Cehennemin dibine, hepiniz! dedim kendi kendime ve salona koştum.

Stepan Trofimoviç, salon iyice sakinleşmeden koltuğuna oturmuştu. Ön sıraların bakışları pek dostça değildi (son zamanlarda kulüpte eskisi kadar yakınlık ve saygı gösterilmiyordu ona). Islıklanmamış olması bile iyiydi bana göre. Nedense bir gün önceden beri daha görünür görünmez ıslıklanacağı düşüncesi yer etmişti kafamda. Ancak salondaki genel karışıklık arasında onun varlığı hemen farkedilmemişti. Karmazinov'a bile öyle davranıldıktan sonra zavallı adam ne bekleyebilirdi? Yüzü soluktu: on yıldır ilk defa dinleyici önüne çıkıyordu. Heyecanından, çok iyi bildiğim başka işaretlerden Stepan Trofimoviç için, kürsüye çıkışın hayatının en önemli anlarından biri olduğu anlaşılıyordu. Benim korktuğum da buydu zaten. Bu adamı seviyordum. Bu yüzden, ağzını açıp ilk cümlesini söylediği zaman neler hissettiğim tahmin edilebilir...

— Baylar, diye başladı boğuk bir sesle ve sanki her şeyi göze alıyormuş gibi. Baylar! Daha bu sabah önümde bütün ülkede gizlice dağıtılan şu kağıtlardan biri duruyordu. Belki yüzüncü defa, kendime sordum: «Bunların sırrı nedir?»

Salondaki herkes bir an sustu. Bütün gözler, biraz da kaygıyla Stepan Trofimoviç'e çevrildi. Daha ilk kelimeleriyle dinleyiciyi etkilemeyi başardığını kabul etmek gerekir. Kulisten birkaç kafa gözüktü: Liputin ve Liyamşin dikkatle dinliyorlardı. Julya Mihaylovna beni yeniden yanına çağırdı:

— Ne yapıp yapıp susturun onu, diye fısıldadı kulağıma korku içinde. Omuz silktim. *Kararlı* bir insan nasıl susturulabilirdi? Yazık! Stepan Trofimoviç'i şimdi anlıyordum!

— Ha, ha! Bildirilerden söz ediyor.

Birileri mırıldandı dinleyiciler arasında. Salonda bir hareket başladı.

— Baylar, bu sırrı çözdüm: Etkilerinin bütün sırrı budalalıklarında yatıyor (gözleri parıldadı). Evet, baylar! Eğer bu budalalık istenmiş, aranmış, hesaplanmış bir budalalık olsa dahice bir şey olurdu bu. Ama bu kağıtları yazanların hakkını vermek gerekir. Budalalıkları göstermelik değil. En saf, en içten, en basit türünden bir budalalık. Bir kimyasal element gibi, en saf halinde bir budalalık. Dertlerini biraz daha akıllıca anlatmış olsalar, herkes bunların zavallı budalalığını hemen farkederdi. Ama herkes şaşkın şimdi: Bu kadar aptal olabileceklerine kimse inanmıyor. «Bunun altında bir şey yatmadığını kabul etmek zor» diyor içimizde herkes. Sırları aranıyor, sırları tahmin edilmeye çalışılıyor, satır araları okunmaya çabalanıyor: Aranan etki sağlanmıştır. Şimdiye kadar, budalalık böyle bir zafer kazanmadı. Çoğu zaman hak etmiş olmasına rağmen bu kadar haklı bir zafer kazanmadı... Çünkü, *entre parantèses*, budalalık en yüce deha kadar yararlıdır insanlığa...

— Bin sekiz yüz kırkların mezarına yazılır ancak bu sözler! diye bağırdı çekingen bir ses, ama beklenen kıvılcımdı bu.

— Baylar! Budalalığın şerefine kadeh kaldırmayı öneriyorum, diye bağırdı kendinden geçerek Stepan Trofimoviç. Dinleyicilere meydan okuyordu.

Bardağına su doldurmayı bahane ederek kürsüye fırladım.

— Stepan Trofimoviç, bırakın! Julya Mihaylovna rica ediyor...

— Beni rahat bırakın, genç adam! dedi öfkeyle. (Bıraktım ben de. Baylar, diye devam etti, bu telaş niye, duyduğum bu bağırışmalar neden? Ben size bir zeytin dalıyla geldim. Size son sözümü getirdim —Çünkü bu işte son söz benim— barışarak ayrılacağız.

— Aşağı! diye bağırıyordu bazıları.

— Susun! Bırakın konuşsun! Söyleyeceğini söylesin! diyenler de vardı. Aralarından en heyecanlısı, bir kere söz atma

cesaretini gösterdikten sonra, artık kendini tutamayan genç ilkokul öğretmeniydi.

— Baylar, son söz bir bağışlama sözüdür. Ben, hayatı sona ermekte olan yaşlı bir insan olarak, hayat özünün hâlâ içimizde olduğunu ve genç kuşağın gücünden hiç bir şey kaybetmediğini söylüyorum. Bugünün gençliği bizim zamanımızdaki kadar saf, aydınlık bir heyecan taşıyor içinde. Değişen bir şey var: Amaç. Yeni bir ülkü eskinin yerini aldı. Bütün sorun Shakespeare'in bir çift çizmeden, Rafael'in bir teneke gazdan üstün olup olmadığı!

— Muhbir! diye bağırdı biri.

— Tehlikeli sorular bunlar!

— *Agent provocateur!*

— Ben, diye bağırdı, Stepan Trofimoviç ince bir sesle, Shakespeare ve Rafael'in köylülerin özgürlüğünden, milliyetçilikten, sosyalizmden, genç kuşaktan, kimyadan, nerdeyse bütün insanlıktan üstün olduğunu söylüyorum. Çünkü onlar insanlığın ürünü, gerçek meyvası. İnsanlığın verebileceği en güzel meyva. Onlar kusursuz bir güzelliği canlandırıyorlar, onsuz yaşamayı bile kabul etmeyeceğim bir güzelliği... Tanrım! dedi ellerini bitiştirerek. Bundan on yıl önce, Petersburg'ta kürsüden aynı fikirleri, aynı kelimelerle söylüyordum. Yine bugün olduğu gibi kimse bir şey anlamak istemiyordu. Alay ediyorlardı benimle, ıslıklıyorlardı. Küçük adamlar! Beni anlamak için neyiniz eksik? İnsanlığın gerektiğinde İngilizlerden, Almanya'dan, Ruslardan haydi haydi vazgeçebileceğini, ekmekten ve bilimden vazgeçebileceğini biliyor musunuz? Yalnız güzelliğin vazgeçilmez olduğunu, çünkü onsuz dünya üzerinde yapacak bir şey kalmayacağını biliyor musunuz? Bütün sır burada! Bilim bile güzellik olmadan bir saniye bile yaşayamaz! Gülenler bunu biliyor musunuz? Bilim kuru cahilliğe dönüşürdü; bir çivi bile icat edemezdiniz! Geri çekilmeyeceğim! diye haykırdı birden kürsüye şiddetle yumruğunu vurarak.

O böyle anlamsız ve düzensiz bir şekilde konuşurken salonda kargaşa iyiden iyiye artmıştı. Dinleyicilerin bir bölümü

ayağa kalkmıştı. Bir sürü insan birbirini iterek kürsüye yaklaşmıştı. Zaten bütün bunlar o kadar çabuk olup bitti ki, gerekli tedbirlerin hiç biri alınamadı. Belki de alınmak istenmedi.

— Oh olsun, ekmek elden su gölden yaşıyorsunuz, tembel herifler! diye bağırdı ilahiyat öğrencisi; sahnenin hemen dibine gelmiş, alaylı alaylı gülüyordu. Stepan Trofimoviç onu farketti ve sahnenin kenarına koştu.

— Genç kuşağın bizimki kadar saf, ışıltılı bir heyecanı olduğunu söyleyen ben değil miyim? Yalnız güzelliğin ne olduğu konusunda yanılıyor. Yetmiyor mu bu size? Bunu söyleyen hakarete uğramış, katledilmiş bir baba üstelik! Kör insanlar, daha tarafsız, daha serinkanlı olmak mümkün mü? Nankörler! Nankörsünüz hepiniz!.. Neden barışmak istemiyorsunuz?..

Birden hıçkırıklara boğuldu. Yüzüne akan gözyaşlarını eliyle siliyordu. Vücudu titriyordu. İyice kendinden geçmişti.

Salonda tam bir panik havası ediyordu; hemen herkes yerinden kalkmıştı. Julya Mihaylovna birden ayağa kalktı, kalkması için kocasının da kolundan çekiştiriyordu... Rezalet doruğa çıkmıştı.

— Stepan Trofimoviç! diye bağırdı ilahiyat öğrencisi. Kaçak Fedka şehirde dolaşıp duruyor. Hırsızlık yapıyor, adam öldürüyor. Geçenlerde yine bir cinayet işledi. Sormama izin verin: On beş yıl önce bir kumar borcunu ödemek için onu satmamış olsaydınız, yani onu kurmarda kaybetmiş olmasaydınız, sürgüne gönderilir miydi yine sizce? Yaşamak için mücadele ederken yine adam öldürür müydü? Ne düşünüyorsunuz, güzellik düşkünü Sayın Bay?

Bundan sonra olup biteni anlatmayacağım. Önce bir alkış fırtınası koptu. Belki salonun yalnız beşte biri alkışlıyordu, ama çılgınca bir coşkuyla. Ötekiler kapıya koştu. Ama alkışlayanlar da sahneye doğru gittiği için, ortalık karıştı. Kadınlar çığlık atıyor, genç kızlar ağlıyor ve birinin onları evlerine götürmesini istiyorlardı. Lembke ayağa kalkmış, sandalyesinin önünde çevresine dalgın dalgın bakıyordu. Julya Mihaylovna aklını kaçır-

mış gibiydi; şehrimize geldiğinden bu yana onu ilk kez bu halde görüyordum. Stepan Trofimoviç ise ilk anlarda ilahiyat öğrencisinin sözleri altında ezilmiş göründü. Ama birden kollarını dinleyicilere doğru uzattı ve bağırdı:

— Ayakkabılarımın tozunu silkiyor ve lanetliyorum... Sonu geldi, sonu geldi!...

Geri dönüp sahne arkasına kaçtı, kollarını tehdit eden bir tavırla sallıyordu.

— Dinleyicilere hakaret etti!... Geri getirin onu!... diye bağırdı kudurmuşlar. Hatta birkaçı arkasından koşmak istedi. En azından o an için, kafaları sakinleştirmek mümkün değildi. Sonuncu felaket de gelmekte gecikmedi: Bir bomba gibi patladı. Sahne arkasından yumruğunu kaldırıp duran üçüncü konuşmacı sahnede belirdi.

Deli gibiydi. Yüzünde bir zafer gülücüğü, gururlu bir tavırla salona bakıyor ve karışıklıktan memnun görünüyordu. Bütün bu kargaşanın ortasında konuşmak onu hiç rahatsız etmiyormuş gibiydi. Tersine buna sevinmiş görünüyordu. Bu o kadar belirgindi ki, hemen herkesin ilgisini çekti.

— Bu da ne? dedi birkaç kişi. Kim bu? Susun! Ne diyor?

— Baylar, diye bütün gücüyle bağırdı manyak. Sahnenin kenarında ayakta duruyordu. Sesi nerdeyse Karmazinov'unki kadar inceydi. Ama aristokratik havası yoktu. Baylar! Yirmi yıl önce, Avrupa'nın yarısıyla savaşa girmeden önce, Rusya bütün devlet adamları için örnek bir ülkeydi. Edebiyat sansürün hizmetçisiydi. Üniversitelerde tören adımı öğretiliyordu, ordu bir bale topluluğuna dönmüştü. Halk ise vergilerini ödeyip sopa altında sesini çıkaramıyordu. Yurtseverlik rüşvet almaya dayanıyordu. Rüşvet almayanlar, düzenin işleyişini bozduklarından isyancı sayılıyordu. Düzeni sağlama kaygısıyla bir tek sağlam kızılcık ağacı kalmadı. Avrupa titriyordu... Ama bin yıllık varlığı sırasında Rusya hiç bu kadar aşağılara düşmemişti!...

Yumruğunu kaldırdı, kafasının üstünde sıktı ve sanki karşısındaki rakibini toz edercesine indirdi. Her yandan çığlıklar

duyulmaya başlandı: Salonun yarısı çılgınca alkışlıyordu. En çekingenler bile katıldı sonunda. Rusya herkesin ortasında çamura bulanıyordu, insan nasıl coşkusunu tutardı.

— Adam diye buna derler! Konuşma buna denir! Yaşa! Güzellikten söz etmiyor!

— O günden bugüne yirmi yıl geçti, diye devam etti manyak başarının verdiği sarhoşlukla. Yeni üniversiteler açıldı. Töreri yürüyüşü masal oldu; binlerce subay kadrosu boş. Demiryolu bütün sermayeleri yuttu, Rusya'nın yüzeyi bir örümcek ağı gibi sarıldı. Öyle ki bir on beş yıl sonra bir yere gitmek mümkün olacak. Köprüler ara sıra yakılıyor, ama şehirler alışılmış düzene göre yangın mevsiminde birer birer yakılıyor. Mahkeme kararları Hazreti Süleyman'ın adaletini gölgede bırakıyor. Yargıçlar yalnızca aç kalmamak için rüşvet alıyorlar: Hayat mücadelesi bu. Kölelere özgürlük verildi. Efendileri onları dövmediği için, onlar birbirlerini dövüyorlar. Bütçeye yardım olsun diye halk denizler, okyanuslar dolusu votka içiyor. Novgorod'da köhne ve işe yaramaz Sofya Katedralinin karşısına bin yıllık karışıklık ve düzensizliğin anısına tunçtan bir küre yerleştirildi. Avrupa kaşlarını çatıyor ve kaygılanmaya başlıyor... On beş yıl boyunca reform yapıldı. Ancak, Rusya, tarihinin en kötü dönemlerinde bile, bu kadar aşağı düşmemişti...

Son sözleri işitmek mümkün olmadı: Dinleyicilerin çığlıkları bastırdı her şeyi. Delinin yine yumruğunu kaldırıp indirdiği görüldü. Genel coşku bütün sınırları aşmıştı. Bağırılıyor, el çırpılıyor, hatta bazı kadınlar: «Yeter! Söyleyecek daha iyi bir şey bulamazsınız» diye haykırıyorlardı. Herkes sarhoş gibiydi. Konuşmacı gözlerini halkın üstünde gezdiriyor ve zaferinin tadını çıkarıyordu. Lembke'nin, tarif edilmez bir telaş içinde birine emirler verdiğini gördüm. Sapsarı kesilen Julya Mihaylovna, yanma koşan prense bir şeyler söylüyordu... O sırada, şu veya bu şekilde resmî altı kişi sahnede belirdi, konuşmacıyı yakaladılar ve sahne arkasına götürdüler. Ellerinden nasıl kurtul-

duğunu bilmiyorum, ama kurtuldu ve sahne kenarına koşup, yumruğunu kaldırarak bir kere daha bağırmayı başardı:

— Rusya hiç bu kadar düşmemişti...

Yeniden tutup götürdüler onu. On beş kadar insan onu kurtarmak için sahne kenarından koşup çevresindeki ince bölmeyi kırdılar. Sonra gözlerime inanamadım. Birden nereden çıktığı belli olmadan, sahneye üniversite öğrencisi kız, Virginski'nin kızkardeşi geldi. Yine şişman ve pembeydi, yine aynı elbiseyi giymişti, kolunun altında kağıt tomarı duruyordu. Yanında bir sürü insan vardı: adamlar, kadınlar, aralarında kızın can düşmanı liseli genci seçebildim. Kulağıma bir tek cümle çalındı:

— Baylar, size zavallı üniversite öğrencilerinin sıkıntılarını anlatmak ve onları buna karşı çıkmaya çağırmak üzere geldim.

Hemen oradan kaçtım. Kordelamı cebime attım ve yalnız benim bildiğim bir arka kapıdan sokağa çıktım. Doğru Stepan Trofimoviç'in evine koştum.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞENLİĞİN SONU

I

Stepan Trofimoviç beni kabul etmedi. Odasına kapanmış yazıyordu. Kapıya ikinci defa vurup ona seslendiğimde şu cevabı verdi:

— Her şey bitti benim için, dostum, benden daha ne isteyebilirsiniz?

— Hiç bir şey bitmedi, yalnızca kargaşaya biraz da siz kargaşa kattınız. Bu kadar şaka yeter, Tanrı aşkına! Stepan Trofimoviç, açın! Tedbir almak gerekir, buraya gelip size kötü davranabilirler...

Ona karşı sert ve zorlayıcı davranmayı görev sayıyordum. Daha da büyük bir çılgınlık yapmasından korkuyordum. Ama alışılmamış bir direnişle karşılaşınca şaşırdım.

— Başta siz kötü davranmayın bana. Şu ana kadar yaptığınız her şey için size teşekkür ederim. İnsanlarla işimi bitirdim ben, iyileriyle de kötüleriyle de. Son zamanlarda bağışlanmaz bir şekilde ihmal ettiğim Darya Pavlovna'ya mektup yazıyorum. Yarın isterseniz mektubumu ona götürürsünüz, ama şimdi *merci.*

— Stepan Trofimoviç, iş sizin düşündüğünüzden çok daha ciddi. Siz birini ezdiğinizi mi sanıyorsunuz? Kimseyi ezmediniz. Boş bir şişe gibi kırılan sizsiniz (kabalık etmiştim, şimdi üzüntüyle hatırlıyorum). Darya Pavlovna'ya yazmanız için hiç bir

neden yok... Bensiz ne yapacaksınız? Pratik hayattan ne haberiniz var? Yine bir planınız var herhalde? Başınıza yine bir dert gelecektir öyleyse...

Kalkıp kapıya yaklaştı.

— Onların yanında pek az kaldınız ama, dillerini kapmışsınız bile. Tanrı sizi bağışlasın ve korusun! Sizin hep dürüst bir insan olduğunuzu düşünmüşümdür. Belki yine fikrinizi değiştirirsiniz, *après le temps* tabii, biz bütün Ruslar gibi. Pratik olmayışım konusundaki gözleminize gelince, size benim gözlemlerimden birini hatırlatayım. Bizde, Rusya'da, bir sürü insan, sinek gibi, ötekilere saldırıyor ve kendilerine hiç bakmadan onların pratik olmayışlarını kınıyor. *Cher,* çok heyecanlı olduğumu aklınızdan çıkarmayın ve beni üzmeyin. Her şey için bir kere daha *merci.* Karmazinov'un okurlarından ayrıldığı gibi ayrılalım biz de. Yani fedakârlık yapalım, siz beni unutun, ben de sizi. Karmazinov, eski okurlarından kendisini unutmalarını isterken kurnazlık yapıyordu. *Quant à moi,* ben onuruma daha az düşkünüm, özellikle henüz saf yüreğinizin gençliğine güveniyorum. Zamanınızı niye yararsız bir ihtiyarı hatırlayarak kaybedesiniz? «Daha çok yaşayın» dostum, son yaş günümde Nastasya'nın bana dilediği gibi. *Ces pauvres gens ont quelquefois des mots charmants et pleins de philosophie.)* Size çok mutluluk dilemiyorum —mutluluk yorar insanı— ama üzülmenizi de dilemem. Yalnızca şu halk deyişini tekrarlıyorum: «Daha çok yaşayın» ve canınızı çok sıkmayın. Gerçekleşmesi mümkün olmayan bu dileği de ben ekliyorum. Şimdi, elveda! Ciddi ciddi elveda! Kapının önünde beklemeyin, açmayacağım.

Sonra yeniden yazmaya koyuldu, ağzından başka bir şey alamadım. «Heyecan»ına rağmen, acele etmeden, düzgün hatta ağırbaşlı bir şekilde, beni etkilemek üzere konuşmuştu. Bir önceki gün, «kızak» ve «ayağın altında açılan döşeme» konusundaki itirafları yüzünden bana biraz gücenmişti sanırım. Ayrıca, herkesin önünde döktüğü gözyaşları onu biraz gülünç duruma düşürmüştü ve kazandığı zaferimsi şeye rağmen bunun farkın-

daydı. Oysa Stepan Trofimoviç dostlarıyla olan ilişkilerinde ağırbaşlı ve ince olmaya çok özen gösterirdi. Onu suçlamıyorum. Ne olursa olsun, alınganlığı ve ses tonundaki alaycılık içimi rahatlatmıştı. Her zaman olduğundan o kadar az farklıydı ki, onun o sırada trajik, beklenmedik bir karar alabileceğini hiç beklemiyordum. Ne kadar yanılmışım! Gözden çok şey kaçırmıştım...

Yine olayların önüne geçerek, ertesi gün gerçekten Darya Pavlovna'nın eline geçen başlangıç bölümünü aktarıyorum.

«*Mon enfant,* elim titriyor, ama her şeye bir son verdim. İnsanlarla son mücadelemde orada değildiniz, o konuşmaya gelmediniz, iyi de ettiniz. Fakat size, yürekli insan açısından pek yoksul olan Rusya'mızda, yürekli birinin kalkıp, her yandan gelen ölüm tehditlerine rağmen, o küçük budalalara doğruyu, yani budala olduklarını söylediği iletilecektir. *Ce sont de pauvres petits vauriens et rien de plus, de petits imbéciles, voilà le mot.* Zarlar atıldı. Bu şehri terkedip neresi olduğunu bilmediğim bir yere gidiyorum. Bütün sevdiklerim bana yüz çevirdiler. Ama siz, saf ve temiz ruhunuzla siz, kaprisli ve zorba bir yüreğin isteğiyle alınyazısı az kalsın benimkiyle birleşecek olan siz, nişanımız öncesinde alçakça döktüğüm gözyaşlarını belki küçümseyerek seyreden siz, beni ancak gülünç biri olarak görebilecek olan siz, kalbimden kopan çığlığı duyun lütfen. Bunu size yönlendirirken son görevimi yerine getiriyorum. Benim kaba, nankör, bencil biri olduğuma inandığınızı bile bile sizi bırakıp gidemem. Çünkü nankör, acımasız ama unutamadığım bir varlığın size böyle söylediğini biliyorum...»

Mektup dört büyük sayfa boyunca bu çizgide devam ediyordu.

Onun «açmayacağım» sözüne cevap olarak, kapıya yumruğumla üç kere vurdum ve aynı gün beni çağırtmak için Nastasya'yı göndereceğini ama bu kez de onu görmeyi benim reddedeceğimi haykırdım. Sonra da oradan ayrılıp Julya Mihaylovna'nın evine koştum.

II

Orada insanı isyan ettirecek bir sahneyle karşılaştım: Zavallı kadını utanmadan aldatıyorlardı ve benim elimden de bir şey gelmiyordu. Ne söyleyebilirdim ona gerçekten? Aklımı başıma toplamaya ve elimde izlenimler, kuşkular ve önsezilerden başka hiç bir şey olmadığını farketmeye yetecek kadar zamanım olmuştu. Kadıncağızı gözyaşları içinde buldum, bir sinir bunalımı geçirmek üzereydi. Su içiyor ve yüzünü kolonyayla siliyordu. Karşısında ayakta duran Piyotr Stepanoviç durmadan konuşuyor, yine orada bulunan prens ise tek kelime söylemiyordu.

Julya Mihaylovna, gözyaşları içinde, Piyotr Stepanoviç'i «ihaneti» yüzünden kınıyordu. Şaşkınlık içinde, sabah bütün olup bitenleri, toplantının başarısızlıkla sonuçlanmasını hep Piyotr Stepanoviç'in orada bulunmayışına yorduğunu gördüm.

Piyotr Stepanoviç'in yüzünde de büyük bir değişiklik olduğunu farkettim. Çok kaygılı görünüyordu, yüzü ciddiydi. Genellikle, yüzünün ciddi olduğunu hiç görmemiştim: Öfkelendiği zaman bile, ki çoğunlukla öfkelenirdi, gülerdi. O sırada da öfkeliydi, ancak bu defa kaba, sabırsız, horlayıcı bir rahatlık taşıyan bir tonda konuşuyordu. Sabah gittiği Gaganov'un evinde midesine bulantılar ve başına ağrılar geldiğini söylüyordu. Ne yazık ki, zavallı kadın bir kere daha aldatılmaya hazırdı. Girdiğim sırada balodan söz ediliyordu: Verilecek miydi, verilmeyecek miydi? Julya Mihaylovna, «sabahki aşırılıklardan sonra» dünyayı verseler bu baloya gitmeyecekti. Daha doğrusu buna zorlanmak, hem de onun tarafından zorlanmak istiyordu. Onu bir kâhin yerine koyuyordu. Sanırım bırakıp gidecek olsa yatağa düşerdi. Ama onun gitmeye hiç niyeti yoktu. Balonun yapılması ve Julya Mihaylovna'nın da baloya katılması gerekliydi ona göre...

— Ağlayacak ne var? İlle olay çıkarmanız mı gerekiyor? Öfkenizi başka birinden mi çıkarmanız gerekiyor? Tamam, benden çıkarın, ama çabuk olun. Zamanımız azalıyor, bir karar

almamız gerek. Matineniz fiyaskoyla sonuçlandıysa, balo işleri yoluna koyacaktır. Bakın prense, o da benimle aynı fikirde. Prens orada olmasaydı, işin neye dönerdi bilmem.»

Prens başlangıçta baloya karşıydı (daha doğrusu Julya Mihaylovna'nın baloya katılmasına karşıydı, çünkü şenlik ne olursa olsun devam etmek zorundaydı), ama birkaç defa bu şekilde olaya katılınca, onaylama anlamına gelebilecek sesler çıkarmaya başlamıştı.

Piyotr Stepanoviç'in son derece saygısız tonu da beni şaşırtmıştı. Julya Mihaylovna ile Piyotr Stepanoviç'in ilişkisi üzerine sonradan çıkarılan iğrenç dedikoduları kesinlikle reddediyorum! Aralarında böyle bir şey olmamıştı, olamaz. Kadının üzerinde egemenlik kurabilmesinin tek nedeni onun hırsına, hayallerine cesaret vermesiydi. Toplumu ve bakanı etkileyebileceğine inandırmıştı onu. Daha baştan itibaren, onun planlarında rol oynamış, hatta onları hazırlamıştı. Kaba komplimanlarıyla onu bir an bile rahat bırakmamıştı ve sonunda onu öyle bir sarıp sarmalamıştı ki, kadıncağız ondan vazgeçemez olmuştu.

Beni görünce bir çığlık attı, gözleri parladı.

— İşte, ona sorun! O da prens gibi bir an bırakmadı beni. Söyleyin onlara, bunun beni ve Andrey Antoniviç'i batırmak için hazırlanmış bayağı ve iğrenç bir komplo olduğu ortada değil mi? Anlaşmışlardı! Bir planları vardı. Bir parti bunlar, gerçek bir parti.

— Her zaman yaptığınız gibi yine büyütüyorsunuz işi. Her zaman bir masal dolaşıyor kafanızda. Her şey bir yana, bu bayı görmekten memnunum... (adımı unutmuş gibi yaptı). Fikrini söylesin bize.

— Fikrim, diye aceleyle cevap verdim, Julya Mihaylovna'nınkiyle aynı doğrultuda. Ortada bir komplo olduğu apaçık. Size kordelayı getirdim Julya Mihaylovna. Balonun olup olmayacağını bilmiyorum, bu bana bağlı değil, benim işim de değil; ama komiserlik görevim sona ermiştir. Heyecanımı bağışlayın, ama sağduyuma ve inançlarıma karşı hareket edemem.

— Duyuyor musunuz? diye haykırdı ellerini bitiştirerek.

— Duyuyorum ve söyleyeceğimi de biliyorum, dedi Piyotr Stepanoviç bana dönerek. Bana kalırsa, siz hepiniz kafanızı karıştıran bir şeyler yutmuşsunuz. Kanımca olağanüstü hiç bir şey olmamış. Daha önce burada olup bitenlerden ve her zaman olabileceklerden farklı hiç bir şey olmamış. Hangi komplo? Saçma, çirkin, ayıp olan bir şey, ama ne komplosu? Onların koruyucusu olan, onları şımartan, onların her türlü numaralarını bağışlayan Julya Mihaylovna'ya karşı bir komplo mu? Julya Mihaylovna, bütün geçen ay boyunca size söyleyip durduğum şey neydi? Sizi uyarmamış mıydım? Bütün bu insanlara ne ihtiyacınız vardı? Bu sürüyle ilgilenmeye ne ihtiyacınız vardı? Bütün bunlar neye yarayacak? Toplumdaki herkesi kaynaştırmaya mı? Söylediklerinizi düşünün bir! Kaynaşmaları mümkün mü?

— Siz mi uyardınız beni? Tersine, beni onaylıyor, hattâ gerektiğini söylüyordunuz yapılanların... Beni ne kadar şaşırtıyorsunuz? Evime tuhaf insanları getiren sizsiniz.

— Hiç de değil, bu konuda sizinle tartışıyor, yapılanları onaylamıyordum. Size tuhaf insanlar getirdim, bu doğru, ama evinizin zaten buna benzer kişilerle dolup taştığı bir sırada ve şu son zamanlarda. O da «edebiyat kadrili» için. Bu serseriler gerekliydi. Bugün on ya da yirmi kişinin içeri biletsiz sokulduğuna eminim!

— Ben de eminim, diye doğruladım.

— Bakın, siz de katılıyorsunuz. Son zamanlarda burada, şehirde hakim olan havayı hatırlayın. Her yerde saygısızlık, terbiyesizlik... sürekli rezalet var. Kim destekliyordu bunu? Kim ağırlığıyla koruyordu onları? Kafaları karıştıran kim? O aşağı sınıftan kişileri sinirlendiren kim? Bütün aile sırları sizin albümlerinizde değil mi? Şairlerimizin ve ressamlarımızın saçlarını okşayan siz değil misiniz? Liyamşin'e, öpmesi için elinizi siz vermediniz mi? O sosyalist gözünüzün önünde müsteşara küfredip, kızının elbisesini katranlı çizmeleriyle kirletmedi mi?

Bütün bunlardan sonra halkın size kızmasına nasıl şaşırabilirsiniz?

— Ama beni bunları yapmaya iten sizdiniz, sizin suçunuz bu! Tanrım!

— Hayır, sizi hep uyardım. Bu konuda sizinle tartışıyorduk, duyuyor musunuz, hep tartışıyorduk.

— Gözümün içine baka baka yalan söylüyorsunuz.

— Tabii, şimdi bunu söylemeniz kolay. Öfkenizi üstüne yıkacak bir kurbana ihtiyacınız var. Az önce de söyledim. Benden çıkarın öfkenizi. Şimdi size soruyorum bayım (adımı hâlâ hatırlayamıyordu). Sayalım: Liputin dışında hiç bir komplo olamayacağını kesinlikle söylüyorum. Komplo filan yok! Bunu kanıtlayacağım. Fakat önce Liputin olayını ele alalım. Sahneye o Lebiyatkin salağının şiiriyle çıkmış? Size göre bir komplo mu bu? Ama Liputin'in o şiiri pekâlâ sevmiş olabileceğini anlamıyor musunuz? Ciddi olarak böyle. Herkesi ve koruyucusu Julya Mihaylovna'yı eğlendirmek, güldürmek için çıkmıştır sahneye. İnanmıyor musunuz? Bir aydır yapılanlara uymuyor mu bu? Her şeyi söylememi ister misiniz? Başka koşullarda bu şaka rahatlıkla kabul edilirdi. Evet, kaba bir şaka, biraz aşırı, kabul ediyorum. Ama eğlenceli, değil mi?

— Ne? Liputin'in yaptığını eğlenceli mi buluyorsunuz? diye haykırdı Julya Mihaylovna öfkeyle. O ölçüsüzlüğü, o hesaplı bayağılığı! Bilerek yapıyorsunuz! Bundan sonra sizin de komplonun içinde olduğunuz ortaya çıkıyor.

— Nasıl? Arkalarına saklanıyor ve kukla gibi oynatıyordum onları öyle mi? Ben komplonun içinde olsaydım —iyice düşünün bir— Liputin'den başka şeyler olurdu herhalde! Demek ki size kalırsa, ben sevgili babamla rezalet çıkarması için anlaştım. Babamdan, konuşma yapmasını isteyen kim? Dün, evet daha dün sizi bundan vazgeçirmeye çalışan kimdi?

— *Oh, hier il avait tant d'esprit!* Ona ne kadar güveniyordum, ne kadar ince davranırdı her zaman! Sanıyordum ki ve Karmazinov... sonra da işte!

— Evet işte! O kadar esprili olmasına rağmen babam her şeyi mahvetti. Şenliğinize karşı düzenlenmiş komplonun içinde yer aldığım için böyle davranacağını bilseydim, dün keçinin bahçeye bırakılmaması için o kadar üstelemezdim, değil mi? Oysa ben, olup bitecekleri sezinlediğim için sizi vazgeçirmeye çalıştım. Tabii, her şeyi öngörmek mümkün değil. Kendisi bile, bir saniye önce ne söyleyeceğini bilmiyordu. Bu sinirli ihtiyarların ne yapacağı belli olur mu? Halkı rahatlatmak için, hemen yarın ona resmen iki doktor gönderin. Hatta bugün bile yapılabilir bu. Sonra doğru hastaneye, kompresler ve soğuk duşlar iyi gelir ona. Hepsi gülecektir, kimse kendisini hakarete uğramış kabul etmeyecektir. Hattâ, oğlu olarak bundan bu gece baloda bile söz edebilirim. Karmazinov'unki başka bir iş. Tam bir eşek gibi davranmış. Herhalde o da benimle birlikte komplonun içinde. «Hadi, demiştir kendi kendine, şu Julya Mihaylovna'nın canını sıkacak bir şey yapalım!»

— Karmazinov! *quelle honte!* Dinleyiciler adına utançtan yerin dibine geçtim.

— Bana kalsa, yerin dibine geçmez, döverdim onu. Halk haklıymış çünkü. Kimin suçu yine? Karmazinov için direten ben miyim? Sizin tapınmanıza katıldığım oldu mu? Şeytan görsün yüzünü! Üçüncü kaçığa gelince, şu politik manyağa, o da ayrı hikaye: herkesin payı var bunda, sizin de, benim de.

— Bundan söz etmeyin bana! Korkunçtu, korkunç! Ama bu sefer suçlu benim, yalnız ben!

— Tabii, ama bu konuda bağışlanabilirsiniz. Bu açık yürekli insanlara nasıl olur da güven duymaz insan? Petersburg'ta bile bunlardan kurtulamazsınız. Tavsiye edilmemiş miydi size? Kabul edin artık: Bu baloda görünmek zorundasınız. Konu ciddi: Onu sahneye çıkartan sizsiniz. Demek ki onunla birlik olmadığınızı halka açıklamak sizin göreviniz. Polise teslim edildiğini ve aldatılmış olduğunu söylemelisiniz. Bir kaçığın kurbanı olduğunuzu üzülerek belirtmelisiniz. Çünkü delinin biri o, başka bir şey değil. Olay böyle açıklanabilir. İnsanın boğazına saldıran

o insanlardan nefret ederim. Bundan daha kötüsünü söylediğim olmuştur, ama bir sahnede değil. Şimdi de bir senatör lafıdır, gidiyor.

— Hangi senatör? Ne deniyor?

— Ben de bir şey anlamadım. Peki siz, Julya Mihaylovna, şehre bir senatörün geldiği söylentisini duymadınız mı?

— Bir senatör mü gelmiş?

— Evet. Herkes yakında bir senatörün geleceğinden ve sizin görevden alınacağınızdan söz ediyor. Her yerde duydum bunu.

— Ben de, diye doğruladım.

— Kim söylüyor bunu? dedi Julya Mihaylovna kıpkırmızı kesilerek.

— Yani söylentiyi kim mi çıkardı? Ne bileyim! Sağda solda bu konuşuluyor. Özellikle dün çok konuşuluyordu bunun hakkında, ölçülü ama ciddi bir tavırla... Tabii daha akıllılar ve bu konuda daha çok bilgi sahibi olanlar konuşmuyor. Ama dikkatle dinlemeyi ihmal etmiyorlar.

— Ne bayağılık! Ne saçmalık!

Baloya gitmek ve o salaklara göstermek için bir neden daha.

— Bunun görevim olduğunun ben de farkındayım, ama... Ya yeni bir hakaretle karşılaşırsam? Ya baloya kimse gelmezse? Kimse gelmeyecek, kimse!

— Ne kadar acelecisiniz! Kimse gelmeyecek mi? Buna inanıyor musunuz? Ya bunun için hazırladıkları elbiseler, genç kızların tuvaletleri ne olacak? Siz de kadın değil misiniz? Bu dünyayı pek tanımıyor gibisiniz?

— Mareşalin karısı gelmez, bundan eminim!

— Peki, bu kadar korkunç ne oldu? Neden gelmesinler? diye haykırdı sabırsız ve sinirli bir şekilde.

— Utanılacak, iğrenç bir şey, işte olan bu. Anlamadığım, ama ardından ortaya çıkamayacağım bir şey.

— Neden? Suçunuz ne peki? Neden bütün kabahati üstü-

nüze alıyorsunuz? Asıl suçlu dinleyiciler, o kendilerine önem veren yaşlılar, aile reisleri değil mi? O haylazlarla, o serserilere engel olmak onların göreviydi. Hepsi haylaz, hepsi serseri, ötesi yok, ciddi bir olay değil yani. Polis her şeye yetişemez. Toplumun kendi kendisini koruması gerektiğini anlayamıyorlar. Bizde herkes, değerli varlığının korunması için özel bir polis görevlendirilmesini istiyor. Babalar, yüksek memurlarımız, hanımlarımız, genç kızlarımız ne yapıyor? Susuyor ve surat asıyorlar. Hiç bir girişim yok ortada, haylazları yola getirmek için bile girişimde bulunan yok.

— Ne kadar doğru! Hepsi susuyor, surat asıyor ve olup biteni seyrediyor.

— Doğruysa, yüksek sesle, gururla, sert bir dille söyleyin bunu. Yıkılmadığınızı, o ihtiyarlara, o annelere göstermek için. Bunu becerirsiniz siz! Kafanız aydınlık olduğundan bunun için gerekli yetenek var sizde. Onları toplayın ve sonra yüksek sesle başlayın... Sonra da *Ses* ya da *Borsa Gazetesi*ne bir açıklama yaparsınız. Biraz bekleyin, işi üstüme alıp hepsini hallederim ben. Tabii dikkat etmek gerekiyor. Büfeyi gözlemek zorundayız. Prensten, bu baydan rica etmelisiniz. Bayım, yeni bir çaba göstereceğimiz şu sırada bizi yalnız bırakamazsınız. Sonra Andrey Antoniviç'in kolunda ortaya çıkarsınız. Nasıl kendisi?

— O melek gibi adama ne kadar haksız, ne kadar acımasız davrandınız hep! Onun hakkında ne kadar yanlış ve küçük düşürücü yargılarda bulundunuz! diye haykırdı birden beklenmeyen bir coşkuyla, gözyaşları içinde. Mendiliyle gözlerini sildi.

İlk anda Piyotr Stepanoviç sesini çıkaramadı.

— Rica ederim... ben... ne diyorsunuz siz!... Ben her zaman...

— Hayır hiç bir zaman hakkını vermediniz onun!

— Kadınları anlamak imkânsız, diye söylendi Piyotr Stepanoviç zorlama bir gülümsemeyle.

— O dürüst, anlayışlı, melek gibi bir yaratık! Erkeklerin en iyisi!

— Lütfen... İyi olmadığını söyledim mi hiç... Bunu kabul etmişimdir her zaman...

— Hayır, hiç bir zaman etmediniz. Ama bırakalım bunu. Ona karşı görevimi yapmadım sanırım. Sabah, mareşalin karısı da o cizvit suratıyla dünkü olaylar konusunda iğneledi beni.

— Şimdi onun dünkü olaylardan başka kaygıları var; bugünkü olaylar ona yeter. Baloya gelmemesi ihtimali sizi neden bu kadar üzüyor? Karıştığı rezaletten sonra herhalde gelmeyecektir. Bir rolü yok bunda, ama ünü lekelenecektir, elleri kirlendi bir kere.

— Ne demek bu? Anlamıyorum: «Elleri neden kirlenmiş» olsun? diye sordu Julya Mihaylovna şaşkınlık içinde.

— Gerçekte ben bir şey bilmiyorum, ama şehirde araya onun girdiği söylentisi dolaşıyor.

— Araya girdi mi? Kimlerin arasına?

— Nasıl? Bilmiyor musunuz hâlâ? diye haykırdı Stepan Trofimoviç sahte olduğu hiç farkedilmeyen bir şaşkınlıkla, Stavrogin'le Lizaveta Nikolayevna'nın arasına.

— Ne? Nasıl? diye çığlık attık hepimiz.

— Nasıl olur da bilmezsiniz? Acıklı bir komedi bu: Lizaveta Nikolayevna mareşalin karısının arabasından Stavrogin'in arabasına geçip, onunla birlikte Skovereçniki'ye kaçtı, güpegündüz. Bir saat, hatta yarım saat önce.

Hepimiz taş kesilmiştik. Ayrıntılarını öğrenmek istedik. Ama, «rastlantı sonucu» olaya tanık olmasına rağmen, daha fazla bilgi veremedi. Olayın şöyle geçtiği anlaşılıyordu: Edebiyat matinesinden sonra mareşalin karısı Liza ve Mavriki Nikolayeviç'i Liza'nın annesinin evine kadar götürdüğünde (Bayan Drozdov hep ayaklarından rahatsızdı) merdivenden yirmi-yirmi beş adım kadar ötede bir arabanın durduğunu gördüler, Liza arabadan yere atlayıp o arabaya doğru koşmuş ve binmeden önce de Mavriki Nikolayeviç'e «Bana acıyın!» diye bağırmıştı. Araba hemen son hızla Skovereçniki'ye doğru hareket etmişti.

«Önceden anlaşmışlar mıydı? — Arabada kim vardı?» gibi sorularımıza Piyotr Stepanoviç bilmediğini söyleyerek cevap verdi. Gençler herhalde aralarında anlaşmışlardı, fakat arabada bulunan kişinin kim olduğunu seçememişti. Yaşlı uşak Aleksey Egoriç olabilirdi. «Peki ya siz, orada ne arıyordunuz?» diye sorduk, «Skovereçniki'ye gittiklerini nereden biliyorsunuz?» O sırada oradan geçtiğini, Liza'yı görünce arabaya koştuğunu (buna rağmen, tuhaf şey, arabada kimin olduğunu görememişti), Mavriki Nikolayeviç'in Liza'yı izlemeye bile kalkışmadığını, aksine «Stavrogin'e gidiyor, Stavrogin'e gidiyor» diye bağıran mareşalin karısını susturmaya çalıştığını söyledi Piyotr Stepanoviç.

Birden daha fazla dayanamadım, gözüm kararadı ve Piyotr Stepanoviç'e bağırdım:

— Her şeyi ayarlayan sensin, alçak! Sabahını bu işe harcadın! Stavrogin'e yardım eden, arabada bulunan, Liza'ya kapıyı açan sensin! Julya Mihaylovna, bu adam sizin düşmanınız! Sizi de mahvedecek! Dikkatli olun!

Deliler gibi oradan kaçtım.

Onun yüzüne karşı bu sözleri nasıl söyleyebildiğimi bugün bile anlayamıyorum. Ama doğru tahmin etmiştim: Daha sonra öğrendiğimize göre, her şey ona söylediğim şekilde olup bitmişti. Bu haberi bize iletmek için kullandığı bahanenin sahteliği gün gibi ortadaydı. Bunu bize, daha girer girmez, önemli ve şaşırtıcı bir olay olarak anlatmak yerine, bizim konudan haberli olduğumuza inanır görünmüştü. Oysa olayın yeniliği gözönüne alınırsa bu imkânsızdı. Ayrıca haberli olsak, bundan ilk söz edecek bizler olurduk. Üstelik mareşalin karısı hakkında söylenenleri de duymuş olamazdı, çünkü aradan çok az zaman geçmişti. Olayı anlatırken yüzünde iki kez beliren aşağılayıcı gülümsemeyi de farketmiştim. Bizi herhalde kandırılması kolay ahmaklar olarak görüyordu. Ama Piyotr Stepanoviç umurumda bile değildi! Julya Mihaylovna'nın evinden kendimi kaybetmiş bir şekilde ayrıldım. Haber beni yüreğimden vurmuştu. Nerdeyse ağlayacak gibiydim. Belki de ağladım. Ne yapacağımı bilmiyor-

dum. Stepan Trofimoviç'in evine koştum, ama lanet olası ihtiyar kapıyı yine açmadı. Nastasya korku içinde «dinleniyor» diye fısıldadı kulağıma. İnanmadım. Liza'nın evinde uşaklarla konuştum. Kaçtığını doğruladılar ama onlar da daha fazlasını bilmiyorlardı. Ev karmakarışıktı. Praskovya İvanovya'nın bayılma krizi tutmuştu, Mavriki Nikolayeviç onun yanından ayrılmıyordu. Çağırtmaya cesaret edemedim. Piyotr Stepanoviç ve olaydaki rolü üzerine sorularıma, son zamanlarda evde çok sık görüldüğü ve günde en azından iki kere uğradığı cevabı verildi. Uşakların canları sıkılmıştı, Liza'dan özel bir saygıyla söz ediyorlardı. Onu hepsi seviyordu. Mahvolduğundan, geriye dönüş yolu olmadığından kuşkum yoktu. Ama olayın psikolojik yönünü kavrayamıyordum. Hele Liza'yla Stavrogin arasında bir gün önce geçen sahneyi hatırlayınca. Şehirde oraya buraya gidip, herhalde olayı çoktan haber almış, hakkında umursamazca konuşmakta olan dostlar ve tanıdıklardan bir şeyler öğrenmeye çalışmak da hoşuma gitmiyordu. Üstelik böyle bir yolun Liza'yı da küçük düşürücü olacağı kanısındaydım. Fakat nedense Darya Pavlovna'ya uğradım. Zaten beni içeri almadılar —bir gün öncesinden beri Stavrogin'lerin evine kimse kabul edilmiyordu. Ayrıca ona ne söyleyebileceğimi de bilmiyorum. Oradan kardeşi Şatov'un evine uzandım. Onun da canı her zamankinden daha sıkkındı. Beni düşünceli bir şekilde, sanki söylediklerimi izlemek için büyük bir güç sarfediyormuş gibi dinledi. Doğru dürüst cevap vermeden odanın içinde eskisinden de daha ağır adımlarla dolaşıyordu. Çok oturmadan kalktım. Merdivenden inerken arkamdan «Liputin'e gidin, orada her şeyi öğrenirsiniz» diye bağırdı. Liputin'e gitmedim. Epey bir yol gittikten sonra Şatov'a geri dönmeye karar verdim. İçeri girmedim, kapı aralığından Marya Timopefeyevna'ya gidip gitmeyeceğini sordum. Şatov bana bir küfürle cevap verdi, ben de geri döndüm. Unutmamak için burada, aynı akşam Şatov'un uzun zamandır görmediği Marya Timopefeyevna'yı görmek üzere şehrin öteki ucuna gittiğini belirtiyorum. Genç kadının sağlığının ve neşesinin yerinde olduğunu

gördü. Lebiyadkin, ön odadaki divanda sızıp kalmıştı yine. Ertesi gün sokakta karşılaştığım Şatov'un söylediğine göre oraya gittiğinde saat tam dokuzmuş. Saat ona doğru baloya gitmeye karar verdim. Oraya komiserlik görevi yapmak üzere değil (kordelamı Julya Mihaylovna'nın evinde bırakmıştım), kendim bir şey sormadan bütün bu olaylar hakkında ne konuşulduğunu öğrenmeye gittim. Ayrıca, uzaktan da olsa, o gün o kadar telaşla terkettiğim Julya Mihaylovna'yı bir kere daha görmek istiyordum.

III

Olup biten bütün o saçma olaylar ve o korkunç «son»uyla o gece, bugün bile ürkütücü bir kâbus gibi geliyor bana. Ayrıca, en azından bana göre, anlattıklarımın en acı, en zor bölümünü oluşturuyor. Balonun sonuna yetişebildim. Mareşalin evinin merdivenini çıkarken saat onu geçiyordu. Edebiyat matinesinin yapıldığı büyük beyaz salonu dans salonuna çevirmişlerdi. Bütn şehrin şenliğe katılacağı sanılıyordu. Ama gerçek, benim en kötü tahminlerimi bile aşıyordu, oysa benim düşüncelerimin hiç de iyimser olduğu söylenemezdi. Yüksek sosyeteden kimse yoktu. Az çok önemli memurlardan da kimse görünmüyordu. Bu da yeterince kötü bir işaretti. Kadınlar ve genç kızlar konusunda Piyotr Stepanoviç'in yaptığı hesaplar da boş çıkmıştı (bunların ne kadar kurnazca niyetlerle yapıldığı ortaya çıkıyordu): Dört erkeğe bir kadın düşüyordu. Kadınlar da tam Julya Mihaylovna'nın beklediklerindendi hani! Küçük subayların karıları, postane memurları, kızlarını da getirmiş üç hemşire, yukarda sözünü ettiğim kâtibin ailesi, birkaç tüccar karısı, birkaç küçük toprak sahibi. Soylularımızın yokluğuna rağmen erkekler epeyce kalabalıktı, kuşku uyandırıcı ve karanlık bir etki yaratıyorlardı. Eşleriyle gelmiş saygıdeğer birkaç subay, şu yedi kızı olan kâtip gibi uysal aile reisleri de vardı aralarında. Bun-

lardan birinin söylediği gibi, çoğu «mecburiyet»ten gelmişlerdi. Buna karşılık Piyotr Stepanoviç'le benim asabahki toplantıya biletsiz girdiklerinden kuşkulandığımız insanlara benzer rahat, aldırışsız kişiler çoğunluktaydı. O sırada hepsi büfenin bulunduğu salondaydı, daha girer girmez sanki sözleşmiş gibi hepsinin oraya yöneldiğini farkettim. Büfe bir dizi odanın sonundaki genişçe bir salonda hazırlanmıştı. Prokoriç kulüp mutfağının en çekici ürünleriyle birlikte oraya yerleşmişti. Mezeler ve şişeler pek iştah açıcıydı. Orada nereden çıktığı belli olmayan ve özensiz giyimleriyle bu baloya hiç uygun olmayan bazı kişilerin bulunduğunu gördüm. Julya Mihaylovna'nın demokratik bir balo düzenlemek istediğini ve «para verip bilet alacak çıkarsa, küçük burjuvaların bile» girebileceğini söylediğini biliyordum. Komitenin önünde rahatlıkla böyle konuşabilmişti, çünkü hepsi sefalet içinde yüzen küçük burjuvaların bilet almaya kaklışacaklarını aklından bile geçirmiyordu. Her şeye rağmen, komitenin demokratik eğilimleri dikkate alınsa bile, yıpranmış ve yırtık elbiseli bu garip kişilerin orada bulunması bana kabul edilebilir gibi görünmüyordu. Onları kim, hangi amaçla içeri almıştı? Liputin ve Liyamşin'in komiserlik yetkileri ellerinden alınmıştı. Fakat «edebiyat kadrilinde» rolleri olduğu için baloya gelmişlerdi. Ancak hayret içinde, Liputin'in yerini sabah Stepan Trofimoviç'le atışan ilahiyat öğrencisinin aldığını gördüm. Liyamşin'in görevini ise Piyotr Stepanoviç'in kendisi üstlenmişti. Bu durumda neler beklenemezdi? Konuşmalara kulak kabarttım. Bazılarının ahmaklığı ve acımasızlığı dikkatimi çekti. Örneğin, bir grupta Liza'nın kaçışını Julya Mihaylovna'nın hazırladığı ve bu iş için Stavrogin'den para aldığı söyleniyordu. Hattâ paranın miktarı bile belirtiliyordu. Onlara göre, şenliğin düzenleniş amacı da buydu, bu yüzden şehrin yarısı, durumu öğrenince baloya gelmemişti. Bütün bu olaylar Lembke'yi bile öyle şaşırtmıştı ki, adamcağız iyice deliye dönmüş ve kendisini tamamen karısının ellerine bırakmıştı. Herkes kaba, şeytanca bir tavırla gülüyordu. Baloyu eleştirmekten ve Julya Mihaylovna'ya en kötü sı-

fatları yakıştırmaktan çekinilmiyordu. Ama bütün bu tutarsız, gergin, ateşli gevezelikten bir şey çıkarma imkânı yoktu. Büfe yalnızca eğlenmek isteyen kişilere de bir sığınak olmuştu. Artık hiçbir şeyin şaşırtıp korkutamayacağı o neşeli kadınlar da oradaydı. Çoğunun yanında, genellikle subay olan, kocaları vardı. Küçük masaların çevresine oturmuş neşe içinde sohbet edip çay içiyorlardı. Çok geçmeden davetlilerin yarısı bu odada toplandı. Az sonra bütün bu kalabalık dans salonuna hücum edince olabileceklerden korktum. Prensin önderliğinde üç küçük kadril oluşmuştu bile.

Genç kızlar ana babalarının takdir eden bakışları altında dans ediyorlardı. Fakat saygıdeğer konuklardan çoğu, kızları biraz eğlenir eğlenmez, «karışıklık başlamadan» oradan nasıl kurtulacaklarını kuruyordu. Julya Mihaylovna'nın kafasından geçenleri anlatmam çok zor olacak. Birçok defa yanına düşmüş olmakla birlikte, bir şey söylemedim kendisine. Girerken verdiğim selama, beni farketmediği için karşılık vermemişti. Yüzü darmadağınıktı, bakışları kibirli ve nefret doluydu, ancak kaygılı olduğu da gözden kaçmıyordu. Kendine hakim olmaya çalıştığı belliydi. Bütün bunları ne için, kimin için yapıyordu? Kocasını da alıp oradan gitmesi gerekirken, hâlâ duruyordu. Daha yüzüne bakar bakmaz, «gözünü açtığı» ve artık hiç bir hayale kapılmadığı anlaşılıyordu. Piyotr Stepanoviç'e dikkat bile etmiyordu (O da Julya Mihaylovna'yla karşılaşmaktan kaçınıyordu; büfede görmüştüm kendisini, pek neşeli görünüyordu). Buna rağmen orada duruyor ve kocasının yanından ayrılmıyordu. Daha o sabah Andrey Antonoviç'in sağlığı konusundaki herhangi bir imayı içten bir öfkeyle reddederdi. Ama şimdi bu konuda da gözü açılmış görünüyordu. Bana kalırsa, daha ilk bakışta Andrey Antonoviç'in sabahkinden daha kötü olduğu belli oluyordu. Ne yaptığının farkında olmadığı ve nerde olduğunu bile bilmediği söylenebilirdi. Ara sıra çevresine sert bakışlarla bakıyordu. İki defasında bu bakışlar bana da yöneldi. Birden yüksek sesle konuşmaya başladı ama cümlesini bitiremedi. O sırada yanında

bulunan yaşlı ve çekingen bir memur ne yapacağını şaşırdı. Zaten, beyaz salonda kalan davetliler bile kaygılı ve çekingen bir tavırla Julya Mihaylovna'dan uzak duruyor ve kocasına tuhaf bakışlar yöneltiyorlardı. Anlamı ortada olan bu ısrarlı bakışlar bu insanların çekingen tavırlarıyla tam bir çelişki içindeydi.

«Benim gözüme çarpan da bu oldu, Andrey Antonoviç'in içinde bulunduğu durumu o zaman farketmeye başladım» demişti Julya Mihaylovna benimle yaptığı özel bir konuşmada.

Suçlu bir kere daha oydu. Benim acele ayrılışımdan sonra herhalde balonun yapılması ve Julya Mihaylovna'nın da katılması kararlaştırılmıştı. Daha sonra Julya Mihaylovna, edebiyat matinesiyle iyice sarsılmış olan Andrey Antonoviç'in odasına gitmiş, onu yeniden kandırmış ve kendisiyle birlikte baloya katılmasını sağlamış olmalıydı. Fakat şimdi bundan çok pişmanlık duyduğu belliydi. Buna rağmen yine de oradan ayrılmak istemiyordu. Gururu mu ağır basıyordu, yoksa aklını mı kaçırmıştı? Bilmiyorum. Bütün gururluluğuna rağmen bazı kadınlarla birkaç kere konuşmayı denedi. Onlara gülümseyerek yaklaştı, ama kadınlar hemen çekingen bir tavır alıyor, «evet» ya da «hayır» şeklinde cevaplar veriyor ve görünür bir aceleyle yanından ayrılıyorlardı.

Soyluların tek temsilcisi, daha önceden sözünü ettiğim, Stavrogin'le Gaganov arasındaki düellodan sonra «sabırsızlığın önündeki kapıyı açan» emekli generaldi. Önemli havalar takınarak bütün salonları dolaşıyor, her şeye bir göz atıyor ve tavrıyla taşra adetlerini görmeye gelmiş meraklı biri olduğunu göstermeye önem veriyordu. Sonunda Julya Mihaylovna'ya takıldı ve yanından ayrılmadı. Onu sakinleştirip, teselli etmeye çalıştığı belliydi. Bu saygıdeğer ve nazik adamın gösterdiği şefkat yaşı nedeniyle hoşgörülebilirdi. Yine de, Julya Mihaylovna'nın, bu yaşlı gevezenin kendisine acımasına ve neredeyse korumaya çalışmasına göz yummak zorunda kalması epey can sıkıcıydı. Ancak General varlığıyla ona onur verdiğinin bilincinde, Julya Mihaylovna'nın peşini bırakmıyor ve durmadan konuşuyordu.

«Dediklerine göre, yedi dürüst kişisi olmayan bir şehir yaşayamazmış... Sanırım yedi kişi, sayıyı tam olarak hatırlayamıyorum. Bu tartışma götürmez yedi dürüst kişiden kaçının balonuza katılma şerefine erdiğini bilmiyorum ama onların varlığına rağmen, kendimi pek güven içinde hissetmiyorum Madam. Beni bağışlıyorsunuz, *charmante dame,* değil mi? Temsili konuşuyorum, fakat az önce büfeye gittim, oradan sapasağlam ayrılabildiğime çok memnunum. Bizim Prokoviç orada alışmadığı bir ortamda çalışıyor. Sabaha kadar malından mülkünden yoksun edilmesinden korkarım. Şaka ediyorum aslında. Şu «edebiyat kadrilini» bekliyorum, sonra gidip yatacağım. Benim gibi bir ihtiyarı bağışlayın, erken yatıyorum. Ama size de, *çocuklara* dendiği gibi, gidip «dodo» yapmanızı öneririm. Ben özel olarak güzel kızlar için gelmiştim... Buradaki kadar zengin bir çeşidi hiçbir yerde bulamazdım. Hepsi ırmağın öteki yakasında oturuyor, bense oraya hiç gitmem. Bir subayın, yanılmıyorsam avcı bölüğünden bir subayın karısı var örneğin. Hiç fena değil. Hiç fena değil, kendisi de bunun farkında. Biraz konuştum onunla, hiç çekingen değil. Sonra kızların hepsi gencecik, tek özellikleri de bu zaten. Çok hoşuma gitti. Aralarında gerçek goncalar var. Yalnız dudakları biraz kalınca. Genel olarak Rus kadınının güzelliği biraz tutarsız. Biraz gözlemeye benziyor... *Vous ma pardonnez N'est-ce pas?* Gözler güzel, kabul etmek gerek. Gözlerinin içi gülüyor. Bu goncalar, gençlikleri sürdüğü sürece çok tatlı olurlar. İki, bilemediniz üç yıl. Sonra biraz fazla açılırlar. Solunca da kocalarındaki o aldırmazlığa sebep olurlar. Anladığım kadarıyla kadın sorununu ağırlaştıran da bu... Salon güzel. Odalar güzel döşenmiş. Daha kötü olabilirdi. Müzik de daha kötü olabilirdi. Daha kötü olması gerektiğini söylemiyorum tabii. Kötü etkinin tek nedeni kadınların azlığı. Tuvaletlere bir şey demiyorum. Şu gri pantolon giymiş olanın kankan yapmaya cüret etmesine ne demeli? Neşedense bağışlanabilir, bizim eczacı çünkü... Saat on bir, bir eczacı için bile çok erken. Büfede iki kişi yumruklaştı, dışarı atılmadılar. Saat on birde, halkın adeti

ne olursa olsun, dövüşenler dışarı atılmalıdır. Sabahın üçünde, kabul ederim, kamuoyuna biraz taviz verilebilir. Ama bu balo üçe kadar sürebilecek mi acaba? Bakın Varvara Petrovna sözünü tutup çiçek göndermemiş. Şu sırada bunu düşünecek hali yok. *Pauvre mère!* Ya talihsiz Liza? Duydunuz mu? Esrarlı bir hikaye diyorlar. Stavrogin yine sahnede demek ki... Gidip yatsam iyi olacak, gözlerim kapanıyor. Şu edebiyat kadrili ne zaman başlayacak?»

«Edebiyat kadrili» sonunda başladı. Son zamanlarda şehirde ne zaman balodan konuşulsa, bu kadrilden söz edilir olmuştu. Kimse bunun nasıl bir şey olacağını bilmediği için de herkesin merakı iyice artmıştı. Bu yüzden de numaranın başarısı iyice tehlikeye düşmüştü. Uğranılan hayalkırıklığı anlatılacak gibi değildi.

Beyaz salonun o ana kadar kapalı duran kapılarından biri açıldı ve maskeli bir grup ortaya çıktı. Davetliler hemen grubun çevresini sardılar. Büfedeki herkes oraya koştu. Maskeli kişiler dans etmek için hazırlandılar. Öne geçmeyi ve tam Julya Mihaylovna, Andrey Antonoviç ve generalin arkasında bir yer kapmayı başardım. O sırada, o ana kadar hep kenarda kalan Piyotr Stepanoviç Julya Mihaylovna'ya koştu.

«Ben büfeye, millete göz kulak olmaya gidiyorum» diye fısıldadı yaramaz bir öğrenci tavrıyla. Bu kaba gösterişin amacı zavallı kadını iyice çileden çıkarmaktı. Öfkeden kıpkırmızı kesildi.

«Beni bir daha kandırmaya kalkışmayın, saygısız adam!» dedi oldukça yüksek bir sesle. Çevredekiler duymuştu bu sözleri, Piyotr Stepanoviç çok memnun bir şekilde ayrıldı oradan.

Şu «edebiyat kadrili» kadar sığ, saçma ve zavallı bir oyun düşünmek imkânsızdır. Bizim insanlarımıza hiç uygun olmayan şeydi bu. Oysa fikri ortaya atanın Karmazinov olduğu söylenmişti. Hazırlıkları yapan Liputin'le, Virginski'lerdeki geceye katılan topal öğretmendi. Ne olursa olsun fikir Karmazinov'undu ve kadrilde kendisinin rol almayı düşündüğü söyleniyordu. Topu

topu altı çift vardı. Herkes gibi giyinmiş bu kişilerin giysi değiştirmiş oldukları söylenemezdi. Aralarından birinin, kısa boylu, yaşlı, frak giymiş adamın giysisinde yaptığı tek değişiklik taktığı yapma sakaldı. Bu adam, yüzünde büyük bir ciddiyetle dans ediyor, daha doğrusu yerinde tepinip duruyordu. Kısık bir bas sesiyle bir şeyler mırıldanıyordu. Tanınmış bir gazeteyi çağrıştırması gereken özellik de sesteki bu kısıklıktı. Bu adamın karşısında iri yapılı iki kişi vardı. Fraklarına X ve Z harfleri iliştirilmişti, ama ne anlama geldiklerini kimse çıkaramadı. «Dürüst Rus düşüncesi»ni orta yaşlı, gözlüklü, eldivenli ve frak giymiş biri temsil ediyordu. Ayaklarında gerçek bir mahkûm zinciri vardı. Koltuğunun altındaki çantada bilmem hangi «dosyayı» taşıyordu. Cebinden taşan, zarfı açılmış ve dışardan gönderilmiş mektup, zor insanların gözünde «dürüst Rus düşüncesinin» dürüstlüğünü kanıtlıyordu. Kimse mektubu okuyamayacağı için, bu herekse yüksek sesle söylendi. Adam sağ elinde, sanki bir şeyin şerefine içecekmiş gibi bir kupa taşıyordu. Yanında kısa saçlı iki nihilist sıçrayıp duruyordu. Bu üçlünün karşısında yine fraklı, elinde büyük bir sopa bulunan biri vardı. O da Moskova'daki gazeteyi temsil ediyordu ve «ben bir başlarsam görürsünüz» der gibiydi. Elindeki sopaya rağmen, «dürüst Rus düşüncesinin» ona gözlükleri altından fırlattığı bakışlara dayanamıyor ve gözlerini hep başka tarafa çevirmeye çalışıyordu. *Pas da deux*'sünü yaparken eğiliyor, bükülüyor, nereye gireceğini bilemiyordu. Vicdanı ona bu kadar acı çektiriyordu... Kadrildeki öteki budalaları hatırlamıyorum. Zaten hepsi birbirine benziyordu. Büyük bir utanç duydum. Aynı utanç duygusu bütün yüzlerde okunuyordu. Büfeden gelen garip kişiler bile aynı duyguyu paylaşıyordu. Bir süre herkes, dansı sinirli bir şaşkınlık içinde seyrederek, ses çıkarmadan kaldı. İnsan, utanç duygusunun etkisi altında sinirlenip, terbiyesizleşmeye başlar. Yavaş yavaş seyircilerden boğuk bir uğultu yükseldi.

— Ne demek oluyor bu? diye sordu büfeden gelmiş olan biri.

— Bu ne saçmalık!
— Edebiyat konu ediliyor. *Golos* gazetesiyle alay ediyorlar.
— Bana ne!
Başka bir gruptan:
— Eşek bunlar!
— Hayır onlar değil, biz eşeğiz...
— Neden eşek olacakmışsın?
— Ben eşek değilim!
— Ben hiç değilim.
Üçüncü bir grup:
— Kıçlarına bir tekme vurup atmalı bunları!
— Yıkalım burayı!
Dördüncü grup:
— Lembke'ler buna bakmaktan utanmıyorlar mı?
— Neden utansınlar? Sen utanıyor musun?
— Ben utanıyorum, üstelik o vali.
— Sen de bir domuzsun.

— Hiç bu kadar bayağı bir baloda bulunmamıştım! dedi hemen Julya Mihaylovna'nın yanında duran bir kadın, zehir dolu bir sesle ve işitilmeyi isteyerek. Şehirdeki herkes kırk yaşlarında, şişman, aşırı derecede boyanmış ve çok göze batan ipek bir elbise giymiş olan bu kadını tanıyordu. Fakat kimse evine çağırmazdı onu. Kendisine ahşap bir ev ve küçük bir gelir bırakmış bir müsteşarın dul karısıydı, buna rağmen gösterişli bir hayat yaşıyor, atlı arabayla geziyordu. İki ay kadar önce Julya Mihaylovna'yı ziyaret etmiş, fakat kabul edilmemişti.

«Beklemek gerekirdi bunu, diye ekledi Julya Mihaylovna'ya saygısızca bakarak.

— Öyleyse gelmemek gerekirdi, dedi Julya Mihaylovna kendisini tutamayarak.

— Boş bulundum, diye cevapladı hemen kadın başını meydan okurcasına kaldırarak (Julya Mihaylovna'yla tartışma isteğiyle yanıp tutuşuyordu). Ama general araya girdi.

«Madam, dedi alçak sesle, Julya Mihaylovna'ya eğilerek,

gitseniz daha iyi olacak. Biz onları rahatsız ediyoruz, yalnız daha çok eğlenebilirler. Siz görevinizi yaptınız, baloyu açtınız. Şimdi rahat bırakın onları... Sanırım, Andrey Antonoviç de kendini pek iyi hissetmiyor... Ciddi bir şey olabilir.»

Ancak çok geç olmuştu bile.

Kadrilin başlamasından bu yana Andrey Antonoviç dansçıları öfkeyle karışık bir hayret içinde seyretmişti. Davetliler gülmeye başlayınca birkaç defa çevresine kaygılı gözlerle baktı. Garip kılıklı insanları ilk o zaman farketti. Yüzünde büyük bir şaşkınlık belirdi. Birden kahkahalar koptu: Moskova'da yayınlanan korkulu gazetenin sopalı yayımcısı, «dürüst Rus düşüncesi»nin bakışlarına daha fazla dayanamayınca, kurtulmak için baş aşağı yürümekten başka çare bulamamıştı. Bu hareket söz konusu gazetenin fikir karışıklığına ve sağduyu eksikliğine yapılan ince bir değinmeydi. Elleri üzerinde yürümeyi becerebilen tek kişi Liyamşin olduğu için sopalı adam rolünü o üstlenmişti. Julya Mihaylovna'nın bu özel numaradan haberi yoktu. «Benden saklamışlar, evet benden saklamışlar» diye tekrar etmişti daha sonra öfke içinde. Tabii herkes, kimseyi ilgilendirmeyen benzetmeye değil, fraklı bir insanın baş aşağı dolaşmasına gülyordu. Lembke birden öfkeyle titremeye başladı.

«Alçak! diye bağırdı Liyamşin'i göstererek. Yakalayın onu! Çevirin!... Ayaklar aşağı... Başı... Başı yukarı... yukarı!»

Liyamşin doğruldu. Gülüşler iyice arttı.

«Gülüp duran bu aşağılık herifleri dışarı atın!» diye emir verdi ansızın Lembke. Kalabalık kaynaştı.

— Yapılmaz bu, Ekselans!

— Halka hakaret ediyor!

— Budala sensin! dedi salonun köşesinden bir ses.

— Eşkiyalar! diye bağırdı başka bir ses.

Bu söz üzerine Lembke birden döndü ve sarardı. Dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme belirdi. Sanki bir şey hatırlayıp kendisine geliyordu.

«Baylar, dedi Julya Mihaylovna kocasını tutup onları her

yandan çeviren halkın arasından çıkmak isteyerek. Baylar, Andrey Antonoviç'i bağışlayın. İyi değil bugün... Kusuruna bakmayın, affedin...»

Evet, onun bu kelimeyi söylediğini duydum: «Affedin». Her şey çok çabuk olup bitmişti. Ancak bunu duyan bir bölüm insanın korkuyla salondan kaçtığını hatırlıyorum. Hatta hıçkırıklar içinde bir kadının şöyle dediğini hatırlıyorum.

«İşte yeniden başlıyorlar! Sabahki gibi!»

Birden, bu karışıklığın ortasında bir bomba patladı, «sabahki gibi»:

«Yangın var! Kenar mahalleler yanıyor!»

Bu sesin nereden geldiğini bilmiyorum. Merdiveni dörder beşer çıkan birinin antrede bağırdığını sanıyorum. Tarif edilmez bir panik çıktı. Orada bulunanların yarıdan fazlası kenar mahallede (yani ırmağın karşı kıyısında) oturuyordu. Herkes pencereye koştu, perdeler aralandı, yırtıldı. Kenar mahalle alevler içindeydi. Yangın yeni başlamıştı, ama alevlerin üç ayrı yerden çıktığı açıkça görülüyordu. En korkuncu da buydu.

«Yangını Şpigulin'in işçileri çıkardı!» diye bağırıyordu kalabalık.

Çok anlamlı birkaç haykırışı hatırlıyorum.

«Yangın çıkarılacağı içime doğmuştu! Son günlerde sezmiştim bunu!

— Şpigulin işçilerinin işi bu. Hiç kuşku yok!

— Evimizi ateşe vermek için bizi buraya topladılar.

Bu son söz bir kadından çıkmıştı. Dünyadaki her şeyi yanmakta olan zavallı bir kadının istemeden, düşünmeden attığı bir çığlıktı bu. Herkes kapıya koştu. Korku içindeki kadınların çılgınlıklarını, genç kızların ağlamalarını, antrede mantolar, kürkler, şallar peşindeki itişip kakışmayı burada anlatmaya çalışmayacağım. Bu kargaşa içinde çoğu kişinin paltosunu alamadan çıkmış olmasında şaşılacak bir şey yok. Ama daha sonra şehirde anlatıldığı gibi hırsızlıkların olduğunu sanmıyorum. Lembke

ve Julya Mihaylovna itişip kakışma sırasında az daha ezileceklerdi.

«Herkesi durdurun! Kimse dışarı çıkmasın!» diye bağırıyordu Lembke kolunu halka doğru kaldırarak.

Salondan küfürler işitildi.

«Andrey Antonoviç! Andrey Antonoviç!» diye bağırıyordu aklı başından gitmiş olan Julya Mihaylovna.

— Tutuklayın onu, önce onu tutuklayın, diye bağırıyordu von Lembke karısını göstererek. Önce onun üstü aransın! Balo şehri ateşe vermek için düzenlendi!»

Julya Mihaylovna bir çığlık attı ve bayıldı (bu sefer gerçekten bayılmıştı). Prens, general ve ben yardımına koştuk. Aralarında kadınlar bulunan başkaları da o zor anda yardıma koştular. Onu bu cehennemden çıkarmayı ve arabaya götürmeyi başardık. Fakat, ancak eve gelmek üzereyken kendine geldi. İlk işi Andrey Antonoviç'in nerede olduğunu sormak oldu. Bütün hayallerinin yıkıldığı o anda yalnız onu düşünüyordu. Bir doktor çağırıldı. Doktor gelinceye kadar, Prensle birlikte bir saat kadar onun yanında kaldım. Yaşlı general de çok korkmuş olmakla birlikte fedakarlık etti. Geceyi «talihsiz kadının» başucunda geçirmeye karar verdi. Ama on dakika sonra bir koltukta uyuyakaldı. Kimse dokunmadı kendisine.

Bir an önce yangın yerine gitmek isteyen Polis Şefi, Lembke'yi dışarı çıkarmayı başardıktan sonra, onu arabaya sokup Julya Mihaylovna'nın yanma oturtmak istedi. Ekselanslarının «biraz dinlenmesini» tavsiye ediyordu. Neden daha fazla ısrar etmediğini anlamıyorum. Von Lembke, tabii ki, dinlenme lafını duymak istemiyordu. Bütün gücüyle yangını görmeye gitmek için diretiyordu. Sonunda Polis Şefi onu arabasına aldı ve kenar mahalleye götürdü. Daha sonra yol boyunca von Lembke'nin elini kolunu salladığını ve «yerine getirilmesi imkânsız» emirler verdiğini anlatmıştı. Verdiği raporda ise «Ekselansları, ani bir şokun etkisi altında, şiddetli bir sinir krizi geçirmiştir» şeklinde bir cümle yer alıyordu.

Şenliğin nasıl sona erdiğini anlatmaya gerek yok. Yirmi otuz eğlence düşkünü ile birkaç kadın dışında herkes kaçmıştı. Polis yoktu ortada. Kalanlar orkestranın gitmesine izin vermediler ve gitmek isteyen müzisyenlere dayak attılar. Sabaha doğru Prokoriç'in «dükkânı» yağma edildi. Deliler gibi içildi, dans edildi. Yerler ve duvarlar kirletildi. Şafakta çetenin bir bölümü iyice sarhoş bir halde, yangının sönmek üzere olduğu kenar mahalleye gitti ve orada yeni çılgınlıklar yaptı... Sızmış bulunan ötekiler gecenin kalan bölümünü yerde ya da kadife divanlarda geçirdiler. Sabah bunları ayaklarından tutup dışarı attılar. İlimizin mürebbiyeleri yararına düzenlenen balo böylece sona ermiş oldu.

IV

Yangın kendiliğinden başlamamıştı: kundakçıların işiydi. Kenar mahalle halkını paniğe düşüren de buydu. «Yangın var» çığlığının hemen ardından «Şpigulin işçilerinin işi bu!» çığlığının duyulduğunu hatırlamak gerekir. Gerçekten de yangının Şpigulin fabrikasından üç işçi tarafından çıkarıldığı bugün biliniyor. Ancak bunların arkadaşları gerek yargıçlar, gerekse kamuoyu önünde suçsuz bulundular. Bu üç alçak (sonradan, tutuklanan her biri her şeyi itiraf etti, diğer ikisi ise hâlâ firarda) yanında olaya kaçak Fedka'nın da karıştığına kuşku yok. Yangının başlangıcı üstüne bütün bildiğimiz bu. Varsayımlar ise ayrı bir konu. Bu üç caninin amacı neydi? Kendilerine yol gösteren biri var mıydı? Bu sorulara bugün bile cevap vermek güçtür.

Aynı anda üç ayrı noktada başlayan yangın kuvvetli rüzgarın da yardımıyla hızla yayılmış ve bütün bir mahalleyi sarmıştı. Zaten ırmağın karşı tarafındaki evlerin hemen tamamı ahşaptı. Aslında daha sonradan da görüleceği gibi üç odaktan biri hemen bulunmuş ve söndürülmüştü. Her şeye rağmen baş-

kent gazetelerinin muhabirleri felaketi büyüttüler: Kenar mahallenin ancak dörtte biri yangından zarar gördü. Şehrin büyüklüğüne ve nüfusuna oranla sayıları yetersiz olmakla birlikte itfaiyecilerimiz görevlerini kusursuz bir şekilde ve kahramanca yerine getirdiler. Ancak güneş doğmak üzereyken rüzgar durmuş olmasa, halkın da yardımına rağmen çabaları boşa gidebilirdi. Baloyu terkettikten bir saat sonra mahalleye gittiğim zaman yangın alıp yürümüştü bile. Irmağa paralel olan sokak alevler içindeydi. Ortalık gündüz gibi aydınlıktı. Sahneyi uzun uzun anlatmayacağım: Rusya'da bunu bilmeyen var mı? Komşu sokaklarda büyük bir kargaşa hüküm sürüyordu. Yaklaşan alevlerin tehdidi karşısında orada oturanlar eşyalarını taşıyordu. Ama evlerinden uzaklaşmayı göze alamayarak sokağa yerleşiyorlar, sandıklarının ve battaniyelerinin üzerinde pencerelerinin önünde bekliyorlardı. Erkeklerin zorlu bir görevi vardı. Yangının yaklaştığı tahta perdeleri ve kulübeleri acımadan yıkıyorlardı. Eşyalarını çevrelerine toplamış kadınlar yakınıp duruyordu. Ötekiler ise sessiz bir şekilde taşınıyordu. Kıvılcımlar ve kızgın parçalar uzaklara fırlıyor, insanlar bunları söndürmeye çalışıyordu. Şehrin her köşesinden gelmiş kişiler yangın yerinde birikmişti. Bazıları itfaiyecilere yardım ediyor, bir bölümü de seyrediyordu. Geceleyin, büyük bir ateş coşku verici bir etki uyandırır insanda. Donanma fişeklerinin etkisi böyle açıklanabilir. Ancak bunların düzenli ve çekici biçimleri, tehlikeden uzak olma duygusu, bir bardak şampanyanın uyandırdığı tatlı ve oyalayıcı etkiye benzer bir etki yaratır. Bir yangında durum başkadır: Burada korku ve tehlike duygusu ile ateşin uyandırdığı coşku bir araya gelip seyircinin (tabii ki kendi evi yanmakta olan birini değil) beyninde bir şok oluşturur. En uysal ve çekingen bir memurun bile ruhunun derinliklerinde yatan yakıp yıkma güdüsünü harekete geçirir. Ne olduğu belirsiz bu duygu insanı sarhoş eder. «Yangını belli bir zevk almadan seyretmenin mümkün olmasından kuşku duyarım.» Rastladığı bir yangını seyrettikten sonra evine dönen Stepan Trofimoviç'in,

o manzaranın kendisinde uyandırdığı duygular içinde söylediği sözlerdir bunlar. Kuşkusuz aynı yangın meraklısı, alevler içinde kalan bir çocuğu veya yaşlı bir kadını kurtarmak için kendini ateşe atabilir. Ama bu bambaşka bir şey.

Meraklı kalabalığını izleyerek, kimseye soru sormadan en tehlikeli bölgeye gelebildim. Julya Mihaylovna'nın isteği üzerine aramaya koyulduğum von Lembke oradaydı. Onu çok tuhaf bir durumda buldum. Bir tahta perdenin yıkıntısı üzerinde ayakta duruyordu. Otuz adım kadar solunda, hemen tamamen yanmış iki katlı bir evin iskeleti bulunuyordu. Pencerelerin yerinde büyük delikler vardı, çatı çökmüştü, sağdan soldan çıkan alevler zaman zaman kömürleşmiş direkleri yalıyordu. Avlunun gerisinde, itfaiyeciler iki katlı bir eklentiden çıkan alevlerle mücadele etmeye çalışıyordu. Sağ tarafta, birkaç defa alev alıp söndürülmüş büyük bir bina korunmaya çalışılıyordu. Lembke eklentiye doğru bağırıp el kol hareketleri yapıyor ve kimsenin uygulamadığı emirler yağdırıyordu. Kaderine bırakılmış gibiydi. Çevresindeki, içinde saygıdeğer kişiler, hatta katedralin başsahibi bile bulunan yoğun kalabalık hayret ve merak içinde onu dinliyor, ancak kimse bir şey söylemiyor ya da alıp götürmeye kalkmıyordu. Sararmış, gözleri kıvılcımlar saçan Lembke akla gelme ilk sözler söylüyordu. Üstelik şapkasını çoktan kaybettiğinden başı da çıplaktı.

«Kundakçıların işi bu! Nihilistlerin! Nerde yangın, orada nihilizm!» dediğini duydum hayretler içinde. Aslında artık hiç bir şeye şaşırmamak gerekiyordu. Ancak, her şeye hazır olunduğu bir sırada bile, katı gerçek insanı alt üst eden bir etki yapar.

«Ekselans, dedi koşarak gelen bir polis komiseri. Eve dönüp biraz dinlenmeniz gerekir... Hatta Ekselansları için burada kalmak tehlikeli olabilir.»

Daha sonradan öğrendiğim kadarıyla, bu memur Polis Şefi tarafından Andrey Antonoviç'e göz kulak olmakla görevlendiril-

mişti. Tehlike halinde zor da kullanarak, onu eve götürmeye çalışacaktı. Tabii bu onun gücünün ötesindeydi.

«Kurbanların gözyaşları kuruyabilir, ama şehir mahvolacak. Hep o dört alçak, o dörtbuçuk alçak! Alçak yakalansın! Tek suçlu o! Ötekilere iftira etti. Ailelerin şerefini lekeledi. Yangın çıkarmak için mürebbiyeleri kullandılar. Alçakça, iğrenç bir şey bu! Ay, ne yapıyor orada! diye bağırdı Vali birden yanan binanın çatısında alevler içinde bir itfaiyeci görerek. İndirin onu oradan! Düşecek! Ölecek! Söndürün onu! Ne yapıyor orada?

— Yangını söndürüyor, Ekselans.

— İmkansız! Yangın kafalarda, evlerde değil. Onu oradan alıp her şeyi bırakın! En iyisi her şeyi bırakmak. Kendi kendine biter! Ay, kim ağlıyor yine? Yaşlı bir kadın! Ağlıyor kadıncağız! Kadıncağızı unutmuşlar!»

Gerçekten de evin zemin katında, yanan evin sahibinin akrabası olan seksen yaşlarında bir kadın çığlıklar atıyordu. Ama unutulmuş değildi, o ana kadar yangının ulaşmadığı bir odadan yorganını almak üzere sonradan içeri girmişti. O girdikten sonra odayı alevler sarmıştı. Dumandan ve sıcaktan boğulan kadın hem bağırıyor, hem de titreyen elleriyle yorganını pencereden çıkarmak istiyordu. Lembke onun yardımına koştu. Pencereye koşup, yorganın ucundan tuttuğu ve bütün gücüyle dışarı çektiği görüldü. Ancak sanki mahsus yapılmış gibi, o anda çatıdan bir kalas koptu ve gelip Andrey Antonoviç'in ensesine çarptı. Kalas valimizi öldürmedi, ama en azından bizim şehrimizde meslek hayatına son verdi. O darbeyle yere devrilmiş ve kendinden geçmişti.

Sonunda şafak söktü, ama iç karartan, uğursuz bir gündü bu. Yangın geriledi ve rüzgar yavaşladı. Yağmur çiselemeye başladı. Ben mahallenin başka bir tarafına gitmiştim ve valinin başına kaza gelen yerden uzaktaydım. Orada tuhaf şeyler öğrendim: Sebze bahçelerinin arkasında, tarlaların ortasında, son evlerden en az elli adım ötede, yeni bir ahşap ev bulunuyordu. Yangının başlangıcında ilk alev alan ev, ötekilerden ayrılmış

olan bu binaydı. Bu ev tutuşsa, alevlerin mahallenin öteki binalarına sıçramasına imkan yoktu. Aynı şekilde, bütün mahalle yanabilir, fakat, rüzgar çok şiddetli olsa bile, yangın bu eve atlayamazdı. Nasıl tutuşmuştu bu ev? Bir dikkatsizlik sonucu mu? Ancak daha ilginci, yangın hemen başlangıçta söndürülebildiği için evde hiç beklenmedik bir olayla karşılaşılmasıydı. Biraz ötede oturan ve küçük bir satıcı olan evin sahibi, yangını görünce hemen koşmuş ve komşuların da yardımıyla duvarın dibine yığılmış alevler içindeki odunları dağıtmayı başarmıştı. Kiracıların, yani şehirde çok iyi tanınan bir yüzbaşı ile kızkardeşi ve yaşlı hizmetçilerinin o gece boğazlanmış olduğu görülmüştü. Bu üç kişinin öldürülmeden önce soyuldukları anlaşılıyordu. Polis Şefi, yorganı kurtarma harekatından az önce von Lembke'yi cinayet yerine gitmek üzere terketmişti. Cinayet haberi hemen yayılmış ve sabaha doğru içinde felaketzedelerin bulunduğu büyük bir kalabalık evin çevresindeki arsayı doldurmuştu. Ortalık öyle karışıktı ki, ilerlemek bile mümkün değildi. Bana, yüzbaşının, sızmış olduğu, divanın üzerine elbiseleriyle uzanmışken boğazının kesildiği anlatıldı. Hiç bir şey duymadığı ama bir öküzünki kadar kan aktığı söylendi. Kızkardeşi Marya Timopefeyevna ise, bıçakla delik deşik edilmiş olarak kapının eşiğinde bulunmuştu. Bundan da katille mücadele ettiği anlaşılıyordu. Herhalde gürültüye uyanmış olan hizmetçinin ise kafası kırılmıştı. Ev sahibinin anlattığına göre, bir önceki günün sabahı yüzbaşı sarhoş bir halde ona gitmiş ve zenginliğiyle övünerek iki yüz ruble kadar olduğu anlaşılan bir para destesi göstermişti. Lebiyatkin'in eski yeşil cüzdanı döşemenin üstünde içi boş olarak bulunmuştu. Ancak ne Marya Timopefeyevna'nın sandığına, ne ikonanın gümüş kaplamasına, ne de yüzbaşının elbiselerine dokunulmuştu. Kuşkusuz acelesi olan katil, ne aradığını biliyordu. Yüzbaşının parasını gözüne kestirmişti ve bu paranın da nerede bulunduğundan haberi vardı. Eğer ev sahibi zamanında yetişmiş olmasaydı, ateşe verilmiş odun yığını evi tutuşturacak ve gerçeği öğrenmek mümkün olmayacaktı.

Kalabalık içinde anlatılan buydu. Ayrıca evin Nikolay Vsevolodoviç Stavrogin tarafından tutulduğu ve ev sahibiyle bizzat kendisinin konuştuğu söyleniyordu. Adam aslında evi kiraya vermek istemiyor, orada bir lokanta işletmeye niyetleniyordu. Ancak Stavrogin çok üstelemiş ve kiranın tutarı üzerinde tartışmadan altı aylık da peşin vermişti.

«Bunun altında bir şey var» diyorlardı kalabalıkta. Fakat çoğunluk susuyordu. Yüzler asıktı, buna rağmen insanlar pek heyecanlanmış görünmüyordu. Yalnız durmadan Stavrogin'den söz ediliyordu. Öldürülen kadın onun karısıydı. Dün «dürüst olmayan bir yoldan» General Drozrov'un kızını evine götürmüştü ve Petersburg'a şikayet edilecekti. Karısının da onun, Drozrov'un kızıyla evlenebilmesi için öldürüldüğü ortadaydı. Skvoreçniki oradan iki buçuk verst kadar ötedeydi. Stavrogin' leri olan biten konusunda uyarmanın doğru olacağını düşünüyordum. Ancak halkın kışkırtıldığını söylemeyeceğim. Yine de, daha önce balodan tanıdığım, karanlık yüzlü birkaç kişiyi orada gördüğümü belirtmeliyim. Ama ince, uzun boylu, kıvırcık saçlı, koyu renk tenli bir genci özellikle hatırlıyorum. Sonradan öğrendiğime göre çilingirlik yapan biriydi bu. Sarhoş değildi, ama asık yüzlü ve sessiz kalabalığın tersine, kendinden geçmiş gibiydi. El kol hareketleriyle tutarsız bir şekilde konuşuyor ve halka sesleniyordu: «Bu ne demek, arkadaşlar? Böyle elimiz kolumuz bağlı mı kalacağız?...»

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR AŞK HİKAYESİNİN SONU

I

Skroveçniki'nin büyük salonundan (Varvara Petrovna'nın Stepan Trofimoviç'i son defa kabul ettiği salondu bu) yangının tamamı görülebiliyordu. Şafakta, sabahın altısına doğru, sağdaki son pencerenin önünde Liza yavaş yavaş solmakta olan kırmızılığı seyrediyordu. Bir gün önce, edebiyat matinesinde giydiği elbise vardı hâlâ üstünde: Açık yeşil, dantelli, çok şık, ama şimdi buruşuklar içinde olan bir elbise. Liza bunu aceleyle giymişti, hatta göğüs kısmı tamamen kapanmış bile değildi. Bunu farkedince genç kız kızardı, bir gün önce içeri girerken bir koltuğun üzerine fırlattığı şalı aldı ve boynuna sardı. Sık saçları dalgalar halinde sağ omuzuna dökülüyordu. Yüzü bitkin ve kaygılıydı, ama çatık kaşları altında gözleri parlıyordu. Pencereye yaklaştı ve ateşler içinde yanan alnını soğuk cama dayadı. Kapı açıldı, Nikolay Vsevolodoviç içeri girdi.

«Bir uşak atla haber almaya gitti, dedi. Birkaç dakika içinde her şeyi öğrenebiliriz. Uşaklardan öğrendiğime göre kenar mahallenin bir bölümü yanmış. Irmak boyunca, köprünün sağında kalan bölüm. Yangın on bir buçukta başlamış, şimdi sönmek üzereymiş.»

Pencereye kadar gitmedi. Liza'nın arkasında durdu, genç kız da dönmedi.

«Takvime göre ortalığın bir saat önce aydınlanmış olması gerekirdi, ama her yer gece gibi, dedi öfkeyle.

— Bütün takvimler yalan söyler, dedi Nikolay Vsevolodoviç gülümseyerek. Ama hemen ardından böyle bir bayağılığı ağzından kaçırmış olmaktan utanarak ekledi: «Takvime göre yaşamak ne kadar sıkıcı, Liza!»

Yeni bir yavanlık yapmış olmasına öfkelendi ve sustu. Liza acıyla güldü.

«Üzüntülüsünüz, ne söyleyeceğinizi bilmiyorsunuz. Ama sakin olun. Üstüne bastınız: ben hep takvime göre yaşarım. Her adımım takvime göre ayarlanmıştır. Şaşırdınız mı?»

Birden döndü ve bir koltuğa oturdu.

«Siz de oturun lütfen. Beraberliğimizin bitmesine az kaldı, söylemek istediğim her şeyi söylemek istiyorum... Siz de neden bana söylemek istediğiniz her şeyi söylemiyorsunuz?»

Nikolay Vsevolodoviç onun yanma oturdu ve yavaşça, nerdeyse çekinerek elini tuttu.

«Ne demek bu, Liza? Nereden çıktı? «Beraberliğimizin bitmesine az kaldı» ne demek. Yarım saat içinde, uyandığından bu yana, bu ikinci esrarlı sözünüz.

— Bakıyorum, esrarlı cümlelerimi saymaya başladınız, dedi hafifçe gülerek. Ama dün, eve girerken, evinize bir ölüyü kabul ettiğinizi söylediğimi hatırlıyor musunuz? Bunu unutmayı, unutmayı ya da üzerinde durmamayı tercih ettiniz.

— Hatırlamıyorum bu sözü, Liza. Neden bir «ölü»? Yaşamak gerek...

— İşte sustunuz. Bugün hiç konuşkan değilsiniz. Dünyayı yeterince gördüm, bu bana yeter. Kristofor İvanoviç'i hatırlıyor musunuz?

— Hayır, diye cevapladı, yüzü karardı.

«Lozan'daki Kristofor İvanoviç. Sizi çok sıkıyordu. Girerken «Bir dakika için uğradım» derdi, sonra bütün gün kalırdı. Ben Kristofor İvanoviç'e benzemek ve bütün bir gün kalmak istemiyorum.»

Nikolay Vsevolodoviç'in yüzünden acılı bir ifade geçti.

«Liza, bu alaylı dil beni üzüyor. Bu acı gülüş size bile zor

geliyor. Neye? Niçin?» Gözleri parıldadı. «Liza sana yemin ederim: Seni şu anda dün buraya girdiğin andakinden de çok seviyorum.

— Ne tuhaf itiraf! Dünle bugün arasındaki bu karşılaştırma neye, neye ölçmek istiyorsunuz?

— Beni bırakmayacaksın! diye devam etti umutsuzluk içinde. Birlikte gideceğiz, hemen bugün! Öyle değil mi?

— Ay! Canımı acıtıyorsunuz! Elimi bu kadar sıkmayın! Bugün, birlikte gitmek. Ama nereye?... Bir kere daha «canlanmak» mı? Hayır, bu kadar tecrübe yeter! Zaten yapamam bunu. Bütün bunlar benim çok ötemde şeyler. Gidecek olsak, Moskova'ya, evimize konuk kabul etmek ve başkalarını ziyaret etmek için Moskova'ya giderdik. İdealim bu benim. Siz de biliyorsunuz; daha İsviçre'deyken bile sizden ne olduğumu saklamadım ben. Moskova'ya gidip, şunu bunu ziyaret edemeyeceğimize göre, siz evlisiniz çünkü, bunlardan söz etmek yersiz.

— Peki Liza, o zaman, dün ne oldu?

— Olan oldu.

— İmkânsız bu! Acımasızlık!

— Acımasızlık olsun! Dayanın.

— Dünkü kaprisinizin acısını benden çıkarıyorsunuz, diye mırıldandı acı acı gülümseyerek. Liza kızardı.

«Ne kadar bayağı bir düşünce!»

— Öyleyse bana neden «o kadar mutluluk» verdiniz? Bunu öğrenmeye hakkım var mı?

— Hayır, bu hakkınızdan vazgeçin. Varsayımınızın bayağılığına budalalığı da eklemeyin. Bugün şansınız yok. Yoksa insanlardan, o «mutluluk» yüzünden suçlanmaktan mı korkuyorsunuz? Eğer öyleyse, Tanrı aşkına, rahat olun! Sizin hiç bir suçunuz yok, hiç kimseye de hesap vermek zorunda değilsiniz. Dün kapınızı açtığım zaman içeri kimin gireceğini bile bilmiyordunuz. Söylediğiniz gibi bu benim bir kaprisimdi, başka bir şey değil. Herkesin yüzüne cesaretle bakabilirsiniz.

— Sözlerin, gülüşlerin, bir saattir beni korkudan öldürü-

yor. Şimdi nefretle sözünü ettiğin o «mutluluk» benim her şeyim. Şimdi seni nasıl bırakabilirim? Yemin ederim dün seni bugünkünden daha az seviyordum. Şimdi neden her şeyi elimden alıyorsun? Bu yeni umudun bana nelere mal olduğunu biliyor musun? Bunu bir hayatla ödedim...

— Kendinizinkiyle mi, yoksa başkasının hayatıyla mı?

— Stavrogin birden ayağa kalktı.

— Ne demek bu? dedi dikkatle ona bakarak.

— Kendi hayatınızla mı, benim hayatımla mı demek istedim yalnızca. Artık hiç bir şey anlamaz oldunuz galiba, diye haykırdı Liza. Neden öyle birden ayağa kalktınız? Neden bana öyle bakıyorsunuz? Epeydir korktuğunuzu ferkettim. Özellikle şimdi... tam şu anda... Tanrım, ne kadar sarardınız!

— Senin bildiğin bir şey varsa bile, ben birşey bilmiyorum, Liza... Yemin ederim. Ödedim derken *bundan* söz etmiyordum...

— Sizi hiç anlamıyorum, diye mırıldandı çekinerek.

Sonunda Stavrogin'in yüzünde düşünceli bir gülümseme belirdi. Yerine oturdu, dirseklerini dizlerine dayadı, yüzünü elleriyle kapadı.

«Kötü bir rüya... Bir kâbus... İki ayrı şeyden söz ediyormuşuz.

— Sizin neden söz ettiğinizi bilmiyorum... Bugün sizi bırakacağımı dün tahmin etmiş olmamanız mümkün mü? Biliyor muydunuz, bilmiyor muydunuz? Yalan söylemeyin, biliyor muydunuz?

— Biliyordum, diye mırıldandı.

— Öyleyse, daha ne istiyorsunuz? Bunu biliyordunuz, ona rağmen o «anı» kabul ettiniz. Öyleyse bu hesaplaşma niye?

— Bana bütün gerçeği söyle, diye bağırdı Stavrogin acı içinde, dün bu kapıyı açtığın zaman bunu bir günlüğüne yaptığını biliyor muydun?

Kız ona nefret dolu gözlerle baktı.

«En ciddi insan bile, en gülünç soruları sorabiliyor. Kay-

gılanacak ne var? Gururunuz mu inciniyor? Sizin kadını değil, kadının sizi terketmesine mi dayanamıyorsunuz? Şunu bilin Nikolay Vsevolodoviç, buraya geldiğimden beri bana çok cömertçe davranıyorsunuz, benim dayanamadığım da bu işte.»

Stavrogin ayağa kalktı ve odanın içinde birkaç adım yürüdü.

«Tamam... böyle bitmesi gerektiğini kabul ediyorum... Fakat bütün bunlar nasıl olup bitti?»

— Ne kadar tuhaf bir merak! Üstelik, bu sonucu beklediğinizi kendiniz de biliyorsunuz. Hem de herkesten daha iyi anlıyorsunuz. Ben bir kızım, yüreğim operada eğitildi benim. Her şey böyle başladı işte, her şeyin açıklaması bu.

— Hayır.

— Bunda gururunuzu incitecek hiç bir şey yok, gerçek bu. Her şey, dayanamadığım, feda edemediğim çok güzel bir anla başladı. Önceki gün herkesin ortasında size hakaret ettiğim zaman bana gerçek bir centilmen gibi cevap verdiniz. O zaman benden evli olduğunuz için kaçtığınızı anladım. Benden nefret ettiğiniz için değil. Yüksek tabakadan bir genç kız olarak en korktuğum şey buydu. Benden kaçınarak, benim gibi bir çılgını koruduğunuzu anladım. Fedakârlığınızı değerlendirdiğimi görüyorsunuz! İşte o sırada Piyotr Stepanoviç koşup geldi, bana her şeyi anlattı. Bana, bizim önünde bir hiç kaldığımız, büyük bir fikre tutkun olduğunuzu anlattı. Evet o da, ben de bir hiçtik. Ama ben yine de bir engeldim yolunuzda. Öte yandan, o da bizim peşimizi bırakmak istemiyor ve üçümüzün birlikte olmasını düşlüyordu. Bana kürekleri akçaağaçtan yapılmış bir tekneden, buna benzer fantastik şeylerden söz etti. Bir Rus şarkısı okudu. Ben de onu kutladım, kendisinin bir şair olduğunu söyledim, o da bunlara inandı. Kararlarımın bir saman alevine benzediğini çoktan beri bildiğim için, hemen harekete geçmeye karar verdim. İşte hepsi bu. Artık yeter, benden daha fazla açıklama istemeyin. Tartışma çıkabilir. Hiç bir şeyden korkmayın, her şeyi üstüme alıyorum. Kaprisli kötü bir kızım, hayali bir

gemiye kendimi kaptırdım... Ama beni deliler gibi sevdiğinizi sanıyordum. Bu budala kızı küçük görmeyin, gözümden damlayan şu gözyaşıyla alay etmeyin. Kendi alınyazım karşısında duygulanıp, gözyaşı dökmeye bayılırım ben. Ama yeter, yeter artık! Elimden hiç bir şey gelmez, sizinkinden de. Sizin gururunuz da incindi, benimki de. Bunu böyle kabul edelim, hiç olmazsa gururumuz rahat eder.

— Bir rüya, çılgınca bir rüya! diye haykırdı Nikolay Vsevolodoviç ellerini ovuşturarak. Geniş adımlar atarak oda içinde gidip geliyordu. «Zavallı Liza, ne yaptın sen?

— Parmaklarımı yaktım o kadar. Umarım siz de ağlamaya başlamazsınız. Bir erkek gibi davranın, daha az duygulu olun.

— Neden geldin?

— Böyle sorular sormakla ne kadar gülünç bir duruma düştüğünüzü farketmiyor musunuz?

— Kendini neden, bu kadar budalaca, bu kadar gülünç bir şekilde mahvettin. Şimdi ne yapılabilir?

— Bunu söyleyen Stavrogin, size aşık olan bir kadının dediği gibi «kan emici Stavrogin». Dinleyin beni, size önceden de söyledim. Bütün hayatımı bir saat için feda ettim ve şimdi rahatım. Siz de aynısını yapın... Üstelik sizin için her şey farklı: Sizin daha ne «saatleriniz», daha ne «anlarınız» olur.

— Senin ne kadar olursa o kadar! Söz veriyorum. Senden bir saat bile fazla mutluluğum olmayacak.

Gezinip duruyordu odanın içinde. Liza'nın ona yönelttiği hızlı ve keskin bakışı farketmedi. Bu gözlerde hemen ardından sönen bir umut ışığı parlamıştı.

— Şu andaki *imkansız* içtenliğimin bedelini bilseydin, sana bunu açıklayabilseydim Liza...

— Bana açıklamak istediğiniz bir şeyler daha mı var? Tanrı beni sizin açıklamalarınızdan korusun, diye korku içinde sözlerini kesti Liza.

Stavrogin durdu ve kaygı içinde bekledi.

— Daha İsviçre'deyken, vicdanınızda korkunç, kirli, kanlı

bir yük taşıdığınız fikri yer etmişti içimde. Sizi gülünçleştiren bir yüktü bu aynı zamanda. Doğruysa tahmin ettiğim, şu açıklamayı yapmaktan vazgeçin. Size güler, bütün hayatınızla alay ederim... Ay, ay! Yine sarardığınızı görüyorum. Başka hiç bir şey söylemeyeceğim, gidiyorum, diye haykırdı, nefret ve iğrenme dolu bir hareket yaparak.

— Acı çektir bana, suçla, öfkeni benden çıkar! dedi Stavrogin çaresizlik içinde. Hakkın var. Seni sevmediğimi biliyordum ve seni mahvettim. Evet o «andan yararlandım», bir umudum vardı, uzun zamandır son bir umudum vardı... Kendi isteğinle, aniden çıkıp gelince, gözlerimi kamaştıran ışığa dayanamadım. Birden sandım ki... Hâlâ da sanıyorum belki...

— Bu soylu içtenliğinize ben de içtenlikle cevap vermek istiyorum. Ben size acıyan bir hastabakıcı olmak istemiyorum. Eğer bugün ölmezsem, ölemezsem belki bir gün hastabakıcı olabilirim. Topal ya da çolak birinden daha çok bakıma ihtiyacınız olsa bile, bakacağım siz olmayacaksınız. Beni hep, insan boyunda, korkunç bir örümceğin yaşadığı bir yere götüreceğinizi düşündüm. Bütün hayatımızı orada, korkudan titreyerek geçireceğiz gibi geliyordu. Aşkımız bundan ibaret kalacaktı. Daşa'ya gidin. O nereye gitseniz arkanızdan gelir.

— Onu unutamıyorsunuz, şu anda bile!

— Zavallı küçük köpek! Selam söyleyin benden. Daha İsviçre'deyken onu yaşlılığınız için ayırdığınızı biliyor mu? Ne uzakgörüşlülük? O da kim?

Salonun dibindeki kapı aralanmış bir kafa görünüp kaybolmuştu.

— Sen misin, Aleksey Egoriç? diye sordu Stavrogin.

— Hayır benim, Piyotr Stepanoviç'in kafası göründü tekrar kapı aralığından. Günaydın Lizaveta Nikolayevna. İkinizi de bu salonda bulacağımı biliyordum. Şöyle bir uğradım Nikolay Vsevolodoviç. Size söylemem gereken bir iki şey var... Çok acil, birkaç kelime yalnızca!

Stavrogin kapıya yöneldi, ama iki adım atmadan geri dönüp Liza'nın yanına geldi.

«Bir şey işitirsen eğer, bil ki suçlu benim.»

Liza ürperdi ve korku içinde ona baktı. Stavrogin dışarı çıktı.

II

Burası oval biçimli büyük bir holdü. Piyotr Stepanoviç girdiğinde orada bulunan Aleksey Egoriç'e dışarı çıkmasını söylemişti. Nikolay Vsevolodoviç salonun kapısını kapadı ve bekledi. Piyotr Stepanoviç bakışlarıyla onu inceliyordu.

— Ne var?

— Eğer haber aldınızsa, diye söze başladı Piyotr Stepanoviç (Bakışları Stavrogin'in yüreğine ulaşmak ister gibiydi) aramızdan hiç birinin, özellikle de sizin, hiç bir şeyden sorumlu olmadığını belirtmeliyim. Bir rastlantı... Olayların çakışması yalnızca... Hukuki olarak size hiç bir zararı olamaz. Size haber vermek için koşup geldim...

— Yandılar mı? Öldürüldüler değil mi?

— Evet, öldürülmüşler, ama yanmamışlar. En kötüsü de bu. Ama size şeref sözü veriyorum, kuşkulansanız bile bunda benim hiç bir rolüm yok. Benden kuşkulanmanız mümkün. Bütün gerçeği bilmek istiyor musunuz? Bir ara gerçekten düşündüm. Bu fikri bana siz vermiştiniz, ciddi bir niyetle değil, herhalde şaka olsun diye... (bana ciddi olarak böyle bir yol göstermiş olamazsınız). Ama karar veremiyordum. Böyle bir şeye de karar veremezdim, hiç bir şey pahasına, yüz ruble verilse bile... Üstelik bunun hiç bir yararı yoktu, benim için tabii. (Konuşması gittikçe hızlanıyordu). Ama tuhaf bir rastlantı işte! Kendi paramdan (duyuyor musunuz, kendi paramdan, sizin bir rubleniz bile yok içinde, siz de biliyorsunuz bunu) şu Lebiyatkin budalasına iki yüz otuz ruble verdim. Önceki akşam, duyuyorsunuz ya, dün akşam, edebiyat toplantısından sonra değil, ön-

ceki akşam. Burası önemli çünkü önceki gün Lizaveta Nikolayevna'nın size gelip gelmeyeceğinden emin değildim henüz. Bu parayı kendi cebimden Lebiyadkin'e verdim. Çünkü bir önceki gün, sırrınızı açıklayarak, bana oyun oynadınız. Bunun nedenlerine girmek istemiyorum... sizin bileceğiniz iş... bir centilmen gibi davrandınız. Ama benim için bunun büyük bir darbe olduğunu itiraf etmeliyim. Sanki kafama sopa yemiş gibi oldum. Fakat bütün bu acıklı olaylardan bıktığım, üstelik planlarım da aksadığı için, her ne pahasına olursa olsun, size haber vermeden Lebiyadkin'i Petersburg'a göndermeye karar verdim. Bunu kendisi de istiyordu. Bir tek hata yaptım, parayı sizin adınıza verdim. Bir hata mı bu sizce? Belki de değildir. Ama dinleyin, her şeyin nasıl olup biittğini dinleyin...» Piyotr Stepanoviç Stavrogin'e yaklaştı ve konuşmasının heyecanı içinde redingotunun yakasından tuttu (belki de bilhassa yapmıştır). Nikolay Vsevolodoviç koluna sert bir şekilde vurdu.

«Neyiniz var sizin?... Dikkat etsenize... Az daha kolumu kıracaktınız... En önemlisi, her şeyin olup bitiş şekli, diye hızla sözlerine devam etti, Stavrogin'in darbesine hiç aldırmadan. Parayı ona önceki akşam verdim. Ertesi gün şafakla birlikte, kızkardeşini de alarak yola çıkması konusunda anlaştık. Liputin alçağını da onu tirene bindirmekle görevlendirdim. Ama Liputin dinleyicilere bir numara yapmaya kararlıydı. Belki duymuşsunuzdur olanları. Dinleyin! Birlikte içip bir şiir yazıyorlar o şiirin en azından yarısı Liputin'den çıkma. Bana Lebiyadkin'i gara götürdüğünü söylemekle birlikte, ona bir frak giydiriyor ve bilmem nereye saklıyor. Sonra da zamanı gelince sahneye çıkarıyor. Ama öteki hemen sarhoş oluyor. Onun yerine Liputin okuyor şiiri, rezalet kopuyor. Yüzbaşıyı sızmış bir şekilde evine götürüyorlar. Liputin cebindeki yüz rublesini alıp biraz bozuk para bırakıyor. Ancak, daha o sabah Lebiyadkin sağda solda, görmesi gerekmeyen kişilere parayı göstermiş. Fedka da bu fırsatı beklediği için —zaten Kirilov'un evinde de bazı sözler duymuştu, o imanızı hatırlıyor musunuz?— hemen yarar-

lanmaya karar vermiş. İşte gerçek bu. Fedka'nın parayı bulamamış olmasından memnunum. Bir bin ruble bulacağını umuyordu herhalde. Bu yüzden de acele ediyordu, ama yangın onu da korkutmuş olmalı. İnanır mısınız, bu yangın bir balyoz darbesi oldu benim için. Olamaz. Bu kadar disiplinsizlik olamaz! Sizden beklediğim o kadar çok şey var ki, hiç bir şey saklamıyorum. Doğruyu söylemek gerekirse, bu yangın fikri çoktandır aklıma takılmıştı. Geleneklerimize uygun, halkımızın sevdiği bir eylem biçimi bu. Ama bunu en kritik ana, hepimizin ayaklanacağı o olağanüstü ana saklıyordum. Ama benim emrim olmadan, kendi başlarına hareket etmeye cesaret etmişler. Hem de en sessiz durulması gereken anda. Tam bir disiplinsizlik. Daha bir şey bilmiyorum... Şpigulin'in iki işçisinden söz ediliyor. Ama *bizimkilerden* biri bu yangında rol oynamışsa, bu işe uzaktan yakından karışmışsa, vay halinel İpleri biraz gevşetince neler oluyor görüyorsunuz. Yok canım, bu beşlik «grup» larla, bu demokratik sürüyle hiç bir şey yapılmaz. Dengeli, sağlam bir temele dayanan tek, üstün, zorba bir irade gerekli... O zaman o gruplar gelip ayaklarımızı yalarlar. Gerektiğinde kullanırız. Her neyse, şimdiden, Stavrogin karısını öldürmek istediği için şehrin yakıldığı söylentisi yayılsa bile...

— Demek, yayılmaya başladı bile?

— Doğruyu söylemek gerekirse hayır. Böyle bir şey duymadığımı itiraf etmeliyim. Ama halktan başka ne beklenir? Hele felakete uğramış kişilerden: *Vox populi, vox dei!* En budalaca söylentileri bile yaymak hiç zor değil. Fakat korkulacak bir şey yok. Hukuki olarak hiç bir suçunuz yok, vicdani olarak da öyle. Bu cinayeti siz istemediniz. Öyle değil mi? Size karşı hiç bir kanıt yok. Yalnızca bir rastlantı. Yalnız Fedka belki Kirilov'un evinde söylediğiniz ihtiyatsız sözleri hatırlayabilir (Neden söylediniz bunları?). Hiç bir şey kanıtlamaz bu, Fedka'yı sustururuz. Hemen bugün, bunu ben üstlerimin.

— Alevler cesetlere ulaşamamış öyle mi?

— Öyle. O alçak hiç bir işi doğru dürüst yapamamış. Beni

sevindiren sizin o kadar sakin olmanız. Çünkü tamamen masum olsanız bile, hatta vicdani olarak bile bir sorumluluğunuz yok... yine de... Ayrıca işinize geldiğini de itiraf edin. İşte artık dulsunuz ve sevimli, son derece zengin, genç bir kızla evlenmenize hiç bir engel yok. Üstelik kız da elinizin altında. Basit, beklenmedik rastlantıların bir sonucu bu, ne dersiniz?

— Sizin gibi bir budala beni tehdit mi ediyor?

— Evet, gerçekten bir budalayım. Kullandığınız dile bakın. Memnun olmanız gerekirken... Ben de haber vermek için özel olarak koşup geldim. Neyle tehdit edebilirim sizi? Tehditle sizden bir şey elde etmek istemiyorum. Benim istediğim sizin kendi isteğinizle bir şey yapmanız. Siz ışıksınız, güneşsiniz. Sizden korkan benim. Ben Mavriki Nikolayeviç değilim... Bu arada şunu da söyleyeyim, geçerken sizin bahçenin ucunda Mavriki Nikolayeviç'i gördüm. Orada çitin dibinde, yağmurun altında paltosuyla duruyor. Bütün geceyi orada geçirmiş herhalde. Deliliğin sınırı yok.

— Mavriki Nikolayeviç mi? Doğru mu bu?

— Gerçeğin ta kendisi. Çitin dibinde oturmuş... Yanılmıyorsam buradan üç yüz adım ilerde. Olabileceği kadar hızla geçtim önünden ama beni gördü. Haberiniz yok muydu? O zaman sizi bundan haberdar etmiş olmaktan memnunum. Bu tür insanlar, hele bir de tabancaları varsa, tehlikeli olabilirler. Buna bir de geceyi, yağmuru, böyle durumlarda beklenmesi gereken sinirliliği eklerseniz... Gerçekten onun durumunu düşünün bir, ha! ha! Ne dersiniz, neden bekliyor orada?

— Lizaveta Nikolayevna'yı beklediği apaçık.

— Tastamam! Ama Lizaveta Nikolayevna neden gitsin ona? Üstelik böyle bir yağmurda... Ne salak adam!

— Liza gidecek.

— Oo... Haberlere bakın! Demek ki... Bir dakika, durum şimdi tamamen değişti. Mavriki Nikolayeviç'e ne ihtiyacı var? Siz dulsunuz artık, hemen yarın evlenebilirsiniz onunla.

Hiç bir şeyden haberi yok. Bana bırakın, her şeyi ayarlarım. Nerede şimdi? İyi haberi ona da vermek gerekiyor.

— İyi haberi mi?

— Tabii! Haydi!

— Bu cesetlerin onu kuşkulandıracaklarını düşünmüyor musunuz? diye sordu Stavrogin karşısındakine anlamlı bir bakış yönelterek.

— Tabii ki hayır dedi, diye cevapladı Piyotr Stepanoviç aptal numarası yaparak. Çünkü hukuki açıdan... Bir şeyden kuşkulanmış bile olsa... Kadınlarla bütün bu hikayeleri yola sokmak mümkün. Siz kadınları tanımıyorsunuz henüz... Üstelik sizinle evlenmesi onun çıkarına. Ne olursa olsun başını belaya soktu. Üstelik ona o gemiden söz ettim, bu tür hikayelerin onu etkilediğini farkettim. Hiç bir şeyden korkusu olmayan bir kız o... Hiç korkmayın, o cesetleri öyle bir atlayacaktır ki siz de şaşacaksınız. Ayrıca sizin hiç bir suçunuz yok, tamamen masumsunuz, öyle değil mi? Ama o cesetleri unutmayacaktır, iki yıl evli kaldıktan sonra hatırlatacaktır size. Evlenen her kadın, ne olur ne olmaz diye, kocasının bir hatasını böyle yedeğe atar. Ama bir yıl sonra ne olacağını kim bilir?

— Eğer arabayla geldinizse, onu hemen Mavriki Nikolayeviç'in yanına götürün. Az önce benden nefret ettiğini ve beni terkedeceğini söyledi. Bu durumda benim arabamı kabul etmez.

— Nasıl? Gitmek mi istiyor? Niçin? diye sordu Piyotr Stepanoviç aptal aptal bakarak.

— Dün gece, bazı belirtilerden, onu sevmediğimi anlamış olmalı... Bunu çoktan biliyordu zaten.

— Onu gerçekten sevmiyor musunuz? diye sordu Piyotr Stepanoviç şaşırmış gibi yaparak. Öyleyse, dün ona kendisini sevmediğinizi açıkça söylemek varken, neden alıkoydunuz onu? Hiç dürüst bir davranış değil bu. Beni ne kadar zor durumda bırakıyorsunuz.

Stavrogin kahkahalarla güldü.

«Maymunuma gülüyorum», diye açıkladı sonra da.

— Aptal numarası yaptığımı anladınız, farkındayım, dedi Piyotr Stepanoviç neşeyle gülerek. Sizi eğlendirmek istiyordum. Daha girerken yüzünüzden bir «felaket» olduğunu anlamıştım. Tam bir başarısızlık mı yoksa? İddiaya girerim, bütün geceyi yan yana oturarak geçirdiniz. İki ayrı sandalyede yüce şeylerden konuşarak değerli bir zamanı harcadınız, diye haykırdı neşeyle. Bağışlayın beni, bütün bunlardan bana ne sonunda? Daha dün bunun bir saçmalıkla sonuçlanacağını biliyordum. Onu size sırf sizi eğlendirmek ve benimle olduğunuz sürece sıkılmayacağınızı kanıtlamak için getirdim. Benimle olduğunuz sürece sıkılmayacağınızı göstermek istedim. Size bu türden çok hizmette bulunacağım. Genel olarak insanları memnun etmekten hoşlanıyorum. Şimdi, artık ondan bıktınızsa —bunu da bekliyordum, buraya gelirken bunu düşünüyordum— o zaman...

— Demek onu sırf beni eğlendirmek için getirdiniz.

— Tabii.

— Karımı öldürmeye razı etmek için değil demek ki.

— Tanrım, öldürdünüz mü onu yani?

— Siz öldürdünüz, aynı şey...

— Ben mi? Bu işte rolüm olmadığını size söyledim. Beni kaygılandırmaya başlıyorsunuz.

— Devam edin. Dediniz ki: «Eğer bıktınızsa ondan, ben...

— O zaman her şeyi üstleniyorum. Onu kolaylıkla Mavriki Nikolayeviç'le evlendirebilirim. Bu arada şunu söyleyeyim, onu bahçenin dibinde bekleten ben değilim. Bir de bunu geçirmeyin aklınızdan. Ondan korkuyorum, emin olun. Az önce arabadan söz ediyordunuz. Önünden son hızla geçtim, çünkü tabancası varsa... Neyse, benimki de yanımda. İşte (cebinden bir tabanca çıkardı, Stavrogin'e gösterdi ve yine yerine koydu) ne olur ne olmaz diye edindim bir tane... Her şeyi yoluna korum sizin için. Şimdi kalbi Mavriki için atıyordur... atması gerekir yani. Biliyor musunuz ona biraz acıyorum, gerçekten. Onu Mavriki'ye götürür götürmez sizi düşünmeye başlayacaktır yeniden. Ona sizi övecek ve kötü sözler söyleyecek. Kadın kalbi böyledir işte.

Bakın, yine gülüyorsunuz. Sizi böyle neşeli görmek beni çok memnun ediyor. Öyleyse başlayalım. Mavriki'den girerim... Ötekilere gelince. Öldürülenlere... belki şimdi onlardan hiç söz etmemek daha iyi. Nasıl olsa bir gün öğrenecek?

— Neyi öğreneceğim? Öldürülen kim? Mavriki Nikolayeviç hakkında ne dediniz? diye haykırarak kapıyı açtı Liza.

— Kapıyı dinliyordunuz demek!

— Mavriki Nikolayeviç hakkında ne dediniz? Öldürüldü mü?

— Duymadınız öyleyse. Sakin olun, Mavriki Nikolayeviç hayatta ve sağlığı yerinde. Bundan emin olabilirsiniz, burada bahçede, yolun kenarında... Sanırım bütün gece orada beklemiş paltosuyla. Islanmış olmalı... Benim geldiğimi gördü.

— Doğru değil. Öldürülenlerden söz ettiniz... Kim öldürüldü? diye üsteliyordu Liza acı veren bir kuşkuyla.

— Öldürülenler, benim karım, kardeşi Lebiyadkin ve hizmetçileri, dedi Stavrogin kararlı bir sesle.

Liza ürperdi ve sapsarı kesildi.

— Garip, korkunç bir rastlantı. Lizaveta Nikolayevna, aptalca bir cinayet, diye söze karıştı Piyotr Stepanoviç. Yangından yararlanıp onları soymuşlar ve öldürmüşler. Yapan da kaçak Fedka. O aptal Lebiyadkin her yerde cebinin para dolu olduğunu söyleyip övünüyormuş. Bu yüzden koşup geldim buraya. Tam bir darbe oldu benim için. Haberi verdiğim zaman Stavrogin az daha yıkılacaktı. Biz de size haber vermeli mi vermemeli diye düşünüyorduk.

— Nikolay Vsevolodoviç, doğruyu mu söylüyor? diye sordu Liza kelimeleri güçlükle telaffuz ederek.

— Hayır doğruyu söylemiyor.

— Ne? diye haykırdı Piyotr Stepanoviç. Bu da nerden çıktı?

— Tanrım! Delireceğim! diye çığlık attı Liza.

— Bu adam aklını kaybetti! diye bütün gücüyle bağırıyordu Piyotr Stepanoviç. Ne de olsa öldürülen onun karısı. Bakın

sapsarı oldu... Bütün geceyi sizin yanınızda geçirdi, sizin yanınızdan ayrılmadı. Ondan kuşkulanılamaz.

— Nikolay Vsevolodoviç, kendinizi Tanrı'nm önünde farzedin ve bana cevap verin. Suçlu musunuz değil misiniz? Size yemin ederim, sözünüze güveneceğim ve dünyanın ucuna kadar peşinizden geleceğim! Evet, bir köpek gibi sizin peşinizden geleceğim!...

— Onu bu kadar üzmek için ne sebep var? diye bağırdı Piyotr Stepanoviç, Stavrogin'e. Lizaveta Nikolayevna, size yesuçsuz. Tam tersine bu haberle ölen o. Görüyorsunuz ne söylemin ederim, eğer yalan söylüyorsam beni havanda dövün: O diğini bilmiyor. Hiç bir suçu yok. Düşünmedi bile bunu... Bu işi yapanlar haydutlar. Bir hafta içinde bulunur hepsi ve sopadan geçer. Bu işi yapan kaçak Fedka ve Şpigulin'in işçileri, bütün şehir bundan söz ediyor... Ben de bu yüzden...

— Doğru mu? Doğru mu bu? diye üsteledi Liza, titreyerek kesin cevabı bekliyordu.

— Ben öldürmedim. Bu cinayete de karşıydım. Ama öldürüleceklerini biliyordum ve katillere engel olmadım. Bırakın beni Liza, dedi Stavrogin ve salona girdi.

Liza elleriyle yüzünü kapadı ve evden çıktı. Piyotr Stepanoviç arkasından koşmak istedi, ama sonra vazgeçti ve salona girdi.

«Demek öyle! Hiç bir şeyden korkunuz yok!» diye kekeledi. Öfkeden kudurmuş gibiydi, ağzından köpükler saçılıyordu.

— Aklınızı mı kaçırdınız? Bu noktaya geldiniz demek ki! Herkesi ele verecek, sonra da bir manastıra kapanacaksınız. Ya da cehennemin dibine gideceksiniz! Benden korkmuyorsunuz, ama sizi öldüreceğim!

— Efendim? Gürültü eden siz misiniz? diye mırıldandı Stavrogin sanki Piyotr Stepanoviç'in varlığını yeni farketmiş gibi. Birden kendine gelir gibi oldu: «Arkasından koşun, arabayı alın. Onu yalnız bırakmayın! Koşun! Onu evine götürün,

kimse duymasın! Sakın oraya... cesetleri görmeye gitmesin! Zorla arabaya bindirin... Aleksey Egoriç! Aleksey Egoriç!

— Durun! Bağırmayın! Mavriki'nin kollarına atılmıştır bile... Mavriki sizin arabanıza binmez... Durun... Şimdi mesele araba değil!

Yeniden tabancasını çıkardı. Stavrogin ciddi bir tavırla ona baktı.

— Haydi, öldürün beni, dedi sakin bir sesle, boyun eğmiş gibi.

— İnsan kendi oyununa düşer mi böyle? diye haykırdı Piyotr Stepanoviç öfkeden titreyerek. Sizi öldürmem gerekirdi. Yüzünüze tükürmeliydi!... Hayır, «gemi» filan değilsiniz siz. Olsa olsa odun olarak kullanılabilecek gibi delik bir sandalsınız siz, o kadar!... Haydi, hiç olmazsa öfkelenin, belki sizi uyandırır bu. Sizin için artık hiç bir şeyin önemi olmamalı. Beyninize kurşun sıkılmasını kendiniz istediğinize göre...

Stavrogin'in yüzünde tuhaf bir gülümseme belirdi.

— Eğer soytarının teki olmasaydınız belki de size evet derdim. Biraz daha akıllı olsaydınız eğer.

— Ben bir soytarıyım, ama sizin, benim en önemli bölümümün bir soytarı olmasını istemiyorum. Beni anlıyor musunuz?

Stavrogin anlıyordu. Piyotr Stepanoviç'i anlayabilecek tek oydu belki de. Stavrogin, Piyotr Stepanoviç'in coşkuya kapılabileceğini söylediği zaman Şatov ne kadar şaşırmıştı!

— Cehennemin dibine! Yarına kadar bir karara varırım belki. Yarın gelin.

— Yarın, kesin mi?

— Ne bileyim!... Defolun, defolun!

Salondan çıktı.

«Böylesi belki de daha iyi... Kimbilir?» diye kendi kendine homurdandı Piyotr Stepanoviç. Tabancayı cebine koydu.

III

Koşup henüz pek uzağa gitmemiş olan Lizaveta Nikolayevna'nın arkasından yetişti. Durdurmaya çalışıp, başaramayınca Aleksey Egoriç saygılı bir şekilde, fraklı, başı açık olarak, onu bir adım arkasından takip ediyordu. Çok korkmuş, nerdeyse ağlamak üzere olan yaşlı uşak arabayı beklemesi için genç kadına yalvarıyordu.

«Eve dön, efendin çay istiyor, ona hizmet edecek kimse yok» dedi Piyotr Stepanoviç onu iterek, Lizaveta Nikolayevna'nın koluna girdi.

Genç kadın kolunu çekmedi. Zaten aklı başında değilmiş gibiydi. Henüz kendisine gelmemişti.

— Bir kere yanlış yönde gidiyorsunuz, diye kekeledi Piyotr Stepanoviç. Bahçenin önünden geçmemiz gerekiyor, şuradan gidelim. Sonra, yaya dönmek mümkün değil. Buradan evinize üç verst var, sizin mantonuz bile yok oysa. Biraz beklemek en iyisi. Ben arabayla geldim, şimdi avluda. Çağırtayım, alır sizi eve götürürüm, bizi kimse görmez.

— Ne kadar iyisiniz..., dedi Liza yumuşak bir sesle.

— Ne diyorsunuz siz! Böyle bir durumda her dürüst kişi aynı şekilde hareket ederdi...

Liza ona hayretle baktı.

— Tanrım, ben de yaşlı uşak sandım bana yardım edeni!

— Bakın, olaya bakmanıza sevindim. Çünkü sonuçta gülünç bir ön yargıdan ibaret. Uşağa arabayı hatırlatmasını söylemek daha iyi değil mi sizce? On dakikada hazır olur. Bu arada biz de saçağın altına sığınırız.

— Önce istediğim... O cesetler nerede?

— Bu da nedemek? Bundan korkuyordum ben de... Bırakın bunu düşünmeyi. O lanet olası cesetleri bırakalım! Görmeniz için hiç bir sebep yok onları.

— Nerede olduklarını biliyorum. O evi de biliyorum.

— İyi ya. Bakın, yağmur yağıyor, göz gözü görmüyor...

Allah kahretsin, neler aldım başıma! Bakın Lizaveta Nikolayevna, ya biri, ya öteki. Ya benimle birlikte arabaya binin. O zaman da burada durmanız ve beni beklemeniz gerekir, çünkü yirmi adım daha atarsak Mavriki Nikolayeviç'le karşılaşacağız...

— Mavriki Nikolayeviç mi? Nerede?

— Mutlaka onun yanına gitmek istiyorsanız, nerede olduğunu göstermek için sizinle birkaç adım daha atarım. Ama ondan sonra bana eyvallah! Şu sırada onun yanına gitmek istemem.

— Beni bekliyor demek! Tanrım! diye haykırdı Liza birden durarak. Yüzü kızardı.

— Eğer ön yargısız bir adamsa, o zaman hiç önemi yok. Şunu bilin Lizaveta Nikolayevna, benim bu hikayede hiç bir rolüm yok. Sizin iyiliğinizi istiyorum yalnızca... Eğer «gemi»miz fos çıktıysa, çürük bir sandaldan ibaretse...

— Harika! diye bağırdı Liza.

— Şimdi de ağlıyor! Böyle zamanlarda cesur olmak gerekir. Hemen yılmamak gerekir. Günümüzde... bir kadın... Cehennemin dibine! (Piyotr Stepanoviç nerdeyse tükürecekti). Önemli olan üzülecek bir şeyiniz olmaması. Mavriki Nikolayeviç duyarlı bir insan. Biraz sessiz belki, ki bu daha iyi, umarım ön yargısı yoktur.

— Harika! Harika! dedi Liza sinirli bir şekilde gülerek.

— Allah kahretsin! Lizavete Nikolayevna, sonunda bütün çabalarım sizin için. Yoksa bana ne! Size dün yardım ettim... Buradan Mavriki Nikolayeviç görünüyor, işte orada. Henüz bizi görmedi. Lizaveta Nikolayevna, *Pauline Sachs*'ı okudunuz mu?

— Efendim?

— *Pauline Sachs*, bir roman bu. Öğrenciyken okumuştum. Sachs adında çok zengin bir memur var bu romanda. Karısını, kır evinde kendisini aldatırken yakalıyor. Ama boşverin, bana

ne! Daha eve varmadan Mavriki Nikolayeviç size evlenme teklif edecektir. Henüz sizi farketmedi.

— Bni görmesin! diye haykırdı Liza deliler gibi. Kaçalım, kaçalım! Ormana, kırlara kaçalım!

Koşarak geri döndü.

«Lizaveta Nikolayevna bu ne zayıflık, diye bağırıyordu Piyotr Stepanoviç onun arkasından koşarken. Sizi görmesini neden istemiyorsunuz? Tersine, gözlerinin içine bakın onun, gururla bakın... Mesele şu şeyse... yani bakireliğinizse... bâtıl bir inanç, modası geçmiş bir şey. Nereye gidiyorsunuz? Skvoreçniki'ye dönelim. Arabamı alalım. Nereye koşuyorsunuz böyle tarlaların içinden? Tamam işte, düştü!»

Durdu. Liza, deli gibi, nereye gittiğini bilmeden koşuyordu. Piyotr Stepanoviç çok geride kalmıştı. Yerdeki bir çıkıntıya takılan Liza düştü. Aynı anda korkunç bir çığlık duyuldu. Genç kızın kaçtığını ve düştüğünü gören Mavriki Nikolayeviç'in sesiydi bu. Tarlalar içinden arkalarından koşuyordu. Piyotr Stepanoviç hemen geri dönüp, Stavrogin'in evine, arabasına binmeye koştu.

Mavriki Nikolayeviç, telaş içinde, Liza'nın yanına ulaşmıştı bile. Ona doğru eğildi ve ellerini elleri arasına aldı. Bu karşılaşma genç adamı altüst etmişti, yanaklarından yaşlar süzülüyordu. Tapınırcasına sevdiği kadını sabahın bu saatinde tarlalarda, yağmur altında, mantosuz, bir gün önceki güzel elbisesi içinde koşarken görmüştü. Elbisesi şimdi buruşmuştu ve çamur içindeydi. Mavriki Nikolayeviç bir şey söylemeden paltosunu çıkardı ve titreyen ellerle Liza'nın omuzlarına koydu. Birden bir çığlık attı: genç kızın dudaklarının eline değdiğini hissetmişti.

— Liza, dedi, beş para etmem belki, ama lütfen beni yanınızdan uzaklaştırmayın.

— Çabuk buradan gidelim! Beni bırakmayın! Kolundan tutarak peşinden sürükledi. Mavriki Nikolayeviç, dedi çekingen bir sesle orada cesur görünmeye çalışıyordum, ama burada kor-

kuyorum. Ölümden korkuyorum. Yakında öleceğim, ama ölümden korkuyorum, diye mırıldandı arkadaşının kolunu sıkarak.

— Biri olsa, dedi Mavriki Nikolayeviç çevresine umutsuzca bakınarak. Ayaklarınız ıslanacak, aklınızı kaçıracaksınız.

— Zarar yok, zarar yok, dedi genç kız ona cesaret vermeye çalışarak. Siz yanımda olduğunuzdan beri daha az korkuyorum. Elimden tutun, yol gösterin bana... Nereye gidiyoruz şimdi? Eve mi? Hayır önce cesetleri görmek istiyorum. Karısını öldürmüşler deniyor. Ona bakılırsa, kendisi öldürmüş. Doğru değil, doğru değil ama değil mi? Öldürülenleri kendi gözlerimle görmek istiyorum. Benim yüzümden öldürülenleri... Bu gece onun sevgisini onlar yüzünden kaybettim. Gidip göreceğim ve her şeyi öğreneceğim. Çabuk! Evi biliyorum... Yakmışlar... Mavriki Nikolayeviç beni affetmeyin. Dürüst hareket etmedim. Neden affedilecekmişim? Neden ağlıyorsunuz? Tokatlayın beni, burada bir köpek gibi öldürün beni.

— Kimsenin sizi yargılamaya hakkı yok, dedi kararlı bir sesle Mavriki Nikolayeviç. Hele benim hiç yok. Tanrı sizi bağışlasın!

Buraya aktaracak olsam konuşmaları çok tuhaf görünebilirdi. El ele, hızlı adımlarla, iki çılgın gibi yürüyorlar ve yangın yerine doğru ilerliyorlardı. Mavriki Nikolayeviç henüz bir arabaya rastlama umudunu kaybetmemişti, ama yol bomboştu. İnce bir yağmur manzarayı maskeliyor, biçimleri ve renkleri bulanıklaştırıyor ve her şeyi kurşun rengi bir tülle örtüyordu. Güneş çoktan doğmuştu, ama sanki gece sona ermemiş gibiydi. Birden bu dondurucu sisin içinde garip, biçimsiz bir gölge belirdi. Bu sahneyi gözümün önüne getirdiğim zaman, Lizaveta Nikolayevna'nın yerinde olsaydım gözlerime inanamayacağımı düşünüyorum. Oysa o bu gölgeyi hemen tanıdı ve bir sevinç çığlığı attı. Stepan Trofimoviç'ti bu. Evinden nasıl kaçmıştı? Çoktan beri kafasına koyduğu o olağanüstü tasarıyı nasıl uygulamaya koymuştu? —Daha sonra öğreneceğiz bunu. Şimdilik daha o sabahtan hasta olduğunu söylemekle yetineceğim. Ateşi

vardı, ama onu hiç bir şey durduramazdı. Emin adımlarla çamurlu yolda ilerliyordu. Deneysiz bir adamın, çalışma odasının yalnızlığı ve sessizliği içinde becerebileceği ölçüde hazırlanmıştı bu kaçışa. «Yolculuk elbisesi»ni giymişti. Paltosunu geniş bir deri kemerle belinden sıkmış ve yüksek konçlu çizmeler giymişti. Bir «yolcunun» böyle olması gerektiğini düşünüyordu herhalde. Deri kemerle çizmeleri günlerdir hazır tutmuş olduğunu sanıyorum. Geniş kenarlı bir şapka ve boynuna sarmış olduğu yünden bir atkı kıyafetini tamamlıyordu. Sol elinde küçük, fakat patlayacak gibi doldurulmuş bir yol çantası taşıyor, sağ elinde ise bir sopayla, açık bir şemsiye tutuyordu. Bu üç eşya —sopa, çanta ve şemsiye— taşınması hiç de kolay olmayan şeylerdi ve daha iki verst gitmeden Stepan Trofimoviç bunların pek ağır geldiğini kabul etti.

— Siz misiniz? Mümkün mü bu? diye haykırdı Liza; ilk sevinç tepkisinin yerini acı veren bir şaşkınlık aldı.

— Liza! diye haykırdı Stepan Trofimoviç de, ona doğru koşarak. *Chère, chère!* Mümkün mü bu? Bu sis içinde sizin de... Yangını görüyorsunuz! *Vous êtes malheureuse, n'est-ce pas*? Görüyorum, hiç bir şey sormayın, bana soru da sormayın. *Nous sommes tous malheureux mais il faut leur pardonner à tous. Pardonnons*, Lise. Ve sonsuza kadar özgür olalım. Dünyanın üstesinden gelmek ve özgür olmak için, *il faut pardonner, pardonner et pardonner.*

— Neden diz çöküyorsunuz?

— Dünyaya elveda derken, sizin şahsınızda geçmişime elveda demek istiyorum çünkü! Ağlamaya başladı ve Liza'nın ellerini gözlerine götürdü. Hayatımda güzel ne olmuşsa onun önünde eğiliyor, elinizi öpüyor ve teşekkür ediyorum size! Hayatımı ikiye böldüm. Bir yanda, göğe tırmanmayı düşleyen bir kaçık, yirmi iki yıl sonra da, öte yanda çökmüş, donmuş bir ihtiyar. Bir öğretmen. O tüccarın evinde öğretmen. Evet böyle biri var oysa... Siz ıslanmışsınız Liza! diye haykırdı birden ayağa kalkarak, dizlerinin altında toprağın ıslak olduğunu farketmişti.

Nasıl olur, bu halde? Yaya... Tarlaların ortasında... Ağlıyorsunuz üstelik... *Vous êtes malheureuse?* Ah, evet, duydum. Ya şimdi nereden geliyorsunuz? Ona çekingen bir tavırla sorular soruyor, bir yandan da Mavriki Nikolayeviç'e şaşkın şaşkın bakıyordu. «Saatin kaç olduğunu biliyor musunuz?»

— Stepan Trofimoviç, şu öldürülen insanlardan söz edildiğini duydunuz mu?... Doğru mu bu?

— Ah, o insanlar! Cinayetlerinin kızıl alevlerini sabaha kadar gökte izledim. Başka türlü olamazdı bunun sonu. (Gözleri yeniden parladı). Onların çılgınlıklarından kaçıyorum, kabuslarından kaçıyorum. Rusya'yı aramaya gidiyorum. Böyle bir şey var mı? Rusya diye bir şey? Siz yüzbaşı, sizi bir gün soylu bir hareket yaparken göreceğimden hiç kuşkum yoktu. Benim şemsiyemi alın. Neden yayasınız? Tanrı aşkına, hiç olmazsa şemsiyemi alın; Ben elbet bir araba bulurum. Yola yaya çıktım. Nastasya gittiğimi görse bütün sokağı ayağa kaldırırdı. Gizlice kaçtım. Gazeteler soygun hikayeleriyle dolu. Ama daha yola çıkar çıkmaz bir soyguncuyla karşılaşacağımı sanmıyorum. *Chère Lise,* birinin öldürüldüğünü söylediniz sanırım. Tanrım! Bayılıyor!

— Çabuk gidelim! diye bağırdı Liza, yeniden Mavriki Nikolayeviç'i sürükleyerek. Stepan Trofimoviç, bir dakika! «Onun yanına gitti.« Üzerinizde haç çıkarmak istiyorum. Zavallı adam, belki sizi bağışlamak daha doğru olurdu. Ama kutsamayı tercih ediyorum. Siz de «zavallı» Liza için dua edin. Fazla kendinizi yormadan, biraz. Mavriki Nikolayeviç, bu çocuğa şemsiyesini geri verin, hemen! Tamam... Gidelim!

Eve geldiklerinde, orada toplanan kalabalık Stavrogin ve karısının ölümüyle elde edeceği yararlar hakkında yeterince bilgi edinmiş bulunuyordu. Bununla birlikte kalabalığın çoğunluğu sessiz ve sakindi. Ancak birkaç sarhoş ve daha önce sözünü ettiğim çilingir gibi birkaç kendini bilmez tepinip bağırıyordu. Çilingirin aslında sakin yaratılışlı biri olduğu fakat şiddetli bir heyecanın etkisiyle kendini kaybettiği ve ne yaptığını bilmediği söyleniyordu. Liza ve Mavriki Nikolayeviç'in araya geldi-

ğini görmedim. Bir ara, benden uzakta, kalabalığın ortasında Liza'yı farkettim. Orada bulunması beni hayrete düşürdü. Mavriki Nikolayeviç'i ilk anda seçemedim. Herhalde kalabalık yüzünden genç kızdan ayrılmış ve biraz arkada kalmıştı. Liza tımarhane kaçkını bir deliye benziyordu; çevresinde olup bitenleri görmeden ve işitmeden kalabalığı yarıyordu. Kısa bir süre içinde dikkatleri üzerinde topladı. Bağırışmalar duyuldu sonra. Ansızın biri «işte Stavrogin'in kadını!» diye haykırdı. Diğer bir ses de «insanları öldürmekle yetinmiyor, cesetlerini görmeye geliyorlar» diye bağırdı. Ansızın Liza'nın başı üzerinde bir kolun kalktığını ve sonra indiğini gördüm. Aynı anda korkunç bir haykırış duydum. Mavriki Nikolayeviç genç kızın yardımına koştu ve bütün kuvvetiyle kendisini Liza'dan ayıran adama vurdu. Ancak onu da çilingir arkasından tuttu. Öyle bir kalabalık ve itişip kakışma vardı ki, birkaç saniye hiç bir şey göremedim. Ayağa kalkan Liza sanırım yeni bir darbenin etkisiyle yeniden yere düştü. Kalabalık yerdekí Liza ve ellerini ovuşturarak Liza'ya doğru eğilen Mavriki Nikolayeviç çevresinde geri çekilerek bir halka oluşturdu. Bundan sonra ne olduğunu tam olarak hatırlamıyorum. Hatırladığım tek şey birilerinin Liza'yı götürdüğüdür. Arkalarından koştum, Liza henüz nefes alıyordu, belki kendinden bile geçmemişti. Çilingirle birlikte üç kişi yakalandı. Bu üç kişi bugüne kadar yanlışlıkla yakalandıklarını ve suçsuz olduklarını ileri sürmekte direndiler. Belki de doğruyu söylüyorlar. Suçüstü yakalanmış olmakla birlikte, kafası fazla karışık olduğu için, çilingirden de bilgi alınamadı. Fazla bir şey görmemekle birlikte tanık olarak çağrıldığımda bu cinayetin talihsiz rastlantıların bir sonucu olduğunu, katillerin duyduklarının etkisiyle kendilerinden geçerek, biraz da sarhoş olduklarından ne yaptıklarını bilmeden hareket ettiklerini ileri sürdüm. Bugün de hâlâ aynı fikirdeyim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SON KARAR

I

O sabah Piyotr Stepanoviç'e rastlayan birçok kişi, daha sonra onun son derece heyecanlı olduğunu hatırlamıştı. Öğleden sonra saat ikide, taşradan dönen Gaganov'a gitti. Gaganov'un evi kalabalıktı, şehirde olup bitenler hakkında hararetle tartışıyorlardı. Piyotr Stepanoviç diğerlerinden daha fazla konuşmuş ve kendisini dinletmeyi başarmıştı. Aramızda hep «geveze ve biraz deli bir öğrenci» olarak görülmüştü. Sözü Julya Mihaylovna'ya getirdi, bütün o kargaşanın içinde ilginç bir konuydu bu. Julya Mihaylovna'nın dostu ve sırdaşı olarak onun hakkında beklenmedik ayrıntılar anlatıyordu. Sanki istemeden ve düşüncesizlikle yapıyormuş gibi orada bulunan kişiler hakkındaki düşüncelerini açıklıyor, tabii bu da orada bulunanların gururunu kırıyordu. Anlattıkları karışıktı ve birbirini tutmuyordu. Pek uyanık olmayan, fakat dürüst, birçok anlaşmazlığı bir anda anlatmak zorunda kalan, beceriksiz bir saflıkla nereden başlayacağını ve nerede bitireceğini bilmeyen bir kişiye benziyordu. Julya Mihaylovna'mn Stavrogin'in sırrını bildiğini, kendisinin onun çevirdiği dolapların kurbanı olduğunu, çünkü kendisinin de talihsiz Liza'ya aşık olduğunu ağzından kaçırdı. Liza'yı arabayla Stavrogin'e götürmesi ayarlanan Piyotr Stepanoviç değil miydi? «Baylar, gülebilirsiniz, ama bilseydim, sonunun böyle olacağını bilseydim!» diye bitirdi sözlerini. Stavrogin hakkında

sorulan meraklı sorulara cevap olarak, Lebiyadkin faciasının tamamen bir rastlantı olduğunu, bütün suçun aslında, parasını herkese gösteren Lebiyadkin'e ait olduğunu söyledi. Özellikle bu bölümü çok iyi anlattı. Dinleyenlerden biri, boşuna komedi oynadığını, Julya Mihaylovna'nın evinde yiyip içtiğini, onun evinde gecelediğini, sonra da onu kötüleyenin yine kendisi olduğunu ve bu hareketinin sandığı kadar dürüst bir davranış olmadığını söyledi. Fakat Piyotr Stepanoviç kendisini savundu.

«Eğer orada yiyip içtimse, bu parasızlıktan değil. Durmadan davet edildiysem, bu benim suçum mu? Ona karşı ne kadar şükran borcum olduğuna bırakın da ben karar vereyim.»

Sonuç olarak genel kanı onun lehineydi. «Julya Mihaylovna'nın aptallıklarından neden o sorumlu olsun? Aksine görünüşe bakılırsa, kadına engel olmaya çalışan o...»

Saat ikiye doğru Stavrogin'in öğle tireniyle Petersburg'a hareket ettiği duyuldu. Bu haber herkesi ilgilendirdi. Bazı kişilerin yüzlerinin ekşimesine sebep oldu. Piyotr Stepanoviç çok şaşırmıştı. O sırada yanında bulunanlar renginin değiştiğini ve bağırarak «nasıl bırakabilirler onu?» dediğini hatırlıyorlar. Bu haber üzerine Piyotr Stepanoviç toplantıyı hemen terketti. Ancak daha sonra iki veya üç yerde daha görüldü. Julya Mihaylovna'yı ancak hava kararmak üzereyken görme fırsatını bulabildi. Bu ziyaretini, üç hafta sonra, Petersburg'a hareket etmesinden önce, Julya Mihaylovna'nın kendisinden öğrendim. Bütün ayrıntılarını anlatmamakla birlikte, Julya Mihaylovna tir tir titreyerek, Piyotr Stepanoviç'in kendisini çok şaşırttığını söyledi. Sanırım kadıncağızın eğer konuşmak gibi bir düşüncesi varsa ve bunu kafasından silecek olmazsa kendisiyle birlik olduğunu açıklamakla korkutmuştu. Julya Mihaylovna'yı korkutma zorunluluğu o zamanki planları ile yakından ilişkiliydi. Onun bu planlarından kadıncağızın haberdar olması mümkün değildi. Piyotr Stepanoviç'in onun susmamasından ve yeniden öfkelenmesinden neden bu kadar korktuğunu ancak beş gün sonra anlayabildi.

Akşam saat sekize doğru, ortalık iyice karardıktan sonra, bizim grubun beş üyesi, Teğmen Erkel'in şehrin öbür ucunda bulunan yıkık dökük evinde toplandı. Toplantı Piyotr Stepanoviç tarafından düzenlendiği halde, kendisi bağışlanamayacak kadar geç kaldığından, üyeler tam bir saat beklemek zorunda kaldılar. Teğmen Erkel, Virginski'nin partisinde hiç konuşmadan, önünde bir not defteri ve elinde bir kalem olduğu halde oturmakla yetinen, şehrin yabancısı genç subaydan başkası değildi. Kısa bir süre önce şehrimize gelmiş yoksul ve yaşlıca iki kızkardeşin bu ıssız sokaktaki evlerinin bir odasını kiralamış, tek başına oturuyordu. Yakında da şehirden gidecekti. Kimsenin farketmeyeceği şekilde onun odasında toplanmak en uygun fikirdi. Bu garip genç olağanüstü sessizliği ile dikkati çekiyordu. Son derece heyecanlı konuşmalar yapan gürültülü bir kalabalık arasında, tek kelime söylemeden, çocuksu bakışlı gözlerini konuşanlardan ayırmadan, söylenenlerin tek kelimesini kaçırmadan en azından on gecesini geçirebilirdi. Çok yakışıklı ve çevresine akıllı olduğu izlenimi veren bir gençti. Beşli grubun üyesi değildi. Buna rağmen gruptakiler onun bir yerden almış olduğu emirleri yerine getirmek üzere şehirde bulunduğunu kabul ediyorlardı. Şimdi böyle bir görevi olmadığı kesin olarak biliniyor. Durumunu kendisinin bile bildiğinden kuşku duyulabilir. Yalnızca bir süre önce tanıştığı Piyotr Stepanoviç'e hayrandı. Eğer karşılaştığı bir canavar tarafından bazı toplumsal ve romantik nedenlerle bir çeteye girmek üzere kandırıldıktan sonra, denemek için ilk rastlayacağı köylüyü soyduktan sonra öldürmesi buyurulsaydı, gözünü kırpmadan bu buyruğa uyardı. Zaten yetersiz olan aylığının yarısını taşrada yaşayan annesine gönderiyordu. Annesi bu sarı saçlı genci kimbilir ne kadar seviyor, üstüne ne kadar titriyor olmalıydı!

Bizimkiler telaşlıydı. Geçen gecenin olayları onları şaşırtmış ve hiç kuşkusuz korkutmuştu. O güne kadar isteyerek katıldıkları, sıradan fakat hazırlanmış rezalet hiç beklemedikleri bir şekilde sonuçlanmıştı. Yangın, Lebiyadkin'in öldürülmesi,

Liza'nın linç edilmesi... programlarına almadıkları sürprizlerdi bunlar. Piyotr Stepanoviç'i despotlukla suçluyorlar ve oyununu sakladığı için eleştiriyorlardı. Kısacası, Piyotr Stepanoviç'i beklerken iyice sinirlenip ondan kesin bir açıklama istemeye karar verdiler. Geçen toplantıda olduğu gibi yine yan çizecek olursa, grubu dağıtacak ve her üyenin eşit haklara sahip olduğu demokratik bir düzen içinde, «düşüncenin yayılması» adlı yeni bir gizli cemiyet kuracaklardı. Liputin Şigalyov ve köylü temsilcisi üye bu fikri destekliyordu. Liyamşin de bu planı destekler görünüyor, fakat her hangi bir fikir yürütmekten kaçınıyordu. Virginski ise, bir karara varmadan önce Piyotr Stepanoviç'in yapacağı açıklamayı dinlemek istiyordu. Sonunda hep birlikte Piyotr Stepanoviç'i dinlemeye karar verdiler. Ama onun gecikmesi ve umursamazlığı yangını körüklemekten başka bir işe yaramadı. Erkel hiç söze karışmıyordu. Semaverin odaya alınmasına ve hizmetçinin yanlarına girmesine izin vermediğinden, ev sahibesinin odasında hazırlanan çayı bardaklara doldurup bir tepsiyle konuklarına ikram ediyordu.

Piyotr Stepanoviç ancak saat dokuz buçukta gelebildi. Şapkası elinde, hızlı adımlarla, bizimkilerin oturmakta olduğu kanapenin önünde duran yuvarlak masaya doğru yürüdü. Kendisine ikram edilen çayı reddetti. Sinirli, sert ve yüksekten bakan bir hali vardı. Orada bulunanların tavırlarından başkaldırmakta olduklarını farketmiş olmalıydı.

«Ağzımı açmadan, söyleyeceğinizi söyleyin. Dilinizin altında bir şeyler olduğunu seziyorum,» dedi acı bir gülümsemeyle. Herkesi teker teker süzdü.

Liputin, «herkes adına» söz alarak kırgın bir sesle «böyle devam edecek olurlarsa kendi kafalarını kendilerinin kıracağını» söyledi. Kafalarının kırılmasından pek korktukları yoktu. Her şeye hazır oldukları kuşkusuzdu. Ancak bunu belirli bir ortak amaç uğruna göze alabilirlerdi (hepsi başlarını eğerek söylenenleri doğruladılar). Bu bakımdan Piyotr Stepanoviç'in kendilerine karşı açıksözlü olmasını istiyorlardı. Nereye «gittiklerini»

ancak böyle bilebilirlerdi. «Aksi durumda ne olacaktı?» (Yeniden onaylama sesleri, mırıldanmalar duyuldu). Bu şeklide davranmak küçük düşürücü ve tehlikeliydi... Liputin açıklamasına devam ederek «korktuğumuz için böyle bir şey istemiyoruz, ama biri hareket eder diğerleri kukla gibi otururşa, o tek kişi de hata yapacak olursa, hep birlikte yakalanıp okka altına gidebiliriz» dedi.

«Evet, evet!» (Herkes onayladı.)

— Canın cehenneme! Ne istiyorsunuz? dedi Piyotr Stepanoviç.

— Stavrogin'in çevirdiği dolapların bizim ortak eserimizle ne ilgisi olabilir? diye öfkeyle devam etti Liputin. Belki merkez komitesinin üyesidir —tabii bu esrarengiz merkez komitesi gerçekten varsa— ama umurumuzda değil. Ama bu arada cinayetler işlendi. Polis harekete geçti, eğer izi sürerse, bizi bulacaktır.

— Stavrogin'le birlikte siz de yakalanırsanız, bizi de ele geçirirler, dedi Tolkaçenko, Rus halkını iyi tanıyan adam.

— Üstelik davamıza hiç bir yararı da dokunmaz, diye ekledi Virginski, hüzünlü bir şekilde.

— Ne bu saçmalık! O cinayet bir rastlantıdan ibaret. Fedka parasını almak için öldürdü Yüzbaşı'yı.

— Garip bir rastlantı, dedi Liputin alaycı bir gülümsemeyle.

— Doğrusunu söylemek gerekirse suç sizin.

— Bizim mi? Nasıl olur?

— Bir kere, bu dolaba siz de karıştınız Liputin, sonra en önemlisi de bu, ben size Lebiyadkin'i Petersburg'a gönderme emri vermiştim. Hatta bunun için gerekli parayı da teslim etmiştim size. Siz ne yaptınız? Onu göndermiş olsaydınız, bütün bunlar olmayacaktı.

— Ama bana, edebiyat matinesinde ona şiir okutma fikrini veren siz değil misiniz?

— Fikir vermek emir vermek değildir. Emir onun gönderilmesini istiyordu.

— Emir mi? Tuhaf bir kavram... Tam tersine, gönderilmesini ertelememi emrettiniz.

— Yanıldınız, budalalık yaptınız ve disiplinsiz hareket ettiniz. Cinayete gelince, o Fedka'nın işi. Yüzbaşı'nın parasını almak için tek başına hareket etti. Söylentiler duydunuz ve hemen inandınız. Korktunuz. Stavrogin o kadar aptal değil. Kanıtı da vali yardımcısıyla görüştükten sonra öğlende tirene atlayıp gitmiş olması. Bir şey olsa, onun güpegündüz gitmesine izin vermezlerdi.

— Biz Bay Stavrogin'in gidip kendi elleriyle adam öldürdüğünü söylemiyoruz, diye devam etti Liputin öfkeli fakat rahat bir şekilde. Benim gibi her şeyden habersiz olabilir o da. Benim her şeyden habersiz olduğumu çok iyi biliyorsunuz, ama şimdi işe bulaşmış görünüyorum.

— Kimi suçluyorsunuz öyleyse? diye sordu Piyotr Stepanoviç asık bir suratla.

— Şehri yakanları.

— En kötüsü de kurnazlık etmeniz. Şunu okuma zahmetine katlanın ve sonra ötekilere geçirin.

Piyotr Stepanoviç cebinden Lebiyadkin'in Lembke'ye yazmış olduğu imzasız mektubu çıkardı ve Liputin'e verdi. Liputin mektubu şaşkınlık içinde okuduktan sonra, yanındakilere verdi. Az sonra mektubu herkes okumuştu.

— Bu gerçekten Lebiyadkin'in yazısı mı? diye sordu Şigalyov.

— Evet, dediler Liputin'le Tolkaçenko.

— Sırf haberli olun diye gösterdim bunu size. Lebiyadkin'e acımaya başladığınızı farkettim çünkü, dedi Piyotr Stepanoviç mektubu cebine yerleştirirken. Fedka bizi çok tehlikeli birinden kurtarmış oluyor. Bazan garip rastlantılar olur. Öğretici değil mi, baylar?

Grubun üyeleri birbirlerine baktılar.

— Şimdi de baylar, soru sorma sırası bende, dedi Piyotr

Stepanoviç kendine önemli biri havası vererek. Benim iznim olmadan şehri ateşe vermeye nasıl cesaret ettiniz?

— Ne? Şehri ateşe biz mi verdik?

— Anlıyorum, sizi peşlerinden sürüklemelerine izin verdiniz, diye devam etti Piyotr Stepanoviç tepkilere aldırmadan. Ama bu sefer söz konusu olan küçük bir rezalet değil. Baylar, size buraya başınıza çektiğiniz tehlikenin büyüklüğünü göstermek ve bunun sizin dışınızda başkalarının çıkarlarını tehdit ettiğini söylemek için topladım.

— Bir dakika, tam tersine bu ciddi ve beklenmedik eylemin arkasında duran zorbalık ve keyfiliğe karşı çıkmak isteyen bizleriz! diye haykırdı o ana kadar susmuş olan Virginski.

— Demek inkar ediyorsunuz. Bense, şehri yakanların sizler, yalnızca sizler olduğunu idda ediyorum. Baylar, yalan söylemeyin. Kesin bilgiler var elimde. Disiplinsizliğiniz davamızı tehlikeye atıyor. Siz büyük bir ağın ilmeklerinden birisiniz yalnız ve Merkez Komitesine gözü kapalı boyun eğmek zorundasınız. Oysa, aranızdan bu konuda hiç bir emir almamış olan üç kişi Şpigulin işçilerini şehri yakmaya kışkırttı.

— Kim bu üç kişi? Adlarını söyleyin.

— Önceki gün sabahın üçünde. Unutma-Beni barında, siz Tolkaçenko, Fomka Zavvalov'u kışkırtmakla meşguldünüz.

— Bir dakika, dedi Tolkaçenko yerinden fırlayarak. Ona bu konuda olsa olsa tek kelime söylemiş olabilirim. O da hiç bir belirli niyetim olmadan, sabah sopaya çekildikleri için. Sonra sarhoş olduğunu görünce hemen ayrıldım yanından. Eğer bana bu olayı hatırlatmış olmasanız, bir daha aklıma bile gelmezdi söylenenler. Ortaya öylesine atılmış bir kelime bir şehrin ateşe verilmesine sebep olamaz.

— Küçük bir kıvılcımın bir barut deposunu havaya uçurmasına şaşan birine benziyorsunuz.

— Salonun dibinde yalnızdık, söylediklerimi alçak sesle, kulağına söyledim. Siz nasıl öğrendiniz? diye sordu Tolkaçenko.

— Masanın altına saklanmıştım. Merak etmeyin baylar,

attığınız her adımdan haberim var. Alayla gülüyorsunuz Bay Liputin. Ama üç gün önce, gece yarısı yatmak üzereyken karınıza sıkı bir çimdik attığınızı biliyorum örneğin.

Liputin'in ağzı açık kaldı ve yüzü sarardı.

(Daha sonra Piyotr Stepanoviç'in bu olayı Liputin'in hizmetçisinden öğrendiği ortaya çıktı. Agafya daha baştan beri ona ispiyonluk yapıyordu.)

— Bir şey söyleyebilir miyim? dedi Şigalyov ayağa kalkarak.

— Söyleyin.

Şigalyov yerine oturdu ve bir süre düşündü.

— Anladığım kadarıyla —ki anlamamak mümkün değil— başlangıçta ve daha sonra, kendiniz, teorik bir şekilde de olsa, bütün Rusya'yı kaplayan geniş bir şebekeden söz ettiniz ve bizim grubumuzun da bunun bir halkası olduğunu belirttiniz. Bu grupların her birinin, yeni yandaşlar bulup, dal budak salarken, sistemli bir propagandayla yönetimi ellerinde bulunduranların otoritelerini sarsmaya çalıştıklarını, köylerde karışıklık çıkardıklarını, rezaletler yarattıklarını, inançsızlığı yaydıklarını, daha iyiyi isteme tutkusunu körüklediklerini, son olarak da yangınlardan yararlanarak tüm yurdu istenilen anda, umutsuzluğa düşürmek istediklerini söyleyen siz değil misiniz? Tanımadığımız ve bize biraz gerçek dışı gibi gelen bir Merkez Komitesinin temsilcisi olarak bize ilettiğiniz program bu değil mi?

— Doğru ama, neden bu kadar uzatıyorsunuz?

— Herkesin istediği gibi konuşma hakkı vardır. Rusya'yı kaplayan şebekenin yüzlerce halkası olduğuna bizi inandırarak, herkesin kendine düşen görevi yapması halinde, bütün Rusya'nın belli bir anda, işaret verilince...

— Canınız cehenneme! Sizden başka işlerim de var benim, dedi Piyotr Stepanoviç koltuğunda kıpırdanarak.

— Tamam, kısa kesiyorum ve şu soruyu sormakla yetiniyorum. Bu şehirde rezaletler çıkarıldığını gördük, halkın hoş-

nutsuzluğunu izledik, yerel yönetimin otoritesini sarstık ve sonunda bir yangına tanık olduk. Neden hâlâ memnun değilsiniz? Programımız bu değil miydi? Bizi neyle suçluyorsunuz?

— İtaatsizlikle! diye haykırdı Piyotr Stepanoviç kendinden geçerek. Burada bulunduğum sürece benim iznim olmadan harekete geçmeniz yasaktır. Yeter! Birisi bizi ihbar edecek ve yarın, belki de bu gece hepimizi tutuklayacaklar. Size söylemek istediğid buydu. Aldığım bilgiler kesinlikle doğru.

Bu haber herkesi şaşkına çevirdi.

— Bizi kundakçılık ve devrimcilikle suçlayarak tutuklayacaklar. Muhbirin bütün ayrıntılardan haberi var. Budalalıklarınızın sonucu bu.

— Stavrogin'dir bu kuşkusuz! diye bağırdı Liputin.

— Stavrogin mi? Neden?... Piyotr Stepanoviç bir şey söyleyemedi, ama sonra kendini toparladı. «Allah belasını versin, Şatov bu, dedi. Hepiniz Şatov'un zamanında örgütte görev aldığını biliyorsunuz sanırım. Onu hiç kuşkulanmadığı kişilere gözetleterek, çalışma biçimimizi bildiğini hayretler içinde öğrendim. Genel olarak her şeyi biliyor. Kendini affettirmek için herkesi ele verecek. Bugüne kadar tereddüt ediyordu, ben de ona dokunmuyordum. Ama çıkardığınız yangın karar vermesine sebep oldu. Yarın kundakçılık ve siyasi cinayetle suçlanarak tutuklanacağız.

— Doğru olabilir mi? Şatov nasıl bilebilir?...

Telaşlarını tarif etmeye imkan yoktu.

— Tamamen doğru. Kullandığım yolları ve her şeyi nasıl öğrendiğimi size anlatma yetkim yok. Ancak sizin için yapabileceğim bir şey daha var. Birinin aracılığıyla Şatov'un yirmi dört saat daha beklemesini sağlayabilirim... Ama daha fazlası, bir saat bile fazlası mümkün değil. Bu durumda öbür gün sabahına kadar kendinizi emniyette hissedebilirsiniz.

Bir süre sessizlik oldu.

— Cehennemin dibine gönderelim onu! diye haykırdı birden Tolkaçenko.

— Çoktan yapılması gereken buydu, diye söze karıştı Liyamşin öfkeli bir sesle, masaya da bir yumruk indirdi.

— Nasıl yani? diye mırıldandı Liputin.

Piyotr Stepanoviç hemen fikrin üstüne atıldı ve planını açıkladı. Şatov gün battıktan sonra baskı makinasını gömdüğü yere götürülecekti. Makinanın teslim alınması bahane olarak kullanılacaktı. «Şatov oraya gelince gerekli tedbirler alınacaktı.» Piyotr Stepanoviç şimdi anlatmayacağım bazı ayrıntılara girdi. Bu arada Şatov'un örgüt içindeki karışık durumunu anlattı. Okurlar bunu önceden biliyorlar.

— Bu çok iyi dedi, dedi kararsız bir sesle Liputin, yalnız aynı türden yeni bir olay kafaları alt üst edebilir.

— Kuşkusuz, dedi Piyotr Stepanoviç, ama bu da öngörüldü. Kuşkuları başka yöne çevirme imkanı elimizde.

Yine aynı açıklıkla Kirilov'dan söz etti. İntihar tasarısını, bunu istendiği zaman yapacağını ve istenen bütün suçları kendi üzerine alacağı bir mektup bırakacağını anlattı. (Okur bütün bunları da biliyor.)

«Kendini öldürmeye kesinlikle kararlı oluşu — ona göre felsefi bir gerekçesi var, ama bana göre çılgınlığın ta kendisi— *orada* da biliniyor (Piyotr Stepanoviç açıklamasına devam ediyordu). Ve *orada* gözden hiç bir şey kaçmaz, tek bir saçteli. tek bir toz taneciği bile. Her şey davamıza yarayabilir. Bundan elde edilebilecek yarar dikkate alınarak, niyetinin ciddi olduğu da anlaşıldığı için, Rusya'ya dönebilmesi için Komite ona para verdi (her nedense, Kirilov Rusya'da ölmek istiyordu). Ayrıca, kendisine, yerine getirmeyi kabul ettiği bir görev verildi (bu görevi de yerine getirdi). Üstelik beynini de, kendisine emir verildiği zaman dağıtmaya söz verdi. Şuna dikkat edin; örgüte yararlı olmak istiyor. Daha fazlasını söyleyemem size. Yarın, *Şatov işi bittikten sonra,* Kirilov'a Şatov'u öldürdüğünü açıklayan bir mektup yazdıracağım. İnandırıcı bir açıklama olacak bu. Bir ara dostken Amerika'ya gitmişler ve orada araları açılmış. Bütün bunlar mektupta açıklanacak. Üstelik, eğer şartlar ge-

rektirirse Kirilov'a başka şeyler de yazdırılabilir. Bildiriler, hatta yangın konusunda örneğin. Bunu düşüneceğim. Hiç korkmayın, hiç bir ön yargısı yok, her şeyi imzalayacaktır.»

Yine de orada bulunanlar bazı kuşkularını dile getirdiler. Bütün bu söylenenler biraz inanılmaz geliyordu onlara. Ama hepsi de Kirilov'dan söz edildiğini duymuşlardı. En iyi de Liputin biliyordu konuyu.

«Ya birden vazgeçer ve kabul etmezse, dedi Şigalyov. Ne de olsa delinin biri, bu yüzden güvenemeyiz ona.

— Kaygılanmayın baylar, kabul edecektir, dedi kararlı bir sesle Piyotr Stepanoviç. Anlaşmamıza göre ona bir gün önceden haber vermem gerekiyor. Yani bugün. Liputin'in benimle gelmesini öneriyorum. Görüşmemizi o da izler ve size doğruyu söyleyip söylemediğimi bugünden iletir, zaten, diye durdu birden, bu küçük insanları ikna etmeye çalışarak, onlara gerektiğinden fazla önem verdiğini farketmiş gibi yaparak, zaten nasıl isterseniz öyle yapın. Eğer karar veremiyorsanız, birliğimiz bozulmuştur. Ama bunun tek sebebi sizin itaatsizliğiniz ve ihanetinizdir. Şu andan sonra herkes kendi yolunda gider. Ancak bu durumda Şatov'un ihbarının yol açacağı sonuçlara katlanmamız kerekir. Ayrıca grubun kuruluşu sırasında haberdar edildiğiniz küçük bir tatsızlık daha var. Bana gelince baylar, benim sizden çekindiğim yok... Benim kaderimin sizinkine bağlı olduğunu sanmayın... Zaten bütün bunların hiç bir önemi yok...

— Harekete geçmeye kararlıyız, dedi Liyamşin.

— Başka çözüm yolu yok, diye mırıldandı Tolkaçenko, üstelik Liputin, Kirilov hakkında söylediklerinizi doğrularsa...

— Ben karşıyım! Bu kanlı karara bütün gücümle karşı çıkıyorum! diye haykırdı Virginski ayağa kalkarak.

— Fakat? diyerek bekledi Piyotr Stepanoviç.

— Ne *fakatı?*

— *Fakat* dediniz, ben de bekliyorum.

— *Fakat* demedim, sanıyorum... Yalnızca böyle bir karar alınırsa, o zaman...

— O zaman?

Virginski sustu.

«Sanırım kendi güvenliğimizi düşünmeye hakkımız yok, diye söze girdi Erkel, ama Davaya zararı olacaksa, kendi güvenliğimize boş vermeye de hakkımız yok...»

Sözlerini karıştırdı ve kızardı. O sırada herkes kendi sonunun ne olacağını düşünmekte olduğu halde, ağzını açmasına alışık olunmadığından hayretle dönüp ona baktı.

«Davamız için her şeye hazırım», dedi Virginski.

Herkes kalktı. Ertesi gün toplanmamaya karar verdiler. Yalnız grubun üyeleri öğle üstü durumdan haberdar edilecek ve yapılacaklar o zaman kararlaştırılacaktı. Piyotr Stepanoviç baskı makinesinin nerede gömülü olduğunu anlattı ve herkese görevini söyledi. Sonra da Liputin'le birlikte Kirilov'a gitti.

II

Hepsi Şatov'un kendilerini polise ihbar edeceğine inanmışlardı. Fakat, Piyotr Stepanoviç'in onları satranç tahtası üzerindeki birer piyon gibi oynattığından da kuşku duyuyorlardı. Her şeye rağmen, kararlaştırılan yerde buluşacaklarını da biliyorlardı. Şatov'un kaderi böylece çizilmişti. Birden kendilerini büyük bir örümcek ağına yakalanmış sinekler gibi görmeye başladılar. Öfkeden kudurmakla birlikte, korkudan da titremekteydiler.

Piyotr Stepanoviç'in onlara haksızlık ettiği kuşkusuzdu. Gerçeği biraz güzelleştirme zahmetine katlansaydı, her şey daha düzgün, daha *kolay* bir şekilde yürütülebilirdi. Olayları, Romalıların yaptığı gibi, daha soylu bir ışıkla aydınlatmak yerine, onların korku duygularına seslenmiş ve başlarına gelebilecekler den sözetmişti. Kısacası hiç ince olmayan bir davranıştı bu. Tabii her şey hayat mücadelesine bağlanabilir: Bunun tek ilke olduğunu herkes bilir, ama yine de...

Ne var ki Piyotr Stepanoviç'in Romalıları yardıma çağırmaya zamanı yoktu. Kendisi de ne yapacağını bilemiyordu. Stavrogin'in kayboluşu onu alt üst etmişti. Nikolay Vsevolodoviç'in hareket etmeden önce vali yardımcısı ile görüştüğünü belirtirken yalan söylemişti. Çünkü aslında Stavrogin, kimseyi, hatta annesini bile görmeden çekip gitmişti. Ayrıca, polis tarafından sorguya çekilmemesi de garipti (Daha sonra yetkililer bu yüzden hesap vermek zorunda kaldılar). Piyotr Stepanoviç Stavrogin hakkında bilgi edinmeye çalıştı. Ancak o ana kadar hiç bir şey öğrenememişti, bu yüzden de kaygılıydı. Nikolay Vsevolodoviç'ten nasıl vazgeçer, onu kaybetmeyi nasıl göze alabilirdi! Bizimkilere karşı bu kadar kaba davranmasının bir nedeni de buydu, onun elini kolunu bağlamışlardı. Hemen Stavrogin'in peşinden gitmek istiyordu, ama Şatov'la uğraşması gerekiyordu. Ayrıca beşler grubunu kesin bir şekilde sağlamlaştırmak zorundaydı. «Kimbilir? Bu kişiler belki yine işime yarayabilir.» Böyle düşünüyor olmalıydı.

Ayrıca Piyotr Stepanoviç Şatov'un onu ihbar etmeye hazırlandığından emindi. Beşlere yalan söylemişti. Hiç bir zaman bu ihbar mektubunu görmemiş ve ondan konuşulduğunu duymamıştı. Ama varlığına inanıyordu. Şatov'un son olaylara —Liza'nın ölümü, Marya Timopefeyevna'nın öldürülmesi gibi— dayanamayacağını ve harekete geçmeye karar vereceğini düşünüyordu. Kimbilir? Belki de böyle düşünmesi için bazı nedenler vardı. Üstelik şimdi Şatov'dan kişisel olarak nefret ettiği de biliniyor. Bir keresinde aralarında bir tartışma geçmişti, Piyotr Stepanoviç ise kendisine hakaret edilmesini kabul edemezdi. Hatta bunun Şatov'a karşı düzenlediği komplonun başlıca nedeni olduğuna eminim.

Şehrimizde tuğla kaldırımlar çok dardır ve yer yer yalnızca birkaç tahtadan ibarettir. Piyotr Stepanoviç kaldırımın ortasından yürüyor ve tamamını işgal ediyordu. Liputin ya onun arkasından koşmak ya da yolun çamuru içinde yürümek zorunda kalıyordu. Piyotr Stepanoviç birden birkaç gün önce Stavro-

rogin'in yanında aynı şekilde yürüdüğünü hatırladı. Bu sahneyi hatırlayınca genç adam öfkeden kuduracak gibi oldu.

Ama Liputin de öfke içindeydi. Piyotr Stepanoviç ötekilere istediği gibi davranabilirdi. Ama onun, yani ötekilerden daha çok şey bilen, örgüte daha yakın olan, örgütte başından beri görev alan Liputin'in yeri başkaydı. Kuşkusuz, Piyotr Stepanoviç'in o anda onu başından savabileceğini, hatta onu mahvedebileceğini biliyordu. Ancak çoktan beri, yalnızca kendisini sürüklediği tehlikeler yüzünden değil, bu tepeden bakan, saldırgan tutumu nedeniyle de Piyotr Stepanoviç'ten nefret ediyordu. Şimdi, Şatov'un öldürülmesine karar verildiği şu sırada, Liputin, *bizimkilerin* hepsinden çok öfkeliydi. Buna rağmen, ertesi gün, bir «köle» gibi, hepsinden önce görevinin başında olacağını biliyordu. Hatta ötekilerini kendisinin sürükleyeceğinden emindi. Bu yüzden, kendini, başını belaya sokmadan, Piyotr Stepanoviç'i hemen orada öldürebileceğini bilse, bunu hiç düşünmeden yapardı.

Bu duygular içinde, sesini çıkarmadan celladının peşinden gidiyordu. Piyotr Stepanoviç ise onu unutmuş gibiydi, yalnız ara sıra farkında olmadan dirseğiyle ona çarpıyordu. Birden en hareketli sokaklardan birinde durdu ve bir lokantaya girdi.

— Nereye? diye haykırdı Liputin. Burası bir lokanta.

— Bir biftek yiyeceğim.

— Kalabalık olur burası.

— Bana ne!

— Geç kalacağız ama. Saat on oldu bile.

— Kirilov'a geç kalınmaz.

— Ben geç kalacağım. Benim dönmemi bekliyorlar.

— Belkesinler! Onların yanına dönmeniz budalalık olur. Sizin hikayeleriniz yüzünden yemek yiyemedim bugün.

Piyotr Stepanoviç özel bir bölmeye geçti. Liputin kenarda bir koltuğa oturarak, sinir içinde onun yemeğini yemesini seyretmek zorunda kaldı. Yemek yarım saatten fazla sürdü. Piyotr Stepanoviç hiç acele etmiyor ve büyük bir zevkle yiyordu. Bir-

kaç kere garsonu çağırdı, bira ve özel bir hardal istedi. Bu arada Liputin'le hiç konuşmuyordu. Derin düşüncelere dalmış görünüyordu. Hem iştahla yemek yiyebiliyor, hem de düşünebiliyordu. Liputin gözlerini Piyotr Stepanoviç'ten ayıramıyordu. Onun ağzına attığı bifter parçalarını sayıyor, ağzım açış biçimi onu tiksindiriyor, lokmaları çiğneyiş tarzından iğreniyordu. Bifteğin kendisinden de nefret ediyordu. Sonunda gözleri karardı, başı dönmeye başladı, sırtı ürpermeye başladı.

«Yapacak başka bir şeyiniz olmadığına göre, şunu okuyun» dedi Piyotr Stepanoviç Liputin'e bir kağıt parçası fırlatarak. Liputin muma yaklaştı. Kağıt, okunaklı olmayan, düzeltmelerle dolu küçük bir yazıyla kaplıydı. Liputin'in tam yazıyı okuyup bitirdiği sırada Piyotr Stepanoviç de hesabı ödemiş ve ayağa kalkmıştı. Liputin sokakta kağıdı geri vermek istedi.

«Sizde kalsın. Sonra anlatırım... Ne diyorsunuz?»

Liputin ürperdi.

«Bana kalırsa böyle bir bildiri çok gülünç, saçma.»

Daha fazla kendini tutamamıştı, yerden havalanmış gibi hissetti.

«Bu tür bildiriler yaymaya başlarsak, dedi öfkeden kudurarak, herkes budalalığımız ve gerçeklerden habersiz oluşumuz yüzünden bizden nefret eder.

— Ben öyle düşünmüyorum, diye kestirip attı Piyotr Stepanoviç, emin adımlarla yürümesini sürdürerek.

— Benim fikrim bu. Bunu siz yazmış olamaz mısınız?

— Bu sizi ilgilendirmez.

— «Kahraman» şiirinin de çok kötü olduğu ve Herzen tarafından yazılmış olamayacağı kanısındayım.

— Yalan söylüyorsunuz. Şiir mükemmel.

— Buna şaşıyorum, diye devam etti Liputin içinde tuttuğu her şeyi ortaya dökerek, her şeyi yıkacak şekilde hareket etmemizi istemelerine şaşıyorum. Avrupa'da her şeyin yıkılmasını istmeleri doğal. Onların bir proletaryaları var. Ama biz amatörüz henüz, hiç bir ağırlığımız yok kanımca.

— Fourrier'ci olduğunuzu sanıyordum.

— Fourier'de işler bambaşkadır.

— Biliyorum, bir yığın budalalık.

— Hayır, Fourier'de budalaca hiç bir şey yoktur... Özür dilerim, ama mayısta ayaklanma olacağına inanmıyorum.

Liputin'i ateş basmıştı, düğmelerini çözmek zorunda kaldı.

— Yeter artık, unutmadan şunu söyleyeyim, dedi Piyotr Stepanoviç şaşırtıcı bir soğukkanlılıkla başka bir konuya geçerek. Bu bildiriyi sizin dizip, basmanız gerekiyor. Şatov'un makinasını topraktan çıkarıp yarın size teslim edeceğiz. En kısa zamanda belirli sayıda bildiri basacaksınız. Bunları size verilecek bilgiler doğrultusunda kış boyunca dağıtacaklar. Mümkün olduğu kadar fazla sayıda olsun, çünkü başka illerden de isteyeceklerdir.

— Hayır... Özür dilerim, üstüme böyle bir... Kabul etmiyorum.

— Yine de size söylediğimi yapacaksınız. Merkez Komitesinin emirlerine göre hareket ediyorum, siz de boyun eğmek zorundasınız.

— Ben dışardaki merkezin Rus gerçeklerinden habersiz olduğunu ve ülkeyle bütün ilişkisini kaybettiğini düşünüyorum. Saçmalıyorlar orada... Hatta bir tek beşler grubunun, yani bizimkinin var olduğu kanısındayım. Şu ünlü şebeke bir hayal, dedi Liputin kendini daha fazla tutamayarak.

— Davamıza inanmadan beni izlemeniz daha da kötü... Üstelik bir köpek gibi peşimden koşmaya devam ediyorsunuz.

— Peşinizden koşmuyorum. Örgütten ayrılıp yeni bir cemiyet kurma hakkımız var.

— Salak!... dedi Piyotr Stepanoviç tehdit eder bir sesle. Gözleri çakmakçakmaktı.

Bir süre karşı karşıya durdular. Piyotr Stepanoviç sonunda yoluna döndü v eemin adımlarla yürümeye devam etti.

«Geri dönüyorum, diye düşündü Liputin bir an. Şimdi dönmezsem, bir daha hiç dönemem.» Bunları düşünürken on

adım kadar daha yürüdü. On birincide alkına yeni bir fikir geldi. Bu umutsuzca düşüncenin peşine takılarak geri dönmekten vazgeçti.

Filipov'un evine gelmek üzereyken, küçük bir sokağa saptılar. Sokak da değil, bir hendekle bir tahtaperde arasında uzanan bir patikaydı bu. Hendeğe doğru kaymamak için tahtaperdeye tutunarak ilerlemek gerekiyordu. Tahtaperdenin köşesine gelince Piyotr Stepanoviç bir tahtayı yerinden çıkardı ve aralıktan içeri girdi. Liputin de onu izledi, biraz şaşırmıştı. Sonra tahtayı yerine koydular. Fedka'nın yararlandığı gizli geçitti bu.

«Şatov burada olduğumuzu bilmemeli» diye mırıldandı Piyotr Stepanoviç ciddi bir tavırla.

III

O saatte hep yaptığı gibi, Kirilov deri divana oturmuş çay içiyordu. Gelenleri görünce ayağa kalkmadı, ürperdi ve kaygıyla onlara baktı.

— Yanılmadınız, dedi Piyotr Stepanoviç, o iş için geliyorum.

— Bugün mü?

— Hayır, yarın... aşağı yukarı bu saate doğru.

Kirilov'a kaygıyla bakarak, masanın yanına oturdu. Öteki yine sakinleşmiş ve alışılmış tavrını almıştı.

— Bana inanmak istemiyorlar. Liputin'i getirmeme kızmadınız ya?

— Hayır, bugün önemi yok, ama yarın yalnız olmak istiyorum.

— Ama benim önümde olup bitecek.

— Burada olmanızı istlmiyorum.

— Size söyleyeceğim her şeyi yazıp imzalayacağınıza söz verdiğinizi hatırlayın.

— Umurumda değil. Çok kalacak mısınız?

— Birini görmem gerekiyor, yarım saat kadar kalacağım. Siz istediğiniz gibi hareket edin, ben yarım saat oturacağım.

Kirilov ses çıkarmadı. Liputin kenara çekilmiş, piskoposun resmi altında oturuyordu. Deminki fikir kafasına iyice yatmaya başlamıştı. Kirilov ona hemen hemen hiç dikkat etmiyordu. Liputin, Kirilov'un teorisini biliyor ve o güne kadar bununla alay ediyordu. Ama bu defa asık bir suratla çevresine bakınıyor ve ses çıkarmıyordu.

— Çay içmek isterdim, dedi Piyotr Stepanoviç masaya yalkaşarak. Bir biftek yedim, buraya gelirken sizde çay içebileceğimi düşündüm.

— İçin.

— Eskiden kendiniz ikram ederdiniz, diye belirtti Piyotr Stepanoviç iğneli bir şekilde.

— Ne farkeder! Liputin de içsin.

— Hayır... ben istemem.

— İstemem mi, içemem mi? diye sordu Piyotr Stepanoviç birden arkadaşına dönerek.

— Onun evinde içmem, diye cevapladı Liputin anlamlı bir şekilde.

Piyotr Stepanoviç kaşlarını çattı.

— Mistisizm kokusu alıyorum. Ne biçim insanlarsınız siz!

Kimse cevap vermedi. Sessizlik bir dakika kadar sürdü.

— Bildiğim tek şey var, diye devam etti Piyotr Stepanoviç. Hiç bir boş inanç bizi görevimizi yapmaktan alıkoyamaz.

— Stavrogin gitti mi? diye sordu Kirilov.

— Evet.

— İyi yapmış.

Piyotr Stepanoviç ona keskin bakış attı ama bir şey söylemedi.

— Herkes sözünü tutsun yeter ki, ne düşündüğünüz umurumda bile değil.

— Sözümü tutacağım.

— Bağımsız ve ileri düşünceli bir kişi olarak sözünüzü tutacağınıza her zaman inandım.

— Gülünçsünüz.

— Kabul ediyorum. Sizi eğlendirmekten memnunum. Birisini memnun etmekten her zaman mutlu olmuşumdur.

— İntihar etmemi çok istiyorsunuz, birden vazgeçmemden korkuyorsunuz.

— Tasarınızı bizim faaliyetimizle birleştiren sizsiniz. Biz de sizin tasarınızı dikkate alarak bazı işlere giriştik. Bu yüzden, intihar etmekten vazgeçmeniz bizim işlerimizi de bozacaktır.

— Hiç bir hakkınız yok.

— Anlıyorum, tamamen anlıyorum. Sizin serbest iradeniz söz konusu ve bunda bizim rolümüz yok. Bu serbest iradeniz gerçekleşsin yeter ki.

— Bütün o pisliklerinizi üstüme mi alacağım?

— Bakın Kirilov, korkuyor musunuz yoksa? Eğer vazgeçmeyi düşünüyorsanız, bunu hemen söyleyin.

— Korkmuyorum.

— Bunu çok soru sorduğunuz için öğrenmek istedim.

— Yakında gidecek misiniz?

— Yine mi soru?

Kirilov ona nefretle baktı.

— Bakın, diye devam etti Piyotr Stepanoviç giderek kaygılanıp sinirlenerek; uygun bir hitap tarız bulmakta güçlük çekiyordu. Yalnız kalıp, kendinizi dinlemek için gitmemi istiyorsunuz. Bunlar sizin için tehlikeli belirtiler. Özellikle sizin için. Düşünmek istiyorsunuz. Bana kalırsa düşünmemeniz daha iyi. Yapın gitsin. Beni kaygılandırmaya başlıyorsunuz.

— Beni iğrendiren bir tek şey var, o da, öyle bir anda, yanımda sizin gibi bir sürüngenin bulunacak olması.

— Bu hiç önemli değil. Çıkıp kapının önünde bekleyebilirim. Ölmeye hazırlanırken, bu şeylere bu kadar önem veriyorsanız... Çok tehliekli bu. Kapının önünde dururum. Hiç bir şey

anlamadığımı ve sizden çok çok aşağılarda olduğumu düşünürsünüz olur biter.

— Hayır, çok çok aşağılarda değil. Akıllısınız, ama bayağı biri olduğunuz için anlamadığınız bir sürü şey var.

— Teşekkür ederim. Sizi... böyle bir anda memnun etmekten mutlu olacağımı söyledim.

— Bir şey anlamıyorsunuz.

— Saygıyla dinliyorum.

— Hayır, onu bile yapamazsınız. Şu anda, zararınıza olmasına rağmen, aşağılık öfkenizi bile saklamayı beceremiyorsunuz. Sonunda beni kızdıracaksınız ve altı ay daha beklemeye karar vereceğim.

Piyotr Stepanoviç saatine baktı.

— Teorinizi hiç bir zaman anlamadım, ama onu bizim için geliştirmediğinizi biliyorum. Bu yüzden, biz olmasak bile kararınızı uygulayacaksınız. Ayrıca, fikri yiyip bitirenin siz değil, sizi yiyip bitirenin fikir olduğunu da biliyorum. Bu yüzden vazgeçemezsiniz.

— Ne demek bu? Beni yiyip bitiren fikir mi?

— Evet.

— Yani fikri yiyip bitiren ben değilim. Güzel bu. Belli bir zekaya sahipsiniz. Ama şaka yapmakla yetiniyorsunuz, ama benim gururum var.

— Tamam, tamam! Gereken de bu: Gururunuzu korumanız.

— Yeter artık, çayınızı içtiniz. Gidin şimdi!

— Gitmek gerekiyor gerçekten, dedi Piyotr Stepanoviç ayağa kalkarak. Ama henüz erken. Bakın Kirilov, şu adamı kasabın evinde bulabilecek miyim, yoksa o da mı yalan söyledi?

— Hayır orada bulamazsınız, çünkü burada.

— Burada mı? Canı cehenneme! Nerede?

— Mutfakta, yiyip içiyor.

— Nasıl cesaret eder buna? Piyotr Stepanoviç öfkeden kıpkırmızı kesildi. Beklemesi emredilmişti ona... Ne budalalık! Ne parası, ne pasaportu var.

— Bilmiyorum. Bana elveda demeye geldi, gitmeye hazır. Bir daha geri dönmemek üzere gidiyor. Sizin bir alçak olduğunuzu ve paranızı istemediğini söylüyor.

— Korkuyor, onu... Ama hâlâ ben... Nerede? Mutfakta mı?

Kirilov karanlık küçük bir odanın kapısını açtı. Üç basamakla, genellikle hizmetçinin kaldığı mutfağa iniliyordu. Bir köşede, ikonaların altında. Fedka bir şişe votkayı, bir tabak soğuk etle haşlanmış patatesi önüne almış oturuyordu. Acele etmeden yiyor ve şimdiden yarı sarhoş görünüyordu. Koyun postunu giymişti, yola çıkmaya hazırdı. Bölmenin arkasında semaverde su kaynıyordu. Ama Fedka için değil: Tersine bir haftadır, Aleksey İliç için çayı hazırlayan Fedka'ydı. «Gece çay içmeye alışıktı çünkü». Buna karşılık, hizmetçi olmadığına göre, etle patatesleri Fedka için Kirilov'un pişirdiğine eminim.

— Ne demek oluyor bu? diye haykırdı Piyotr Stepanoviç mutfağa dalarak... Sana verdiğim emre uyarak beni neden orada beklemedin?

Fedka aldırışsız bir tavır takındı.

— Bekle, Piyotr Stepanoviç, bekle biraz, dedi her kelimenin üzerine basarak. Her şeyden önce Bay Kirilov'un, Aleksey İliç'in evinde bulunduğunu anlaman gerekir. Onun çizmelerini boyamalısın, çünkü o senin yanında bilgili biri, oysa sen...

Kafasını çevirerek, uzağa tükürdü. Düşünceli, saldırgan ve ilk patlamaya kadar sakin görünen tavrı son derece tehlikeliydi. Fakat Piyotr Stepanoviç'in tehlikeyi farkedecek zamanı yoktu, zaten bunu düşünmüyordu bile. O günün olayları ve başarısızlıkları aklını başından almışlardı. Liputin merdivenin yukarısından sahneyi ilgiyle izliyordu.

— Sana söylenilen yere gitmek için bir pasaportla yeteri kadar para istiyor musun, istemiyor musun?

— Bak, Piyotr Stepanoviç, başından beri beni kandırıyorsun. Bu yüzden sana bir alçak, aşağılık bir yaratık gözüyle bakıyorum. Benim gözümdeki yerin bu. Bana masumların kanı karşılığında çok para teklif ettin, hem de Bay Stavrogin adına. Ama söylediklerinizin doğru olmadığı oraya çıktı. Bin beş yüz ruble kazanmak bir yana, bir kopek bile bulamadım. Bu arada Bay Stavrogin'in seni iki yanağından tokatladığını da öğrendik. Şimdi beni yeniden tehdit ediyor ve para teklif ediyorsun. Ama hangi iş için olduğunu söylemiyorsun. Ama, saflığıma güvenerek, beni Petersburg'a Nikolay Vsevolodoviç'ten öc almaya göndereceğini düşünüyorum. Yani asıl katil sensin. Sırf Tanrı'ya gerçek yaratıcıya inanmaktan kaçındığın için seni bekleyenleri düşündün mü? Dinsizin birisin, bir Tatarla aynı durumdasın. Büyük bir filozof olan Aleksey İliç sana defalarca, her şeyin yaratıcısı olan gerçek Tanrı'yı anlattı, dünyanın yaratılmasından, öteki dünyadan, insanların ve hayvanların biçim değiştirmelerinden söz etti. Ama hareketsiz, cansız bir put gibi, duyarsız ve sessiz kalıyorsun. Tanrıtanımaz denen o baştan çıkarıcı gibi teğmen Erkel'i de yoldan çıkardın.

— Sarhoş herif! İkonaları soyuyor, sonra da Tanrı'nm adından söz ediyor.

— Doğru, itiraf ediyorum, Piyotr Stepanoviç, ikonaları soydum. Ama yalnızca incileri sökmekle yetindim. Kimbilir? Belki de o anda gözyaşlarım Yüce Tanrı'nın sunağı önünde, aşağılandığım için, bir öksüz olduğum için, başımı koyacak yerim olmadığı için inciye dönüştü. Eski kitaplarda, bir gün çok eskiden bir satıcının, gözyaşları içinde, dua ederek, Kutsal Anamızın halesinden bir inci çaldığını okudun mu? Sonra, toplanan halkın önünde, ikonanın önünde diz çöküp, parayı ayaklarının dibine koymuş. Anamız da herkesin gözü önünde onu tülüyle örtmüş. Gerçek bir mucize olmuş yani ve yetkililer bunun aynen kitaplara geçmesini emretmişler. Sense bir fare yerleştiidin onun

yuvasına. Yani Tanrı'nın parmağını aşağıladın. Delikanlıyken kollarımda taşıdığım efendim olmasan, seni şimdi şuracıkta öldürürdüm.

Piyotr Stepanoviç öfkeden deliye döndü.

— Cevap ver, bugün Stavrogin'i gördün mü?

— Bana soru sormana izin vermiyorum. Bay Stavrogin senin hareketlerini hayretle izliyor. Sana emir ve parayı vermediği gibi, cinayet düşüncesinde bile katılmadı. Yalan söyledin bana.

— Parayı alacaksın, ayrıca Petersburg'ta da söylenen yerde iki bin ruble, hatta daha fazlasını alacaksın.

— Yalan söylüyorsun. Kendine bu kadar güvenmene gülüyorum. Bay Stavrogin sana göre bir merdivenin tepesinde duruyor. Sen aşağıdan havlıyorsun. O yukardan tükürerek seni onurlandırıyor.

— Bilmiyor musun, diye bağırdı Piyotr Stepanoviç iyice öfkelenerek, seni buradan çıkarmam alçak, hemen polise teslim ederim!

Fedka bir sıçrayışta ayağa kalktı. Gözleri alev alevdi. Piyotr Stepanoviç hemen tabancasını çıkardı. Hızlı ve iğrenç bir sahne izledi bunu. Piyotr Stepanoviç ateş etme fırsatı bulamadan, Fedka, onun yanağına şiddetli bir tokat patlattı. Sonra bunu bir ikincisi, bir üçüncüsü, bir dördüncüsü izledi. Piyotr Stepanoviç ağzı açık, gözlerini kırpıştırarak bir şeyler mırıldandı ve döşemeye yığıldı.

— İşte, ne isterseniz yapın onu! diye gururla haykırdı Fedka. Beresini aldı, sıranın altından çantasını çekti ve çekip gitti. Piyotr Stepanoviç kendinden geçmişti. Liputin bir ara onun ölmüş olabileceğini düşündü. Kirilov mutfağa koştu.

«Su» diye bağırdı ve bir kovaya su doldurarak Piyotr Stepanoviç'in yüzüne boşalttı. Genç adam bir süre sonra kıpırdadı, başını kaldırdı ve şaşkın bakışlarla önüne baktı.

— Nasılsınız? diye sordu Kirilov.

Öteki, sanki onu tanımıyormuş gibi, dikkatli dikkatil baktı.

Sonra kendisini merdivenden seyreden Liputin'i görünce yüzünde o iğrenç gülümsemesi belirdi. Tabancasını yerden aldı ve ayağa kalktı.

— Sen de yarın o alçak Stavrogin gibi kaçarsın, diye bağırdı deli gibi Kirilov'a saldırarak. Sapsarı olmuştu, sesi boğuklaşmıştı. Sizi dünyanın öteki ucunda bulurum... asarım... bir sinek gibi... ezerim... anladınız mı?

Tabancasını Kirilov'un alnına doğrulttu. Hemen ardından kendisine geldi ve tabancasnı cebine soktu ve bir şey söylemeden dışarı koştu. Liputin peşinden gitti. Tahta perdedeki delikten çıkıp, tutuna tutuna hendeğin kenarından yürüdüler. Piyotr Stepanoviç hızlı adımlarla gidiyor, Liputin ona yetişmekte güçlük çekiyordu. İlk dört yol ağzında birden durdu.

— Ee, dedi Liputin'e meydan okurcasına.

Liputin tabancayı düşünerek hâlâ titriyordu ve gördüğü sahne gözünün önünden gitmiyordu. Cevap kendiliğinden dudaklarından döküldü:

— Smolensk'ten Taşkent'e kadar, öğrenciyi hiç de sabırsızlıkla beklemediklerini düşünüyorum.

— Fedka'nın mutfakta ne içtiğini gördünüz mü?

— Votka içiyordu.

— Bilin ki, hayatında son defa içti votkayı. Bunu hatırlamanızı öğütlerim, yararlı olabilir. Şimdi cehennemin dibine gidin! Yarına kadar size ihtiyacım yok... Dikkat edin, budalalık yapmayın!

Liputin koşarak eve döndü.

IV

Çok daha önceden sahte isim altında bir pasaport edinmişti. İlk bakışta ne kadar tuhaf görünürse görünsün, bu düzen meraklısı küçük adam, evini kırıp geçiren bu zorba koca, hem Fourier'ci, hem tefeci olan bu memur, ne olur ne olmaz diye,

gerektiğinde dışarı kaçmak için bir pasaport edinmeyi çoktan kafasına koymuştu. Böyle bir şeyin gerekebileceğini kabul ediyordu demek, ama sorulsa bunun nasıl bir durumda gerekebileceğini söylemekte çok zorluk çekerdi.

Fakat bugün böyle bir ihtimal belirmişti ve hiç beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmıştı. Piyotr Stepanoviç'in onu budalalıkla suçlamasından sonra kafasında beliren bu düşünce her şeyi bırakıp, hemen yarın Avrupa'ya gitmekten ibaretti. Günlük hayatımızda bu kadar olağanüstü şeylerin olabileceğini kabul etmek istemeyenler, Rus göçmenlerinin hayat hikayelerine bakabilirler. Bunlardan hiç biri daha akıllıca nedenlerle kaçmamıştır ülkesinden. Gerçek dışı, fantastik hep egemen olmuştur onların dünyalarına.

Eve dönünce, Liputin odasına kapandı. Sonra yol çantasını hazırlamaya başladı. Para meselesi özellikle kaygılandırıyordu onu. Yanma ne kadar alacaktı? Elindekinin hepsini kurtarabilecek miydi?

Evet kurtarmak. Çünkü artık kaybedecek bir saati bile olmadığını ve güneş doğar doğmaz yola çıkması gerektiğini düşünüyordu. Trene nereden bineceğini de hiç bilmiyordu. Belki de şehirden iki üç istasyon ötede binmek daha doğru olacaktı. Gerekirse oraya kadar yaya gidecekti. Eşyalarını çantasına yerleştirirken bu düşünceler de kafasında dönüp dolaşıyordu. Birden her şeyi olduğu gibi bıraktı, derin derin iç geçirdi ve kendini divana attı.

Şunu kesinlikle anlamıştı: kaçması gerekiyordu ve kaçacaktı. Ama Şatov'dan *önce* mi, *sonra* mı kaçması gerektiğine bir türlü karar veremiyordu. O anda bir külçeden farksızdı. Gizli korkunç bir güç yönetiyordu sanki kendisini. Pasaportu vardı ve Şatov'dan *önce* kaçabilirdi. (Başka türlü olsa niye acele etsindi?) Ve bununla birlikte Şatov'dan *önce* ama Şatov'dan *sonra* kaçması gerektiğini anladı. Düşünmüş taşınmış, ölçüp biçmiş, kararını vermişti. Korkunç bir bunalımın etkisiyle, en küçük bir gürültüden ürpererek, kimi zaman derin derin iç

geçirerek, kimi zaman nefesini tutarak, ne olup bittiğini kendisi de anlayamayarak saat onbire kadar divanda kalakaldı. Sonunda kendisine karar verdirecek olan şok etkisini gösterdi. Saat onbirde, tam odasının kapısını açmıştı ki, uzun süredir polis tarafından boşuna izlenen katil, kundakçı, kaçak kürek mahkûmu terörist Fedka'nın sabahleyin şehirden yedi verst ötede Büyükyol ve Zaharino kavşağında ölü bulunduğu bildirildi kendisine. Bütün şehir bundan sözediyordu. Hemen olayın bütün ayrıntılarını öğrenmek için sokağa fırlayan Liputin şunları öğrendi: Başı ezilmiş olarak bulunan Fedka soyulmuştu muhtemelen: Polis bazı kesin delillere dayanarak katilin Fomka olduğunu sanıyordu. Şpigulin'in işçilerinden biri olan Fomka Lebiyatkin'lerin katlinde ve evlerinin ateşe verilmek istenmesinde Fedka'ya yardımcı olmuştu. İki haydut büyük bir ihtimalle Fedka'nın yüzbaşının evinden çaldığı para (arkadaşı böyle sanıyordu) nedeniyle kavga etmişler ve Fomka, Fedka'nın başını taşla ezmişti...

Liputin alelacele Piyotr Stepanoviç'in evine gitti ve uşaktan Piyotr Stepanoviç'in gece saat bire doğru eve döndüğünü ve sabah saat sekize kadar deliksiz bir uyku çektiğini öğrendi. Kuşkusuz Fedka'nın ölümünde olağanüstü hiç bir şey yoktu. Bu tür serserilerin sonu hemen her zaman böyle olur. Ama Piyotr Stepanoviç'in («Şunu biliniz ki hayatının son votkasını içmiştir») sözü tereddütlerini ortadan kaldırması için yeterliydi. Sanki bir taş düşmüştü üzerine kendisini sonsuza kadar ezecekti bu taş.

Eve döndüğünde, hazırlamakta olduğu çantayı ayağının ucuyla yavaşça divanın altına itti ve ahşam Şatov'la buluşacakları yere ilk giden kendisi oldu. Pasaportu da cebindeydi gerçekten.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YOLCU

I

Liza'nın ve Marya Timopefeyevna'nın ölümü Şatov'u derinlemesine yaralamıştı. Daha önce de söylediğim gibi o sabah kendisine rastlamış ve yüzünün tuhaf ifadesinden şaşkına dönmüştüm. Lâf arasında o gece saat dokuza doğru (yani yangından üç saat önce) Marya Timopefeyevna'ya uğradığını söyledi. Sabahleyin cesetleri görmeye gitmiş, ama olay hakkında hiç bir şey söylememeyi tercih etmişti. Bununla birlikte akşama doğru yüreğinde derin bir ağırlık duydu ve... öyle sanıyorum ki akşamın ilk saatlerinde bir an herşeyi açıklamaya karar verdi. Ama bu *her şey*in ne olduğunu kendisi de bilmiyordu tam olarak. Tabii bu girişim hiçbir sonuç vermeyecek ve yalnızca kendisini tehlikeye atmış olacaktı. Kesin kanıtlar yoktu elinde. Yalnızca kendisine kesin gözüken bazı bulanık tahminlerden başka bir şey yoktu elinde. Ama kendi deyimiyle «bu sefilleri» ezmek için kendisini feda etmeye hazırdı. Piyotr Stepanoviç yanılmamıştı demek ki, bu patlamayı tahmin etmiş ve korkunç planını ertesi güne ertelemenin nasıl büyük bir tehlike olabileceğini sezmişti. Bununla birlikte kararını verdi. Ama her zamanki gibi kendisine son derece güven içindeydi.

«Bütün bu küçük insanlardan» ve özellikle de Şatov'dan nefret ediyordu. Şatov'dan ve daha Avrupa'dayken dediği gibi onun «mızmızca aptallığından» uzun süredir nefret ediyordu.

Böylesine saf birini de kolayca altedebileceğine inanıyordu. Bunun için kendisini bütün gün gözlemek ve elverişli bir anda da yolunu kesmek yeterliydi. Ancak «Sefiller» bu sefer de beklenmedik ve hiç tahmin etmedikleri bir olay sayesinde kurtardılar paçayı.

Akşamın saat sekizine doğru *bizimkiler*'in Erkel'in evinde heyecanlı bir şekilde Piyotr Stepanoviç'i bekledikleri sırada Şatov karanlık odasında divana uzanmış yatıyordu. Başı ağrıyordu ve ateşi vardı. Sinirli ve heyecanlı bir halde sık sık fikir değiştirerek, harekete geçecek gücü bulamayacağını sezerek tereddütlerine lanetler yağdırıyordu. Yavaşça uykuya daldı ve bir rüya gördü! Rüyasında karyolasına sıkı sıkıya bağlanmış olduğunu ve kıpırdayacak hali olmadığını görüyor ve bu arada da şiddetli bir gürültü duyuyordu. Bahçe kapısına, duvarlara, Kirilov'un kapısına şiddetle vuruluyordu. Uzaktan tanıdık bir ses acıyla kendisini çağırıyordu yalvararak. Birden sıçrayarak uyandı ve yatağında doğruldu. Kapıya vurulmaya devam edildiğini şaşkınlıkla farketti. Rüyada gördüğünden çok daha hızlı sert ve inatla vurulmaktaydı kapıya. Acılı ve tuhaf ses de duyuluyordu ama hiç yalvarmıyordu, tam tersine sabırsız ve sinirli bir şekilde çıkıyordu sesi.

Bu sese bir de daha sakin bir başka ses karışıyordu. Şatov yatağından sıçradı, pencereyi açtı ve korkudan donuklaşmış bir sesle:

— Kim o? diye bağırdı.

Aşağıdan kuru ve kararlı bir ses cevap verdi kendisine:

— Eğer Şatov'sanız beni eve alıp almayacağınızı açık ve samimi bir şekilde, dürüstçe bana bildirmenizi rica edeceğim.

«Evet o!» — sesi tanımıştı.

— Mari... Sen misin?

— Evet, Mari Şatov'um ve inanınız ki arabacıyı bir dakika daha bekletemem.

— Hemen... Bir mum yakıyorum», diye bağırdı Şatov cılız bir sesle. Kibrit aramaya koyuldu ama her zaman olduğu gibi

bir türlü bulamıyordu. Sonunda da mumlarla birlikte şamdanı devirdi. Ama aşağıdan gelen sabırsız ve ısrarlı çağrılar üzerine basamakları dörder dörder inerek merdiveni indi ve kapıyı açtı. Mari Şatov Dresden'de yapılmış, bakır çivili, ketenden, ucuz ve hafif çantasını kendisine uzatarak:

— Çantamı tutar mısınız biraz lütfen. Şu salağın parasını vereyim, dedi. Sonra öfkeyle arabacıya dönerek: İzin verirseniz benden biraz fazla para aldığınızı söyleyebilir miyim? diye çıkıştı. Bir saattir beni bu pis sokaklarda gezdirmiş olmanız doğrudan doğruya sizin hatanız. Bu pis sokağı ve bu harabe evi bilmiyordunuz. Alın şu otuz kopeği ve daha fazlasını alamayacağınızdan emin olun.

— Bana Voznesenskaya sokağı diyen sensin bayan; burası Bogoyevlenskaya sokağı. Voznesenskaya buradan çok daha uzakta. Atım daha fazla gidemez artık.

— Voznesenskaya, Bogoyavlenskaya... Buralı olduğunuza göre bu dangalakça isimleri benden iyi bilmeniz gerekir. Ayrıca haksızsınız: Ben size Filipov'un evini sordum, bildiğinizi söylediniz. Her neyse, eğer istiyorsanız yarın beni mahkemeye verebilirsiniz, ama şimdi rahat bırakın lütfen.

— İşte beş kopek daha, dedi Şatov, cebinden bir beş kopeklik çıkardı ve arabacıya uzattı.

— Niye karışıyorsunuz siz? Menederim sizi bundan, diye bağırdı Bayan Şatov alınmış bir şekilde. Ama arabacı çoktan gitmişti. Şatov karısını elinden tuttu ve içeri aldı.

— Çabuk çıkalım Mari... çabuk... Bak çamur içinde kalmışsın. Dikkat et. Basamaklar var orada. Hay Allah, hiç bir şey görmenin imkânı yok. Merdiven çok diktir. Çıkarken iyi tutun. İşte geldik. Benim küçük oda şurada. Işık yok, kusura bakma, hemen getiriyorum.

Şamdanı aldı yerden. Ama kibrit bulamamıştı yine. Bayan Şatov odanın ortasında hareketsiz duruyordu sessizce.

— Tanrıya şükür... İşte... diye bağırdı neşeyle. Mumu yaktı. Mari Şatov çevreye bir göz gezdirdi.

— Kötü bir yerde oturduğunuz söylenmişti bana, ama bu kadarını da sanmıyordum doğrusu, dedi tiksinmiş bir tavırla.

— Oh ne kadar yorulmuşum. Bitkin bir durumda Şatov'un sert yatağına attı kendisini. Bırakın çantayı lütfen ve oturun şu sandalyeye. Ne isterseniz onu yapın ama karşımda dikilmeyin böyle. Evinizde çok az kalacağım. Bir iş buluncaya kadar. Burada tanıdığım hiç kimse yok ve param da yok. Eğer sizi rahatsız edersem bunu bana söylemenizi istiyorum. Zaten her namuslu insanın görevi de budur. Ama her şeye rağmen gerekirse satabileceğim birkaç parça eşyam var. Bunları satıp hemen bir otele çıkabilirim. Ama beni otele siz götürmelisiniz. Ah... O kadar yorgunum ki...

— Mari, şimdi otelden bahsetmenin ne anlamı var? dedi Şatov titreyerek... Neler düşünüyorsun? Ellerini kavuşturdu.

— Eğer ben otele gitmeden sorunu çözümleyeceksek durumu açıklığa kavuşturmamız gerekir. Şunu hatırlayın Şatov: Üç yıl önce Cenevre'de karı koca hayatı yaşadık, onbeş gün süreyle ve sonra en küçük bir tartışma olmadan ayrıldık. Ama o aptalca hayatı yeniden yaşamak için buraya geldiğimi sanmayın sakın. Buraya çalışmak için geldim. Bu şehri seçmiş olmamın hiç bir özel nedeni yok. Hiç bir şeyden pişmanlık duymuyorum. Lütfen kafanızı böyle saçma sapan şeylerle yormayın.

— Rica ederim Mari, bütün bunları söylemen son derece gereksiz, diye kekeledi Şatov.

— Peki madem ki böyle, madem ki siz bütün bunları anlayacak kadar ileri düşüncelisiniz, şunu da söyleyebilirim: Doğrudan doğruya size başvurmamın nedeni sizi hiçbir zaman bir alçak olarak görmemiş olmam, bütün bu rezil insanlardan çok üstün görmemdir...

Gözleri parlıyordu. Açıkça belliydi ki bu alçaklardan birinin elinden çok çekmişti...

— Şuna da emin olun: Sizin çok iyi bir insan olduğunuzu söylerken kesinlikle dalga geçmiyorum. Son derece açık ve sa-

mimiyim. Nefret ediyorum onlardan. Neyse bırakalım bunları. Her zaman beni rahat bırakacak kadar zeki bir insan olduğunuzu düşündüm. Neyse yeter... Oh ne kadar yorgunum...

Uzun süre baktı ona acıyla. Şatov ondan birkaç adım ötede duruyor ve çekingen bir tavırla dinliyordu. Ama yüzü gençleşmiş gibiydi ve aydınlıktı. Bu güçlü adam birdenbire yumuşamış, güleryüzlü olmuştu. Beklenmedik tuhaf bir şeyler oluyordu. Üç yıllık ayrılık yüreğinden hiç bir şey alıp götürmemişti. Bu üç yıl süresinde bu adam belki de bir tek gün bile «seni seviyorum» demekten vazgeçmemişti. Şatov'u çok yakından tanıyan biri olarak şunu söyliyebilirim: Herhangi bir kadının ona «seni seviyorum» diyebileceğini hiçbir zaman düşünmemişti. İlkelliğe varacak derecede erdemli ve utangaçtı. Kendisini korkunç buluyor, yüzünden ve karakterinden nefret ediyordu... Kendisini panayırlarda seyirciler gösterilen canavarlarla bir tutuyordu. Onurunu her şeyin üstünde tutardı ve inançlarına son derece bağlıydı... Her zaman asık yüzlü, sessiz ve gururluydu. Ama onbeş gün süreyle sevmiş olan bu yaratık (her zaman böyle olduğuna inanırdı), birçok hatalarını bildiği halde kendisini her zaman üstün gören bu yaratık, her şeyini bütünüyle her şeyini affedebileceği (aslında böyle bir şey olamazdı: tam tersine her şeyde kendisini kabahatli bulurdu) bu Mari Şatov birdenbire karşısına geliyor ve karşısında oturuyordu. Akıl alır bir şey değildi bu... Korkunç bir sürprizdi bu. Kendisine göre bu olayda akıl almaz bir mutluluk vardı... Belki de kendisine geleceğinden ve rüyasının bozulacağından korkuyordu. Bir rüyaydı bu. Ama acılı bakışını sezdiği zaman bu kadının acı çektiğini anladı. O zaman yüreği titredi ve kadının yüzündeki çizgileri acıyla seyretti. Yorgun yüzünde gençlik döneminin ilk pırıltıları yoktu artık. Bununla birlikte hâlâ güzeldi ve Şatov'un gözlerinde her zaman güzeldi (Yirmi beş yaşlarında bir kadındı. Sağlıklı, normalden biraz daha uzun boylu, hatta Şatov'dan daha uzun, koyu kumral saçlı, soluk oval yüzlü, parlak yüzlü bir kadındı.) Ama Şatov'un çok iyi tanıdığı içten gelen canlılığı gitmiş yerini

hüzünlü bir öfke, hayal kırıklığı almıştı... Karşısındaki kadın bile kendisine bütünüyle yabancı olan bu davranışa alışamıyordu. Ama en önemlisi kadının açıkça hasta olmasıydı. Bu açıkça belliydi. Kadından korkmasına rağmen birden ona doğru koştu ve kollarından tuttu.

— Mari çok yorgun olduğunu biliyorum, ama Tanrı aşkına sinirlenme. Çay içer miydin acaba... Çay her zaman iyi gelir, ne dersin?

— Eğer bana çay pişireceksen içerim tabii. Ne kadar çocuk kalmışsınız. Hiç değişmemişsiniz. Ne kadar küçük odanız. Ne kadar dar ve soğuk bir yerde yaşıyorsunuz.

Şatov heyecanlı bir şekilde odanın içinde dolaşmaya başladı.

— Ah, hemen odun almaya gideyim... Biraz odun getireyim... ama... yani... Bununla birlikte çayı da hemen hazırlarım.

Hemen kararlı bir şekilde şapkasını kaptı.

— Nereye gidiyorsunuz? Demek ki evinizde çayınız yok...

— Olacak, hem de anında. Herşeyimiz olacak.

Rafın üstünde duran tabancasını aldı.

— Bu tabancayı satacağım ya da rehine vereceğim.

— Ne saçmalık bu... Hem çok uzun sürebilir bu... İşte para var bende. Seksen kopek var burada sanıyorum. Bütün param bu kadar. Tımarhaneye benziyor burası.

— Paranız sizin olsun istemem. Hemen dönerim. Tabancayı vermeden de alabilirim.

Doğru Kirilov'a gitti. Bu olay Piyotr Stepanoviç'le Liputin'in ziyaretinden yaklaşık iki saat önce oluyordu.

Şatov ve Kirilov aynı evde oturdukları halde hemen hemen hiç görüşmüyorlardı ve rastlaştıkları zaman da konuşmuyor ve selamlaşmıyorlardı. Amerika'da uzun süre birlikte yaşamışlardı.

— Kirilov sizde her zaman çay bulunur. Bana biraz verebilir misiniz? Semaverinizi de istiyorum mümkünse.

Alışkanlığı üzere odasının içinde bir aşağı bir yukarı yürüyen Kirilov (geceleri de gezerdi böyle) birdenbire durdu ve dikatle Şatov'a baktı. Ama pek şaşırmadı.

— Çayım da var, şekerim de var. Ama semaver ne oluyor? Çay sıcak. Oturun ve için.

— Kirilov Amerika'da birlikte yaşadık... Karım evime geldi. Ben... Bana çay verin... Semaver de lâzım...

— Karınız geldiyse eğer bir semaver gerek size. Ama daha sonra alırsınız bunu. İki tane var bende. Şimdilik masanın üstündeki çaydanlığı alın. Sıcaktır. Çok sıcaktır. Şekeri de alın. Her şeyi alın. Ekmek... Ekmek de çok... Et de var... Para da var.

— Para da verin. Yarın veririm size.

— İsviçre'de olan karınız mı? Güzel. Ve koşa koşa bana geldiniz. Bu da güzel.

Şatov elinde çaydanlık, ekmek ve şeker olduğu halde:

— Kirilov... Kirilov, diye bağırdı... Şu hayallerinizden ve dinsizliğinizden vazgeçseydiniz ne adam olurdunuz Kirilov...

— Görüyorum ki İsviçre'de olanlardan sonra karınızı hâlâ seviyorsunuz. Çok güzel. Yine çaya ihtiyacınız olursa yine gelebilirsiniz. Hangi saatte olursa olsun. Hiç uyumuyorum. Semaver her zaman hazır. Parayı da alın. İşte. Karınızın yanına dönün. Ben burada kalacağım. Sizi ve karınızı düşüneceğim.

Kocasının telâşlanmasından pek memnun olan Mari Şatov çayın üstüne atıldı hemen. Ama semavere hiç de gerek yoktu. Yalnızca yarım fincan çay içti ve yarım dilim ekmek yedi. Eti de elinin tersiyle sinirli bir şekilde ve iğrenir gibi itti.

Şatov karısının çevresinde fırfır dönerken:

— Hastasın Mari, hastasın sen, dedi çekingen bir şekilde.

— Tabii hastayım. Oturun siz yerinize... Nereden aldınız bu çayı? Sizde yok muydu?

Şatov birkaç kelimeyle ona Kirilov'dan sözetti. Zaten Mari de onun hakkında bazı şeyler duymuştu.

— Deli olduğunu biliyorum. Yeter! Her taraf deli dolu za-

ten. Amerika'da birlikte olduğunuzu biliyorum. Daha önce yazmıştınız.

— Evet Paris'e yazmıştım.

— Yeter bu kadar. Başka bir konuya geçelim. Slavcı mısınız siz?

Şatov yapılan şakanın yersizliğini sezen bir insanın zoraki gülümsemesiyle:

— Ben... Şey... Rus olamadığıma göre Slavcı oldum, dedi.

— Rus değilsiniz o halde...

— Hayır.

— Saçma bütün bunların hepsi. Oturun. Rica ediyorum. Ne koşuşturup duruyorsunuz böyle sağa sola. Çıldırdığımı sanıyorsunuz belki de. O da olabilir. Evde yalnızca iki kişi olduğunuzu söylemiştiniz değil mi?

— Evet iki... Aşağıda...

— Ve ikisi de birbirinden akıllı. Ya aşağıda? Aşağıda ne var peki. Aşağıda demiştiniz...

— Hiç. Bir şey yok.

— Nasıl hiç. Bilmek istiyorum.

— Demek istiyordum ki şimdi evde yalnız iki kişiyiz. Ama aşağıda Lebiyatkin'ler oturuyordu.

— Dün akşam öldürülenler mi? Birden heyecanlandı. Duymuştum. Şehre gelir gelmez duydum. Yangın da olmuş değil mi?

— Evet Mari, belki de bu alçakları bağışlamakla büyük bir hata yapıyorum. Yerinden kalktı ve sinirli bir şekilde yumruklarını sıkarak dolaşmaya başladı yeniden.

Ama Mari anlamadı onu. Kocasına durmadan sorular soruyor, ama cevaplarını dinlemiyordu.

— Neler oluyor burada? Oh!... Ne kadar iğrenç şeyler bütün bunlar... Ne kadar iğrençmiş bu şehrin insanları... Ama oturun lütfen... Ne kadar sıkıyorsunuz beni.

Daha fazla dayanamadı ve başını yastığa koydu sonunda.

— Oturacağım... Uyusan daha iyi edersin belki Mari...

Mari cevap vermedi ve gözlerini kapadı. Soluk yüzü ölüyü andırıyordu. Birdenbire bir uyku bastırdı. Şatov çevresine bakındı. Mumu söndürdü. Karısına endişeli bir şekilde baktı son defa. Ellerini kavuşturdu. Ayaklarının ucuna basarak odadan çıktı. Dışarda on dakika kadar hareketsiz, yüzü duvara dönük olarak durdu. Ayak sesleri duymasaydı daha uzun süre kalacaktı orada. Birisi yavaş yavaş ve dikkatli bir şekilde çıkıyordu. Şatov bahçe kapısını kapatmayı unuttuğunu hatırladı.

— Kim o? diye sordu alçak sesle.

Meçhul adam cevap vermedi. Merdiven başına çıkınca durdu. Karanlıkta yüzü seçilemiyordu. Birdenbire mırıldandı:

— İvan Şatov?

Şatov, evet diye cevap verdi, adamın girmesini engellemek için elini uzattı. Meçhul adam uzanan bu eli kaptı ve güçlü bir şekilde sıktı. Şatov sanki bir yılana dokunmuşçasına ürperdi.

— Durun orada, diye bağırdı şaşırmış bir şekilde. Şu anda kabul edemem sizi. Karım geldi. Mumu getiriyorum.

Mumu getirdiği zaman yüzünü bir yerlerden hatırladığı genç bir subay gördü karşısında.

— Erkel, diye tanıttı subay kendisini. Virginskilerde tanışmıştık.

— Hatırladım. Notlar alıyordunuz. Dinleyin...

Şatov bir yandan alçak sesle konuşmaya devam ederken elinde olmayarak genç adamın üstüne yürüdü.

— Avucuma bir işaret çizdiniz. Şunu biliniz ki ben bütün işaretlere tükürüyorum. Kabul etmiyorum... İstemiyorum... Atarım sizi merdivenden aşağı, biliyor musunuz bunu siz?

— Hayır hiç bir şey bilmiyorum. Niçin bu kadar sinirlendiğinizi de bilmiyorum, diye cevap verdi misafir kurnazca. Size söyliyecek bir şeyim var. İşte birdenbire geliş nedenim. Elinizde size ait olmayan bir baskı makinası var ve sizin bildiğiniz gibi bunu geri vermek zorundasınız. Yarın akşam saat yedide makinayı Liputin'e bırakmanız gerektiğini size söyleme emrini al-

dım. Aynı zamanda size şunu da bildireyim: Bundan sonra artık sizden hiç bir şey istenmeyecek.

— Hiç bir şey mi? Doğru mu?

— Kesinlikle doğru. İsteğiniz kabul edilmiştir, serbestsiniz artık. Size bunu iletme görevini aldım.

— Size bu emri kim verdi?

— Bana işareti öğretenler.

— Avrupa'dan mı geliyorsunuz?

— Bana öyle geliyor ki... Bana öyle geliyor ki bu sizi ilgilendirmez.

— Allah belasını versin... Niçin bu emri alır almaz gelmediniz? Niçin daha önce gelmediniz?

— Emirlere uyuyordum ve yalnız değildim.

— Anlıyorum... Yalnız olmadığınızı anlıyorum. Allah kahretsin. Peki Liputin niçin kendisi gelmedi?

— O halde yarın akşam saat tam altıda sizi almaya geleceğim, oraya birlikte gideceğiz. Üçümüzden başka kimse olmayacak.

— Verkovenski?

— O bulunmayacak. Yarın sabah onbirde gidiyor.

— Biliyordum bunu, diye mırıldandı Şatov öfkeli bir şekilde dizine vurarak. Kaçıyor alçak.

Biraz düşündü. Erkel susuyor ve dikkatle ona bakıyordu.

— Ne yapacaksınız baskı makinasını? Herkesin gözü önünde şehirde dolaştırılmaz öyle o.

— Dolaştırmayacağız. Bize yerini söyleyeceksiniz, biz de gerçekten orada olup olmadığını denetleyeceğiz. Yerini biliyoruz ama tam olarak gömüldüğü yeri bilemiyoruz. Başka birisine gösterdiniz mi bu yeri hiç?

Şatov dik dik baktı:

«Bir çocuk... Küçük bir budala... İşte bir koyun gibi tuzağa düştünüz... Ama onların sizin gibi insanlara ihtiyaçları var. Haydi gidin şimdi. Bu alçak sizi tuzağa düşürdü ve kaçtı.

Erkel sakindi ve hiç bir şey anlamamış bir hali vardı.

— Verkovenski kaçtı. Evet kaçtı, diye tekrarladı Şatov dişlerini sıkarak.

— Burada daha. Gitmedi. Yarın gidiyor, dedi Erkel yumuşak, tatlı bir sesle. Kendisinden başka makinasının alınmasında tanık olmasını rica etmiştim, ama yola çıkacağını bahane ederek geri çevirdi, dedi saf numarası yaparak. Gerçekten de neden bilmem bir an önce gitmek istiyor.

Şatov bu saf adama, üzüntüyle bir kere daha baktı. Sonra acımaya değmez olduğuna karar vermiş gibi omuzlarını kaldırdı.

— Peki geleceğim, dedi. Şimdi gidin.

— O halde tam saat altıda almaya geleceğim, diye tekrarladı Erkel kibarca selamlayarak. Sonra hiç acele etmeden merdivenleri indi.

«Küçük budala, diye bağırdı yukarıdan Şatov kendisini tutamıyarak.

— Nasıl? dedi öteki aşağıdan.

— Yok bir şey, güle güle!

— Birşey söylediğinizi sandım.

II

Erkel kendi kendilerine düşünmekten aciz, başkalarının emirlerini yerine getiren ve hatta bundan bir beceri gibi yararlanan «küçük budalalar» sınıfına giriyordu. Kendinden geçmişçesine, çocukça sarılmıştı «davaya» ve en çok da Verkovenski'ye... Onun verdiği emirlere göre davranıyordu. O gece *bizimkilerin* toplantısında görev bölümü yapılmıştı. Herkes dağılırken Piyotr Stepanoviç kendisini bir kenara çekmiş ve beş on dakika kadar daha konuşmuştu. Her zaman «büyük bir davaya», «büyük bir düşünceye» boyun eğmeye susamış bu küçük insan için itaat etmek bir ihtiyaçtı. Bu durumda amacın hiç bir önemi yoktur. Çünkü Erkel gibi genç fanatikler bir davaya bağlanmayı, o davanın önderi gibi görünen kimseye hizmet etmekle

bir tutarlar. Duygulu, yumuşak ve iyi Erkel belki de suikastçilerin en acımasızıydı ve hiç bir kişisel düşmanlığı olmadığı halde Şatov'un öldürülmesinde görev alacaktı. Kendisine karşı en küçük bir kin duymuyordu ama en küçük bir tereddüt de göstermeyecekti. Örneğin kendisine dikkatle, Şatov'u izlemesi emredilmişti. Şatov karısının yanına geldiğini ağzından kaçırdığı zaman (büyük bir ihtimalle farkında olmadan) Erkel bu konuya hiç ilgi göstermiyormuş gibi davranmasını bilecek kadar kurnazdı ve bunu başarmıştı. Bununla birlikte hemen anlamıştı ki, Mari Şatov'un dönüşü girişimlerinin başarıya ulaşması açısından çok önemliydi.

Gerçekten de «sefiller» kurtuluşlarını bu olaya borçludurlar. Şatov'dan kurtulmalarını sağlayan bu kadının dönüşü olmuştur. Şatov şaşkına dönmüş, alışkanlıklarından vazgeçmiş, dikkati dağılmıştı, sezgileri zayıflamıştı. Şatov'un artık dolaşan tehlikeyi sezmesine imkân yoktu. Tersine, Verkovenski'nin bütün kuşkularını doğrulayan kaçışıyla eğleniyordu. Odaya girince bir köşeye oturdu, dirseklerini dizlerine dayadı ve elleriyle yüzünü kapadı.

Acı şeyler düşünüyordu.

Zaman zaman yerinden kalkıyor ve ayaklarının ucuna basıp, yatağın ucuna kadar gelerek karısını seyrediyordu:

«Tanrım, yarın mutlaka ateşlenecek. Hatta şimdiden ateşlenmiş olabilir. Soğuk aldı. Bu iklime alışık değildir o. Sonra üçüncü mevkide yolculuk, dışarda rüzgâr, yağmur... Mantosu da çok ince. Giyecek bir şeyi yok gibi sanki... Nasıl terkedeyim, nasıl yardım etmeyeyim ona? Ya bu küçük hafif çanta... Ne kadar acı çekti, nelere katlandı zavallı... Ama gururlu bir kadın... Bunun için şikâyet etmiyor... çok da sinirli... Ne kadar da sinirli... Hasta olduğu için böyle ama. Hastalık bir meleği bile sinirli yapar. Alnı ateş gibi ve kupkurudur herhalde. Gözlerinin altı morarmış. Ama oval yüzü ne kadar da güzel... Hele saçları bir harika...»

Ve acıeyle bakışlarını başka bir yana çevirdi. Karşısında

mutsuz, yorgun, yardıma muhtaç bir kadından başka bir şey görememekten korkmuş olarak uzaklaştı oradan. «Böyle zamanlarda insan *umutlar*dan tad alabilir miydi? İnsan ne kadar alçak bir yaratık». Yeniden köşesine dönüyor, yerine oturuyor, ellerini yüzüne götürüyor... rüyalara ve umutlara bırakıyordu kendisini. Ve umutları yeniden canlanıyordu.

«Ah ne kadar yorgunum.» Bu zayıf ve kırgın sesi hatırladı. «Tanrım böyle bir anda onu nasıl yalnız bırakabilirim. Yalnızca seksen kopeği var. Küçük eski para çantasını da bana veriyordu. İş arıyor. Burada ne olup bittiğini ne biliyor ki. Rusya hakkında ne biliyorlar ki? Kendi rüyaları içinde yaşayan saf çocuklar... Zavallı kadın, Rusya, Avrupa'dayken hayal etmiş olduğu Rusya olmadığı için kızıyor. Zavallı yoksullar... Gerçekten de soğuk burası. Mari'nin soğuktan şikâyet etmiş olduğunu ve kendisinin de sobayı yakacağına dair söz vermiş olduğunu hatırladı. «Odunum var. Getirebilirim. Uyandırmamam gerek onu. Gayret edeyim bakayım. Eti ne yapmalı... uyandığı zaman yer belki... Bakalım görürüz... Kirilov bütün gece uyumuyor. Üstüne ne örtebilirim acaba?... Çok derin bir uykuya daldı... Ama çok üşüyor.»

Yeniden yatağa yaklaştı. Genç kadının elbisesi biraz sıyrılmış, ve sağ bacağı dizine kadar açılmıştı. Birdenbire korkmuş gibi geriledi. Kalın paltosunu çıkardı (yalnızca eski redingotu vardı sırtında) ve genç kadının çıplak bacağına bakmamaya çalışarak üstüne örttü.

Bütün bunlar —Rüyalara dalması, uyuyan karısını seyretmesi, sobayı yakması, odanın içinde parmaklarının ucuna basarak yürümesi — iki ya da üç saat içinde olmuştu. Bu süre içinde de Verkovenski ve Liputin Kirilov'a gelmişti. Şatov sonunda köşesinde uyuya kaldı. Mari birdenbire derin bir inilti çıkardı. Uyanmıştı ve kendisini çağırıyordu. Bir suçlu gibi yerinden fırladı.

— Mari uyumuşum... Sefilin biriyim ben Mari.

Mari yattığı yerden kalktı ve şaşkın şaşkın çevresine baktı.

Nerede olduğunu anlayamamıştı büyük bir ihtimalle. Birdenbire öfkeli bir şekilde bağırdı:

— Yatağınızı aldım. Dayanamadım ve uyuya kaldım. Niçin uyandırmadınız beni peki? Size yük olmak istediğimi nasıl düşünebildiniz?

— Seni uyandırabilir miydim Mari?

— Evet uyandırabilirdiniz. Uyandırmalıydınız. Yalnızca tek bir yatağınız var, onu da ben işgal ettim. Beni böyle bir duruma düşürmemeliydiniz. Sizin olanaklarınızdan yararlanmak istediğimi mi sanıyorsunuz? Hemen yatağınıza yatın. Ben sandalyelerde uyurum.

— Ama Mari o kadar sandalyem yok. Üstüne serecek bir şeyim de yok.

— Ben de yerde yatarım öyleyse. Aksi takdirde siz yatacaksınız yerde. Hemen döşemeye uzanıp uyuyacağım.

Mari yerinden kalktı, bir adım attı ama birdenbire acıyla kıvranarak derin bir inilti çıkardı ve yeniden yatağa yığıldı. Şatov hemen ona doğru koştu. Mari Şatov'un elini yakaladı ve yüzü yastığa gömülü olduğu halde bütün gücüyle sıktı bu eli. Bir dakika kadar böyle kaldılar.

— Mari sevgilim. Doktor Frenzel çok yakında oturuyor. İyi tanırım kendisini... Çağırabilirim istiyorsan.

— Rahat bırakın beni.

— Neren ağrıyor Mari? Söyle bana. Sıcak kompres yapabilirim karnına. Doktor gerekmez bunun için. Ya da hardal yakısı da olabilir.

— Ne demek bu? diye sordu tuhaf bir sesle. Başını kaldırıp şaşkınlıkla Şatov'a baktı.

— Ne demek istiyorsun Mari? dedi Şatov da şaşırarak. Tanrım aklımı kaybettim. Mari özür dilerim hiç bir şey anlamıyorum bunlardan.

— Rahat bırakın beni. Sizin işiniz değil bu. Hatta sizin açınızdan gülünç de olacaktır... Acı acı güldü. Birşey anlatın

bana. Yürüyün ve konuşun. Önümde dikilip, bakmayın bana öyle. Kaç defa söyledim size bunu.

Şatov genç kadına bakmamaya çalışarak bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

— Burada —kızma Mari, yalvarırım— burada bir parça et ve çay var.Çok az yedin.

Tiksinir gibi bir hareket yaptı. Şatov dudaklarını ısırdı.

— Dinleyin. Burada topluluğumuzun akılcı ilkelerine uygun olarak çalışabilecek bir ciltçi atelyesi açmak istiyorum. Ne dersiniz, başarabilir miyim?

— Ama burada kitap okunmaz Mari. Üstelik kitap da yoktur. Olmayan bir şeyi nasıl ciltletsin o?

— O kim?

— Okuyucu. Şehrimizin insanı Mari.

— Daha açık konuşun. Bu «o» kimdir? Ne demek oluyor? Dilbilgisinden haberiniz yok sizin.

— Konuşmanm ruhu böyledir Mari, diye homurdandı Şatov.

— Bana ne sizin ruhunuzdan. Bıktım artık. Peki niçin bu şehrin insanı, okuyucu kitaplarını ciltletmeyecekmiş?

— Çünkü bir kitap okumak ve onu ciltletmek uygarlığın iki evresidir ve her biri uzun bir dönemi kapsar. Önce yavaş yavaş okuma öğrenilir, yüzyıllar boyunca. Ama kitaplar hiç iyi korunmaz. Hiç önem verilmez. Değersiz şeyler olarak görülür. Kitap ciltletmek kitaba saygının belirtisidir. Bu yalnızca okumayı sevmenin belirtisi değil, aynı zamanda da okunanın önemli bir şey olduğuna inanmanın da belirtisidir. Rusya bu evreye ulaşamadı henüz... Avrupa uzun süredir kitap ciltletiyor.

— Bilgiççe pozlar takınmanıza rağmen, budalaca şeyler söylemiyorsunuz. Üç yıl önceki konuşmalarımızı hatırlatıyorsunuz bana. Üç yıl önce bazen akıllıca şeyler söylerdiniz.

Bu sözleri de o ana kadarki tiksintili ve kaprisli tavrıyla söyledi.

— Mari, diye başladı yeniden Şatov şefkatli bir tavırla.

Üç yıldan bu yana köprünün altından geçen suları bir bilseydin. Duyduğuma göre eski düşünceleri bıraktığım için nefret ediyormuşsun benden. Ama ilişklerimi kestiğim insanlar kimlerdi biliyor musun? Gerçekten hayatın düşmanları, kendi bağımsızlıklarından korkan geç kalmış liberaller, düşüncenin uşakları, özgürlük ve kişilik düşmanları, ölmüş ve çürümüş düşüncelerin koruyuculuğunu yapan insanlardı. Ne özellikleri vardır bunların? Bunaklık, bayağılık, alçakça burjuva yaltaklığı, hırslı eşitlik, kişisel gurur olmadan eşitlik, bir uşağın ya da doksan üç yılı Fransızmın anladığı anlamda bir eşitlik... Daha da kötüsü bunların hepsi alçaktır, alçak... alçak...

— Evet çok alçak var, diye mırıldandı kadın, acılı bir sesle. Başı yastıkta boylu boyunca uzanmıştı yatağa. Kımıldamaktan korkar gibiydi ve hiç hareket etmeden duruyordu. Ateşli gözlerle tavana bakıyordu. Yüzü solgun, dudakları kuru ve sıcaktı.

— Bunu kabul ediyorsun Mari. Kabul ediyorsun, diye bağırdı Şatov. Aynı fikirde olmadığını söylemek için bir işaret yapmak istedi ama yine korkunç bir sancıyla kıvranmaya başladı. Başını yeniden yastığa gömdü ve biraz önceki gibi Şatov'un elini sımsıkı sıkmaya başladı (Şatov deli gibi üstüne koşmuştu).

— Mari, Mari. önemlidir belki de hastalığın! Mari.

— Susun... İstemiyorum, istemiyorum! diye bağırdı öfkeyle sırtını dönerek. Bana böyle bakmaktan menederim sizi. Merhametinize ihtiyacım yok. Yürüyün ve konuşun. Ne istiyorsunuz onu söyleyin...

Şatov kendinde değildi. Anlaşılmaz kelimeler mırıldandı.

— Burada neyle uğraşıyorsunuz? diye sordu sıkılmış bir tavırla.

— Bir tüccarın yanında çalışıyorum. İsteseydim çok para kazanırdım Mari.

— İyi olurdu tabii...

— Yanlış anlama Mari... Ben yalnızca şunu söylemek istedim...

— Başka neler yapıyorsunuz? Hangi konuda vaaz veriyorsunuz? Vaaz vermekten vazgeçemezsiniz, huyunuz bu sizin:

— Tanrı konusunda vaazlar veriyorum Mari.

— İnanmadığınız Tanrı konusunda mı? Anlayamıyorum bu fikri.

— Bırakalım bunları Mari. Daha sonra konuşuruz yine.

— Bu Marya Timopefeyevna kimdi?

— Bunu da daha sonrra konuşuruz.

— Sizi benimle böyle konuşmaktan men ederim! Bu cinayeti o alçakların işlediği doğru mu?

— Hiç kuşku yok, dedi Şatov dişlerini sıkarak.

Mari başını kaldırdı birdenbire.

— Bana hiç bir zaman bu tür şeylerden sözetmeyin. Hiç bir zaman... Hiç bir zaman...

Acıyla yeniden yatağa düştü. Bu üçüncü krizdi. Ama bu sefer inlemeler çığlıklara dönüşmüştü.

— Oh ne kadar dayanılmaz bir insansınız! Dayanılmaz!

Kendisini oradan oraya atarak, üzerine doğru eğilmiş olan Şatov'u elinin tersiyle itiyordu.

— Mari istediğini yapacağım. Yürüyeceğim ve konuşacağım.

— Başlamış olduğunu görmüyor musunuz?

— Başlamış mı? Ne başlamış?

— Biliyor muyum? Birşey anlıyor muyum? Ah! Lanet olsun, lanet olsun sana.

— Mari neyin başlamış olduğunu söyleseydin bana... Ne yapabilirim yoksa?... Anlamıyorum...

— Siz yararsız bir geveze, bir bilgiçsiniz... Lanet olsun size!

— Mari Mari!

Delirmeye başladığını sandı kadının.

— Doğum sancıları çektiğimi görmüyor musunuz?

Yavaşça doğrulup yüzünü buruşturarak, öfkeyle Şatov'a

baktı. Nefret ve acı okunuyordu yüzünde. Bu çocuğa da lânet olsun!

— Mari, diye bağırdı Şatov sonunda ne olup bittiğini anlayarak. Niçin daha önce söylemedin bana bunu?

Kararlı bir şekilde şapkasını kaptı.

— Biliyor muydum ki buraya girerken bunu! Bilseydim size gelir miydim? Bana on gün sonra doğuracağım söylenmişti. Nereye gidiyorsunuz? Gidemezsiniz.

— Bir ebe bulacağım. Tabancamı satacağım. Para lâzım şimdi bize.

— Hiç bir şey yapmanızı istemiyorum. Ebe istemiyorum. Herhangi bir yaşlı kadın yeter bana. Seksen kopeğim daha var çantamda. Köylüler yeteneklidir bu konuda. Ölürsem öleyim ne yapalım...

— Yaşlı bir kadın ve bir ebe getireceğim. Ama seni nasıl yalnız bırakacağım Mari?

Onu şimdilik yalnız bırakmanın daha sonra ebesiz bırakmaktan daha doğru olacağını düşünerek inlemelere ve bağırmalara kulak asmadan paldır küldür merdivenen indi.

III

Şatov önce Kirilov'a gitti. Saat birdi. Kirilov odanın ortasında ayakta duruyordu.

— Kirilov karım doğuracak.

— Nasıl?

— Nasıl?

— Doğuracak, bir çocuğu olacak.

— Siz... Yanılmıyorsunuz ya?

— Hayır sancılar başladı bile... Hemen yaşlı bir kadın bulmamız gerek ona. Bulabilir miyiz birini? Senin tanıdığın birçok kadın vardır.

— Ne yazık ki ebelikten anlamıyorum, dedi Kirilov dü-

şünceli bir şekilde. Demek istiyorum ki doğurtmak için neler yapılması gerektiğini bilmiyorum... yani... hayır... ne demek istediğimi anlatamıyorum.

— Demek istiyorsunuz ki doğurmakta olan bir kadına yardımcı olamazsınız. Ama sözkonusu olan bu değil. Bana bir yaşlı kadın gerekli, bir hizmetçi, bir hastabakıcı.

— Hem değil belki ama, bulacağım birisini. İsterseniz ben geleyim biri bulununcaya kadar...

— Yok imkânsız... Bayan Virginski'yi arayacağım. Ebedir o.

— Alçağın biri!

— Evet Kirilov, ama en iyisi. Herşeyin sevgisiz, saygısız, tatsız tuzsuz bir şekilde yapılacağını biliyorum. Ama yeni bir yaratığın dünyaya gelişi de büyük bir sırdır. Ona sorarsan o daha şimdiden lanetliyor.

— Eğer isterseniz ben...

— Hayır, hayır ama, ben yokken (Virginski'yi getireceğim) arada bir odama kadar gidin ve kapının arkasından ne olup bittiğini dinlemeye çalışın. Ama sakın içeri girmeyin... Korkutursunuz onu... Sakın içeri girmeyin... Kapıdan dinleyin. Ne olduğunu anlarsınız o zaman girersiniz.

— Anlıyorum. Bir rublem daha var. İşte. Yarın bir tavuk almak istiyordum ama şimdi vazgeçtim. Çabuk koşun, vargücünüzle koşun. Semaver bütün gece kaynayacak.

Kirilov'un Şatov'a karşı düzenlenen komplodan haberi yoktu. Onu tehdit eden tehlikeden bile habersizdi. Bütün bildiği «bu insanlarla» Şatov arasında eski bir hesabın olduğuydu. Bununla birlikte Avrupa'da kendisine verilen görevlerden (bulanık ve yüzeysel görevlerdi bunlar, çünkü her zaman toplumun dışında kalmıştı) sonra bu işe biraz bulaşmış gibi oldu. Son zamanlarda her şeyi bırakmış, bütün görevlerini atmış, kendisini herşeyin ve özellikle de «ortak dava»nın dışında tutmuş, bir seyirci gibi davranmaya başlamıştı. Verkovenski Kirilov'a Liputin'i de beraberinde götürmüş ve Kirilov'un «Şatov'u öldürme

işini» kabul etmesi halinde onun da tanık olarak orada bulunmasına karar vermişse de Kirilov'a geldiklerinde konuşma sırasında Şatov'un adını ağzına almadığı gibi onun hakkında en küçük bir imada bile bulunmamıştı; herhalde bunu sakıncalı buluyor, Kirilov'a ise yeteri kadar güvenmiyor olmalıydı. Açıklamaları ertesi güne bırakmayı tercih etmiş ve böylelikle de Kirilov'u oldu bittiye getirmişti.

O zaman onun için artık her şey bir olur diye düşünüyordu Verkovenski. Piyotr Stepanoviç'in verdiği söze rağmen, Kirilov'un evinde Şatov'dan sözetmemesi Liputin'in gözünden kaçmamıştı. Ama Liputin o anda buna itiraz edemeyecek kadar şaşkın ve heyecanlıydı.

Şatov hiçbir zaman sonunun gelmeyeceğine inanarak yolun uzunluğuna lanetler yağdıra yağdıra, rüzgâr gibi geçti sokaklardan.

Şatov kapıya vurduğu sırada Virginski'lerde herkes uyuyordu. Hiç bir cevap alamayınca pancurları yumruklamaya başladı. Bahçede bir köpek zincirini çekerek havlamaya başladı. Sokaktaki bütün köpekler katıldılar bu havlamaya. Korkunç bir patırtı çıktı.

Sonunda pancurlar ve pencereler açıldı.

— Ne vurup duruyorsunuz böyle? Ne istiyorsunuz?

Yumuşak sesi bütün bu gürültüyle acayip bir çelişki yaratan Virginski'ydi bu.

— Kim var orada? Kim bu rezil herif? diye cırlak ve öfkeli bir ses duyuldu. Bu ses ortadaki durumla uyum sağlıyordu ve Virginski'nin evde kalmış bir kız olan baldızının sesiydi.

— Benim. Şatov. Karım geri döndü ve doğurmak üzere.

— Doğursun varsın. Bas git hadi.

— Arina Prohorovna'yı almaya geldim. Onu almadan bir yere gidemem.

— Öyle olur olmaz her yere gidemez o. Her isteyen istediği saatte gelip uyandıramaz onu. Makşeyevna'ya gidin ve bizi rahat bırakın... dedi yeniden, yaşlı kız öfkeyle. Bu sırada

da Virginski'nin onu susturmak istediği anlaşılıyordu, ama başaramıyordu bunu.

— Gitmiyeceğim, diye bağırdı. Şatov yeniden.

Virginski sonunda baldızını pencerenin önünden çekmeyi başararak:

— Bekleyin bekleyin, dedi Şatov, rica ederim beş dakika bekleyin. Arina Proliorovna'yı uyandıracağım. Bırakın bağırıp çağırıp, kapıyı yumruklamayı... Yapmayın rica ederim.

Şatov'a bir yüzyıl gibi gelen beş dakikalık bir beklemeden sonra Arina Prohorovna pencerede göründü.

— Karınız size mi döndü? diye sordu pencereden Şatov'un şaşkın bakışları arasında. Sesi sinirli çıkmıyordu, ama buyurgan bir tavır içindeydi.

Arina Prohorovna başka türlü konuşamazdı.

— Evet geri geldi ve doğuracak.

— Marya İgnatiyevna mı?

— Evet Marya İgnatiyevna tabii.

Bir sessizlik oldu. Şatov bekliyordu. Pencerenin arkasında fısıldaşmalar oluyordu.

— Geleli çok oldu mu? diye sordu Bayan Virginski.

— Bu akşam saat sekizde. Çabuk gelin rica ediyorum...

Yeniden fısıldaşmalar başladı. Tartışıyorlardı büyük bir ihtimalle.

— Yanılmış olmayasınız. Kendisi mi gönderdi sizi

— Hayır kendisi göndermedi. O bana yük olmamak için yalnızca herhangi bir yaşlı kadın istiyordu. Ama korkmayın. ödeyeceğim paranızı.

— Peki geliyorum. Ödeseniz de, ödemeseniz de geliyorum. Marya İgnatiyevna'nın güzel duygularına her zaman değer vermişimdir. Beni hatırlamaz, şimdi kuşkusuz. Evde gerekli malzeme var mı?

— Hiç bir şeyim yok ama herşey olacak...

«Herşeye rağmen bu insanlarda cömertlik denen bir şey var» diye düşünüyordu Şatov, Liyamşin'in evine doğru giderken.

«Bana öyle geliyor ki insanlarla, inançlarını birbirlerinden ayırmak gerekir. Onlara karşı haksızlık ettim belki... Bütün insanlar suçludur... Bütün insanlar haksızlık yapmıştır... Ah herkes bunun farkında olabilseydi...»

Şatov Liyamşin'in kapısını uzun süre vurmadı. Liyamşin'in hemen camı açtığını gördü şaşırarak.

Liyamşin çıplak ayakla yataktan fırladı. Soğuk alacağına aldırış etmiyordu. Oysa sağlığına çok düşkündü. Ama bu telâşının özel bir nedeni vardı. *Bizimkilerle* yapılan toplantıdan sonra geceleri uyuyamayacak kadar heyecanlıydı. Korkudan tir tir titriyor ve her an istenmeyen misafirlerle karşılaşmayı bekliyordu. Kendisini en çok heyecanlandıran şey, Şatov'un bir ajan olduğunun ortaya çıkmasıydı... Bunun doğruluğuna yürekten inanıyordu... Ve bir anda şiddetle kapı vuruluyordu. Şatov'u görünce o kadar korktu ki hemen pencereleri kapayarak yatağa girdi. Şatov yeniden kapıyı yumruklamaya ve bağırmaya başladı.

— Hangi cesaretle gece yarısı öyle gürültü yapıyorsunuz? diye bağırdı Liyamşin, korkudan tir tir titreyerek ama tehdit eden bir sesle. İki dakika sonra pencereyi açtı ve Şatov'un tek başına olduğunu gördü.

— İşte tabancanız. Bunu alın ve bana on beş ruble verin.

— Ne demek bu? Sarhoş musunuz siz? Bu bir soygun. Soğuk alacağım. Bir dakika bekleyin. Bir battaniye alayım sırtıma.

— Bana derhal onbeş ruble verin. Yoksa sabaha kadar kapıyı vurmaya ve bağırıp çağırmaya devam edeceğim. Pencereleri kıracağım.

— Ben de imdat diye bağırırım ve sizi hapse attırırım.

— Sanıyor musunuz ki ben de hiç sesimi çıkarmayacağım ve polis diye bağırmayacağım. İkimizden hangisi daha çok korkmalı, siz mi ben mi?

— Nasıl oluyor da bir insan bu kadar alçakça fikirlere sahip olabiliyor? Neyi ima ettiğinizi biliyorum... Durun durun

vurmayın. Geceleri insanın evinde bu kadar çok para bulunur mu hiç? Sarhoş değilseniz parayı ne yapacaksınız?

— Karım geri döndü. Size vermiş olduğum paranın on ruble eksiğini alıyorum ve bir kere olsun kullanmadım bu tabancayı. Alın tabancayı. Hemen şimdi alın.

Liyamşin elini pencereden uzattı ve tabancayı aldı. Sonra bir süre düşündükten sonra başını yeniden uzattı ve şaşırmış bir durumda ürpererek:

— Yalan söylüyorsunuz. Karınız gelmedi... Siz kaçmak istiyorsunuz yalnızca.

— Ne kadar aptalsınız siz. Niçin kaçayım ben. Kaçan sizin Piyotr Verkovenski'niz, ben değilim. Şimdi Virginski'lerden geliyorum. Bayan Virginski gelmeye razı oldu. Gidin sorun isterseniz. Karım doğurmak üzere. Paraya ihtiyacım var. On beş ruble verin bana.

Liyamşin'in kafasından şimşek gibi bir düşünce geçti. Durum birdenbire yepyeni bir görünüm almıştı. Ama içine düştüğü korku yine doğru dürüst bir karara varmasını engelliyordu.

— Peki nasıl oluyor bu iş?... Siz karınızla birlikte yaşamıyorsunuz ki!

— Böyle sorular sormaya devam ederseniz kafanızı kırarım.

— Tanrım. Özür dilerim. Anlıyorum, anlıyorum... Peki Arina Prohorovna gerçekten razı oldu mu gelmeye? Biraz önce sizde olduğunuzu söylediniz. Doğru değil demek ki bu. Görüyorsunuz ya her an yalan söylüyorsunuz.

— Şu anda mutlaka karımın yanındadır... Geç bırakıyorsunuz beni. Siz aptalsanız bu benim suçum değil.

— Hayır aptal değilim ben. Doğru değil bu. Özür dilerim. Bana imkânsız gibi geliyor...

Ve artık tamamiyle kendini kaybetmiş halde üçüncü defa pencereleri kapamak istedi. Ama Şatov öyle bağırmaya başladı ki yeniden pencereyi açıp başını dışarı uzattı.

— Bu benim şahsıma karşı yapılmış bir saldırıdır. Ne is-

tiyorsunuz benden? Hadi söyleyin. Açıklayın. Gece olduğunu da unutmayın.

— On beş ruble istiyorum, kaz kafalı herif.

— Belki ben tabancayı geri almak istemiyorum. Buna hakkınız yok. Birşey satın aldınız ve biti iş. Hakkınız yok. Gece yarısı bu kadar parayı bulamam ben. Nereden bulayım ben bu parayı?

— Evinde her zaman para vardır senin. On ruble bırakıyorum sana. Açgözlülüğünü herkes bilir senin.

— Yarın değil öbür gün gelin anladınız mı? Öbür gün tam öğlende gelirseniz hepsini vereceğim tamam mı?

Şatov yeniden yumruğuyla pencerenin kasasına vurmaya başladı.

— Bana derhal on ruble verin. Gerisini de yarın sabah.

— Hayır beş rubleyi öbürgün alırsınız. Yarın imkânsız. Boşuna gelmeyin.

— On ruble ver bana alçak herif!

— Niçin hakaret ediyorsunuz bana? Bekleyin biraz ışık getireyim. Camlardan birini kırmışsınız. Tanrım, gece yarısı böyle küfür edilir mi! Alın.

Şatov'a bir kâğıt para uzattı.

Şatov parayı kaptı. Beş rubleydi bu.

— Yemin ederim ki bundan fazlasını veremem. İsterseniz öldürün beni. Ama hepsi bu kadar. Yarından sonra olur ama şimdi yok.

— Gitmeyeceğim, diye kükredi Şatov.

— Peki bunları da alın öyleyse. Görüyorsunuz ya iki banknot daha veriyorum size. Ama hepsi bu kadar. İstediğiniz kadar bağırın. Artık bir şey vermeyeceğim. Hayır vermeyeceğim. Hayır. Hayır, hayır, hayır!

Umutsuzluk içinde çırpınıyordu... Soluk soluğaydı.

Şatov iki banknota baktı. Birer rublelikti. Yani toplam iki rubleydi. Böylelikle tam yedi ruble almış oluyordu. «Al-

lah belasını versin! Yarın geleceğim. Sekiz ruble hazır olmazsa boğacağım seni Liyamşin.»

— Durun bir dakika! Durun, durun, diye bağırdı Şatov'a, (Şatov koşarak uzaklaşmaya başlamıştı bile) Karınızın size döndüğü doğru mu?

— Salak, diye cevap verdi Şatov:

IV

Arina Prohorovna'nın geçen akşamki oturumda alınan kararlardan haberi olmadığını söylemiştim. Eve yorgun ve üzgün dönen Virginski toplantıda alınan kararı karısına söyleme ceserateni gösterememişti. Ama ertesi sabah kendisini tutamamış ve bildiklerinin bir bölümünü anlatmıştı karısına. Yani Verkovenski'nin edindiği istihbarata göre Şatov'un herkesi ele vermeye hazırlandığını.

Ama buna pek ihtimal vermediğini de sözlerine eklemişti. Bununla birlikte Arina Porhorovna çok korktu. Bu nedenle geçen gece çok zorlu bir doğumda bulunmuş olmasına rağmen Şatov'un çağrısını kabul ederek gitmeye karar verdi. «Şatov gibi bir serserinin her zaman bu tür alçaklıklar yapabileceğini» düşünmüştü hep. Ama Marya İgnatiyevna'nın gelişi durumu değiştirmişti. Şatov'un korkusu, umutsuzluğu, yalvarmaları «hainin» yüreğinde bazı değişiklikler olduğunu gösteriyordu. Ötekileri yoketmek için kendi kendisini feda etmeye hazır olan bir kimsenin hali tavrı başka türlü olur diye düşünüyordu Arina Prohorovna. Kısacası her şeyi kendi gözleriyle incelemeye karar verdi. Virginski bu karardan dolayı çok sevindi. Üzerinden büyük bir yük kalkmış gibiydi. Hatta yeniden umutlandı. Çünkü Şatov'un tutumu Verkovenski'nin kuşkularıyla tam bir çelişki içindeydi.

Şatov yanılmamıştı. Eve döndüğü zaman Arina Prohorovna'yı orada buldu. Eve gelir gelmez merdivenin başında bek-

leyen Kirilov'u bulmuştu. Mari onu tanımamakta direnmişti. Mari'yi kötü bir durumda yani öfkeli, sinirli ve büyük bir umutsuzluk içinde bulmuştu. Ama kısa süre içinde Mari'nin boyun eğmişti.

Tam Şatov odaya girerken «niçin durmadan pahalı bir ebe istemediğinizi tekrarlayıp duruyorsunuz?» diye soruyordu. Saçma bütün bunlar. Bunların hepsi sizin anormal durumunuzdan kaynaklanan saçmalıklar. Eğer herhangi bir yaşlı kadının nezaretinde yapsanız doğumunuzu, işlerin yarı yarıya ters gitmesi ihtimali vardır. Üstelik bu size pahalı olduğu söylenen bir ebeden daha pahalıya mal olacaktır. Sonra siz benim pahalı olduğumu nereden biliyorsunuz? Daha sonra ödersiniz borcunuzu. Fazla bir şey istemiyeceğim zaten sizden. Üstelik başarılı olacağı garantili. Öldürmem sizi. Ne olaylar gördüm ben. Çocuğa gelince, hemen yarın bir bakımevine kaldırttırım, sonra da köyde bir sütanne buluruz ona. Böylece de bu sorun çözülmüş olur. İyileştikten sonra bir iş bulursunuz ve kısa süre içinde pek fazla tutmayacak olan masrafları Şatov'a ödeyecek duruma girersiniz. Parayı ödersiniz olur biter.

— Ona yük olmaya hakkım yok...

— Bunlar güzel duygular ve akıllıca düşünceler. Ama inanın bana, Şatov bu saçmasapan düşüncelerden kurtulup sağlıklı bir insan gibi düşünürse hemen hemen hiçbirşey harcamaz. Yeter ki saçmalıklar yapmasın, dili bir karış dışarıda bütün şehri dolaşmasın ve herkesi kışkırtıp durmasın. Kendisini denetim altına almazsak eğer şehrin bütün doktorlarını yataklarından baldırıp buraya getirecektir. Bizim sokaktaki bütün köpekleri ayağa kaldırdı. Doktora ihtiyacınız yok sizin. Daha önce de söylediğim gibi her şeyi üstüme alıyorum ben. Ama istiyorsanız çeşitli hizmetler için bir yaşlı kadın tutabilirsiniz. Pek fazla bir şeye malolmaz bu. Şatov'un da yardımı dokunur. Elleri var, ayakları var. Eczaneye kadar gidip gelebilir. Sizi bu duruma getiren o değil mi? Mürebbiyelik ettiğiniz ailenin yanında sizinle evlenmek istediği için, bencillik ederek, araya tatsızlık

sokarak ayrılmanıza neden olan o değil mi? Biz duyduk bunu... Üstelik doğru bize koştu ve ortalığı ayağa kaldırdı... Hiç kimse ye kendimi zorla kabul ettirme peşinde değilim. Yalnızca sizin için geldim. İlke sorunu bu. Çünkü bizimkiler karşılıklı olarak yardımlaşmak zorundadır. Evden ayrımadan önce de söyledim zaten bunu kendisine. Bana ihtiyacınız olmadığını düşünüyorsanız eğer hoşçakalın derim o zaman. Yeter ki başınıza iş açılmasın!

Kalkıp gidecek gibi oldu.

Mari o kadar zayıftı ki, o kadar acı çekiyordu ki, başına geleceklerden o kadar korkuyordu ki Arina Prohorovna'yı göndermeye cesaret edemedi. Ama birdenbire nefret etmişti bu kadından. Söylediği şeylerle Mari'nin ruhunda olup bitenlerin hiç ilgisi yoktu. Ama tecrübesiz bir ebenin ellerinde ölmek korkusu bu iğrenme duygusunu bastırdı. Buna karşılık o andan itibaren Şatov'a karşı daha titiz, daha acımasız olmuştu. Sonunda yalnızca bakmasını değil yüzünü bile kendisine doğru dönmesini yasak etmişti. Sancıları gittikçe artıyordu. Lanetlemeleri ve küfürleri de artıyordu bitgide.

— Dışarı yollayacağız onu, dedi Arina Prohorovna. Korkunç görünüşüyle korkutuyor sizi. Ölü gibi bir yüzü var, ama size ne bundan? Kendine özgü bir adam. Ne komedi!

Şatov cevap vermedi. Konuşmamaya kararlıydı.

— Böyle olaylarda aptallaşan çok baba gördüm. Ama onlar hiç değilse...

— Susunuz ya da bırakınız öleyim. Bir kelime daha konuşmayın. İstemiyorum, istemiyorum, diye bağırıyordu Mari.

— Ağzımı açmamam imkânsız. Böyle şeyler istemesi için insanın aklını kaçırmış olması gerekir. Anormal bir durumdasınız siz. Ciddi şeylerden söz edelim hiç değilse. Söyleyin bakalım. Hazır mı her şey? Cevap verin Şatov. Onun kafası yerinde değil.

— Ne gerekiyorsa söyleyin hepsini bana.

— Hiç bir şey hazırlamadınız mı yani?

İhtiyacı olan şeyleri saydı: Burada hakkını vermek gere-

kiyor ki gerçekten de en gerekli olan şeyleri istemekle yetindi. Bazıları bulunuyordu Şatov'da. Mari anahtarını çıkardı ve çantasını açması için uzattı ona. Elleri titrediğinden, anahtarı deliğe sokması için bir hayli zaman geçti. Bu da Mari'yi çileden çıkardı. Arina Prohorovna anahtarı Şatov'un elinden almak için hamle yapınca başta kendisinin çantaya bakmasını istemedi ve yalvarıp yakararak, ağlayarak çantayı Şatov'un açmasını istedi.

Bazı şeyler için Kirilov'a gitmek gerekti. Ama Şatov kapıdan çıkar çıkmaz Mari çığlık çığlığa onu çağırdı ve ancak Şatov kendisine, kısa bir süre için ayrıldığını, bunun son derece gerekli olduğunu, ve hemen döneceğini anlattıktan sonra yatışabildi.

— Sizi tahmin etmek çok zor Küçük Bayan, dedi Arina Prohorovna gülerek. Kimi zaman duvara yapışmasını ve kesinlikle size bakmamasını istiyorsunuz, kimi zaman da kısa bir süre için ayrıldığı zaman bile gözyaşlarına boğuluyorsunuz. Sonunda yanlış şeyler düşünmesine neden olacaksınız. Hadi hadi üzülmeyin. Şaka yapıyorum.

— Hiç bir şey düşünmeye hakkı yoktur.

— Oo, size aşık olmasaydı deli gibi sokaklarda koşmazdı. Şehrin bütün köpeklerini toplamazdı. Benim pencere camlarından birini de kırdı.

V

Kirilov odasını arşınlamaya devam ediyordu. O kadar dalgındı ki Şatov'un karısının geldiğini bile unutmuştu ve Şatov'u ilgisizce dinliyordu.

Daldığı düşüncelerden sanki kendisini zorla çekip kurtarmış gibi birden hatırladı:

— Ha evet... Yaşlı bir kadın... Sizin karınızla ilgiliydi. Ya da yaşlı bir kadınla. Evet karınız ve yalşı bir kadınla değil

mi? Şimdi hatırladım. Yaşlı kadın gelecek ama hemen değil. Yastığı alın. Başka ne gerekiyor? Ha evet... Sonsuz bir huzurun içinde olduğunuz dakikalar oldu mu Şatov?

— Dinleyin Kirilov bütün geceleri uyumadan geçirmek zorunda değilsiniz.

Kirilov kendisine gelir gibi oldu ve ilginçtir çoğu zaman yaptığının tersine daha kolayca ve daha akıllıca konuşmaya başladı. Bu sözleri önceden hazırladığı, hatta yazdığı açıkça belli oluyordu.

— Beş altı saniye süren öyle anlar vardır ki, birdenbire sonsuz huzuru bulduğunuzu hissedersiniz. Onu yakaladığınızı anlarsınız. Dünyevi birşey değildir bu. Bunun Tanrı'yla ilgili bir şey olduğunu söylemek istemiyorum. Ama bu dünyadaki görünümüyle insan böyle bir şeyi kaldıramaz. Fizik olarak değişmeli ya da ölmelidir. Açık, tartışılmaz, mutlak bir duygudur bu. Birdenbire bütün doğayı kavrıyor ve diyorsunuz ki: Evet, işte bu böyledir, gerçektir. Tanrı dünyayı yarattığı zaman her günün sonunda demiştir ki: «Evet, iyidir, doğrudur, gerçektir» Bu duygulanma değildir... başka bir şeydir bu. Neşedir. Hiç bir şeyi bağışlamıyorsunuz, çünkü bağışlanacak bir şey yok. Bu aşk da değildir... Bu aşktan da üstün bir şeydir. En korkuncu bu kadar açık olması. Bununla birlikte uçsuz bucaksız bir neşe. Beş saniyeden fazla sürseydi, ruh dayanamazdı buna ve mahvolur giderdi. Bu beş saniye içinde bütün bir hayatı gördüm ve bu saniyeler için bütün hayatımı verirdim. Çünkü değer buna. Buna on saniye dayanabilmek için insanın fizik olarak değişmesi gerekir. Öyle sanıyorum ki insan doğurmaktan vazgeçmelidir artık. Neye yarar çocuklar? Amaca ulaşılmışsa eğer insanlığın gelişmesi neye yarar? Kutsal kitapta yazdığına göre hayata yeniden dönüldüğü zaman doğurma diye birşey olmayacakmış ve herkes Tanrı'nın meleği olacakmış. Bir ima. Karınız doğuruyor mu?

— Kirilov sık sık yapar mısınız böyle şeyler?

— Üç günde, haftada bir.

— Saranız yok ya?

— Hayır.

— Saraya tutulabilirsiniz. Dikkat edin Kirilov: Saranın böyle başladığını duydum. Bir saralı bana kriz gelmeden önceki duygularını ayrıntılı bir şekilde anlatmıştı. Aynı sizin durumunuz. O da beş dakikadan sözediyordu ve buna beş dakikadan fazla dayanmanın imkânsız olduğunu söylüyordu. Muhammet'in testisini hatırlayın. Muhammet atla cenneti dolaşırken bir tek damla su bile damlamamış testiden. Testi, sizin beş saniyeniz ve bu sizin uyumunuza pek benziyor. Muhammet saralıydı. Saraya dikkat edin Kirilov.

— Bana bulaşmaya vakti olmayacak, dedi Kirilov acı bir gülümsemeyle.

VI

Gece yavaş yavaş akıp gidiyordu. Şatov dışarı gönderiliyor, kötü sözler söyleniyor kendisine, sonra yine çağrılıyordu. Mari dehşetin son noktasına ulaşmıştı. Yaşamak istiyorum diye feryat ediyordu. «Mutlaka, mutlaka» diye bağırıyordu. Ölmekten korkuyordu. «Ölmemem gerekir... ölmemem gerekir...» diye bağırıyordu. Arina Prohorovna orada olmasaydı eğer, işler çok kötü bir duruma girecekti. Yavaş yavaş hastası üstünde etkili oldu ve bir süre sonra en küçük emirleri bile harfiyen dinlenmeye başlandı.

Arina Prohorovna sertti, yumuşak bir insan değildi ama mesleğinin ehliydi. Gün ağarmak üzereydi. Arina Prohorovna Şatov'un dua etmek üzere merdiven başına koştuğunu düşündü ve katıla katıla gülmeye başladı. Mari de gülmeye başladı. Bu alaycı gülüş biraz yatıştırmıştı sanki kendisini. Sonunda Şatov'u dışarı attılar. Nemli ve soğuk bir sabahtı. Erkel'in geldiği sıradaki gibi alnını duvara dayadı yine. Bir yaprak gibi titriyor, düşünmekten korkuyordu. Saplantılarından kurtulamı-

yordu. Rüyada olduğu gibi hayaller sürekli olarak birbirini izliyordu düşüncesinde ve bir süre sonra dağılıp gidiyordu. Sonunda odadan gelen iniltiler yerini dayanılmaz, korkunç çığlıklara bıraktı. Kulaklarını tıkayıp bunları duymamak istedi, ama ne yaparsa yapsın duyuyordu. Diz çöktü ve «Mari, Mari» diye inlemeye başladı. Birden kendisini şaşırtan ve yerinden sıçratan bir başka ses duydu. Bu ses bir bebek sesiydi ve uzaktan geliyormuş gibiydi. Zayıftı. Haç çıkardı ve odaya girdi. Arina Prohorovna'nın elinde küçücük, kıpkırmızı, buruş buruş olmuş küçük ellerini, ayaklarını sallayarak ağlayan bir yaratık vardı. Rüzgarın etkisiyle havada uçuşan bir tüyü andırıyordu. Ağlıyor, bağırıyor, yaşamaya kendisinin de hakkı olduğunu duyurmaya çalışıyordu. Mari bayılmış gibiydi ama bir dakika sonra gözlerini açtı ve tuhaf bir şekilde Şatov'a baktı. Daha önce hiç görmediği, yepyeni, bambaşka bir bakıştı bu.

— Erkek mi, erkek mi? diye sordu acılı bir sesle.

— Evet, iri bir erkek, diye cevap verdi Arina Prohorovna çocuğu kundaklamaya çalışırken.

Arina Prohorovna bebeği kundakladıktan sonra yatağın üstündeki iki yastığın arasına koymadan önce bir dakika elinde tutması için Şatov'a verdi. Mari, Arina Prohorovna'nın görmesinden korkuyormuş gibi kocasına kaçamak bir göz kırptı. Şatov hemen anladı ve yatağın yanına yaklaşarak Mari'ye gösterdi çocuğu.

— Ne kadar güzel, diye mırıldandı zayıf bir sesle ve gülümseyerek. Arina Prohorovna Şatov'un yüz ifadesini görünce keyifli bir kahkaha attı:

— Şuna bakın biraz, dedi. Şu surata bakın bir!

— Sevinin, Arina Prohorovna... Büyük bir mutluluk bu, diye mırıldandı Şatov. Marya'nın çocuk hakkında söylediği birkaç söz onu ağzı açık bir hayranlığa düşürmüştü.

— Büyük bir mutluluk mu? Ne diyorsunuz siz? diye haykırdı neşe içinde Arina Prohorovna, bir yandan düzene sokmaya çalıştığı odanın içinde gidip gelerek.

— Yeni bir varlığın ortaya çıkışı büyük bir esrar, anlaşılmaz bir muammadır Arina Prohorovna. Bunu anlamıyor olmanız üzücü, diye söyleniyordu Şatov sarhoş gibi. Sanki aklı başından gitmiş, kelimeler dudaklarından onun isteği dışında dökülüyor gibiydi. «İki kişiydiler, bir bakıyorsunuz yeni bir varlık, yeni bir insan beliriyor, eksiksiz, kusursuz yeni bir ruh ortaya çıkıyor. Hiç bir insan elinin yaratamadığı yeni bir düşünce, yeni bir sevgi. Korkunç bile denebilir. Dünyada daha büyük bir şey yok.

— Ne çok gevezelik! Yalnızca organizmanın gelişmesi söz konusu, başka bir şey değil. Hiç bir esrar yok. —Arina Prohorovna neşeyle gülüyordu—. Bu hesapla en küçük sinek bile bir muammadır o zaman. Ama siz beni dinleyin. Dünyaya yararsız canlı getirmemek daha iyidir. Çocuk yapmadan önce, yararsız olmamaları için, önce her şeyi değiştirin. Şimdi ise, bunu yarından sonra Kayıp Çocuklar Bürosuna götürmeniz gerekecek.

— Onu hiç bir şekilde Kayıp Çocuklar Bürosuna götürmeyeceğim, dedi kararlı bir sesle Şatov, gözlerini yere çevirerek.

— Evlât mı edineceksiniz onu.

— O benim oğlum oldu bile.

— Tabii, yasaya göre o bir Şatov, iyilik meleği rolü oynamaya gerek yok. Büyük sözler etmeden duramıyorsunuz. Her şey iyi de, benim gitme zamanım geldi, dedi Arina Prohorovna, odayı yerleştirmesi bitmişti. Sabah yine geleceğim, gerekirse akşam da gelirim. Şimdi her şey yoluna girdiğine göre beni bekleyen başka müşterilerime gitmem gerekiyor. Eski karınızı buldunuz Şatov. Ama ona fazla güvenmeyin ve burada bekleyin. Size ihtiyacı olabilir. Marya İgnatiyevna'nm sizi kapı dışarı edeceğini sanmıyorum... Hadi, hadi, şaka ediyorum...

Şatov'un kendisini geçirdiği bahçe kapısında, şunları ekledi:

— Geriye kalan günlerim için de güldüm sayenizde. Siz-

den para almayacağım... Rüyada da gülmeye devam edeceğim, bu bana yeter. Bu geceki halinizden daha gülünç bir şey görmedim.

Memnun bir halde ayrıldı. Şatov'un görünüşüne ve söylediklerine bakılırsa bu adamın «baba rolüne hemen girdiği ve sersemin teki olduğu» açıktı. Başka bir müşteriye gitmesi gerektiği halde, izlenimlerini Virginski'ye aktarmak için eve uğradı.

— Mari, dedi, ebe hemen uyumamanı söyledi. Ama çok zor olduğunu görüyorum, diye çekinerek söze girdi Şatov. Ben şurada pencerenin yanında oturup sana göz kulak olacağım, ne dersin?

Pencerenin yanma, onun göremeyeceği şekilde divanın arkasına oturdu. Ama az sonra Marya İgnatiyevna onu çağırıp umursamaz bir tavırla yastıklarını düzeltmesini istedi. Şatov yastıkları düzeltirken o gözlerini duvara dikmişti.

— Öyle değil, öyle değil!... Ne beceriksiz ellerin var!

— Şatov elinden geleni yapıyordu.

— Bana doğru eğilin, diye çatlak bir sesle emir verdi, yine ona bakmamaya çalışıyordu.

Ürperdi, fakat söz dinleyerek üstüne eğildi.

— Biraz daha... Öyle değil... Daha yakına!...

Sonra birden sol elini boynuna doladı. Şatov alnında nemli, fakat ateşli bir öpücük hissetti.

— Mari!

Genç kadının dudakları titriyordu. Kendini tutmaya çalıştığı belli oluyordu, ama birden diklidi.

«Nikolay Vsevolodoviç alçağın teki» dedi gözleri çakmak çakmak.

Sonra gücü kalmadı, geriye yıkıldı, yüzü yastıklara gömüldü. Şatov'un elini sıkarak hıçkırıklarla ağladı.

O andan sonra kocasını bırakmadı. Başucuna oturmasını istiyordu. Konuşmadığı için, ona hayran hayran, yüzünde aptal bir gülümsemeyle bakıyordu. Her şey değişmiş gibiydi. Şatov bir çocuk gibi ağlamaya koyuluyor, sonra sarhoş gibi ipe sapa

gelmez konuşmalara girişiyor ve karısının ellerini öpüyordu. Kadın da onu, coşkuyla, belki ne söylediğini anlamadan dinliyor, bir yandan da serbest eliyle saçlarını okşuyor, sevgi dolu gözlerle bakarak saçlarına biçim veriyordu. Şatov ona Kirilov' dan söz ediyor, önlerinde yeni başlayan hayatı, Tanrı'nın varlığını, insanların iyiliğini anlatıyordu. O coşku içinde çocuğu kundağından çıkarıp yeniden seyrettiler.

— Marya! diye haykırdı Şatov çocuğu elinde tutarak. O eski sayıklamadan, utançtan, leşten kurtulduk. İşe koyulalım, üçümüz! Önümüzde yeni bir yol açılıyor! Evet! Adını ne koyacağız, Marya?

— Ne koyacağız adını? diye şaşkınlık içinde tekrarladı genç kadın ve yüzünde birden şiddetli bir acı belirdi.

Ellerini bitiştirdi, Şatov'a, kınıyormuş gibi baktı ve yüzünü yastığa gömdü.

— Neyin var, Mari? diye haykırdı Şatov korku içinde.

— Nasıl yaptınız... nasıl! Nankör!

— Marya, affet beni Marya! Ben yalnızca adını ne koyacağımızı sordum... Anlamıyorum.

— İvan koyacağız, dedi ateşler içindeki yüzünü kaldırarak, ağlıyordu. Ona başka, *iğrenç* bir ad verebileceğimizi nasıl düşünebildiniz?

— Marya, sakin ol. Ne kadar sinirlisin!

— İşte bir kabalık daha. Gözyaşlarımı neden sinirli olmama bağlıyorsunuz? Eğer ona o iğrenç adı vereceğimizi söyleseydim, iddiaya girerim, hemen kabul ederdiniz, dikkat bile etmeden. Ne kadar nankör ve bayağısınız... hepiniz!

Bir dakika sonra barışmışlardı tabii. Şatov biraz uyuması için ısrar etti. Genç kadın uyudu, ama Şatov'un ellerini bırakmadı. Ara sıra uyanıyor, sanki gitmesinden korkuyormuş gibi ona bakıyor, sonra yeniden uykuya dalıyordu.

Kirilov'un gönderdiği yaşlı kadın onun «tebrikleriyle» birlikte sıcak çay, pirzola, et suyu ve beyaz ekmek getirdi. Hasta

çorbayı içti, yaşlı kadın çocuğun altını değiştirdi. Marya Şatov'u da bir pirzola yemeye zorladı.

Zaman geçiyordu. Şatov yorgunluğa daha fazla dayanamayarak bir sandalyenin üzerinde uyuyakaldı, başı karısının yastığı üzerindeydi. Sözünde durup gelen Arina Prohorovna onları bu halde buldu. Neşeli bir şekilde ikisini de uyandırdı. Marya'ya öğütler verdi, çocuğa baktı ve Şatov'un karısını bırakmasını tekrar yasakladı. Sonra «karı koca»yı küçümseyerek alay ettikten sonra, yine memnun bir şekilde ayrıldı.

Şatov uyandığında ortalık kararmıştı. Mumu yaktı ve yaşlı kadına haber vermeye koştu. Ama daha merdivenden inerken, ihtiyatlı adımlar duydu. Biri ona doğru geliyordu: Erkel'di bu.

— Girmeyin, diye fısıldadı Şatov, konuğunun elinden tutarak bahçe kapısına götürdü. Beni burada bekleyin. Hemen geliyorum. Sizi tamamen unutmuştum. Her şeyi nasıl hatırlattınız bana!

Acele ettiği için Kirilov'a uğramadı, yalnızca yaşlı kadını çağırmakla yetindi. Marya kendisini «bir an bile yalnız bırakmayı düşünebildiği için» ona kızdı.

— Son bu! diye haykırdı coşku içinde. Önümüzde yeni yol açılıyor. Bir daha eski günlerin korkunçluğunu düşünmeyeceğiz bile.

Onu sakinleştirmeyi başardı sonunda, tam dokuzda dönmeye söz verdi, çocuğu öptü ve Erkel'in yanına koştu.

Skovoreçniki'deki Stavrogin parkına doğru yöneldiler. Bir buçuk yıl kadar önce, parkın kenarında bir yere, bir çam korusunun dibine, kendisine emanet edilen baskı makinasını gömmüştü Şatov. Yer ıssız ve Stavrogin'lerin evinden uzaktaydı. Filipov'un evinden uzaklığı üç buçuk, hatta dört verst kadar vardı.

— Yürüyerek mi gideceğiz? Bir arabaya binmeyi tercih ederim.

— Hayır olmaz, diye cevap verdi Erkel. Bu konuda çok titizler. Arabacı tanık olabilir.

— Allah belasını versin! Neyse, bitsin tek şu iş.

Hızlı adımlarla yürüyorlardı.

— Erkel, yavrum, dedi Şatov, hayatınızda hiç mutlu oldunuz mu?

— Sizin şu sırada mutlu olduğunuz ortada, diye cevapladı Erkel merakla.

ALTINCI BÖLÜM

ÇOK HAREKETLİ BİR GECE

I

Virginski o gün iki saatini beşler grubunun bütün üyelerinin peşinden koşarak geçirdi. Her birine, karısının şehre dönüp bir çocuk doğurması yüzünden, Şatov'un polise gidemeyeceğini bildirecekti. Ona göre, 'insan kalbi hakkında birazcık bilgisi' olan biri, Şatov'un o anda tehlikeli olamayacağını tahmin edebilirdi. Ancak, Erkel ve Liyamşin dışında kimseyi evde bulamaması canını sıktı. Erkel onu sessizce, sakin sakin gözlerinin içine bakarak dinledi. Virginski'nin, saat altıda toplantıya gidip gitmeyeceği şeklindeki sorusuna cevap olarak da, içten bir gülümsemeyle, tabii ki gideceğini söyledi.

Liyamşin yataktaydı. Görünüşe bakılırsa ağır hastaydı, battaniyeyi kafasına kadar çekmişti. Virginski'yi görünce korktu, konuşmak üzere ağzını açar açmaz sinirli bir şekilde elini sallayarak, kendisini yalnız bırakması için yalvardı. Yine de Virginski'nin Şatov hakkında söylediği her şeyi dinledi ve onun *bizimkilerden* kimseyi evde bulamamasına nedense çok şaştı. Görünüşe bakılırsa Fedka'nın öldüğünü (Liputin'den) öğrenmişti ve bunu Virginski'ye telaşlı bir halde karmakarışık bir şekilde anlattı. Bu haber de Virginski'yi çok şaşırttı. Virginski'nin, randevuya gidip gitmeyeceği konusunda, dolambaçsız sorduğu soruya karşı, birden kollarını kaldırdı ve kendisinin bu işle bir ilgisi olmadığını, hiç bir şey bilmediğini hatırlaması için, Virginski'ye yalvardı. Rahat bırakılmak istediğini tekrarladı.

Virginski eve endişeli ve sarsılmış olarak döndü. Bunu ailesinden gizlemek zorunda olması işini daha da zorlaştırıyordu. Bütün sırlarını karısına açmaya alışıktı. O sırada kafasına takılan —gelecekte her şeyi, herkes için yoluna sokacak— yeni biri olmasa, o da Liyamşin gibi yatağa girecekti. Ama yeni fikir ona cesaret verdi, dahası kararlaştırılan saati sabırsızlıkla beklemeye başladı, sonra da gereğinden daha erken evden çıkarak, buluşma yerine doğru yola koyuldu.

Buluşma yeri, Stavrogin'lerin kocaman bahçesinin bir ucunda iç karartıcı bir yerdi. Sonradan özellikle görmeye gittim orayı. O hüzünlü sonbahar akşamlarında ne kadar uğursuz görüneceğini tahmin edebiliyorum. Çam ormanı tam burada başlıyordu. Asırlık, dev çam ağaçları karanlıkta belli belirsiz, koyu gölgeler şeklinde seçilebiliyordu. O kadar karanlıktı ki, birbirlerini iki adım öteden görmeleri zordu. Piyotr Stepanoviç, Liputin, daha sonra da Erkel birer fenerle geldiler. Bilinmeyen bir zamanda, bilinmeyen bir nedenle kaba taşlardan garip görünüşlü bir mağara yapılmıştı buraya. İçindeki masa ve sıralar çoktan eskimiş ve çürümüştü. Yüz adım kadar sağda bahçenin üçüncü havuuz bulunuyordu. Bu üç havuz, evden başlayarak, bahçenin sonuna kadar, bir verstlik bir mesafe boyunca birbirini izliyordu. Herhangi bir gürültü, çığlık ya da silah sesinin şimdi yarı terkedilmiş olan Stavroginl'erin evine ulaşabilmesi mümkün değildi. Bir gün önce Nikolay Vsevolodoviç ve ardından Aleksey Egoriç'in ayrılmasından sonra evde beş ya da altı yaşlı uşak kalmıştı. Şöyle ya da böyle bunlardan birinin bir çığlık ya da yardım isteği duyması halinde evde olsa olsa panik çıkabileceğini ve hiç birinin sıcak sobalarından ve ılık yataklarından uzaklaşıp yardıma koşmayacağına inanmak yanlış olamazdı.

Altıyı yirmi geçe, Şatov'u getirmekle görevlendirilmiş Erkel dışında herkes oradaydı. Piyotr Stepanoviç bu defa geç kalmamıştı, kaygılı görünen Tolkaçenko'yla birlkte gelmişti. Bu adamın alışılmış saldırgan tavrı ve kararlı görünüşünün yerinde yeller esiyordu. Piyotr Stepanoviç.in yanından pek ayrılmıyordu

ve görünüşe bakılırsa birden onun en sadık yakınlarından biri kesilmişti. İkide birde kulağına bir şey söylemek için yanma koşuyor, ancak Piyotr Stepanoviç çoğu zaman ona cevap vermek için herhangi bir çaba göstermiyor ya da ondan kurtulmak için sinirli bir şekilde bir şeyler homurdanıyordu.

Şigalyov ve Virginski Piyotr Stepanoviç'ten az önce gelmişlerdi ve o gelince kenara çekilip göstermelik bir sessizliğe gömüldüler. Piyotr Stepanoviç fenerini kaldırıp onları aşağılayıcı bir dikkat ve umursamazlıkla inceledi. «Konuşmaya hazırlanıyorlar» diye düşündü.

— Liyamşin yok mu? diye sordu Virginski'ye. Hasta olduğunu kim söylemişti.

— Buradayım, diye cevap verdi Liyamşin aniden bir ağacın arkasından çıkarak.

Kalm bir palto giymiş ve bir battaniyeye sarılmıştı. Fenerle bile yüzünü seçebilmek zordu.

— Demek bir Liputin eksik!

Liputin de sessizce mağaradan çıktı. Piyotr Stepanoviç feneri yeniden kaldırdı.

— Neden oraya saklandınız? Neden hemen dışarı çıkmadınız?

— Umarım, hâlâ hareket özgürlüğüne sahibiz, diye mırıldandı Liputin, bununla ne demek istediğini kendi de bilmiyor gibiydi.

— Baylar, dedi Piyotr Stepanoviç, sesini ilk defa fısıltı düzeyinin üstüne çıkartarak. Şu anda tartışmanın sırası olmadığının, sanırım farkındasınızdır. Dün her şeyi açıkça ve yeterince konuştuk, tartıştık. Ama —yüzlerinizden anladığım kadarıyla— bazılarınız belki bir şeyler söylemek isteyebilir. O zaman acele etsin. Zamanımız çok az. Erkel nerdeyse getirmek üzere onu.

— Muhakkak getirecektir, diye ekleme gereğini duydu Tolkaçenko her nedense.

— Yanılmıyorsam, önce baskı makinası teslim alınacak

değil mi? diye sordu Liputin, yine soruyu neden sorduğunu pek anlamadan.

— Tabii, ona bırakacak değiliz ya! dedi Piyotr Stepanoviç, feneri onun yüzüne doğru tutarak. Ama dün bunu bir bahane olarak kullanacağımızı kararlaştırdık. Yalnız gömülü olduğu yeri göstersin yeter. Daha sonra kendimiz çıkarırız. Bu mağaranın köşelerinden birine on adım mesafede olduğunu biliyorum. Fakat, Liputin, nasıl olur da unutursunuz? Onu önce sizin karşılamanızı, bizim sonradan gelmemizi kararlaştırmıştık. Durmadan sormanız garip. Yoksa yalnızca vakit geçirmek için mi yapıyorsunuz bunu?

Liputin, surat astı ve sesini çıkarmadı. Hepsi sustular. Rüzgar çam ağaçlarının dallarını sallıyordu.

— Baylar, herkesin kendine düşen görevi yapacağını umuyorum, diye sabırsızlıkla ekledi Piyotr Stepanoviç.

— Bu gece Şatov'un karısının geldiğini ve bir çocuk doğurduğunu öğrendim, diye kekeledi Virginski telaşlı bir halde, elini kolunu sallayarak. İnsan kalbini tanıyan herkes bilir ki... Şimdi artık bizi ele veremez... Mutlu olduğuna göre... Az önce herkese uğradım, ama kimseyi bulamadım... Belki vazgeçebiliriz...

Sustu, boğazı düğümlenmişti.

— Eğer siz Bay Virginski, birden mutluluğa kavuşsaydınız, dedi Piyotr Stepanoviç ona doğru bir adım atarak, bazı tehlikeleri olan bir uygarlık görevini yapmaktan vazgeçer miydiniz? Dikkat edin polise ihbarda bulunmaktan demiyorum, çünkü bu sizin için söz konusu olamaz. Ama mutlu olmadan önce göreviniz olarak kabul ettiğiniz bir şeyi, bütün tehlikelerine rağmen ve mutluluğunuz pahasına yapmaktan çekinir miydiniz?

— Hayır çekinmezdim. Ne pahasına olursa olsun çekinmezdim! diye haykırdı Virginski titreyerek, biraz gülünç bir heyecanla.

— Bir alçak olmaktansa mutsuz olmayı mı tercih ederdiniz?

— Evet... Tersine, alçak olmayı tercih ederdim. Hayır,

yanlış söyledim... Alçak olmaktansa mutlu olmayı tercih ederdim.

— İyi öyleyse. Şunu bilin ki, Şatov da bu ihbarı bir uygarlik görevi olarak kabul ediyor. İlkelerinin gerektirdiği bir eylem olarak. Kanıtı da bizi ele verirken kendini tehlikeye atıyor olması. İhbarı yüzünden yetkililerin onun yaptıklarından çoğunu bağışlayacağı da bir gerçek. Onun gibi biri, görev saydığı şeyi yapmaktan vazgeçmez. Hiç bir mutluluk uzun sürmez. Hemen yarın kendine gelir, kendine kızar ve karar verdiği şeyi gerçekleştirir. Üstelik, karısının, üç yıl aradan sonra gelip Stavrogin'den edindiği çocuğu doğurmasında onu mutlu edecek ne var?

— Fakat, şu ihbarı kimse görmedi, dedi Şigalyov.

— Ben gördüm, diye haykırdı Piyotr Stepanoviç. İhbar mektubu var, bütün bunlar budalaca sözler, Baylar!

— Ben, diye patladı Virginski, ben itiraz ediyorum. Bütün gücümle karşı çıkıyorum. İstediğim şu. Buraya gelince hepimiz karşısına geçelim ve ne olup bittiğini soralım. Eğer söylenen doğruysa, tasarısından vazgeçsin ve şeref sözü versin... Biz de onu bırakırız. Ne olursa olsun, onu yargılamak gerekir, yoksa bir kenara saklanıp üstüne atılmak değil.

— Bir şeref sözüne karşılık bütün davayı tehlikeye atmak, olacak iş mi bu? Allah belasını versin! Budalaca bir şey bu yaptığınız! Tehlike anında tavrınız bu demek!

— Karşı çıkıyorum, karşı çıkıyorum! diye tekrarlıyordu Virginski.

— Bağırmayı bırakın, işareti duymayacağız. Şatov... Söyledim ya Şatov bir Slavcı, yani dünyada olabilecek en budala insanlardan biri... Cehennemin dibine! Umurumda bile değil. Bu söze karışmalarınızla kafamı karıştırıyorsunuz... Şatov kırgın bir adamdı, ayrıca örgütün bir üyesi olduğu için de, istese de istemese de, son ana kadar onu dünyaya dargın bir kişi olarak da olsa kullanabileceğimizi düşündüm. Ona göz kulak oluyor ve bu konuda aldığım kesin emirlere rağmen idare ediyordum.

Hak ettiğinin yüz katı gözetiyordum onu. O ise, sonunda bizi ihbar etmeye karar verdi. Cehennemin dibine!... Ama aranızdan kimse kaçmaya teşebbüs etmesin! Kimsenin davayı terketmeye hakkı yok. Gönlünüz çekiyorsa, Şatov'a sarılın, ama bir şeref sözü uğruna her şeyi tehlikeye atmaya hakkınız yok. Böyle davranabilmek için ya domuz, ya da hükümetin hizmetinde olmak gerekir.

— Hükümetin hizmetinde olan kim var burada? diye atıldı Liputin.

— Belki de siz. Sussanız daha iyi olur Liputin. Sırf alışkanlıktan konuşuyorsunuz. Tehlike anında korkan herkes satılmıştır. Alçakların arasından her zaman bir budala çıkıp, son anda: «Affedin beni! Affedin! Hepsini size teslim ediyorum!» der. Ama şunu bilin, hiç bir şey, hiç bir ihbar sizin bağışlanmanızı sağlamayacaktır. Cezanızı iki kat azaltsalar bile, yine de Sibirya'ya gidersiniz. Ayrıca, hükümetinkinden de daha keskin bir başka kılıçtan kurtulamazsınız.

Piyotr Stepanoviç öfkelenmiş ve gereğinden fazla konuşmuştu. Şigalyov kararlı bir şekilde ona doğru yürüdü.

— Dün akşamdan beri sorunu inceledim, diye söze başladı güvenli ve yöntemli bir şekilde (ayağının altındaki toprak bile çökse ne sesini yükseltecek, ne de söylediklerinin bir kelimesini değiştirecek gibiydi). Düşündükçe, bu cinayetin, değerli bir zamanın kaybedilmesinden başka bir şey olmadığı sonucuna vardım. Bu eylem, çok daha yararlı, çok daha önemli bir iş için kullanılabilecek bir zaman çalmakla kalmıyor, genellikle davanın zararına olan ve başarısını geciktiren sapmalardan birini oluşturuyor. Çünkü davayı, katıksız sosyalistlerin eline değil, hafif insanların, politikacıların eline teslim ediyor. Buraya yalnızca girişiminize karşı çıkmak için ve hareketimin başkalarını etkileyebileceği umuduyla geldim. Ve nedense tehlikeli bulduğunuz şu anda çekiliyorum. Tehlikeden korktuğumdan ya da Şatov'a yakınlık duyduğumdan değil, bu işin başından sonuna kadar programımla çatışmakta olmasından dolayı buradan ay-

rılıyorum. İhbar konusuna gelince, içiniz rahat edebilir: sizi ele vermeyeceğim.

Geri döndü ve uzaklaştı.

— Cehennemin dibine! Yolda onları görecek ve Şatov'u uyaracak! diye haykırdı Piyotr Stepanoviç cebinden tabancasını çıkararak. Tabancanın horozunu kaldırdığı duyuldu.

— Emin olun, dedi Şigalyov arkasına dönerek, Şatov'u görürsem ona selam verebilirim, ama onu uyarmam.

— Bunun size pahalıya mal olacağını biliyor musunuz Bay Fourier?

— Benim Fourier olmadığıma dikkatinizi çekerim. Beni o duygulu ve soyut geveze ile karıştırarak, elinizde olmasına rağmen, yazdıklarımı okumadığınızı gösteriyorsunuz. Tehdidinize gelince, horozu kaldırmakla hata ettiğinizi söyleyeceğim. Şu sırada sizin hiç yararınıza olmaz. Yarın ya da öbür gün öc almayı düşünüyorsanız, beni öldürmek yalnızca yeni dertler açacaktır başınıza. Beni öldürürsünüz, ama er geç benim sistemime dönmek zorunda kalacaksınız. Elveda!

O sırada, iki yüz adım kadar öteden bir düdük sesi duyuldu. Ses parkın içinden, havuz tarafından geliyordu. Önceden yapılan anlaşmaya uyarak Liputin de bir düdükle cevap verdi (dişleri eksik ağzına güvenemediği için o sabah çarşıdan çocukların kullandığı düdüklerden bir tane almıştı). Erkel yolda Şatov'a Liputin'le işaretleşeceğini söylemiş ve onun kuşkulanmasına engel olmuştu.

— Korkmayın, beni göremeyecekleri şekilde gideceğim, dedi Şigalyov sesini alçaltarak. Sonra acele etmeden karanlık parkın içinden evine yöneldi.

Bugün cinayetin bütün ayrıntılarını biliyoruz. Liputin Erkel ve Şatov'la mağaranın ağzında buluştu. Selam vermeden, elini de uzatmadan, Şatov Liputin'e yüksek sesle şunları söyledi:

— Kazmanız nerede? Başka fener yok mu? Korkmayın, buralarda kimsecikler yoktur. Top atsanız kimse duymaz. Şurada, tam şurada...

Ayağıyla yere vurdu. Gerçekten mağaranın köşesinden ormana doğru on adım ilerisini gösteriyordu. Aynı anda Tolkaçenko arkadan Şatov'un üstüne atladı. Erkel de onu kollarından tuttu. Liputin önden saldırmıştı. Üçü adamı yere devirdiler ve yatırdılar. O sırada Piyotr Stepanoviç, elinde tabancası müdahale etti. Şatov'un onun bulunduğu tarafa döndüğü ve onu tanımaya fırsat bulduğu söyleniyor. Üç fenerin ışığı üstlerine düşüyordu. Şatov kısa, umutsuz bir çığlık attı. Ama Piyotr Stepanoviç kararlı bir hareketle tabancasını Şatov'un şakağına dayadı ve tetiğe bastı. Patlamanın şiddetli olmadığı söyleniyor. Skovereçniki'den duyulmadığı kesin. Ama pek uzağa gitmemiş olan Şigalyov çığlığı ve silah sesini duymuş olmalı. Ancak daha sonra kendisinin de itiraf ettiği gibi, durmamış ve yoluna devam etmişti. Şatov hemen öldü. Soğukkanlılığını korumuş olmasa bile, ne yapacağını bilen tek kişi Piyotr Stepanoviç oldu. Yere çöktü ve ölünün ceplerini sabırsız ama kararlı hareketlerle aradı. Para bulamadı (Şatov'un cüzdanı Marya İgnatiyevna'nın yastığı altında kalmıştı). Eline birkaç önemsiz kağıt parçası geçti. Bir iş mektubu, bir kitap adı ve iki yıl önce dışarda gittiği bir lokantanın hesap pusulası. Piyotr Stepanoviç bu kağıtları cebine koydu. Arkadaşlarının cesetin çevresinde bir şey yapmadan durduklarını farkedince, onlara kaba bir şekilde küfür etmeye başladı. Erkel ve Tolkaçenko onun emirlerine uyarak kendilerine geldiler ve mağaraya koşarak yirmişer kilo ağırlığında iki koca taş getirdiler. Taşları sabah hazırlamışlar, çevrelerine ipler sarmışlardı. Cesedi en yakın (yani üçüncü) havuza atmayı planladıkları için taşlardan birini Şatov'un boynuna, ötekini de ayaklarına bağladılar. Bu işlemi Piyotr Stepanoviç yaptı. Erkel'le Tolkaçenko taşları tutmakla yetiniyorlardı. İlk taşı Erkel verdi. Piyotr Stepanoviç ayakları önce birbirlerine sonra da taşa bağlarken —ki oldukça zaman aldı bu— Tolkaçenko sanki saygılı bir tavır takınıyormuş gibi öne eğilmiş bir halde, elinde ikinci taşı tutuyor ve gecikmeden Piyotr Stepanoviç'e vermeyi bekliyordu. Bu arada ağır yükünü yere koymayı akıl

bile etmedi. Piyotr Stepanoviç işini bitirince ayağa kalktı ve çevresindeki yüzleri dikkatle inceledi. O sırada hiç beklenmedik, garip ve herkesi şaşırtan bir olay oldu.

Yukarda söylendiği gibi Erkel ve Tolkaçenko dışındakiler bir şey yapmadan duruyorlardı. Herkes Şatov'un üzerine atıldığı zaman, Virginski de koşmuş, ama Şatov'u tutmadığı gibi, yere yatırılmasına da yardım etmemişti. Liyamşin ise ötekilere ancak silah sesinden sonra katılmıştı. Taşlar cesete bağlanırken, yani on dakika boyunca, yüzlerinden, olup bitenin farkında olmadıkları söylenebilirdi. Kaygılı ve sıkıntılı değil de sıkılmış gibiydiler. Liputin ön tarafta cesedin yanında duruyordu. Onun omuzunun üstünden Virginski başını uzatmış bakıyordu. Hatta daha iyi görebilmek için ayak uçlarında yükselmişti. Liyamşin Virginski'nin arkasına geçmiş, ara sıra kaçamak bir bakış fırlatıyor, sonra yine saklanıyordu. Ama Piyotr Stepanoviç işini bitirip de ayağa kalkınca, Virginski birden titremeye başladı. Ellerini birleştirdi ve üzüntüyle bağırdı.

— Doğru değil! Hayır, doğru değil bu!

Bu gecikmiş çığlığına herhalde bir şeyler ekleyecekti. Ama Liyamşin ona fırsat vermedi, arkasından sarıldı ve bütün gücüyle sıkarak korkunç, tiz çığlıklar atmaya başladı. Bazen büyük bir korkuya kapılan bir insan kendi sesine hiç benzemeyen ve normal zamanda ondan çıkması hiç beklenmeyecek bir sesle bağırmaya başlayabilir. Etkisi de dayanılmaz olur. Liyamşin'den çıkan ses daha çok bir hayvan sesini andırıyordu. Virginski'yi bırakmadan, giderek daha yüksek bir sesle bağırıyor, gözlerini kırpıştırıyor, ağzını hiç kapatmıyor ve tepiniyordu. Virginski öylesine korkmuştu ki, o da bağırmaya başlamıştı. Bir yandan da Liyamşin'in elinden kurtulmaya çalışıyordu. Çırpınıyor ve arkasına yumruk atmaya çalışıyordu. Ondan hiç beklenmeyecek bir öfkeye kapılmıştı. Sonunda Erkel, onun Liyamşin'den kurtulmasına yardım etti. Ama korku içindeki Virginski kurtulmayı başarınca, Liyamşin Piyotr Stepanoviç'i görüp, yeniden böğürerek onun üstüne atıldı. Ayağı cesede takıldı ve düştü. Fakat

Piyotr Stepanoviç'i öylesine sıkı bir şekilde tutmuştu ki, ilk anda ne Piyotr Stepanoviç, ne Tolkaçenko, ne de Liputin bir şey yapabildiler. Verkovenski bağırıyor, küfür ediyor ve yumruklarıyla kafasına vuruyordu. Sonunda kurtulmayı başarınca, tabancasını aldı ve Liyamşin'in açık ağzına dayadı. Tabanca tehdidine rağmen Liyamşin bağırmaya devam ediyordu. Tolkaçenko, Erkel ve Liputin kollarından sımsıkı yakalamışlardı.

Sonunda Erkel mendilini büktü ve ustaca Liyamşin'in ağzına soktu. Çığlıklar kesilmişti. Bir yandan da Tolkaçenko bir parça iple ellerini arkasmdan bağlıyordu.

— Çok garip, diye mırıldandı Piyotr Stepanoviç aklını kaçıran Liyamşin'e kaygıyla bakarak.

Çok şaşırmıştı.

— Onun hakkmda çok başka fikirlerim vardı, diye ekledi düşünceli bir şekilde.

Erkel'i Liyamşin'e göz kulak olması için bıraktılar. Acele etmek gerekiyordu. O kadar çok bağırışma olmuştu ki, Skovereçniki'dekiler duymuş olabilirdi. Tolkaçenko ve Piyotr Stepanoviç fenerlerini aldılar ve cesedi kafasının altından yakaladılar. Liputin ve Virginski ayaklardan tuttular. Bağlanan taşlar cesedi iyice ağırlaştırmıştı ve iki yüz adımdan fazla yol gidilecekti. Aralarında en güçlüleri Tolkaçenko'ydu. Uygun adım yürümeyi öncrdi, ama kimse dinlemedi. Piyotr Stepanoviç sağda yürüyordu. İki büklüm olmuş, omuzunu ölünün başının altına yerleştirmişti, sol eliyle de taşı tutuyordu. Yolun yarısı boyunca, Tolkaçenko'nun aklına Piyotr Stepanoviç'e yardım etmek gelmedi. Piyotr Stepanoviç küfür ederek onu çağırdı. Kısa bağırışı sessizlikte çınladı. Konuşmadan yürümeye devam ettiler. Havuzun yanma geldiklerinde, iki kat olmuş Virginski, sakin yükün altında ezilmiş gibi yeniden acıyla haykırdı:

— Doğru değil! Hayır, doğru değil!

Bu üçüncü havuzun son bulduğu yer, özellikle yılın bu mevsiminde tamamen ıssız olurdu. Kıyının yakınında suyu sazlar kaplamıştı. Fenerler yere kondu, birkaç kere salladıktan

sonra cesedi gölcüğe attılar. Boğuk ve arkası hemen kesilmeyen bir ses duyuldu. Piyotr Stepanoviç fenerini kaldırdı, herkes cesedin düşüşünü görmek istermiş gibi baktı. Ama kimse bir şey göremedi. Taşların ağırlaştırdığı ceset hemen dibe batmıştı. Suyun yüzeyinde beliren halkalar çabucak kayboldular. Her şey bitmişti.

— Baylar, dedi Piyotr Stepanoviç, herkese seslenerek. Şu anda hepiniz, serbestçe üstlenilen bir görevin yerine getirilmesinden kaynaklanan bir gurur duyuyor olmalısınız. Eğer henüz, bu duyguyu duyamayacak kadar sarsılmış durumdaysanız, o zaman yarını bekleyin. Bundan eminim, çünkü başka türlü olması utanç verici olurdu. Liyamşin'in şaşırtıcı tutumunun ise bir bunalımın sonucu olduğu kanısındayım. Bu sabah gerçekten hasta olduğu anlaşılıyor. Size gelince Virginski, çıkarlarımızı dikkate aldığımızda, Şatov'un sözüne güvenemeyeceğimizi ve başka hareket şekli olmadığını düşününce göreceksiniz. Daha sonra ihbarın hazır olduğunu öğreneceksiniz. Bağırmalarınızı unutacağım. Şimdi bizi artık hiç bir şey tehdit etmiyor. Kimsenin aklına sizden kuşkulanmak gelmeyecek, özellikle nasıl davranacağınızı bilirseniz. Kısacası her şey size ve doğru hareket etmiş olduğunuz inancına bağlı. Yarından sonra böyle düşüneceğinize inanıyorum. Bir araya gelişinizin bir nedeni de bu. Aynı fikirleri paylaştığınız için, serbest iradenizle yardımlaşmak ve gerektiğinde birbirinizi gözlemek için bir örgüt kurdunuz. Her birinizin önemli ağır görevleri var. Eskimiş ve kokmuş bir toplumu yenilemek sizin göreviniz: Bu düşünce cesaretinizi tazelesin! Bütün çabalarınız her şeyin yıkılması için harcanmalı. Devletin ve onun ahlakının. Ayakta yalnız biz kalacağız, çoktan beri iktidarı ele geçirmeye hazırlanan bizler. Akıllı insanları kendi yanımıza alacağız, aptalların sırtına bineceğiz. Bu sizi sarsmamalı. Bu kuşağı, özgürlüğü hak etmeleri içi yeniden eğitmek zorundayız. Daha binlerce Şatov var. Hareketi yönlendirmek için örgütleneceğiz. Bize sunulanı ele geçirmemek utanç verici bir şey olur. Şimdi doğru Kirilov'a gidiyorum. Ölmeden

önce her şeyi üstüne aldığını belgeleyen mektup yarın sabah elimde olacak. Eksiksiz bir inandırıcılığı olacak bu mektubun. Bir kere, Şatov'la arası açıktı. Amerika'da bir aradaydılar, demek ki düşman olacak zamanları olmuştur. Öte yandan Şatov'un eski inançlarından vazgeçtiği biliniyor. Kirilov ihanet ettiği için ondan nefret ediyor ve ele verilmekten korkuyordu. Yani şu bağışlanmayan kinlerden biriydi söz konusu olan. Bütün bunlar açıkça yazılmış olacak. En sonunda Kirilov, Fedka'yı evinde barındırdığını da açıklayacak. Böylece bu eşeklerin kafaları iyice karışacak ve sizden kuşkulanmayı akıllarına bile getirmeyecekler. Yarın görüşmeyeceğiz Baylar! Bölgede bir gezinti yapmam gerekiyor. Ama bir sonraki gün benden haber alırsınız. Yarını evinizde geçirmenizi öğütlerim. Şimdi ayrı yollardan gidelim. Tolkaçenko, size Liyamşin'i emanet ediyorum. Onu evine götürün. Onu etkileyebilir ve korkusunun özellikle kendisi için ne kadar zararlı olabileceğini açıklayabilirsiniz. Akrabanız Şigalyov'dan ve sizden kuşkulanmak istemiyorum Bay Virginski. Bizi ele vermeyecektir. Bize yalnızca tutumuna üzülmek kalıyor. Ancak örgütü terkettiğini söylemedi, bu yüzden onu gömmek için henüz çok erken. Acele edelim. Karşımızdakiler eşek bile olsa, ihtiyatlı olmak gerekir.

Virginski Erkel'le birlikte gitti. Liyamşin'i Tolkaçenko'ya teslim etmeden önce, Erkel onu Piyotr Sepanoviç'in yanına getirdi, Liyamşin'in kendine geldiğini, pişman olduğunu, özür dilediğini ve ne olup bittiğini doğru dürüst hatırlamadığını anlattı. Piyotr Stepanoviç tek başına yürüdü, havuzların çevresini dolanan en uzun yolu seçti. Daha yarı yoldayken, şaşkınlık içinde Liputin'in arkasından yetiştiğini gördü.

— Piyotr Stepanoviç, dedi, Liyamşin'in bizi ele vereceğini biliyor musunuz?

— Hayır. Kendine gelecek ve ihbar ederse, Sibirya'ya ilk gidenin kendisi olacağını anlayacaktır. Şimdi kimse kimseyi ele veremez artık. Siz de.

— Ya siz?

— İhanetinizden kuşkulandığım anda hepinizi içeri tıktırırım tabii ki. Bunu biliyorsunuz. Ama siz ihbar etmezsiniz. Bunu söylemek için mi arkamdan iki verst koştunuz?

— Piyotr Stepanoviç! Belki de birbirimizi bir daha göremeyiz!

— Bunu nereden çıkardınız?

— Bir tek şey söyleyin bana...

— Nedir? Bir an önce gitmenizi istiyorum.

— Bir tek kelime, ama gerçeği söyleyin. Bizim beşli grubumuz dünyada tek mi, yoksa başkaları da var mı? Yüzlerce! Bunu size, çok önemli bulduğum için soruyorum.

— Telaşınızdan anlıyorum bunu. Liyamşin'den daha tehlikeli olduğunuzun farkında mısınız?

— Biliyorum. Cevap verin siz.

— Ne aptalsınız! Şimdi ne önemi var artık, bir ya da yüz grup?

— Demek ki yalnız bir tane var. Tahmin ediyordum! diye haykırdı Litputin. Çoktan beri emindim bundan...»

Başka cevap beklemeden geri döndü ve karanlıkta kayboldu.

Piyotr Stepanoviç bir süre düşünceye daldı.

«Hayır, dedi kendi kendine, hiç biri ihanet etmeyecek. Ama bir arada kalmaları ve itaat etmeleri gerekir, yoksa... Ne süprüntü ama!»

II

Piyotr Stepanoviç önce evine gitti, valizini, özenle, acele etmeden hazırladı. Ekspres ertesi gün sabah altıda kalkıyordu. Haftada bir kere yapılan bu sefer yeniydi, ve henüz deneme aşamasındaydı. Piyotr Stepanoviç *bizimkilere* kısa bir süre için bölgede gezeceğini söylemişti ama gerçek niyeti sonradan da görüleceği gibi bambaşkaydı. Hazırlığını tamamladıktan sonra,

ev sahibiyle hesaplaştı ve arabayla istasyona yakın bir yerde oturan Erkel'in evine gitti. Kirilov'un evine gecenin birine doğru, Fedka'nın kullandığı yoldan girdi.

Piyotr Stepanoviç çok kötü bir haldeydi. Önemli bir sürü sıkıntının yanında (Stavrogin hakkında hiç bir şey öğrenememişti hâlâ) sanırım, yakın gelecekte karşılaşacağı bir tehlikeyi haber veren gizli bir uyarı gelmişti kendisine. Ama bundan emin değildim. Tabii şimdi şehirde bu konuda bir sürü söylenti yayılmış bulunuyor. Ancak asıl gerçeği ancak olaylara tanık olabilenler bilir. Bana kalırsa, Piyotr Stepanoviç'in bizim şehrin dışında da karıştığı olaylar bulunmaktaydı, bu yüzden oradaki adamlarından bir uyarı almış olması mümkündür. Liputin'in umutsuzluk anında belirttiği kuşkuya rağmen, Piyotr Stepanoviç'in, Petersburg ve Moskova gibi bir iki yerde daha grupları bulunabilirdi. Grupları olmasa bile en azından yandaşları ve arkadaşları herhalde vardı. Şehrimizden ayrılışından üç gün sonra, hemen tutuklanması için emir geldi. Bu emrin gerekçesi bizim orada işlediği suçlar mıydı yoksa başkaları mı bilmiyorum. Bu emir yöneticilerimizin ve o ana kadar umursamaz görünen halkımızın içine düşmüş olduğu paniği iyice artırdı. Bu korku, Şatov'un esrarengiz ölümünün ortaya çıkmasından sonra doruk noktasına ulaşmıştı. Fakat emir çok geç geldi. Piyotr Stepanoviç çoktan Petersburg'a gitmiş ve orada sahte bir isimle dolaşmaya başlamıştı. İşlerin kötüye gittiğini görünce, hemen dışarı kaçtı. Ama sanırım, yine olayların önüne geçmiş bulunuyorum.

Kirilov'un evine girerken, Piyotr Stepanoviç'in öfkeli ve küstah bir havası vardı. Sanki Kirilov'a özel bir düşmanlığı varmış ve ondan öc almak istiyormuş gibiydi. Kirilov onu görmekten memnun oldu. Onu epey uzun zamandır, sabırsızlıkla bekliyordu. Yüzü her zamankinden daha solgundu, siyah gözleri durgundu.

«Gelmeyeceğinizi sandım», dedi zorlukla konuşarak. Konuğu karşılamak üzere ayağa kalkmadı, divanın bir köşesindeki

yerinde oturdu. Piyotr Stepanoviç, onun karşısında ayakta durarak, bir şey söylemeden onun yüzünü inceledi.

«Demek her şey yolunda, sözümüzde duruyoruz. Bravo!» Yüzünde küstahca, yukardan bakan bir gülümseme belirdi. «Geç kaldıysam, diye ekledi aşağılayıcı bir neşeyle, şikayet etmeye hakkınız yok: Size üç saat bağışladım.

— Bana ek saatler bağışlamanızı istemiyorum. Bana hiç bir şey veremezsin sen, salak!

— Ne?...» Piyotr Stepanoviç ürperdi, ama kendini tuttu. «Bu ne alınganlık! Oo... Demek sinirliyiz! dedi aynı küstahça tavırla. Böyle bir anda sakin olmak daha iyidir. En iyisi kendinizi bir Kristof Kolomb gibi görmeniz ve beni de sizi kırması mümkün olmayan bir fare saymanız. Bunu dün de öğütlemiştim size.

— Seni bir fare olarak görmek istemiyorum.

— Bu bir kompliman mı yoksa? Çay soğumuş, her şey darma dağınık. Burada tuhaf şeyler oluyor. Tabakta gördüğüm nedir? Pencereye yaklaştı. «Tavuklu pilav!.. Neden el sürülmemiş? Demek öyle bir haldeyiz ki...

— Yemek yedim. Bu sizi ilgilendirmez. Sesinizi kesin!

— Tabii, beni ilgilendirmez. Ama kendi açımdan bakarsam hiç de öyle sayılmaz. Akşam yemeği yemedim sayılır. Bu yüzden, eğer o tavuğa ihtiyacınız yoksa... ki sanırım öyle...

— Yiyebilirseniz yiyin.

— «Teşekkür ederim, sonra da çay içerim.»

Hemen masaya yerleşti. Büyük bir iştahla yemeğini yerken bir yandan da göz ucuyla kurbanını seyrediyordu. Kirilov onu iğrenerek seyrediyordu. Sanki bakışlarını ondan başka tarafa çevirecek gücü yok gibiydi.

«Oysa, diye haykırdı Piyotr Stepanoviç yemeğine ara vermeden, bizim işi konuşmamız gerek. Demek, vazgeçmiyoruz. Ya mektup?

— Bu gece benim için farketmeyeceğine karar verdim. İmzalayacağım. Ya bildiriler konusunda?

— Evet, onlar da var. Zaten, ben yazdıracağım size. Sizin için ne önemi var! Böyle bir anda mektubun içeriğinin sizi bu kadar ilgilendirmesi mümkün mü?

— Bu seni ilgilendirmez.

— Öyle. Hepsi birkaç satırdan ibaret. Şatov ve sizin, Fedka'nın da yardımıyla bildirileri dağıttığınızı söyleyeceksiniz. Fedka'dan söz etmeniz ve sizin evinizde kaldığını söylemeniz çok önemli. Hatta en önemlisi bu. Görüyorsunuz ya, sizinle açıksözlülükle konuşuyorum.

— Şatov mu dediniz? Neden Şatov? Şatov'dan söz etmem ben.

— Size ne canım? Artık ona bir zararınız dokunamaz.

— Karısı geri geldi. Uyandığında kocasının nerede olduğunu sordurdu bana.

— Kocasının nerede olduğunu sordurmak için size adam mı gönderdi? Bu kötü! Yine gönderir belki... Burada olduğumu kimse bilmemeli...

Piyotr Stepanoviç kaygılandı.

«Haberi olmaz, uyumuştur. Arina Virginski, ebe, onun yanında.»

— Umarım duymaz... Ama kapıyı kilitleseniz daha iyi olur.

— Hayır, duymaz. Şatov gelirse de, sizi öteki odaya saklarım.

— Şatov gelmeyecek, sizi ihbar etmeye kalktığı için tartıştığınızı ve onu öldürdüğünüzü yazacaksınız.

— Şatov öldü mü? diye haykırdı Kirilov divandan sıçrayarak.

— Bugün saat sekizde öldü, daha doğrusu saat sabahın biri olduğuna göre, dün öldü.

— Sen öldürdün onu, dün aklıma gelmişti bu.

— Tahmin etmek zor değildi. Bu tabancayla (tabancasını Kirilov'a göstermek ister gibi çıkardı, fakat sonra yerine koymadı ve ne olur ne olmaz diye sağ elinde tuttu). Garip bir

adamsınız Kirilov. Bu budalanın sonunun böyle olacağını siz de bilmiyor muydunuz? tahmin etmek kolaydı. Size kaç defa anlattım! Şatov bizi ihbar etmeye hazırlanıyordu, onu izliyordum. Bırakamazdık onu. Siz de bu konuda emir almıştınız. Üç hafta önce daha dediğinize göre...

— Sus! Cenevre'de yüzüne tükürdüğü için öldürdün onu.

— Bunun ve bunun gibi başka şeyler yüzünden, çok şey yüzünden. Ama kin gütmeden. Neyiniz var sizin? Neden böyle davranıyorsunuz? Oo... Demek böyle!...»

Elinde tabancasıyla bir sıçrayışta kalktı. Kirilov, sabahtan beri ateşe hazır durumda tuttuğu kendi tabancasını kaldırmıştı. Piyotr Stepanoviç silâhını ona çevirdi. Kirilov kötü kötü güldü.

«İtiraf et, alçak, seni öldüreceğimi bildiğin için tabancanı yanına aldın... Ama öldürmeyeceğim... her şeye rağmen...»

Aralarındaki mesafeyi ölçermiş gibi yeniden ona hedef aldı. Sanki onu öldürme zevkinden vazgeçemiyormuş gibiydi. Piyotr Stepanoviç tetikte bekliyordu. Son dakikaya kadar, kurşunu yeme pahasına, beklemeye kararlıydı. Bu «manyak»tan her şey beklenirdi. Fakat, «manyak» sonunda kolunu indirdi; titriyordu ve tek kelime söyleyecek durumda değildi.

«Yeterince eğlendik, dedi Piyotr Stepanoviç silâhını indirerek. Oyun oynadığınızı biliyordum, ama tehlikeli bir oyundu bu. Her an tetiğe basabilirdim.»

Divana oturdu. Sakindi. Kendine bir çay koydu. Elleri biraz titriyordu.

Kirilov tabancasını masanın üstüne koydu ve yukarı aşağı gezinmeye başladı.

«Şatov'u öldürdüm diye yazmam... Hiçbir şey yazmayacağım... Mektup filan imzalamayacağım.»

— Yazmayacak mısınız?

— Hayır.

— Döneklik bu! Budalalık! diye haykırdı Piyotr Stepanoviç, öfkeden kıpkırmızı olarak. İçime doğmuştu bu. Hiç şaşırtmadınız beni. Ne isterseniz onu yapın. Zorla yaptırmak elimden

gelseydi, yaptırırdım. Ama sen bir döneksin! Piyotr Stepanoviç kendini kaybetmişti. «Bize bir sürü söz verip karşılığında para aldınız... Ama bırakıp gitmeyeceğim sizi. Hiç olmazsa beyninizi nasıl dağıtacağınızı kendi gözlerimle göreceğim.»

— Hemen gitmeni istiyorum, dedi kararlı bir şekilde Kirilov başına dikilerek.

— Gitmem! dedi Piyotr Stepanoviç tabancasını yeniden alarak. Kimbilir, sırf kötülük olsun diye, ya da korkaklıktan her şeyi bırakırsınız belki, sonra da birkaç kuruş daha almak için gidip bizi ele verirsiniz. İyi para alacağınızı biliyorsunuz. Canınız cehenneme! Sizin gibiler her şeyi yapabilir. Ama merak etmeyin, tahmin ettim bunu. Bu tabancayla kafanızı dağıtmadan gitmeyeceğim. Eğer korkup, tasarınızı uygulamaktan vazgeçerseniz, Şatov alçağına yaptığımın aynını yapacağım. Canınız cehenneme!

— İlle kanımın rengini mi görmek istiyorsun?

— Size kin güttüğümden değil, bunu bilin. Umurumda bile değil aslında. Yalnız davanın çıkarlarını düşünüyorum. Gördüğünüz gibi kimseye güvenilmiyor. Ne fikirlerinizden bir şey anlıyorum, ne de neden kendinizi öldürmek istediğinizi. Size bu fikri veren ben değilim. Daha beni tanımadan niyetinizi örgütün öteki üyelerine anlatmıştınız. Hiç biri sizi buna itmedi, hiç biri tanımıyordu sizi hatta. Onlara her şeyi kendiniz, heyecanlanıp anlattınız. Sizinle anlaşıp, önerinizi (evet, önerinizi, buna dikkat edin) kabul ettikten sonra şimdi artık değiştirilmesi mümkün olmayan bir eylem planı yapıldıysa, kimin suçu bu? Çok şey biliyorsunuz. Eğer vazgeçip yarın bizi ihbar ederseniz, bizim için çok kötü olur bu, ne dersiniz? Hayır söz verdiniz, parayı kabul ettiniz. Bunu inkâr edemezsiniz...»

Piyotr Stepanoviç konuşurken heyecanlanmıştı, ama Kirilov çoktandır onu dinlemiyordu. Düşünceli bir şekilde odada gidip geliyordu.

«Şatov için üzüldüm, dedi Piyotr Stepanoviç'in önünde yeniden durarak.

— Ben de üzülüyorum, belki...

— Sus, alçak! diye kükredi Kirilov tehdit edici bir hareketle. Seni öldüreceğim!

— Tamam, tamam, yalan söyledim. Hiç üzülmüyorum. Yeter artık! Piyotr Stepanoviç bir sıçrayışta yerinden kalktı ve sanki kendini korumak istermiş gibi kolunu kaldırdı.

Kirilov sustu ve yeniden yürümeye koyuldu.

«Vazgeçmeyeceğim. Özellikle şimdi kendimi öldürmek istiyorum. Hepiniz alçaksınız.»

— Çok iyi fikir. Her yer alçak dolu, dürüst bir insan bundan ancak iğrenebilir, en iyisi...

— Salak! Ben de bir alçağım, senin gibi, herkes gibi... Dürüst insan diye bir şey yok, olmadı.

— Sonunda üstüne bastı. Sizin gibi zeki bir insan bugüne kadar nasıl olur da anlamaz? Bütün insanlar aynı, hiçbiri ötekinden ne iyi, ne kötü. Akıllı olanlar ve salak olanlar var. Eğer hepsi alçaksa (ki bu da doğru değil) demek ki dürüst insan yok, öyle mi?

— Alay mı ediyorsun? diye sordu Kirilov, Piyotr Stepanoviç'e biraz şaşkınlıkla bakarak. Yalın bir şekilde ve çoşkuyla konuşuyorsun... Senin gibi insanların böyle inançları olması mümkün mü?

— Kirilov, kendinizi niçin öldürmek istediğinizi hiçbir zaman anlamadım. Böylesinin doğru olduğuna inandığınızı biliyorum yalnızca... Ama içinizi dökmek istiyorsanız, emrinizdeyim... Ama zamanın geçtiğini de unutmayalım.

— Saat kaç?

— «Tam iki,» diye cevap verdi Piyotr Stepanoviç saatine bakarak. Bir sigara yaktı.

«Sanırım hâlâ anlayabiliriz,» dedi kendi kendine.

«Sana söyleyecek hiçbir şeyim yok, diye homurdandı Kirilov.»

— Şöyle böyle hatırladığıma göre söz konusu olan Tan-

rı'ydı. Bir, hatta iki defa anlatmıştınız bana. Eğer kendinizi öldürürseniz Tanrı olacaksınız, öyle değil mi?

— «Evet, Tanrı olacağım.»

Piyotr Stepanoviç gülümsemekten kaçındı, bekliyordu. Kirilov ona kurnazca bir bakış attı.

«Siz bir komplocu ve yalancı bir politikacısınız. Beni felsefi tartışmalara sürüklemek ve çoşturmak istiyorsunuz. Barışmak, öfkemi dağıtmak istiyorsunuz. Sonra da benden o mektubu koparacaksınız.»

Piyotr Stepanoviç, nerdeyse doğal bir içtenlik ve saflıkla cevap verdi:

«Gerçekten bir alçak olduğumu kabul edelim, ama bunun sizin için ne önemi var şu anda? Neden tartışıyoruz, söyleyin bana! Sizin huyunuz böyle, benimki şöyle, ya sonra? Üstelik ikimiz de...

— Alçağız.

— Belki... Ama siz de, bunların kelimelerden ibaret olduğunu biliyorsunuz.

— Hayatım boyunca bunların kelimelerden ötede şeyler olmasını istedim. Hayatımın amacı buydu. Hâlâ, yine bunların kelimeler olarak kalmamasını istiyorum.

— Herkes kendine uygun olanı arar. Balık... Herkes rahatını arar demek istiyorum. Eskiden beri bilinir bu.

— Rahatını mı diyorsun?

— Kelimeler üstünde tartışmaya değmez.

— Hayır, iyi söyledin. Rahatını arar, öyle olsun. Tanrı gerekli, demek ki var olmak zorunda.

— Tamam.

— Ama var olmadığını ve var olamayacağını biliyorum.

— Bu akla daha yatkın.

— Böyle düşüncelerle insanın yaşamasının mümkün olmadığını anlamıyor musun?

— Demek ki beynini dağıtmaktan başka yapacak şey kalmıyor.

— Yalnız bu nedenle bile olsa insanın kendini öldürebileceğini anlamıyor musun? Milyonlarca insanın arasından, bir kişi bile olsa, buna dayanamayacak birinin çıkıp, daha fazla yaşamak istemeyebileceğini anlamıyor musun?

— Anladığım bir tek şey var: tereddüt eder görünmeniz... Çok kötü bu.

— Stavrogin'i yiyip bitiren de fikirdi, dedi Kirilov bir aşağı bir yukarı yürümeye devam ederek. Suratı asıktı ve Piyotr Stepanoviç'in son söylediklerini duymamış gibiydi.

«Ne?» diye kulak kabarttı Piyotr Stepanoviç. Hangi fikir? Kendi mi söyledi bunu?

— Hayır, ben tahmin ettim. Stavrogin inandığı zaman, inandığına inanmıyor. İnanmadığı zaman da inanmadığına inanmıyor.

— Stavrogin'in bundan başka, daha akıllıca yanları var... diye mırıldandı Stepan Trofimoviç. Konuşmanın aldığı bu yeni yönü kaygıyla izliyor ve Kirilov'un soluk yüzünü inceliyordu.

«Canı cehenneme, intihar etmeyecek, diye düşünüyordu. İçime doğmuştu bu. Kendi hayallerine kendi kapılıyor. Ne herife çattık!»

— Konuştuğum son kişi sensin. Kötü ayrılmamızı istemem, dedi birden Kirilov.

Piyotr Stepanoviç cevap vermeden önce duraksadı. «Bu da nereden çıktı» dedi kendi kendine.

— Şunu bilin ki Kirilov, size karşı, bir insan olarak, söyleyecek hiç bir şeyim yok. Her zaman...

— Sen bir alçak ve palavracısın. Ama benim senden farkım yok. Ben kendimi öldüreceğim, sen yaşayacaksın.

— Yani ben o kadar boş biriyim ki yaşayacağım, bunu söylemek istiyorsunuz.

Bu konuşmayı sürdürmenin yararına olup olmadığını bilmiyordu, kendini «olayların akışına» bırakmaya karar verdi. Ancak Kirilov'un üstten alması ve onu aşağılaması, o güne kadar canını sıkmış olmakla birlikte, şimdi kendisini daha da

rahatsız ediyordu. Bunun nedeni belki de Kirilov'un bir saat içinde ölecek olmasıydı (Piyotr Stepanoviç her şeye rağmen, bunu gözden kaçırmıyordu). Bu da şimdiden yarım bir insanın, yarı yarıya yaşayan bir insanın kendisine acıyarak yakınlık göstermesiydi ki, Piyotr Stepanoviç buna dayanamıyordu.

— Kendinizi öldüreceğiniz için beni ezmeye çalışıyorsunuz gibi geliyor bana?

— İnsanların yaşamaya devam etmesi beni çok şaşırtıyor, dedi Kirilov bu defa Piyotr Stepanoviç'in sözlerini duymamış gibi.

— Bu da bir fikir, kabul edelim ama...

— Pis maymun! Beni elinden kaçırmamak için her şeye «evet» diyorsun. Sesini kes! Bir şey anladığın yok. Tanrı yoksa, ben Tanrı'yım.

— Sizin düşüncenizde anlayamadığım bu. Neden Tanrı'sınız?

— Eğer Tanrı varsa, her şey onun elinde, onun iradesi dışında bir şey yapamam ben. Eğer yoksa, her şey benim elimde, kendi irademi ilan etmeliyim.

— Kendi iradenizi mi? Neden?

— Çünkü artık her şey benim elimde, benim irademe bağlı. Şu yeryüzünde, Tanrı'yı öldürüp. kendi irade üstünlüğüne inanan ve bu iradeyi en yüce biçimi altında ilan etmeye cesaret edebilen tek kişi yok mu? Bu, büyük bir mirasa konan bir yoksulun, kendisine güvenemediği için altın keselerine yaklaşamamasına benzer. Ben kendi irademin üstünlüğünü ilan edeceğim. Tek bile olsam, bunu yapacağım.

— Tamam, yapın haydi.

— Beynimi dağıtmam gerekiyor, çünkü irademin en yüce belirtisi intihar.

— Ama siz ilk değilsiniz ki, sizden önce de intihar eden çok insan vardı.

— Çeşitli nedenleri vardı onların. Ama hiç bir neden

olmadan, sırf kendi iradesini göstermek için intihar edecek olan yalnız benim.

«Yok, dedi kendi kendine Piyotr Stepanoviç, intihar etmeyecek bu.»

— Biliyor musunuz, diye atıldı sinirli bir şekilde, yerinizde ben olsaydım, irademi kendimi öldürerek değil, başka birini öldürerek gösterirdim. Böyelce yararlı da olabilirdiniz. Korkmuyorsanız, kimin öldürüleceğini söyleyebilirim size. Bu durumda bugün beyninizi dağıtmaktan vazgeçebilirdiniz. Anlaşabiliriz.

— Başka birini öldürmek irademi göstermem için seçilebilecek en bayağı, en aşağı yol olurdu. Bu tam sana göre. Ben sen değilim, ben en yüce yolu istiyorum, kendimi öldüreceğim.

«İtelemeye gerek kalmadan kendi geldi sonunda» diye homurdandı Piyotr Stepanoviç.

— İnançsızlığımı göstermeliyim, diye devam etti Kirilov, bir yandan da odayı adımlamayı sürdürüyordu. Benim için en yüce fikir, Tanrı'nın var olmadığı fikri. İnsanlığın tarihi buna tanık. İnsanlar bugüne kadar kendilerini öldürmemek için Tanrı'yı icat ettiler. Dünya tarihinde ilk defa ben Tanrı'yı icat etmeyi reddettim. Bunu bilsinler artık!

«Kendini öldürmeyecek», diye düşünüyordu Piyotr Stepanoviç gittikçe daha çok kaygılanarak.

— Kim bilecek? dedi onu kışkırtmak için. Burada ikimiziz. Belki Liputin bir de?

— Hepsi bilecek, hepsi! Bilinmeyecek hiç bir şey yoktur. Bunu *O* söyledi.

Bunu söylerken coşku içinde, önünde bir kandil yakılmış olan İsa'nın resmini gösterdi. Piyotr Stepanoviç iyice sinirlendi.

— Öyleyse *O*'na hâlâ inanıyorsunuz, bir de kandil yakıyorsunuz. Ne olur olmaz diyerek belki de?

Kirilov ses çıkarmadı.

— Bir papazdan daha çok inancınız var bana kalırsa.

— Kime? *O*'na mı? Bak dinle! Kirilov durdu, önüne baktı. Şu yüce fikri dinle: Bir gün üç haç dikildi. Çarmıha gerilenlerden birinin inancı öyle güçlüydü ki, sağındakine şunları söyledi: «Bugün benimle birlikte cennete gideceksin.» Akşam oldu, ikisi de öldüler, ikisi de ne cennete gitti, ne de yeniden canlandı. Çarmıha gerilenin söylediği gerçekleşmedi. Dinle! Bu adam yeryüzündeki insanların en büyüğüydü. Yeryüzünün varlık nedeniydi o. Bu adam olmasa yeryüzü bütün üstündekilerle birlikte bir çılgınlıktan ibaret. Bu mucize olsa bile, ne ondan önce, ne de ondan sonra bu adama benzer biri olmadı, olmayacak. Öyleyse, doğanın yasaları *O*'nu bile esirgememişse, onu bile yalanın ortasında yaşamaya mahkûm ettiyse, bir yalan için ölmeye bıraktıysa, bütün bu gezegen bir yalandan ibarettir, bu gezegenin bütün yasaları bir yalandan, şeytanca bir komediden ibarettir! Yaşamak neye yarar o zaman? Adamsan cevap ver!

— Bu bambaşka bir sorun. Sanırım burada iki ayrı şeyi karıştırıyorsunuz, hiç hoşuma gitmiyor bu. Ama bir dakika: Ya siz Tanrı'ysanız? Ya yalan sona erdiyse, ya siz yalanın o eski Tanrı'dan kaynaklandığını anladıysanız?

— Sonunda anladın! diye haykırdı Kirilov kendinden geçmiş bir halde. Anlaşılabiliyor demek ki, senin gibi biri anlayabildikten sonra. Şimdi herkesin kurtuluş yolunun, bu düşüncenin herkese kanıtlanmasından geçtiğini anlamıyor musunuz? Kim kanıtlayacak bunu? Ben! İnançsız birinin, Tanrı'nın var olmadığını bile bile nasıl olup da hemen intihar etmediğini anlayamıyorum. Tanrı'nın var olmadığını anlamak ve aynı zamanda kendi tanrılığının farkına varamamak saçma, yoksa intihar ederdi insan. Bunun farkındaysan kıralsın, kendini öldürmezsin, şan içinde yaşarsın. Bir kişi kendini öldürmeli başta, yoksa kim başlatıp kanıtlayabilir bunu? Başlatıp kanıtlamak için intihar edeceğim ben. Kendi isteğime karşı Tanrı'yım ben ve

mutsuzum. Çünkü irademi göstermek *zorundayım*. Bütün insanlar mutsuz, çünkü iradelerini göstermekten korkuyorlar. Bugüne kadar insan hep yoksul ve mutsuz oldu. Çünkü iradesinin en yüce biçimini gerçekleştirmekten korkuyordu. Bu iradesini, bir ilkokul öğrencisi gibi, çekinerek kullanıyordu. Çok mutsuzum, çünkü çok korkuyorum. Korku insanın lanetlenmesidir... Ama ben irademi kanıtlayacağım! İnanmadığıma inanmak zorundayım. Başlayacağım ve bitireceğim, kapıyı açacağım. Ve kurtaracağım. İnsanları kurtaracak tek yol budur. Gelecek kuşaktan itibaren onları fizik olarak değiştirecek olan da budur. İnsanoğlu bugünkü fiziki özelliklerini sürdürdükçe —bunu çok düşündüm— eski Tanrı'dan vazgeçemeyecektir. Üç yıl boyunca tanrılık sıfatımı aradım ve buldum: Benim tanrılık sıfatım özgür irademl Hepsi bu! İradem sayesinde en yüce biçimiyle boyuneğmezliğimi ve özgürlüğümü, korkunç özgürlüğümü gösterebilirim. Özgürlüğüm korkunç çünkü. Boyuneğmezliğimi ve yepyeni özgürlüğümü kanıtlamak için intihar ediyorum.

Yüzü son derece soluk, bakışları donuktu. Ateşi yükselmiş gibiydi. Piyotr Stepanoviç yere yıkılacağını sandı bir an.

— Kalemi ver bana! diye haykırdı birden Kirilov, sanki ani bir ilham gelmiş gibi. Söyle, her şeyi imzalayacağım. Şatov'u öldürdüğümü de yazacağım. Bu iş hoşuma gidiyorken söyle. O saldırgan kölelerin ne düşünecekleri umurumda bile değil. Saklı olan her şeyin bilineceğini sen de göreceksin. Sen de ezileceksin... İnanıyorum! İnanıyorum!

Bu fırsatı yakalayan ve zevkten titreyen Piyotr Stepanoviç yerinden fırladı ve kalem kağıdı Kirilov'un önüne koyarak yazdırmaya başladı.

— Ben, Aleksey Kirilov, açıklıyorum...

— Bir dakika! Olmaz! Kime ne açıklıyorum?

Kirilov ateşlenmiş gibi titriyordu. Bütün dikkati birden bu açıklama fikri üzerinde yoğunlaşmıştı ve bitmiş tükenmiş olan benliği için bir çıkış kapısı gibi görünmüştü.

— Kime açıklıyorum? Kime olduğunu bilmek istiyorum?

— Kimseye, herkese, ilk okuyana. Belirtmeye ne gerek var? Bütün dünyaya!

— Bütün dünyaya mı? Çok iyi! En ufak bir pişmanlık duymadan. Pişmanlık göstermek istemiyorum! Yetkililere seslenmek istemiyorum.

— Yok canım! Yetkililerin canı cehenneme! Ciddiyseniz, yazın bakalım! diye sinirli bir şekilde haykırdı Piyotr Stepanoviç.

— Dur bakalım! En tepeye dil çıkaran bir surat çizmek istiyorum.

— Bu ne saçmalık! Piyotr Stepanoviç öfkesini zor gizliyordu. Resim filan istemez. Üslupla her şey anlatılabilir.

— Üslupla mı? Çok iyi. Evet üslupla. Haydi üslubu yazdır!

— Ben, Aleksey Kirilov, diye kararlı ve emreden bir sesle yazdırdı Piyotr Stepanoviç, Kirilov'un omuzunun üstünden bakarak. Onun titreyen eliyle yazdığı her harfi dikkatle gözlüyordu. «Açıklıyorum: Ekim .....'da, akşamın sekizine doğru parkta öğrenci Şatov'u, ihanete kalkışması, on gün yanımızda kalan Fedka ve bildiriler konusunda ihbara hazırlanması yüzünden öldürdüm. Bugün, pişman olduğumdan ya da sizden korktuğum için değil, henüz Avrupa'dayken kafama koyduğum hayatıma son verme fikrini gerçekleştirmek için, kendimi öldürüyorum.»

— Hepsi bu mu? diye sordu Kirilov şaşırmış ve üzülmüş bir şekilde.

— Fazla bile, dedi Piyotr Stepanoviç elinden mektubu almaya çalışarak.

— Dur! diye bağırdı Kirilov, elini kağıdın üzerine koydu. Dur! Bu ne demek! Onu kiminle öldürdüğümü söylemek istiyorum. Fedka nereden çıktı? Her şeyi söyleyip bir de küfür etmek istiyorum onlara! Üslup, üslup önemli!

— Yeter, Kirilov, emin olun bu yeter! diye yalvardı Piyotr Stepanoviç ötekinin mektubu yırtmasından korkarak. Size

inanmaları için olabildiğince kapalı olmanız gerekir. Yalnızca birkaç değinme yeter. Ağızlarını sulandırmak için gerçeğin bir ucunu göstermek yeter. Biz ne dersek diyelim, onlar daha fazlasını uyduracaklar, daha iyisi bizim uydurduklarımızdan çok, kendi uydurduklarına inanacaklardır. Böylesi daha iyi. Kağıdı verin bana. Böylesi çok iyi. Haydi verin!

Mektubu ele geçirmeye çalışıyordu. Kirilov onu dinliyor, gözlerini kırpıştırıyordu. Anlamak için büyük güç harcıyor gibiydi. Ama görünüşe bakılırsa hiç bir şey anlamıyordu.

— Allah belasını versin! diye haykırdı Piyotr Stepanoviç birden öfkelenerek. Hâlâ imzalamadı! Gözlerinizi ne kırpıştırıp duruyorsunuz? İmzalasanıza!

— Onlara küfretmek istiyorum... diye kekeledi Kirilov. Ama aynı anda kalemi alıp imzaladı. Onlara küfretmek istiyorum...

— *Yaşasın Cumhuriyet!* yazın yeter.

— Bravo! diye bağırdı Kirilov, bunu çok beğenmişti. *Ya Demokratik, Sosyal ve Evrensel Cumhuriyet, Ya da Ölüm!..* Yok, yok... Böyle değil. *Özgürlük, eşitlik, kardeşlik! Ya da ölüm!* Bu daha iyi, çok daha iyi! Apaçık farkedilen bir zevkle bu sözleri imzasının altına yazdı.

— Yeter, yeter! diye tekrarlıyordu Piyotr Stepanoviç.

— Dur biraz!... Bir de Fransızca olarak imzalayacağım. *«de Kirilov, gentilhomme russe et citoyen du monde»*. Ha, ha! Yok hayır, daha iyisini buldum. Evreka! *«Gentilhomme-séminariste russe et citoyen du monde civilisé»*. En iyisi bu!

Divandan fırladı ve ani bir hareketle, pencerenin kenarında duran tabancasını kapıp, yan odaya koştu ve kapıyı arkasından kapadı. Piyotr Stepanoviç bir an düşündü, gözleri kapıdaydı.

«Hemen karar verirse, intihar edebilir. Ama düşünmeye başlarsa, hiç bir şey olmaz.»

Bu arada mektubu aldı, oturdu ve yeniden okudu. Çok beğendi.

«Bize ne gerekiyor? Bir süre için kafalarını karıştırmak ve onları yanlış bir iz üzerine sevketmek. Ya park? Burada park yok, Skovereçniki parkı olduğunu anlarlar sonunda. Ama bu akıllarına gelinceye kadar biraz zaman geçer. Sonra parktaki araştırmalar da zaman alır. Sonra cesedi bulduklarında mektupta söylenenin doğru olduğunu anlayacaklar. Geri kalanın da doğru olduğuna inanacaklar. Fedka hikayesine de inanacaklar. Fedka ne demek? Fedka, yangını akla getirecek, Lebiyatkin' leri akla getirecek. Demek her şey buradan, Filipov'un evinden çıkıyor olacak. Hiç bir şeyden haberleri olmadığını görecekler. Soğukkanlılıklarını kaybedecekler. *Bizimkileri* akıllarına bile getirmeyecekler. Şatov'un, Kirilov'un, Fedka ile Lebiyadkin'lerin çevresinde dolanıp duracaklar. Ya cinayetler? Çözümü zor bir soru işte onlara... Canı cehenneme, neden çekmiyor tetiği?...»

Yazdırdığı metni okuyor ve hayran kalıyordu. Bir yandan da içini kemiren bir kaygıyla kulak kabartıyordu. Birden öfkeye kapıldı. Saatine baktı: Vakit oldukça ilerlemişti, ötekinin içeri kapandığı da on dakikadan fazla olmuştu... Piyotr Stepanoviç şamdanı aldı ve kapıya yaklaştı. Aynı anda yirmi dakika kadar sonra mumun tükeneceği ve başka mum bulunmadığı aklına geldi. Kapının koluna elini koydu ve kulağını dayadı. Hiç bir şey duyulmuyordu. Birden kapıyı açtı ve mumu havaya kaldırdı. Ama birisi bağırarak üstüne atladı. Hemen kapıyı kapadı ve bütün gücüyle dayandı. Yine hiç bir şey işitilmez olmuştu. Tam bir ölüm sessizliği vardı.

Piyotr Stepanoviç, uzun süre, ayakta, mum elinde, kararsız bekledi. Kapıyı açtığı sırada pek fazla bir şey farkedememişti. Ama bir an için, Kirilov'un odanın dibinde, pencerenin önünde olduğunu görebilmişti. Mühendisin kudurmuş gibi üstüne atılması şaşırtmıştı onu. Piyotr Stepanoviç ürperdi, mumu masanın üstüne koydu, tabancasının horozunu kaldırdı ve sessiz adımlarla odanın öbür ucuna gitti. Kirilov, kapıyı açıp da, tabancası elinde ona saldırırsa, ondan önce nişan alıp tetiği çekme şansı olacaktı böylece.

Piyotr Stepanoviç artık Kirilov'un intihar edeceğine inanmıyordu. «Odanın ortasında durmuş düşünüyordu», diye geçirdi aklından. O karanlık, uğursuz odanın ortasında... Kükreyerek üstüme atıldı... İki ihtimal var: Ya tam tetiği çekeceği sırada onu rahatsız ettim, ya da... beni nasıl öldürebileceğini düşünüyordu. Evet öyle... Beynini dağıtma cesaretini gösteremezse, onu benim öldüreceğimi biliyor. Bu yüzden benden önce davranıp, onun beni öldürmesi gerekir... Şu sessizlik... Birden kapıyı açmasından korkuyorum. En kötüsü de bir papazdan fazla Tanrı'ya inanması... Yok canım, kendini öldürmeyecek!.. Her yer bunlarla dolu şimdi, bu «orijinallerle». Alçak! Allah kahretsin, mum da on beş dakika sonra sönecek... Bu işi bitirmeli. Bu işi ne yapıp yapıp bitirmek gerekiyor... Zaten artık onu öldürebilirim... Mektubu imzaladığına göre, onu benim öldürdüğüm kimsenin aklına gelmez. Cesedini, sanki kendini öldürmüş gibi yerleştirebilirim. Tabancayı da eline veririm... Ama nasıl öldüreceğim onu? Kapıyı açarsam yeniden üstüme saldıracak, benden önce ateş edecek... Ama beni tutturamaz, buna eminim.»

Sabırsızlık içinde, hem harekete geçme zorunluluğunu hissediyor, hem de duraksıyordu. Sonunda mumu aldı, tabancasını ileri çevirerek, kapıya yaklaştı. Şamdanı tutan sol eliyle, kapının kolunu yakalamak ve açmak istedi, ama kol gıcırdadı. «Ateş eder» diye düşündü ve bir tekmeyle kapıyı açtı. Mumu havaya kaldırıp, tabancasını doğrulttu. Ne bir bağırma, ne de patlama sesi duyuldu... Oda boştu.

Ürperdi. Odanın tek kapısı vardı, kendisinin girdiği kapı. Kirilov kaçmış olamazdı. Piyotr Stepanoviç mumu daha da yükseğe kaldırdı ve odaya göz gezdirdi. Kimseyi göremedi. Önce alçak sesle Kirilov'a seslendi. Sonra sesini yükseltti. Cevap yoktu.

«Pencereden mi kaçtı acaba?»

Vasistas açıktı. «Olamaz! Vasistastan kaçamaz.» Piyotr

Stepanoviç doğru pencereye gitti. «Hayır, imkansız.» Birden arkasını döndü ve taş kesildi.

Pencerenin karşısındaki duvarda, kapının sağ tarafında, bir dolap duruyordu. Bu dolabın sağında, tam duvara bitiştiği köşede Kirilov duruyordu. Tuhaf bir duruşu vardı: Hareketsiz, dimdikti. Kollarını gövdesine bitiştirmiş, sırtını duvara sımsıkı yaslamıştı. Sanki ortadan silinmek, kendini saklamak istiyordu. İnanılması güçtü, ama Piyotr Stepanoviç'in bakışlarından kaçmak ister gibiydi. Piyotr Stepanoviç, bulunduğu yerden bu gölgenin ancak çıkıntılarını görebiliyor, Kirilov'u daha iyi görmek ve esrarı çözmek için yaklaşmaya cesaret edemiyordu. Kalbi hızla atıyordu... Birden kudurmuş gibi oldu: Bağırarak ve tepinerek Kirilov'un üstüne atıldı.

Ama yanma gelip onu dokunmadan önce, yine müthiş bir korkuya kapıldı, durdu. Piyotr Stepanoviç'in bağırmalarına ve üstüne atılmasına rağmen, adam hiç kıpırdamamış, bir heykel ya da balmumundan bir bebek gibi hareketsiz durmuştu. Yüzünün tuhaf bir solukluğu vardı, siyah gözleri uzakta bir yere bakıyor gibiydi. Piyotr Stepanoviç mumu kaldırıp indirdi, bu taşlaşmış yüzün değişik yerlerini aydınlattı. Birden, Kirilov'un karşıya bakmakla birlikte göz ucuyla kendisini de izlediğini farketti. Mumu şu «alçağın» yüzüne yaklaştırıp bir tarafını yakmak aklına geldi. O zaman ne yapacağını merak ediyordu. Aynı anda Kirilov'un çenesi kıpırdar gibi oldu. Sanki düşündüğünü anlamış gibi yüzünde alaylı bir güülmseme belirmişti. Korkudan ve öfkeden çılgına dönmüş bir halde Kirilov'un omuzundan tuttu.

Bundan sonra her şey o kadar korkunç bir hızla olup bitti ki, Piyotr Stepanoviç hiç bir zaman olayların sırasını hatırlayamayacaktı. Ona dokunur dokunmaz, Kirilov eğilip kafasıyla mumu düşürdü. Şamdan gürültüyle yerde yuvarlandı ve mum söndü. Aynı anda, Piyotr Stepanoviç sol elinin küçük parmağında dayanılmaz bir acı hissetti. Bir çığlık attı. Sonradan, iyice kendinden geçip, tabancasının kabzasıyla Kirilov'un kafasına

üç defa vurmuş olduğunu hatırlayacaktı. Sonunda parmağını kurtarmayı başardı ve el yordamıyla öteki odaya kaçmayı başardı. Arkasından korkunç çığlıklar duyuldu.

«Hemen! Hemen! Hemen!...» — On defa kadar tekrar edildi bu söz.

Piyotr Stepanoviç hâlâ koşuyordu. Patlama sesi duyulduğunda henüz antredeydi. Birden durdu ve birkaç dakika hareketsiz kaldı. Ne yapacağını düşünüyordu. Sonunda içeri girmeye karar verdi. Önce elinden düşürdüğü mumu bulması gerekiyordu. Mum dolabın sağ tarafında br yerde döşemenin üstünde olmalıydı. Nasıl yakacaktı mumu? Bulanık bir görüntü belirdi kafasında. Bir gün önce Fedka'nın yemek yediği mutfağa koştuğunda bir rafın üstünde kırmızı bir kibrit kutusu gördüğünü hatırladı. El yordamıyla mutfağın kapısına yöneldi, kapıyı açtı. Kısa koridordan geçip, üç basamağı indi. Kibrit kutusunu hemen hemen aynı yerde buldu. Onu alıp yine karanlıkta geri döndü. Ancak dolabın yanına, tabancasıyla Kirilov'un kafasına vurduğu yere geldiği zaman küçük parmağını hatırladı. Aynı anda dayanılmaz bir acı duydu. Dişlerini sıkıp, mumu yaktı. Çevresine bakındı: Kirilov'un cesedi, vasistası açık pencerenin yanında, döşemenin üzerine uzanmıştı. Ayakları odanın sağ köşesine çevriliydi. Sağ şakaktan giren kurşun, kafatasını delip, sol üstten çıkmıştı. Kan lekeleri ve beyin parçaları saçılmıştı her tarafa. Tabancası hâlâ elinde duruyordu. Hemen ölmüş olmalıydı. Her şeyi iyice inceledikten sonra, Piyotr Stepanoviç kalktı ve ayaklarının ucuna basarak odadan çıktı. Kapıyı arkasından kapadı, mumu ön odada masanın üstüne bıraktı. Bir an düşündü, yangına sebep olmayacağına karar verip mumu yanık bıraktı. Görünürde bırakılan mektuba son bir göz attı, gülümsedi, nedense yine ayaklarının ucuna basarak evden çıktı. Fedka'nın yolundan sokağa ulaştı ve tahtayı yeniden yerleştirdi.

III

Saat tam altıya on kala, Piyotr Stepanoviç ve Erkel, peronun üstünde, ekspresin uzun vagon dizisi önündeydiler. Piyotr Stepanoviç gidiyordu, Erkel de onu geçirmeye gelmişti. Bagaj çoktan kaydettirilmiş, yol çantası, ikinci mevki kompartımanlarından birinde, yerin tutulu olduğunu belirtmek üzere kanapelerden birine yerleştirilmişti. İlk hareket işareti verilmişti. Yolcular ikinci işareti bekliyorlardı. Piyotr Stepanoviç gizlenmeye ihtiyaç duymadan sağa sola bakınıyor, vagonlara binen insanları dikkatle inceliyordu. Tanıdık hiç bir yüz göremedi, yalnız uzaktan tanıdığı bir tüccara, iki istasyon ötede inecek olan bir rahibe kafasıyla selam verdi. Erkel'in bu son dakikalarda, ne olduğunu bilmese de, önemli şeylerden söz etmek istediği anlaşılıyordu. Ama söze başlamaya cesaret edemiyordu. Piyotr Stepanoviç'in onun varlığından sıkılmış olduğunu ve sabırsızlıkla ikinci işareti beklediğini düşünüyordu.

— İnsanlara ne kadar rahat bakıyorsunuz, dedi çekinerek, sanki Piyotr Stepanoviç'e bir tehlikeyi haber veriyormuş gibi.

— Neden bakmayayım? Henüz saklanmama gerek yok. Çok erken. Sakin olun. Yalnız Liputin'den çekiniyorum. Eğer bir şeyden kuşkulanmışsa, şimdi çıkagelir.

— Piyotr Stepanoviç, onlara pek güvenilmez, dedi Erkel, sonunda ciddi konuşmaya cesaret ederek.

— Kime? Liputin'e mi?

— Ona ve ötekilere.

— Yok canım! Dün olup bitenlerden sonra hepsi avucumun içinde. Hiç biri ihanet edemez. Bunu göze alabilmeleri için akıllarını kaçırmış olmaları gerekir.

— Piyotr Stepanoviç, kaçırırlar. Akıllarını da kaçırırlar.

Bu fikir daha önce Piyotr Stepanoviç'in de aklına gelmiş olmalı ki, Erkel'in sözü onu sinirlendirdi.

«Siz de korkmayasınız sakın? Hepsinden çok size güveniyorum. Onları size emanet ediyorum, hemen bu sabah evlerine

uğrayıp haber verin. Yazılı emirlerimi ise, yarın ya da öbür gün kendilerine geldiklerinde okursunuz... Ama şuna inanın, yarından tezi yok, bunları dinleyip, anlayabilecek hale gelirler. Çünkü çok büyük bir korku içindeler, balmumu gibi yumuşadılar şimdi... Siz de sakın cesaretinizi kaybetmeyin.

— Piyotr Stepanoviç, gitmeseydiniz ne iyi olurdu!

— Birkaç günlüğüne gidiyorum, kısa bir süre sonra döneceğim.

— Piyotr Stepanoviç, dedi Erkel kararlı bir sesle. Petersburg'a gidiyor bile olsanız, ben sizin Dava ne gerektiriyorsa onu yaptığınızı bilmiyor muyum?

— Ben de sizden bunu beklerdim, Erkel. Petersburg'a gittiğimi anladıysanız, dün, onları korkutmamak için, bu kadar uzağa gittiğimi söylememiş olmamı da anlarsınız. Bunların nasıl insanlar olduğunu siz de gördünüz. Ama siz önemli, çok önemli bir iş için gittiğimi anlıyorsunuz. Liputin'in sandığı gibi kaçmıyorum, bu iş hepimizi ilgilendiriyor.

— Piyotr Stepanoviç, Avrupa'ya gidecek olsanız, bunu da anlayışla karşılarım. Sizin ihtiyatlı davranmanız gerektiğini biliyorum. Siz her şeysiniz, biz ise bir hiçiz. Bunu anlıyorum, Piyotr Stepanoviç.

Zavallı delikanlının sesi titriyordu.

— Teşekkür ederim, Erkel... Ay! Yaralı parmağıma dokundunuz. (Elini sıkarken, Erkel Piyotr Stepanoviç'in siyah taftayla sarılı parmağına dokunmuştu.) Petersburg'a şöyle havaya bir göz atmak için gidiyorum. Belki yirmi dört saat kalıp, buraya dönerim. Kuşkuları gidermek için, köye Gaganov'un evine yerleşirim. Eğer tehlike içinde oldukları korkusuna kapılırlarsa, başlarına geçer, ilk hedef ben olurum. Eğer Peterburg'ta daha çok kalacak olursam, size haber veririm... Bildiğiniz yoldan, siz de onlara haber verirsiniz.

İkinci işaret de verildi.

— Beş dakikamız kaldı. Buradaki grubun dağılmasını istemiyorum. Korktuğumdan değil... Benim için kaygılanmayın.

Büyük bir şebekemiz var, buradaki halkaya o kadar önem vermiyorum. Ama ne olursa olsun, bir halka bir halkadır. Ayrıca size güvenebileceğimi biliyorum. Bütün bu salakların arasına bıraksam bile sizi. Korkmayın, ihanet edemezler, cesaret edemezler buna... Siz de mi bugün gidiyorsunuz, diye haykırdı birden neşeli, çok değişik bir sesle, kendisine doğru gelen genç bir adama. Eksprese bineceksiniz? Haberim yoktu bundan. Nereye, annenize mi gidiyorsunuz?

Julya Mihaylovna'nın uzak bir akrabası olan genç adam on beş gün kadar şehrimizde kalmıştı. Annesi komşu ilin zengin toprak sahiplerinden biriydi.

— Hayır, daha uzağa, R...'ye gidiyorum. Sekiz saatlik yolum var. Ya siz, Petersburg'a mı? diye sordu genç adam gülerek.

— Niçin özellikle Petersburg'a gitiğimi dünüşüyorsunuz? diye sordu Piyotr Stepanoviç gülerek.

Genç adam eldivenli parmağını salladı ona doğru.

— Evet anladınız, diye sürdürdü konuşmasını Piyotr Stepanoviç sesini alçaltarak. Julya Mihaylovna'dan aldığım birkaç mektupla gidiyorum oraya; üç dört kişiyi görmem gerekiyor... Anlıyorsunuz ya... Allah belasını versin hepsinin... Pis iş...

— Söyleyin peki bana. Böyle niye korktu birdenbire? diye fısıldadı genç adam. Dün kabul etmek istemedi beni. Bana sorarsanız kocası için endişelenmesine hiç gerek yok. Yangın sırasında kendini öyle bir gösterdi ki! Hayatını bile tehlikeye attı.

— Evet ama... Piyotr Stepanoviç yeniden gülmeye başladı. Buradan bazı kimselerin yazmış olmasından korkuyor. Özellikle Stavrogin'den ve Kont K.'dan... Uzun hikâye bu... Yolda anlatırım belki... tabii «şövalyelik» duygularımın izin verdiği ölçüde... Teğmen Erkel, akrabam olur.

Yan gözle Erkel'i inceleyen adam elini şapkasına götürdü. Erkel de selâmladı kendisini.

— Biliyor musunuz Verkovenski, sekiz saatlik tren yolculuğu korkunç birşey. Köydeki komşum albay Berestov da

var. Birinci mevkide kendisi. Çok neşeli bir insandır. Kızlık adı Garine olan biriyle evli. Çok iyi biri. Bazı düşünceleri de var. İki gün kaldı burada. Bir whist tutkunu. Bir oyun kurabilseydik! Ha! Ne dersiniz? Dördüncü de var. Pripuklov. Uzun sakallı T. li bir tüccar. Bir milyoner. Doğru söylüyorum. Sizinle tanıştıracağım kendisini; çok eğlendirici bir para kesesi bu adam. Çok güleceğiz!

— Büyük bir zevk duyarım whist oynamaktan. Özellikle trende. Ama ikinci mevkideyim ben.

— Hiç önemi yok. Bizim kompartımana gelin. Ben şeftrenle konuşurum. Bir şey demez. Eşya olarak neyiniz var? Çanta mı? Battaniye mi?

— Çok iyi, haydi gidelim.

Piyotr Stepanoviç, Erkel'in yardımıyla çantasını, battaniyesini, kitabını aldı ve birinci mevkiye geçti. Bu değişiklikten pek memnundu. Kampana üçüncü defa çaldı.

— Eh Erkel, dedi Piyotr Stepanoviç elini teğmene uzatara: Görüyorsunuz ya onlarla oyuna oturmak zorundayım.

— Açıklama yapmanıza gerek yok, Piyotr Stepanoviç. Çok iyi anlıyorum Piyotr Stepanoviç. Her şeyi anlıyorum.

— Peki öyleyse, hoşçakalın.

Piyotr Stepanoviç kendisini arkadaşlarına takdim edecek olan genç adamın sesini duyunca birdenbire döndü. Erkel, Piyotr Stepanoviç'i görmedi bir daha.

Eve çok üzgün olarak döndü. Piyotr Stepanoviç'in ani gidişi değildi onu üzen. Hayır... ama... O yakışıklı gencin sesini duyar duymaz arkasını dönmüştü... ve sonra... sonra, kendisine «Hoşçakal!»dan başka birşey diyebilirdi. Ya da hiç değilse elini biraz sertçe sıkabilirdi.

Bu kayıtsızca el sıkma özellikle çok acı vermişti ona. Ama başka bir şey daha vardı küçük kalbini kemiren, kendisinin bile anlayamadığı bir şey, geçen gece ile ilgili bir şey.

YEDİNCİ BÖLÜM

STEPAN TROFİMOVİÇ'İN SON YOLCULUĞU

I

Stepan Trofimoviç'in korkusunun, çılgınca girişiminin vakti yaklaştıkça gitgide arttığına eminim. Özellikle hareketinden önceki gece, o korkunç yangın gecesinde çok acı çekmiş olduğunu biliyorum. Nastasya daha sonra onun geç yatmış olduğunu söylemişti. Ama bu bir şeyi kanıtlamaz. İdam mahkûmlarının idam edilmeden önceki gece deliksiz bir uyku çektikleri söylenmiştir hep. Stepan Trofimoviç evini genellikle sinirli insanların kendilerini en öfkeli hissettikleri an olan şafakta terketmişti (Virginski'nin akrabası olan binbaşı gün doğar doğmaz tanrıya olan inancını bile yitiriyordu) ama daha önce bu ıssız yollardan hiçbir zaman korkmadan geçebileceğini düşündüğünü sanmıyorum. Ama şunu da gözden kaçırmamak gerekir ki umutsuzluk kendisine cesaret verdi ve başlangıçta yirmi yılını geçirdiği yuvasını ve Stasie'yi terkeder etmez bir anda içine düştüğü yalnızlık duygusunun dehşetini yumuşattı. Zaten kendisini bekleyen şeylerin bilincinde olsaydı bile yine de yola çıkacaktı. Bu gidişte herşeye rağmen kendisini heyecanlandıran kahramanca birşey vardı. Varvara Petrovna'nın kendisine sunduğu son derece elverişli koşulları kabul edebilir ve onun lütuflarından yararlanarak bir asalak gibi yaşayabilirdi. Ama bunu kabul etmemiş ve ayrılmıştı oradan. İşte şimdi herşeyi terketmiş, uğrunda öleceği «büyük düşüncenin bayrağını» çekmiş ve

yollara düşmüştü. Bu tür duygular içindeydi herhalde; girişimi böyle görünmüş olmalıydı gözüne.

Kafasını sürekli olarak kurcalayan bir başka soru daha vardı. Niçin yaya yürüyerek kaçtı da bir arabaya binmedi? Bunu ilk önce herzamanki gibi pratik zekâdan yoksun olmasına ve o anda içinde bulunduğu güçlü duygularının etkisiyle düşüncelerini toparlıyamamasına verdim. Bana öyle geliyordu ki bir güzergâh saptamak ve araba kiralamak ona son derece basit ve bayağı gelmişti. Bir hacı gibi (Bu hacının elinde bir şemsiye bulunsa bile) yola çıkmak çok daha güzeldi ve bu davranış Varvara Petrovna'yı çok daha fazla etkileyecekti. Ama bugün herşeyin bitmiş olduğu bir anda, olayların daha basit bir şekilde geçmiş olduğunu düşünüyorum. At kiralamaktan korkuyordu çünkü, Varvara Petrovna bunu öğrenebilir ve zorla alıkoyabilirdi kendisini (mutlaka yapardı bunu). Boyun eğecekti. O zaman da elveda «büyük fikir»! Sonra bir güzergâh saptayabilmek için insanın en azından yolu bilmesi gerekir. Kendisini o saatte en çok endişelendiren şey de buydu; herhangi bir yere gitme kararı verebilmesi imkânsızdı. Gerçekten de şu ya da bu şehri tercih etmiş olsaydı kısa süre içinde gülünç duruma düşecek ve girişiminin imkânsızlığını anlayacaktı; bunu sezdi. Bu şehirde ne yapabilirdi? Niçin bu şehir de ötekisi değil? Orada şu tüccarı aramak için mi? Ama hangi tüccar? İşte o zaman bu korkunç soru çıkıyordu karşısına. Gerçekte kendisi için tüccardan daha korkunç birşey yoktu ve onu ararken, başı yerde sağa sola koşuşturup duruyor ve bulmaktan da müthiş korkuyordu. Hayır ana yolu tutmak daha doğruydu. Hiç bir şey düşünmemek mümkün olduğu sürece hiçbir şey düşünmeden gitmek en iyisiydi. Ana yol uzun bir şeydi, çok uzun bir şey, insan hayatı gibi, insanın rüyaları gibi birşey. Bir düşünce taşıyordu içinde. Ama bir güzergâhta ne gibi bir düşünce olabilirdi? Bir güzergâh bütün düşüncelerin sonudur... *Vive la grande route.* Bundan sonra herşey tanrıya kalıyordu.

Liza'yla beklenmedik karşılaşmasından sonra (daha önce

sözettiğim karşılaşma) daha yoğun bir coşku içinde yola koyuldu. Ana yol Skovereçniki'ye yarım verst'lik bir mesafeden geçiyordu: tuhaf şey, önceleri bu yola girdiğini farketmedi bile. O anda mantıklı bir şekilde düşünecek hali yoktu, ya da en azından yaptıklarının bilincinde değildi. Yağmur aralıklı olarak ince ince yağıyordu, ama o, yağmur yağdığının farkında bile değildi. Çantasını omuzuna aldığını ve böylelikle yürüyüşünü daha kolaylaştırdığının da farkında değildi. Bir ya da birbuçuk verst gitmişti ki durdu ve çevresine bakındı, tekerlek izleri taşıyan ve iki yanında söğüt ağaçları dikili olan kara yol sonsuza doğru uzanıp gidiyordu önünde. Sağ yanda uzun süredir hasadı alınmış olan çıplak tarlalar uzanıp gidiyordu. Solda ise çalılıklar ve biraz daha ötede bir koruluk vardı. Orada, orada zar zor seçilebilen demiryolu ve bir trenin dumanı görülüyordu ama sesi duyulmuyordu. Stepan Trofimoviç biraz korktu, ama korkusu çok kısa sürdü. İçini çekti, çantasını yere koydu ve biraz dinlenmek için oturdu. Otururken ürperdiğini hissetti, battaniyesine sarındı. Yağmur yağdığını da farkedince şemsiyesini açtı. Uzun bir süre böyle kaldı, zaman zaman dudaklarını kıpırdatıyor ve şemsiyesinin sapını sımsıkı tutuyordu. Kafasından akla gelmedik düşünceler hiç bir düzene uymadan gelip geçiyordu. «Liza, Liza diye düşünüyordu, yanında da şu Mavriki... Ne tuhaf insanlar! Şu sözünü ettikleri yangın da neydi ki? Ya o cesetler? Sanırım Nastasya hiç bir şey duymamıştı henüz. Beni kahveyle bekliyor olmalı hâlâ... Kumarda mı? Benim kumarda adam kaybettiğim oldu mu? Bizde, Rusya'da kölelik devri denen zamanlarda... Tanrım! Ya Fedka?»

Korkuyla ürperdi ve çevresine bakındı. «Ya şu Fedka buralarda bir yerde bir çalının arkasına saklanmışsa? Şehirler arası yolda yolculara saldıran bir çete olduğu söyleniyordu. Tanrım! Ben de... Hemen bütün gerçeği söylerim ben de. Suçlu olduğumu, on yıl onu düşünerek acı çektiğimi söylerim. O askerlik yaparken ondan çok acı çektiğimi anlatırım ve cüzdanımı veririm. Topu topu kırk rublem var, onları alır ve beni yine öldürür.»

Ne yaptığını bilmeden şemsiyesini kapadı ve yanına koydu. Uzakta, yolun üstünde bir araba göründü, şehirden geliyordu. Kaygıyla onu izlemeye başladı.

«Tanrıya şükür, bu bir at arabası, yavaş gidiyor, tehlikeli olamaz. Buranın atları bunlar. Yük atları. Ben bu ırkın hep... Yok hayır, at ırkları üzerine konuşan Piyotr İliç'ti, ben elleri sayıyordum. Bu arabanın arkasında ne var öyle? Arabada bir köylü kadın var galiba. Bir kadın ve bir erkek. Biraz rahatlatıyor bu insanı. Arkada da boynuzlarından bağlı bir inek. *C'est rassurant au plus haut degré.*

Araba Stepan Trofimoviç'in hizasına gelmişti. Sağlam, yepyeni bir köylü arabasıydı bu. Kadın büyük bir çuvalın üstüne oturmuştu. Erkek ise ön tarafa oturup bacaklarını aşağıya sarkıtmıştı. Gerçekten de arabanın arkasından, boynuzlarından bağlanmış bir inek geliyordu. Adamla kadın Stepan Trofimoviç'e gözlerini kırpıştırarak bakıyorlardı. Stepan Trofimoviç de onlara aynı şekilde baktı. Ama yirmi adım kadar ileri gittiklerinde Stepan Trofimoviç aceleyle yerinden kalkıp peşlerinden yetişmeye çalıştı. Arabanın yanında gitmek ona güven veriyordu. Ama hizalarına gelir gelmez, yine hayallerine daldı ve her şeyi unuttu. Bu köylü ve karısı için yol üstünde karşılaşılabilecek en garip şey olduğunu düşünmeden yanlarında ilerliyordu.

— İzin varsa, kimsiniz siz? Sorabilir miyim? dedi kadın daha fazla kendini tutamayarak. Tam o sırada Stepan Trofimoviç dalgın gözlerini ona doğru kaldırmıştı. Yirmi yedi yaşlarında, iri yapılı, siyah saçlı, teni sağlıklı bir kadındı. Kırmızı dudakları gülümseyerek aralandığında, beyaz dişleri görünüyordu.

— Bana mı soruyorsunuz? diye kekeledi Stepan Trofimoviç şaşkınlık içinde.

— Bir satıcı herhalde, dedi erkek bilgiç bir tavırla. Güçlü kuvvetli, kırk yaşlarında bir adamdı. Gür, kızıl sakalı geniş ve zeki görünümlü yüzünü çevreliyordu.

— Hayır, pek satıcı sayılmam... ben... *c'est autre chose,*

diye kendini savundu Stepan Trofimoviç. Ne olur ne olmaz diye biraz yavaşladı ve ineğin hizasına geldi.

— Kibar bir bay olduğu anlaşılıyor, dedi adam yabancı kelimeleri duyunca, dizginleri çekti.

— Yürüyüşe çıkmış, diye düşünmüştük biz de, diye devam etti kadın.

— Benden mi söz ediyorsunuz?

— Yabancılar genellikle trenle gelirler. Ama çizmelerinize bakılırsa buralı değilsiniz.

— Askeri çizme bunlar, dedi adam yine kendinden emin bir şekilde.

— Hayır, pek asker sayılmam, ben...

«Pek meraklı bir kadın, diye düşünüyordu Stepan Trofimoviç, nasıl bakıyor bana!... *mais enfin*... Kendimi suçlu hissediyorum onlar karşısında, oysa hiç bir suçum yok...»

Kadın, adamla fısıldaştı.

— Eğer bu sizi rahatsız etmezse, arabamıza binebilirsiniz.

Stepan Trofimoviç birden kendine geldi.

— Memnuniyetle aziz dostlarım. Çok yorgunum çünkü. Ama arabaya nasıl çıkacağım?

— Ne kadar garip, diye geçiyordu içinden, ineğin yanında o kadar yürüdüm, arabaya binmek aklımdan bile geçmedi... «Gerçek hayat» çok değişik...

Adam arabasını durdurmuyordu.

— Nereye gidiyorsunuz? diye sordu biraz ihtiyatla.

Stepan Trofimoviç hemen anlamadı.

— Hatovo'ya mı yoksa?

— Hatov'a mı? Pek öyle sayılmaz... Tanımıyorum kendisini, gerçi bir şeyler duydum hakkında ama...

— Hatovo bir köy.

— Bir köy mü? *C'est charmant.* Bu adı biliyorum.

Stepan Trofimoviç yürümeye devam ediyordu. Arabaya almıyorlardı onu. Birden aklına parlak bir fikir geldi.

— Belki de benim... Pasaportum var, profesörüm ben,

daha doğrusu öğretmen. Ama başöğretmen, *oui, c'est comme ça qu'on peut traduire:* Arabanıza binmek isterim, yarım şişe votka alırım size.

— Elli kopek, yol çok bozuk.

— Yoksa haksızlık olur, dedi kadın.

— Elli kopek mi? Olur. Fena değil. *J'ai en tout quarante roubles mais...»*

Köylü atını durdurdu. Stepan Trofimoviç onların yardımıyla arabaya çıktı ve kadının yanına çuvalın üzerine oturdu. Hemen hayalleri geri döndü. Ara sıra, çok dalgın olduğu ve içinde bulunduğu durumu düşünmediğini farkediyordu kendisi de. Ve şaşıyordu buna. Bu unutkanlık ona acı ve utanç veriyordu.

— Şu arkadaki... inek mi? diye genç kadına sordu.

— Yoksa hiç inek görmediniz mi? diye güldü kadın.

— Şehirden aldık ineği, dedi adam. Hayvanlar geçen yıl kırıldı... vebadan. Bütün komşuların hayvanlarını kırıp geçirdi. Gerçek bir felâket.

Atma bir kamçı savurdu.

«Evet, bizde, Rusya'da oluyor bu... Genellikle, biz Ruslar... Evet, evet oluyor bu... diye kekeledi Stepan Trofimoviç.

— Öğretmenseniz Hatovo'da ne işiniz var? Yoksa daha mı uzağa gidiyorsunuz?

— Hayır, daha uzağa gitmiyorum aslında... Bir tüccara gidiyorum.

— Spasov'a herhalde.

— Evet, Spasov'a. Farketmez zaten.

— Spasov'a, hem de yaya olarak bu çizmelerle gidecekseniz, bir haftada oraya varırsınız, dedi kadın gülerek.

— Doğru ama ne önemi var, *mes amis,* ne önemi var!» diye onun sözünü kesti sabırsızlıkla Stepan Trofimoviç.

«Ne kadar meraklılar! Kadın kocasından daha iyi konuşuyor aslında. Köleliğin kaldırılmasından bu yana üslupları ba-

yağı değişmiş. Ama Spasov'a ya da başka bir yere gitmişim onlara ne? Paralarını verdiğime göre, beni neden rahat bırakmıyorlar?»

— Spasov'a gidiyorsanız, vapura binmeniz gerekir, diye devam etti adam.

— Doğru, dedi kadın. Kıyıdan gidilirse, otuz verst uzatırsınız yolu.

— Hatta kırk verst.

— Vapur tam ikide Ustiyevo'da oluyor, diye ekledi kadın.

Ama Stepan Trofimoviç sesini çıkarmadı. Yol arkadaşları da sustular. Adam dizginleri çekiştirip duruyordu. Kadın ara sıra bir şeyler konuşuyordu onunla. Stepan Trofimoviç kendinden geçti. Kadının kendisini sarsmasıyla uyandığında, oldukça büyük bir köyün içinde, üç pencereli bir evin önünde bulunca kedini, çok şaşırdı.

— Uyudunuz mu?

— Bu da ne? Neredeyim? Ha, boş verin! dedi iç çekerek Stepan Trofimoviç ve arabadan indi.

Çevresine hüzünle baktı. Köyün manzarası tuhaf geldi, kendini çok yabancı bir yerde hissetti.

— Elli kopeğinizi az daha unutuyordum! dedi köylüye. Onlardan ayrılmaya çekindiği belliydi.

— Bunu içerde halledersiniz, dedi adam, girin, buyrun.

Stepan Trofimoviç çürük basamakları çıktı.

— Nasıl olur bu? diye mırıldandı, kaygı ve şaşkınlık içinde. Fakat içeri girdi. «İstedi ama!» Bu düşünce yüreğini sızlattı. Sonra her şeyi unuttu yeniden. Hatta köy evine girdiğini bile unuttu. Ev aydınlıktı ve oldukça temizdi. İki odası vardı. Bir han değildi ama, ev sahibinin tanıdıkları uğrayıp, dinlenebiliyorlardı.

Stepan Trofimoviç, hiç sıkılganlık çekmeden, ikonaların bulunduğu köşeye gitti, selam vermeden oturup düşüncelere daldı. Yolun soğuğu ve rutubetinden sonra vücudunu güzel bir ılıklık kapladı. Ürperdi. Ateşi yükselen insanların hissettiği bu

kısa süreli ürperti onun pek hoşuna gitti. Başını kaldırdı. Ev sahibesinin hazırladığı gözlemelerin kokusu iştahını kabartmıştı.

Yerinden kalkar gibi yapıp, çocuksu bir gülümsemeyle sordu:

— Bunlar ne? Gözleme mi? *Mais... c'est charmant.*

— İstemez misiniz? diye sordu ev sahibi kadın.

— İsterim, evet isterim. Çay da rica edeceğim.

— Semaveri getireyim.

Büyük mavi çiçekli geniş bir tabağın içinde gözleme ikram ettiler ona. Köy usulü ince gözlemeler yarı yarıya çavdar unundan yapılmış ve üstlerine kızdırılmış tereyağ sürülmüştü. Stepan Trofimoviç bayıldı bunlara.

— Ne kadar yağlı, lezzetli bunlar! Biraz da içki olsa.

— Votka istiyorsunuz değil mi?

— Evet, biraz. *Un tout petit rien.*

— Beş kopeklik yeter mi?

— Evet evet, beş kopeklik... *Un tout petit rien,* diye tekrarladı Stepan Trofimoviç, pek mutlu görünüyordu.

Halktan birinden sizin için bir şey yapmasını isteyin; eğer ister ve elinden gelirse özenle hizmet eder size. Fakat ondan votka isterseniz, konukseverliği, birden neşeli bir telaşa, candan bir yakınlığa dönüşür. Size votka getiren kişi bunu kendinin değil, sizin içeceğinizi bilir, ama sanki sizi bekleyen keyfi paylaşıyor gibidir... Üç dört dakika sonra (meyhane birkaç adım ötedeydi) Stepan Trofimoviç'in önüne bir şişe votka ve büyük bir bardak kondu.

— Bunun hepsi benim mi? diye sordu şaşkınlık içinde. Evimde hep votka olurdu, ama beş kopeğe bu kadar çok alındığını bilmezdim.

Bardağını doldurdu, ayağa kalktı ve biraz gösterişli bir şekilde yol arkadaşı, meraklı soruları kendisini o kadar şaşırtan kara kaşlı köylü kadınına doğru yürüdü. Kadın şimdi odanın öteki köşesinde oturuyordu. Kadın önce utandı, kabul etmedi önce, böylece geleneğe uyduktan sonra, kalktı, kadın-

ların genellikle yaptığı gibi kadehi üç yudumda boşalttı, sanki boğazı yanmış gibi yüzünü buruşturdu ve kadehi eğilerek Stepan Trofimoviç'e geri verdi. Stepan Trofimoviç de eğildi ve yerine döndü...

Aniden gelen bir ilhama uymuş gibiydi. Bir saniye önce kadına votka ikram edeceğini kendisi de bilmiyordu.

—«Halka nasıl davranılması gerektiğini çok iyi, evet çok iyi biliyorum, bunu her zaman söyledim onlara» diye düşündü. Kendinden çok memnundu. Geri kalan votkayı da kendisi içti. Bir kadehten az olmasına rağmen içinin ısındığını, hatta biraz da başının döndüğünü hissetti.

— Hastayım, ama hasta olmak o kadar kötü değil.

— Bir kitap almaz mısınız? dedi yanı başında yumuşak bir kadın sesi.

Kafasını kaldırdı ve karşısında mütevazi görünüşlü bir kadın gördü *«une dame, et elle en avait l'air»*. Otuz yaşlarında, şehirli gibi giyinmiş bir kadındı bu. Siyah bir elbisesi, omuzlarında gri büyük bir şalı vardı. Yüzünde Stepan Trofimoviç'in hemen hoşuna giden sevimli bir ifade vardı. Eve biraz önce girmiş ve eşyalarını bir sıranın üstüne bırakmıştı. Çadır bezinden büyük bir çanta Stepan Trofimoviç'in dikkatini çekmişti. Bu çantanın içinden güzel ciltli, kapaklarında haç işli, iki küçük kitap çıkardı kadın ve Stepan Trofimoviç'e uzattı.

— İncil sanırım bunlar! Memnuniyetle... Şimdi anlıyorum... Şu gezgin satıcılardansınız siz. Duymuştum bunu... Elli kopek mi?

— Otuz beş kopek, diye cevap verdi kadın.

— Memnuniyetle. *Je n'ai rien contre l'Evangile et...* Çoktandır yeniden okumak istiyordum...

O anda bu kitabı açmayalı otuz yıl olduğunu hatırladı. Yedi yıl önce Renan'ın *İsa'nın Hayatı* adlı kitabı dolayısıyla birkaç cümlesi aklına gelmişti. Bozuk parası olmadığı için onar rublelik dört banknotu, yani bütün servetini çıkardı. Ev sahibi parayı bozmayı önerdi. O anda odanın, dikkatle ken-

disini izleyen ve ondan söz eder görünen insanlarla dolu olduğunu gördü. Şehirdeki yangından da söz ediliyordu. İneğin sahibi pek konuşkandı. Şpigulin işçileri suçlanıyordu.

«Çok tuhaf, diye düşündü, Stepan Trofimoviç, bana yangından hiç söz etmedi, oysa durmadan konuşuyordu.»

— Stepan Trofimoviç, gözlerime inanamıyorum! Sizi burada göreceğimi hiç beklemezdim! Tanımadınız mı beni? diye haykırdı oldukça yaşlı bir adam. Geniş yakalı bir paltosu vardı, tıraşlı suratıyla eski bir uşağa benziyordu. Stepan Trofimoviç tanındığını anlayınca korkuya kapıldı.

— Özür dilerim, diye mırıldandı, hatırlayamadım...

— Beni hatırlayamadınız mı? Anisim'im ben, Anisim İvanoviç. Rahmetli Bay Gaganov'un hizmetindeydim. Sizi kaç defa Varvara Petrovna'yla birlikte rahmetli Avdotya Sergeyevna'nın evinde gördüm. Size sık sık kitap getirirdim. Hatta iki defa da Petersburg'tan şekerleme getirmiştim size.

— Evet, hatırladım seni Anisim, dedi Stepan Trofimoviç. Burada mı oturuyorsun?

— Spasov yakınında, V... manastırındayım. Marfa Sergeyevna'nın, Avdotya Sergeyevna'nın kızkardeşi Marfa Sergeyevna'nın yanındayım. Ayağını kırdığını hatırlarsınız belki, baloya giderken arabadan atlamıştı. Şimdi manastırın yakınında oturuyor, onun hizmetindeyim. Bugün, gördüğünüz gibi, şehre akrabalarımı görmeye gidiyorum.

— Anladım.

— Sizi görmek çok memnun etti beni, bana her zaman iyi davranırdınız, diye devam etti Anisim gülümseyerek. Böyle yalnız başınıza nereye gidiyorsunuz?... Eskiden yalnız hiç bir yere gitmezdiniz siz...

Stepan Trofimoviç ürkek gözlerle ona baktı.

— Spasov'a, bizim oraya gidiyorsunuz herhalde.

— Evet, Spasov'a gidiyorum. Galiba herkes *Spasov*'a gidiyor...

— Belki de Fiyodor Matveyeviç'e gidiyorsunuz. Sizi gö-

rünce ne kadar sevinecek! Size karşı çok saygı duyar. Sık sık söz eder sizden.

— Evet, Fiyodor Matveyeviç'e de uğrayacağım.

— İyi yapıyorsunuz. Bizim köylüler çok şaşırmışlar. Size yolda, yaya giderken rastladıklarını söylüyorlar. Budala bunlar.

— Ben... şey... İngilizler gibi bir bahse girdim. Yürümek için...

Alnında ter damlaları birikmişti.

— Evet, anlıyorum, anlıyorum...

Anisim onu acımasız bir merakla dinliyordu. Stepan Trofimoviç daha fazla dayanamadı. Çok utanmış ve rahatsız olmuştu, kalkıp evden çıkmak istedi. O sırada semaver getirildi, aynı anda satıcı kadın da içeri girdi. Kurtuluş yolunu gören bir insanın telaşı içinde ona çay ikram etti. Anisim geri çekilmek zorunda kaldı.

Stepan Trofimoviç köylüler arasında şaşkınlık ve kaygı uyandırmıştı. «Kim bu adam? diye soruyorlardı kendi kendilerine. Yolda yaya giderken görülmüş. Öğretmenim diyormuş. Bir yabancı gibi giyinmiş. Bir çocuk kadar aklı yok, saçma sapan cevaplar veriyor. Bir şeyden kaçıyor gibi. Üstelik parası da var!» Polise haber vermeyi bile düşündüler. «Şehir de çalkalanıyor zaten.» Fakat Anisim her şeyi düzeltti. Antreye çıktı, köylülere Stepan Trofimoviç'in öğretmen değil, «çeşitli bilimlerle ilgilenen büyük bir bilgin» olduğunu anlattı. «Eskiden bu civarda toprakları vardı. Ama yirmi iki yıldır Bayan Stavrogin'in evinde kalıyordu ve onun gözünde önemli bir yere sahipti. Bütün şehir kendisine saygı duyardı, soylular kulübünde bir gecede yirmi beş, hatta yüz ruble kaybettiği olurdu. Danışmanlık rütbesindeydi, bu da orduda yarbaylık rütbesine denk düşüyordu. Çok parası olmasında da şaşılacak bir şey yoktu, Bayan Stavrogin ona istediği kadar para verirdi, v.b.»

«Bir hanım, mükemmel bir hanım» diye düşünüyordu Stepan Trofimoviç. Anisim'den kurtulduğuna seviniyor, yanında oturan satıcı kadına hayran hayran bakıyordu. Kadın çayını

tabağından içiyor, şekerini de ısırıyordu. «Şeker o kadar önemli değil... Onda soylu, aynı zamanda sakin ve bağımsız olan bir yan var. Tam olması gerektiği gibi, ama bunun özel bir türü.»

Kadın ona adının Sofya Matveyevna Ulitina olduğunu söylemekte gecikmedi. K...'da dul kızkardeşinin evinde oturuyordu. Kendisi de duldu, hizmeti dikkate alınarak çavuşluktan asteğmenliğe yükseltilen kocası Sivastopol'da, savaşta ölmüştü.

— Fakat ne kadar gençsiniz, *vous n'avez pas trente ans.*

— Otuz dört yaşındayım, dedi gülümseyerek Matveyevna.

— Fransızca da biliyorsunuz demek ki.

— Biraz. Dört yıl kadar soylu bir ailenin yanında yaşadım. Çocuklar sayesinde biraz Fransızca öğrendim.

On sekiz yaşında dul kaldığını, Sivastopol'da hemşirelik yaptığını, sonra çeşitli kişilerin yanında çalıştığını, şimdi de İncil sattığını anlattı.

— Aman Tanrım! O garip olay sizin başınıza mı geldi yoksa?

Kadın kızardı, evet olay onun başına gelmişti.

— Alçaklar, beş para etmez alçaklar! diye söze girdi Stepan Trofimoviç öfkeden sesi titreyerek. Bu acı anıyla yüreği daraldı ve yeniden düşünceye daldı.

«Yine gitmiş», diye fısıldadı, kendine geldiğinde onu ortalıkta göremeyince. «Durmadan girip çıkıyor, hep bir şeyler yapıyor, kaygılı görünüyor... *Bah, je deviens égoiste.*»

Gözlerini kaldırdığında karşısında Anisim'i gördü. Ama çevresinde ürkütücü bir kalabalık vardı bu defa. Odanın içi Anisim'in getirdiği köylülerle dolmuştu. Ev sahibi, ineğin sahibi, iki arabacı, yarı sarhoş, köylü gibi giyinmiş ama tıraşlı bir başkası. Bu sonuncu herhalde şehirli biriydi ve ötekilerden daha yüksek sesle konuşuyordu. Stepan Trofimoviç bütün bu insanların tartışma konusu olmuştu. İneğin sahibi köylü, göl kıyısından arabayla gitmesi halinde yolun en azından kırk verst uzayacağını, bu yüzden vapura binmesi gerektiğini söylüyordu. Sarhoş adamla ev sahibi karşı çıkıyordu:

— Beyefendinin vapurla gölden gitmesi tabii ki yolu kısaltacaktır. Ama bu mevsimde vapur yanaşamayabilir.

— Yanaşır, bir hafta daha yanaşır, diye karşılık veriyordu Anisim.

— Doğru, ama vapur, mevsim nedeniyle, düzenli çalışmıyor, Ustiyevo'da üç gün beklendiği oluyor.

— Yarın, saat tam ikide vapur burada olur. Spasov'a gece olmadan ulaşırsınız, diye yırtınıyordu Anisim.

«Bu adama ne oluyor?» diye düşündü Stepan Trofimoviç, kendisi hakkında karar verilmesini bekleyerek.

Arabacılar da işe karıştı. Ustiyevo'ya kadar üç ruble istiyorlardı. Ötekiler de bunun bütün yaz geçerli, adil bir ücret olduğunu söylüyordu.

— İyi ama... burada çok iyiyiz... İstemiyorum, diye kekeliyordu Stepan Trofimoviç kendini savunmaya çalışarak.

— Burası iyi, haklısınız, ama bizim orada, Spasov'da daha da rahat edersiniz, üstelik Fiyodor Matveyeviç sizi görmekten çok memnun olacak!

— Tanrım, dostlarım, ne kadar beklenmedik şeyler bunlar...

Sofya Matveyevna içeri girdi. Üzüntülü ve bitkin bir halde sıraya çöktü.

— Spasov'a gidemiyorum, dedi ev sahibesine.

— Nasıl, siz de mi Spasov'a gidiyorsunuz? diye haykırdı Stepan Trofimoviç. Bu haber onu yeniden canlandırmışa benziyordu.

Satıcı kadın, o çevreden bir toprak sahibi kadının, Nadiejda Egorovna Svetlitsina'nın bir gün önce ona Hatovo'da beklemesini, kendisini Spasov'a getireceğini söylediğini, ama şimdi gelmediğini anlattı.

— Ne yapacağım şimdi? diye sızlanıyordu.

— *Mais, ma chère et nouvelle amie,* o köye kadar ben de götürebilirim sizi... Adı neydi köyün? Bir araba kiraladım, yarın... yarın Spasov'da oluruz.

— Siz de mi Spasov'a gidiyorsunuz?

— Ne yapılabilir başka... Sizi memnuniyetle götürürüm. Bakın, beni götürmek istiyorlar, ben de tuttum arabayı... Hanginizle anlaştım ben? diye sordu Stepan Trofimoviç, birden Spasov'a gitmek için sabırsızlanmıştı.

On beş dakika sonra, Anisim'in de yardımıyla kapalı bir arabaya yerleşmişlerdi. Stepan Trofimoviç çok memnun ve canlıydı. Kadın onun yanında dudaklarında teşekkür dolu bir gülümsemeyle oturuyordu.

— İyi yolculuklar, efendim! diye bağırdı Anisim arabanm çevresinde koşturarak. Sizi görmek çok sevindirdi bizi.

— Elveda, dostum. Elveda!

— Fiyodor Matveyeyiç'i görürsünüz.

— Evet, dostum. Evet... Fiyodor Matveyeviç... Haydi hoşçakalm!

II

— Görüyorsunuz ya dostum —size dostum dememe izin veriyorsunuz değil mi?— diye başladı Stepan Trofimoviç araba hareket eder etmez. Görüyorsunuz ya, ben *J'aime le peuple, c'est indispensable, mais il me semble que je ne l'avais jamais vu de près... Stasie... cela va sans dire qu'elle est aussi du peuple... mais le vrai peuple,* gerçek halkın, bana öyle geliyor ki, nereye gittiğimi öğrenmek istemekten başka derdi yok. Bağışlayın beni... Saçmalıyorum galiba ama çok acele ettiğim için oluyor bu.

— Pek iyi değilsiniz gördüğüm kadarıyla, dedi Sofya Matveyevna dikkatle ama saygıyla ona bakarak.

— Hayır hayır, iyi sarınırsam birşeyim kalmaz. Rüzgâr serin esiyor, çok serin hatta; neyse bırakalım bunu. Başka şeylerden konuşsak daha iyi olur. *Chère et incomparable amie,* hemen hemen mutluyum galiba ve size borçluyum mutluluğumu. Mutluluk yaramaz bana, çünkü bütün düşmanlarımı bağışlamaya kalkıyorum.

— Ama bu çok güzel birşey.

— Her zaman değil, *chère innocente. L'Evangile,* görüyorsunuz ya, *désormais nous le prêcherons ensemble.* Sizin şu güzel küçük kitaplarınızı memnuniyetle satacağım. Evet bunun çok parlak bir fikir olabileceğine inanıyorum, *quelque chose de très nouveau dans ce genre.* Halk dindardır.*C'est admis.* Ama İncili tanımıyorlar henüz. İncili açıklayacağım onlara. Açıklarken bu ilginç kitabın yanlışlarıda düzeltilebilir. Böylece yolda bile yararlı olabilirim. Ben her zaman yararlı oldum. Bunu onlara her zaman söyledim. *Et à cette chère ingrate...* Ah! Bağışlayalım, her şeyden önce bağışlayalım, herkesi her zaman bağışlayalım! Birisinin de bizi bağışlayacağını umut edelim. Evet, çünkü her birimiz ötekilere karşı suçluyuz. Herkes suçlu.

— Çok güzel söylediniz bunu galiba.

— Evet evet. Çok iyi konuştuğumu hissediyorum. Çok iyi hitabedeceğim onlara, ama ne söylemek istiyordum, temel düşüncem neydi? Hep karıştırıyorum. Hatırlayamıyorum artık... Sizden hiç ayrılmamama izin verecek misiniz? Hissediyorum ki bakışınız... davranışlarınız bile şaşırttı beni. Sadesiniz. Bazı halk deyimleri kullanıyorsunuz, fincan tabağıyla içiyorsunuz çayınızı, o iğrenç şeker parçasını ağzınızda kıtlatıyorsunuz ve sizde sevimli bir yan var. Çizgilerinizde de görüyorum... Ah! Kızarmayın ve bir erkekten korkar gibi korkmayın benden! *Chère et incomparable, pour moi une femme c'est tout.* Yalnızca bir kadının yanında yaşayabilirim ama yanında yalnızca. Her şeyi korkunç bir şekilde karıştırıyoruz birbirine... Ne söylemek istediğimi hatırlamıyorum ki bir türlü. Tanrı'nın kendisine kadın gönderdiği erkek mutludur, ve... ve hatta sanıyorum ki çok heyecanlandım. Yolda da bir büyük düşünce vardır, şimdi hatırlıyorum, biraz önce bir türlü bulamıyordum. Ama niçin gönderdiler bizi? Orada çok iyiydik. Oysa burası çok soğuk. Bu arada şunu da söyleyeyim: tanı tamına kırk rublem var. İşte burada para. Alın şunu. Alın. Nereye koyacağımı bilemiyorum. Kaybedeceğim. Çalacaklar ve... Bana öyle geliyor ki uykum

var benim; başım dönüyor, dönüyor, dönüyor. Ah! Ne kadar iyisiniz! Ne örtüyorsunuz üstüme?

— Gerçekten ateşiniz var sizin, kendi örtümü size veriyorum. Paraya gelince... Ben şeyi tercih ederdim...

— Tanrı aşkına! *n'en parlons plus, parce que cela me fait mal,* ne kadar iyisiniz!

Birden konuşmayı kesti ve hemen ateşli bir uykuya daldı. Arasıra ürperme geçiriyordu. On yedi verst'tir izledikleri bu kestirme yol pek iyi değildi ve araba sarsılıyordu. Stepan Trofimoviç sık sık uyanıyordu; başını Sofya Matveyevna'nın verdiği küçük yastıktan kaldırıyor, genç kadının elinden yakalıyor ve soruyordu: «Burada mısınız?» Kendisini terkedeceğinden korkuyordu sanki. Rüyasında büyük bir mendil gördüğünü, mendilin içinde dişler bulunduğunu, bunun da kendisini çok iğrendirdiğini söylüyordu. Sofya Matveyevna çok endişeliydi.

Araba nihayet bahçesinde küçük kulübeler bulunan büyük bir evin önünde durdu. Stepan Trofimoviç alelacele evin ikinci odasına girdi. Bu oda en güzel ve en büyük odaydı. Uykulu yüzü endişeli bir ifade aldı. Siyah saçlı, üst dudağı sanki bıyıklı gibi duran, kırk yaşlarındaki iri yarı, ev sahibi kadına odayı tek başına kiralamak istediğini söyledi. Kapıyı kapayın ve kimseyi içeri almayın dedi *parce que nous avons à parler. Qui, j'ai beaucoup à vous dire, chère amie.* Ödeyeceğim, ödeyeceğim» diye bağırdı ev sahibi kadına el kol hareketleri yaparak!

Çabuk çabuk konuşuyordu: Bununla birlikte dili kendisine itaat etmiyordu. Ev sahibi kadın, kaba bir tavırla dinliyordu. Susması kabul ettiğini göstermekle birlikte tehditkâr bir havası da yok değildi. Stepan Trofimoviç bunu farketmedi ve hemen çıkıp gitmesini, akşam yemeğini getirmesini istedi. «Gecikmeyin sakın» dedi. Pek acele ediyordu.

Bıyıklı kadın tutamadı kendisini bu sefer: «Burası han değil efendim. Yolculara akşam yemeği vermiyoruz. Ancak ka-

rides pişirebilirim ve semaveri hazırlıyabilirim. Ancak yarın taze balık bulunur.»

Stepan Trofimoviç hızla elini kolunu sallayarak tekraradı: «Ödeyeceğim, ödeyeceğim ama çabuk olun!» Balık çorbası ve kızarmış patates üstünde karar kıldılar. Kadın bütün köyde tek bir tavuk bulunamayacağını söyledi önce; daha sonra bir tane bulabileceğini söyledi. Bir yandan da özel bir hizmet verdiği havasını veriyordu.

Kadın çıkar çıkmaz Stepan Trofimoviç divana oturdu ve Sofya Matveyevna'yı yanma oturttu. Odadaki divan ve koltuklar çok eskiydi. Oldukça geniş olan odanın arkasında karyola bulunan tahta bir bölme vardı. Duvarlar rengi solmuş, dökülen sarı duvar kağıtlarıyla kaplıydı; duvarlara çirkin mitolojik taşbaskılar asılmıştı. Odanın köşesinde sıralar halinde ikonalar vardı. Mobilya da eskiydi. Bir köylü zevksizliği karşısındaydı insan. Ama Stepan Trofimoviç bütün bunlara bakmadı bile. Evden otuz adım ötede uzanıp giden uçsuz bucaksız göle bir göz bile atmadı pencereden.

— İşte sonunda başbaşayız! Hiç kimse girmiyecek içeri. Size herşeyi anlatmak istiyorum. Başından beri her şeyi.

Sofya Matveyevna sözünü kesti. Yüzünde ciddi bir endişe vardı.

— Biliyor musunuz Stepan Trofimovi...

— *Comment vous savez deja mon nom?* diye sordu neşeli bir gülüşle.

— Biraz önce öğrendim adınızı? Siz Anisim'le konuşurken. Şimdi izin verirseniz size söylemek istediğim şu.

Kendisine doğru eğildi ve bir yandan kapıya doğru bakarken işitilmekten korkarak acele acele fısıldamaya başladı:

— Bu köy emin bir yer değildir. Buranın köylüleri balıkçılıkla geçinirler. Ama daha çok yazın buraya gelen yolcuları soymak işleri. Her istedikleri şeyi ödetirler onlara. Yol üstünde olmayan bu köye yalnızca vapur uğradığı için geliniyor. Vapur geciktiği zaman —kötü havalarda uğramaz çünkü— öyle bir ka-

labalık birikir ki bütün evler dolar; köylülerin beklediği de budur. Herşeyi üç misliyle ödetirler. Bu evin sahibi de çok gururlu ve kibirlidir. Bin rubleden aşağı düşmeyen bir geliri var.

Stepan Trofimoviç Sofya Matveyevna'nın canlı yüzüne serzenişle bakıyordu. Hatta birkaç defa susturmaya da çalıştı kendisini. Ama sözlerini unutmaya niyeti yoktu ve bitirmeye niyetliydi; bu köye geçen yaz «soylu bir aileden» bir kadınla gelmişti ve birlikte iki gün gemiyi beklemişlerdi. Çektiklerinden hiç sözetmemek daha doğru olacaktı. Korkunç bir şeydi bu. «Bu odayı yalnızca kendiniz için mi istediniz Stepan Trofimoviç?... Bütün anlattıklarım sizi korumak içindir... Yan taraftaki odada başka yolcular var: Yaşlı bir bay, genç bir adam ve iki çocuklu kadın» Yarın burası çok kalabalık olacaktır çünkü iki gündür vapur gelmedi. Yarın gelecektir büyük ihtimalle. Eh, özel bir oda, ısmarladığınız öğle yemeği ve öteki yolculara verdiğiniz rahatsızlıklar için patronlar sizden Petersburg Ve Moskova'da bile büyük yankılar uyandırabilecek bri para istiyeceklerdir...»

Stepan Trofimoviç acı çekiyordu gerçekten acı çekiyordu. «*Assez, mon enfant,* rica ediyorum, *nous avons notre enfant, et après et après le bon dieu.* Bu tür şeyler düşünmeniz beni çok şaşırttı... *Assez, assez, vous me tourmentez!* diye bağırdı sinirli sinirli. Önümüzde bütün bir gelecek var ve siz beni gelecekten korkutmak istiyorsunuz...» Hemen hayat hikâyesini anlatmaya başladı. Önceleri öylesine telâşlıydı ki kendisini anlamak çok zor oluyordu. Hikâvesi uzun sürdü. Balık çorbası geldi, tavuk geldi, arkadan da semaver... O, hâlâ konuşuyordu... Tuhaf, hastalıklı gibi konuşuyordu; gerçekten de hastaydı. Zihinsel güçlerinin bu ani gerilimi —Sofya Matveyevna'nın da sıkıntıyla hissettiği gibi— derin bir bunalıma sürükleyecekti kendisini kaçınılmaz olarak. «Bağrı açık tarlalarda koşup durduğu» çocukluğundan başladı ve bir saat içinde iki evliliği ve Berlin'de geçirdiği günlere kadar geldi. Ona gülmek aklımdan bile geçmez. Burada gerçekten büyük bir şey vardı ve sonuç olarak hayat mücadelesi ve-

riyordu çağdaş deyimle. Karşısında gelecekteki hayatını paylaşacağı kadın vardı. Bunu açıklamaya çalışıyordu telâşla. Stepan Trofimoviç'in bir deha olduğunu öğrenmeliydi. Sofya Matveyevna'yı gözünde büyütüyordu biraz ama seçimini yapmıştı çoktan. Kadınsız yapamazdı. Kadının yüzünün ifadesinden anlattıklarını pek iyi anlayamadığını, en önemli yanını hiç anlamadığını seziyordu.

«Ce n'est rien nous attendrons... Şimdilik duygularıyla anlıyacaktır beni...»

«Dostum, yalnızca kalbinizi istiyorum! dedi birdenbire hayat hikâyesini keserek. Aynı zamanda da bu tatlı bakışınızı istiyorum... Kızarmayın! Size daha önce de söylemiştim...» Zavallı Sofya Matveyevna, Stepan Trofimoviç, kendisini hiçbir zaman hiç kimsenin anlıyamadığı «Rusya'da yeteneğin ölmeye mahkûm olduğunu» uzun uzun anlatmağa başalmıştı. Kafası iyice karıştı. «Bütün bunlar çok zekice şeylerdi» diye söylemişti daha sonraları hüzünlü bir şekilde. Kadın Stepan Trofimoviç'i gözlerini açmış canlı bir şekilde dinliyordu. Stepan Trofimoviç mizaha dalıp «bizi yöneten ileri düşünceliler» hakkında ağır taşlamalar yapmaya başlayınca, onun gülüşüne karşılık olarak gülmeyi denedi ama bunu pek başaramadı. Stepn Trofimoviç sarsıldı. Daha sonra «nihilistler» ve «yeni düşünceleri benimsemiş» olanlar hakkında atıp tutmaya başladı. Kadını çok şaşırttı bu. Stepan rTofimoviç romana geilnce biraz rahatladı —aldatıcı bir rahatlama— kadın. Rahibe de olsa kadın yine kadındır. Sofya Matveyevna gülüyor, başını sallıyor, sonra onun gözlerini yere indirip dinlemesi Stepan Trofimoviç'i iyice heyecanlandırıyor ve yalan uydurmasına yolaçıyordu. Varvara Petrovna («Petersburg ve Avrupa şehirlerinde gönülleri fethetmiş olan») gözalıcı bir kumral olmuştu. Kocası «Sivastopol'da unutulmuştu» çünkü kendisini karısının aşkına lâyık görmüyor ve alanı rahibine yani Stepan Trofimoviç'e bırakmak istiyordu. Kendi tuzağına kendisi düşerek haykırdı: «heyecanlanmayın tatlım, sevimli hıristiyanım! Bu öyle yüce, öyle ince birşeydir

ki duyduklarımızı hiçbir zaman söylemeyiz birbirimize. «Bu duruma neden olan sarışın bir genç kızdır (Sözettiği Darya Pavlovna değilse eğer, kim olduğunu bilmiyorum). Herşeyini bir uzak akrabası olarak eğitimini üstlenmiş olan kumral kadına borçluydu. Kızın Stepan Trofimoviç'e âşık olduğunu farkedince kadın içine kapanmıştı. Kumralın Stepan Trofimoviç'e âşık olduğunu anlayınca sarışın kadın da içine kapanmıştı. Böylece üçü de içlerine kapanmış olarak yirmi yıl boyunca ruh yücelikleri içinde sessizce acı çektiler. «Ah! ne tutku, ne tutku!» diye bağırdı, içten gelen bir heyecanla sesi soluğu kesilerek. «Onu bütün güzelliğiyle (kumral kadın) görüyordum, yaralı kalbiyle güzelliğinden utanarak önümden geçişini seyrederdim» (bir keresinde «şişmanlığından utanarak» demişti). Sonra kendisini yirmi yıl yakan bu rüyadan kaçmıştı. *Vingt ans!* ve şimdi büyük yol... Sonra aşırı yorgunluğundan gelen bir heyecanla Sofya Matveyevna'ya «kendilerini hayat boyu birleştiren zorunlu ve kaçınılmaz rastlaşmayı» anlatmaya başladı. Çok heyecanlanan Sofya Mateveyevna divandan kalktı. Stepan Trofimoviç önünde diz çökmek isteyince zavallı kadın gözyaşlarına boğuldu. Gece oluyordu. Bu kapalı odada saatlerdir yalnızdılar.

«Hayır, ben öteki odaya geçsem daha iyi olur, diye mırıldandı. Ne düşünürler sonra...» Sonunda kurtardı yakasını! hemen yatacağına söz vererek gitmesine razı oldu. Şiddetli baş ağrısından yakınıp duruyordu zaten. Sofya Matyeyevna biraz önce eve girerken çantasını ve eşyalarını ilk odada bırakmıştı. Geceyi ev sahipleriyle birlikte geçirmeyi düşünüyordu. Ama dinlenmeye fırsat bulamadı.

Gce yarısı Stepan Trofimoviç, dostlarına hiç yabancı olmayan ve her sinirsel gerginlikten sonra, ruhsal bir çöküntüden sonra gelen mide ağrılarına tutuldu. Sofya Matveyevna uykusuz bir gece geçirmek zorunda kaldı. Hastayla ilgilenmek için ev sahiplerinin ve öteki misafirlerin uyuduğu odadan geçmek zorundaydı. Bunlar mırıldanmaya başladılar ve hatta semaveri

hazırlamaya geldiğinde ileri geri sözler söylediler kendilerine. Stepan Trofimoviç bilincini yarı yarıya kaybetmişti; semaver getirildiğini, içecek birşey verildiğini (ahududu çayıydı bu), karnına ve göğsüne sıcak kompres yapıldığını sanıyordu. *Onun* da her zaman yanında olduğunu, gidip gelenin *o* olduğunu ve kendisini kaldırıp yatırdığını hissediyordu. Sabahın üçüne doğru daha iyi hissetti kendisini; yatağın üstüne oturdu. Sonra ayaklarını yere bastı ve birden hiç farkında olmadan Sofya Matveyevna'nın önünde diz çöktü. Bu bir gece önceki diz çökme değildi. Ayaklarına kapanmıştı ve eteklerini öpüyordu...

«Ne yapıyorsunuz? Mahçup ediyorsunuz beni, diye mırıldandı ve kaldırıp yeniden yatağa yatırmak istedi kendisini.

— Kurtarıcım benim dedi hayranlık içinde ellerini kavuşturarak. *Vous êtes noble comme une marquise!* Ya ben... ben sefilin biriyim! Bütün hayatım boyunca şerefsiz yaşadım ben...

— Sakin olun, diye yalvarıyordu kendisine Sofya Matveyevna.

— Dün akşam size hep yalan söyledim. Korkunç yalanlar söyledim. Son kelimesine kadar yalandı hepsi. Övünmek için yalan söyledim. Ne zavallı bir insanım ben!...

— Mide krizinin yerini böylece bir alçakgönüllülük krizi aldı. Varvara Petrovna'ya yazdığı mektuplarla ilgili olarak bu krizlerden daha önce sözetmiştim. Birdenbire geçen sabah yolda karşılaştığı Liza'yı hatırladı. «O kadar korkunçtu ki! Mutlaka bir felaket gelmişti başına ve ne olduğunu sormadım kendisine. Kendimden başka kimseyi düşünmüyordum! Ne geldi başına? Başına ne geldi, bilmiyor musunuz?»

Sonra «Hiçbir zaman ihanet etmiyeceğine dair yemin ediyordu. Yeniden ona döneceğini söyledi (Varvara Petrovna'yı kastediyordu). «Her sabah evinin önünden geçeceğiz. («biz» yani Sofya Matveyevna ve kendisi). Sabah gezintisine çıkmak üzere arabasma binerken sessizce seyredeceğiz kendisini... Ah! bana bir tokat atmasını istiyorum! Ne büyük bir zevk olurdu bu benim için! Öbür yanağımı da uzatacağım, *comme dans votre*

livre! Bunun ne anlama geldiğini ancak şimdi anladım. Öbür yanağını uzatmak... Önceleri hiç anlıyamıyordum...»

Sofya Mateveyevna çok kötü bir gün geçirdi. Bugün bile bu günler aklına geldiği zaman tir tir titriyor. Stepan Trofimoviç bu defa öğleden sonra tam ikide tam vaktinde gelen vapura binemeyecek kadar hastaydı. Sofya Matveyevna yalnız bırakmadı onu ve Spasov'a gitmekten vazgeçti. Daha sonra anlattığına göre Stepan Trofimoviç vapurun kendilerini almadan gittiğini öğrenince pek sevinmiş.

«Harikulade! diye mırıldanıyordu yatağına uzanmış durumda. Binmek zorunda kalacağız diye öyle korkuyordum ki. Burada çok iyiyiz. Hiçbir yerde bu kadar iyi olamayız... Beni bırakmayacaksınız değil mi? Hayır! Bırakmadınız beni!»

Ama burada sandığı kadar iyi değildi. Kafası hayallerle doluydu. Sofya Matveyevna'nın dertlerini öğrenmek istemiyordu; hastalığını geçici, önemsiz birşey olarak görüyor, hiç üstünde bile durmuyordu. Yalnızca tek bir şey düşünüyordu: Şehir şehir nasıl dolaşacaklardı birlikte «bu küçük kitapları satmak için».

Kadının kendisine İncil okumasını istedi.

«Uzun süredir okumadım... Orijinalinden. Birisi bir şey sorarsa yanlış cevap verebilirim: kendimizi hazırlasak iyi olur.

Kadın yanına oturdu ve İncili açtı.

«Çok güzel okuyorsunuz», dedi daha ilk cümlede. Yanılmadığımı anlıyorum (bu, biraz bulanık cümle heyecanlı bir şekilde söylenmişti; zaten çoğu zaman heyecanlıydı). Dağda vaaz'ı okudu. «*Assez, assez, mon enfant.* Yeter... Yetmez mi diyorsunuz!»

Yorgundu. Gözlerini kapadı. Çok zayıftı, ama daha kaybetmemişti kendisini. Sofya Matveyevna onun uyumak istediğini sanarak kalktı. Ama engelledi kendisini Stepan Trofimoviç.

«Dostum bütün hayatım boyunca yalan söyledim. Gerçeği söylerken bile yalan söyledim. Hiçbir zaman gerçeği söylemek amacıyla konuşmadım, yalnızca kendim için konuştum.

Bunu önceden biliyordum ama ancak şimdi görebiliyorum... Ah! Bütün hayatım boyunca dostluğumun aldattığı dostlarım nerede? Hepsini aldattım. Hepsini, hepsini. Şimdi bile belki yalan söylediğimi biliyor musunuz? Evet yalan söylüyorum. kesinlikle. En önemlisi yalan söylediğim zaman söylediklerime inanmam. En zor olan şey yaşamak ve yalan söylememek... ve... kendi yalanlarına inanmamak... Evet, evet işte, en zor olan şey. Ama durun... bütün bunlar daha sonra... İkimiz birlikte!» diye ekledi coşkuyla.

«Stepan Trofimoviç şehirden bir doktor çağırmak gerekmiyor mu?» diye sordu Sofya Matveyevna çekingen bir şekilde. Bu öneri çok şaşırttı onu.

— Niçin? *Est ce que je suis si malade? Mais rien de sérieux.* Yabancı birine ne ihtiyacımız var? Nerede olduğumu öğrenecekler, o zaman... Hayır. Hayır. Yabancı istemiyorum. Yalnız ikimiz. Yalnız ikimiz...

— Biliyor musunuz? dedi bir an sustuktan sonra. Biraz daha okuyun bana. Herhangi bir yerden. İstediğiniz bir yeri açın ve okuyun.

Sofya Matveyevna kitabı açtı ve okumaya başladı.

«Neresi olursa olsun. Tesadüfen bir yeri açın ve okuyun.» diye tekrarlıyordu.

«Laodicea kilisesinin meleğine de yaz...»

— Bu nedir? Nereden bu?

— Vahiyler bölümünden.

«Biliyor musunuz dedi bir an sustuktan sonra. Kitabı tesadüfen açarken kendi kendime geleceğimizi öğreneceğiz dedim; hangi bölümü açtığınızı öğrenmek istiyorum. Melekten başlayarak okuyun, melekler...»

— Laodicea Kilisesinin Meleğine yaz: Amin diyen sadık ve gerçek tanık, yaratışın başlangıcı. Eserlerini biliyorum. Ne soğuk ne sıcaksın, sen. Tanrı soğuk ya da sıcak olmanı istedi! Ne sıcak ne soğuk olduğun için, ılık olduğun için tüküreceğim

seni. Çünkü, zenginim, malım çok, hiçbir şeye ihtiyacım yok. diyorsun. Ne kadar zavallı ve yoksul, kör ve çıplaksın oysa!»

— Bu... bu var demek ki kitabınızda! diye bağırdı başını kaldırarak. Gözleri parlıyordu. Bu yüce bölümü hiç duymadım. Duyuyorsunuz ya: ılıktan çok soğuk. Oh! Kanıtlayacağım... Ama terketmeyin beni. Kanıtlayacağız onlara. Kanıtlayacağız onlara!

— Sizi terketmeyi düşünmüyorum Stepan Trofimoviç. Sizi hiçbir zaman terketmeyeceğim, dedi. Ellerini sıkıca tuttu ve kalbinin üstüne koydu. Stepan Trofimoviç'e bakarken gözleri yaşlanmıştı hafifçe. «Çok acımıştım bu anda ona» diye anlatmıştı daha sonraları. Stepan Trofimoviç'in dudakları titremeğe başladı.

— Peki ne yapacağız Stepan Trofimoviç? Yine de dostlarımıza ya da ailenize haber vermek gerekir.

Bu sözler kendisini öylesine heyecanlandırdı ki, kadıncağız çok üzüldü bu soruyu sorduğuna. Titreyerek, kimseyi çağırmaması ve hiçbir girişimde bulunmaması için yalvardı. Israr ediyordu. Kendisine söz vermesini sitiyordu:

«Hiç kimse! Hiç kimse! Yalnızca ikimiz. *Nous partirons ensemble*»

Ev sahipleri endişelenmeye, söylenmeye ve Sofya Matveyevna'nın başına bela olmaya başlamışlardı. Sofya Matveyevna paralarını ödedi ve daha da paraları olduğunu gösterdi kendilerine; bu onları bir süre için yumuşattı. Ama patron Stepan Trofimoviç'in pasaportunu istedi. Hasta gururlu bir gülümsemeyle küçük çantasını gösterdi. Sofya Matveyevna çantada emeklilik belgeleriyle, buna benzer başka birtakım evraklar buldu. Stepan Trofimoviç bugüne kadar resmi belge olarak bu kağıtları kullanmıştı. Patron kendisinin başka bir yere götürülmesi için ısrar etti. «Çünkü bizim evimiz hastahane değil. Burada ölürse iş açılır başımıza». Sofya Matveyevna bir doktor sordu. Kendisine şehirden bir doktor getirilmesinin çok pahalıya malolacağı anlatıldı. Kadın bu düşüncesinden vazgeçti. İyiden

iyiye kendini koyvermiş olan hastanın yanına gitti. Stepan Trofimoviç gitgide çöküyordu. «Şimdi bana bir bölüm daha okuyun... domuzlar üstüne.»

— Nasıl? dedi heyecanla.

— Domuzlar üstüne... biliyorsunuz... *Ces cochons.* Şeytanların domuzların içlerine girip onları öldürdüklerini biliyorum. Mutlaka bu bölümü okuyun bana. Sonra söyleyeceğim nedenini size. Hatırlamak istiyorum. Kelimesi kelimesine hatırlamam gerek.

Sofya Matveyevna İncil'i iyi biliyordu. Luka İncilindeki bu bölümü hemen buldu. Bundan daha önce de sözetmiştim. Şimdi bir defa daha aktarıyorum:

Ve orada, dağda otlayan büyük bir domuz sürüsü vardı. Cinler, İsa'dan, bu domuzların kafasına girebilmek için izin istediler: o da verdi. O adamdan çıkıp, domuzlara girdiler. Sürü, uçurumun tepesinden göle atıldı ve hepsi boğuldu. Sürüyü otlayanlar, olanı görünce, koşup, haberi şehirde ve köyde yaydılar. Herkes ne olup bittiğini görmek için çıkıp baktı. İsa'nın yanına vardıklarında cinlerin bırakıp çıktığı adamın onun ayakları dibinde, giyinmiş ve aklı başında, oturduğunu gördüler. Ve korktular. Olaya tanık olanlar, cinlerin çarptığı adamın nasıl kurtulduğunu anlattılar.

— Dostum, dedi Stepan Trofimoviç heyecanla *Sayez-vous.* Bu harikulade, olağanüstü bölüm bana her zaman karanlık gelmiştir... *dans ce livre.* Bu nedenle çocukluğumdan beri silinmemiştir belleğimden. Ama şimdi bir fikir geldi aklıma. *Une comparaison.* Şimdi çok fikir geliyor aklıma. Görüyorsunuz ya aynı bizim Rusya'mız gibi. Hasta adamdan çıkan ve domuzlara giren şeytanlar, aziz Rusya'mızda, aziz ve büyük Rusya'mızda yüzyıllar boyu biriken bu yaralar, bu pislikler, bu felâketler, büyük ve küçük şeytanlar! *Oui cette Russie que j'aimais to ujours.* Ama büyük bir düşünce ve güçlü bir irade, içine şeytan girmiş

o çılgın adamı koruduğu gibi, Rusya'yı da koruyacaktır. Rusya kendiliklerinden domuzlara girmek isteyecek bütün pisliklerden, çürümüşlüklerden temizlenecektir. Daha şimdiden girmişlerdir belki de. Biziz bunlar. Biz ve onlar. Petruşa ve ötekiler. En önde benim belki de, en başta benim. Deliler gibi kayalıklardan denize atlayacağız ve hepimiz öleceğiz. Ne yapalım. Böyle bir son yaraşır bize. Ama hasta iyileşecek, İsa'nın ayakları dibine oturacak ve herkes hayretler içinde kendisine bakacak. Dostum. *Vous comprendrez après. Nous comprendrons ensemble.*»

Sayıklamaya başladı ve kendisini kaybetti sonunda. Sofya Matveyevna yanına oturmuş ağlıyordu. Üç gündür gözünü kırpmamıştı ve bir şeyler planlayan —bunu hissetmişti— ev sahiplerini atlatmaya çalışıyordu. Ancak üçüncü gün ferahlayabildi. Stepan Trofimoviç sabahleyin kendisine geldi. Genç kadını tanıdı ve elini uzattı. Haç çıkardı ve yeniden umutlandı. Pencereden bakmak istedi: *Tiens un lac,* dedi. Görmemiştim şimdiye kadar...»

Aynı anda evin önünde duran bir arabanın sesi duyuldu. Arabanın gelişi bütün evde büyük bir telaş uyandırdı.

Gelen Varvara Petrovna'ydı. Dört atlı bir arabayla gelmişti. Yanında iki uşağı ve Darya Pavlovna bulunuyordu. Mucize son derece basit bir şekilde gerçekleşmişti. Şehre gelişinin ertesi günü meraktan kıvranan Anisim, Varvara Petrovna'nın uşaklarına, Stepan Trofimoviç'i köyde yalnız başına gördüğünü, mujiklerin kendisine yolda rastladıklarını ve Spasov'a gittiğini söylediklerini anlattı. Varvara Petrovna da son derece endişe içinde olduğundan ve her yanda kaçağı arattığından, Anisim'i kendisine götürdüler. Hikâyeyi dinledikten sonra, özellikle de Sofya Matveyevna adında biriyle, arabayla Ustiyevo'ya hareket ettiği hakkındaki ayrıntıları öğrenince hemen hazırlandı ve hastalandığından habersiz, kaçağın peşine düştü. Sert ve buyurgan sesi duyulur duyulmaz ev sahipleri bile çok korktular. Stepan Trofimoviç'in çoktan Spasov'a vardığına emin olduğundan, yalnızca bilgi almak için durmuştu. Orada bulunduğunu ve hasta

olduğunu öğrenince, telaşla içeri girdi. «Nerede peki? Ah! Sen misin, diye bağırdı bir anda Sofya Matveyevna'yı ikinci odanın kapısında görünce. Yüzsüz halinden sen olduğunu hemen anladım. Dışarı çık alçak! Defolsun hemen buradan. Yoksa hayatının sonuna kadar hapishaneye kapattırırım seni. Şehirde hapis yatmıştı zaten. Şimdi gene yatacak. Ben burada olduğum sürece kimse içeri girmeyecek, anladın mı patron? Ben General Stavrogin'in karısıyım ve bütün evi kapatıyorum. Sana gelince dostum, her şeyin hesabını verceksin bana!»

Çok iyi tanıdığı bu ses Stepan Trofimoviç'i altüst etti. Titremeye başladı. Varvara Petrovna paravanın arkasına geçmişti bile. Gözlerinde kıvılcımlar çakıyordu. Ayağıyla bir iskemle çekip oturdu ve arkasına yaslanarak Daşa'ya seslendi:

— Biraz, öteki odaya ev sahiplerinin yanına git. Ne kadar meraklısın! Kapıyı da iyi kapa...

Bir süre sessizce Stepan Trofimoviç'in heyecanlı, şaşkın yüzüne baktı.

— Eee, Stepan Trofimoviç, nasılsınız bakalım? Geziniz iyi geçti mi? diye sordu öfkeli bir alayla.

— *Chère*, diye kekeledi. Rus gerçeğini öğrendim... İncili yeniden okuyacağım...

— Ah! Utanmaz, soysuz adam, diye bağırdı birden Varvara Petrovna, ellerini sallayarak. Beni bu kadar rezil ettiğiniz yetmedi, bir kadınlarla yaşamanız kalmıştı. Ah, ihtiyar, ahlâksız!

— *Chère...*

Sesi boğazında düğümlendi. Bir kelime daha söyleyemedi. Dehşetten fırlamış gözlerle bakabildi yalnızca ona.

— Kim bu kadın?

— *C'est un ange... C'etait plus qu un ange poum moi...* Bütün gece... Bağırmayın. Korkutmayın onu. *Chère... Chère...*

Varvara Petrovna gürültüyle kenara ittiği sandalyesinden sıçradı.

— Su! Su! diye haykırdı heyecanla Stepan Trofimoviç. Kendisine geldi, ama Varvara Petrovna hâlâ korkudan titriyordu.

Sapsarı bir yüzle Stepan Trofimoviç'in acıdan buruşmuş yüzünü seyrediyordu. Stepan Trofimoviç'in hastalığının ne kadar önemli olduğunu o zaman anlayabildi ancak.

— Darya, diye seslendi alçak sesle Darya Pavlovna'ya. Hemen doktor Salsfich'e birini gönder. Egor bir at kiralayıp gitsin hemen; şehirden başka bir araba bulsunlar ve gece olmadan doktor Salsfisch'le birlikte gelsinler.

Darya koşarak çıktı. Stepan Trofimoviç gene dalgın dalgın bakıyor, solgun dudakları titriyordu.

— Sakin ol Stepan Trofimoviç, sakin ol canım, diyordu Varvara Petrovna kendisine, bir çocukla konuşur gibi. Sabret biraz. Darya şimdi gelecek. O zaman... Tanrım! Patron, patron, buraya gel!

Sabredemedi ve ev sahibesini aramaya kendisi gitti.

— *Öteki* hemen buraya getirilsin, çabuk çağırın onu, çabuk!

Bereket versin Sofya Matveyevna uzakta değildi; çantasını ve küçük paketini almış, hareket etmek üzereydi. Alıp geldiler kendisini. Elleri ve ayakları titriyordu korkudan. Civcivin üstüne atılan bir şahin gibi Varvara Petrovna onu kolundan yakaladı ve Stepan Trofimoviç'in yanma sürükledi.

— İşte yemedim onu, onu yediğimi mi sanıyordunuz?

Stepan Trofimoviç, Varvara Petrovna'nın elini tuttu, gözlerine götürdü ve kendisini kaybederek hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

— Hadi hadi, sakin ol canım. Sakin olun bakalım, dedi Varvara Petrovna.

— Dostum, diye mırıldandı Stepan Trofimoviç Sofya Matveyevna'ya dönerek. Biraz öteki odaya gidin. Bir şey konuşacağım kendisiyle...

Sofya Matveyevna telâşla çıktı.

— *Chèrie... Chèrie...* boğuluyordu.

— Konuşmayın Stepan Trofimoviç. Bekleyin biraz. Dinlenin. İşte su. Durun diyorum size!

Yeniden yanına oturdu ve konuşmasını yasakladı. Stepan Trofimoviç ellerini ellerine almış sıkıyordu kuvvetle. Birden bu eli dudaklarına götürdü ve öptü. Varvara Petrovna dişlerini sıkmış, odanın bir köşesine bakıyordu. *«Je vous aimais»* diye kaçırdı ağzından sonunda. Ona hiç bir şey söylememişti şimdiye kadar. Hele bu tavırla hiç konuşmamıştı.

— Hı! dedi Varvara Petrovna cevap olarak.

— *Je vous aimais toute ma vie... vingt ans!*

Varvara Petrovna iki üç dakika sessiz durdu.

— Daşa'ya kur yapmak için koku sürmüştü, dedi birden boğuk ama tehdit eden bir sesle. Stepan Trofimoviç hayretten donakaldı.

— Yeni bir kravat takmıştı...

Yine sustular.

— Ya puro, hatırlıyor musunuz onu?

— Dostum, dedi korkudan kekeleyerek, karşı çıkmak istedi.

— Puro, akşam, pencerenin kenarında... ayışığında... Yaz köşkünün arkasında... Skovereçniki'de... diye fısıldadı birden yerinden kalkarak Varvara Petrovna.

Stepan Trofimoviç'in başını koyduğu yastığı yakalayarak sarsmaya başladı. Hatırlıyor musun hafif adam, nankör, boş adam, bomboş adam? Sesi çığlığa dönüşmeye başlamıştı ama bastırmaya çalışıyordu. Sonunda bıraktı yastığı elinden, sandalyeye oturdu ve ellerini kapadı yüzüyle. Yeter! dedi yerinden doğrularak. Yirmi yıl gelip geçti ve bir daha geri gelmeyecek. Budalanın biriyim ben.

— *Je vous aimais,* diyerek ellerini kavuşturdu.

— Ne tekrarlayıp duruyorsun bunu böyle!

— *Je vous aimais, Je vous aimais!* Yeter!

Yerinden kalktı «Derhal uyumazsanız, ben... Sessizliğe ihtiyacınız var. Uyuyun, hemen uyuyun. Kapayın gözlerinizi. Tanrım! Yemek istiyor belki de! Ne yiyorsunuz? Ne yiyor? Tanrım! Nerede o kadın? Nerede?» Yine koşuşmalar başladı. Stepan Trofimoviç alçak sesle gerçekten bir saat uyumak ve ondan sonra da «*un bouillon, un thé*» içmek istediğini söyledi... «*Enfin il est si heureux.*» Uzandı, uyur gibiydi (uyuyor gibi yapıyordu büyük bir ihtimalle). Varvara Petrovna biraz bekledi, sonra ayaklarının ucuna basarak odadan çıktı.

Birinci odaya yerleşti. Ev sahibiyle karısını çıkarttı ve Daşa'ya *öteki*'ni getirmesini söyledi. Hemen sorgu başladı.

— Şimdi bana her şeyi anlat yavrum. Otur şuraya haydi?

— Stepan Trofimoviç'e rastladım...

— Dur! Sus! Şunu söyliyeyim ki yalan söylersen ya da birşey gizlersen elimden kurtulamazsınız, haydi bakalım?

— Stepan Trofimoviç... ben Hatova'ya gelir gelmez...

Sofya Matveyevna'nın soluğu kesilmişti.

— Dur, sus! Ne geveze! Önce sen kimsin?

Karşısındaki Sivastopol'dan bu yana hayatını anlattı şöyle böyle. Varvara Petrovna dimdik oturmuş, sessizce dinliyordu onu. Gözlerini genç kadının gözlerine dikmişti.

— Niçin korkuyorsun bu kadar? Niye yan bakıyorsun? Ben, yüzüme bakarak konuşanları severim. Devam et.

Sofya Matveyevna rastlaşmalarını, «küçük kitaplar»ı, Stepan Trofimoviç'in köylü kadına votka ikram etmesine kadar her şeyi anlattı.

— Tamam, tamam hiçbir şeyi unutma, dedi, ona cesaret vermek için Varvara Petrovna. Daha sonra arabayla yolculuklarını anlattı:

— Stepan Trofimoviç durmadan konuşuyordu ama çok hastaydı. Burada bütün hayatını anlattı bana saatlerce.

— Ne söyledi hayatıyla ilgili olarak?

Sofya Matveyevna heyecanlandı.

— Hiç bir şey bilmiyorum, diye mırıldandı ağlar gibi. Üstelik hiçbir şey de anlamadım.

— Doğru değil. Hiç bir şey anlamamış olman mümkün değil.

— Yüksek tabakadan olan soylu bir kadından çok sözetti dedi Sofya Matveyevna kıpkırmızı kesilerek. Varvara Petrovna'nın sarışın olduğunu ve «kumral kadınla» hiçbir benzerliği olmadığını farketmişti.

— Kumral bir kadın mı? Kim acaba? Devam et!

— Bu kadın yirmi yıldan beri kendisine âşıkmış ama açılamamış bir türlü. Çok şişman olduğu için utanıyormuş.

— Salak! diye bağırdı Varvara Petrovna. Yüzü düşünceli bir hal almıştı.

Sofya Matveyevna gözyaşlarına engel olamadı artık.

— Bu konuda size hiç bir şey anlatamam çünkü çok kaygılanıyorum onun için ve anlıyamıyordum. Çok akıllı bir adam.

— Senin gibi bir salağa kalmadı onun akıllılığını ölçmek. Elini tutmak istedi mi?

Sofya Matveyevna titredi.

— Sana aşık oldu mu? Konuş! Elini tutmak istedi mi?

— Aşağı yukarı, diye cevap verdi öteki gözyaşları içinde.

Ama hasta olduğunu görünce bütün bunlara dikkat etmedim, diye ekledi gözlerini kaldırarak ve sertçe.

— Adın ne?

— Sofya Matveyevna.

— Peki Sofya Matveyevna, şunu bil ki en küçük değeri olmayan bir adamdır... Tanrım! Tanrım! Beni sefil biri olarak görüyorsun değil mi?

Öteki gözlerini iri iri açtı.

Sefil biri olarak? Hayatını mahveden biri olarak?

— Nasıl mümkün olur bu, kendiniz de ağladığınıza göre?

Gerçekten Varvara Petrovna'nın gözleri yaşlıydı.

— Haydi, otur. Korkma. Bana bir defa daha karşıdan bak.

Niçin kızarıyorsun? Daşa, buraya gel. Şuna bak! Ne düşünüyorsun? Kalbi temiz mi?

Varvara Petrovna Sofya Matveyevna'nın yanağını okşadı. Kadın şaşırdı ve korktu.

— Ne yazık ki aptalım, çok aptalım yaşıma göre. Seninle ilgileneceğim. Bütün bunların saçmalık olduğunu görüyorum. Sen de buraya yerleş. Yatacak ve yiyecek sağlarım. Geri kalan her şey de bana ait. Seni çağırtacağım.

Sofya Matveyevna gitmesi gerektiğini söyliyerek, çekinerek karşı çıkmak istedi.

— Niçin acele ediyorsun? Bütün kitaplarınızı satın alırım. Burada kal. Sus. Hiçbir şey işitmek istemiyorum. Ben gelmemiş olsaydım onu bırakmıyacaktın değil mi?

— Hiçbir zaman, dedi Sofya Matveyevna kararlı bir şekilde ve gözlerini kurulayarak.

Doktor Salzfisch gece geç vakit geldi. Saygıdeğer, yaşlı, ufak tefek biriydi. Resmi makamlarla yaptığı bir tartışma sonucu yerini kaybetmiş olan tecrübeli bir hekimdi. Varvara Petrovna hemen kendisini himayesine almıştı. Hastayı dikkatli bir şekilde muayene etti. Sorular sordu. Sonra Varvara Petrovna'yı uyarmak amacıyla hastanın durumunun ciddi olduğunu, daha da kötüleşmesinin beklenmesinin gerektiğini söyledi.

Yirmi yıldır Stepan Trofimoviç'in başına gelenlerin ciddiye alınmaması gerektiğine kendini inandırmış olan Varvara Petrovna sarsıldı. Sapsarı kesildi yüzü.

— Gerçekten hiçbir umut yok mu?

— Hiçbir zaman bütün umutların yitirildiği söylenemez. Ama...

Varvara Petrovna bütün gece hiç uyumadı ve güneşin doğmasını bekledi. Hasta, gözlerini açar açmaz ve kendine gelir gelmez (Bilinci her zaman yerindeydi ama gücünü gittikçe kaybediyordu) Kararlı bir şekilde yaklaştı ona.

— Stepan Trofimoviç, hazırlanmak gerek. Bir rahip çağırttım. Görevinizi yerine getirmelisiniz...

İnançlarını çok iyi bildiğinden reddetmesinden çekiniyordu. Stepan Trofimoviç şaşkın bir halde ona baktı. Varvara Petrovna reddettiğini sanarak bağırıp çağırmaya başladı:

— Saçma! Saçma! Yeter bu kadar saçmalık. Bu kadar şaka fazla!

— Okadar kötü mü durumum?

Düşünceli bir şekilde razı oldu. Daha sonra Varvara Petrovna'nın ağzından hayretle öğrendiğime göre ölmekten hiç korkmamış. Belki de bu hastalığını da önemsiz sayarak öleceğine inanmamıştır.

Günah çıkardı ve af diledi. Rahibin söylediklerini tekrarladıktan sonra Sofya Matveyevna da içlerinde olmak üzere herkes ve bütün hizmetçiler gelip kendisini tebrik ettiler. Yorgun, zayıf yüzünü ve titreyen beyaz dudaklarını görünce gözyaşlarını tutmakta güçlük çektiler.

— *Oui mes amis...* Yalnız sizi böyle sıkıntıda görmek şaşırtıyor beni. Yarın, büyük ihtimalle ayaklanacağım ve... gideceğiz.

— *Toute cette cérémonte...* Kuşkusuz büyük saygı duyduğum...

— Peder sizden hastanın yanında kalmanızı rica ediyorum, dedi Varvara Petrovna gitmeye hazırlanan rahibe hitap ederek. Çay içilir içilmez, hastanın inancını güçlendirmek için ona dini telkinde bulunmanızı rica ediyorum.

— Günah çok yaygınlaştı bu çağda, diye başladı rahip, elinde bir çay fincanı vardı. İnsanın hayatın acıları içinde tek sığınağı tanrıya inanma ve doğrulara vaat edilen sonsuz mutluluk umududur...

Stepan Trofimoviç yeniden canlanır gibi oldu. Dudaklarından hafif bir gülümseme geçti.

— *Mon père je vous remercie, et vous êtes bien bon, mais...*

— Ama falan yok, diye bağırdı Varvara Petrovna sandalyesinden sıçrayarak. Peder, dedi rahibe, bu adam, bu adam... Bir saat sonra yeniden günah çıkarması gerekir... İşte öyle bir adamdır bu!

Stepan Trofimoviç alaylı alaylı güldü.

— Dostlarım, dedi. Tanrı bana gereklidir, çünkü sonsuza kadar sevilebilecek tek yaratıktır...

Gerçekten inanıyor muydu? Yoksa bu törenin görkemi sanata karşı bilinen duyarlılığını uyandırarak mı etkilemişti onu?

Ne olursa olsun, söylendiğine göre etkili ve kararlı bir tavırla eski düşüncelerinin bazılarına bütünüyle ters düşen şeyler söylemişti!

— Benim için ölümsüzlük kaçınılmaz, çünkü Tanrı içimde ona karşı tutuşan sevgi ateşini söndürüp haksızlık yapmak istemiyecektir. Sevgiden daha değerli ne vardır? Sevgi varlığın üstündedir, onun tacıdır. Varlığın sevgiye boyun eğmemesi mümkün mü? Eğer ben tanrıyı sevdiysem ve bu sevgi nedeniyle mutlu oluyorsam, tanrının beni ve sevgimi söndürmesi mümkün müdür? Nasıl olur da bizi hiçliğe gömer? Eğer tanrı varsa, ben ölümsüzüm. İşte benim inancımın özü.

— Tanrı vardır Stepan Trofimoviç. Sizi temin ederim. Tanrı vardır, diye üsteliyordu Varvara Petrovna yalvaran bir sesle. Bu saçmalıkları hayatınızda bir kerecik olsun inkâr edin! (Her halde inancını açıklama tarzını anlamamış olacaktı).

— Dostum... «Giderek daha fazla heyecanlanıyordu ama sesi güçsüzdü.» Şu uzatılan yanağı anladığımda... Başka bir şeyi de anladım... *J'ai menti toute ma vie*... Evet, bütün hayatım boyunca yalan söyledim... İsterdim ki... Neyse... Nasıl olsa yarın hep birlikte gideceğiz...

Varvara Petrovna ağlamaya başladı. Gözleriyle birini arıyordu.

— İşte, burada, dedi. Sofya Matveyevna'yı elinden tuttu ve onun yanına getirdi. Yaşlı adam duygulanıp gülümsedi.

— Daha fazla yaşamayı ne kadar isterdim! dedi yeniden gücünü toplayarak. Her dakika, her an insan için bir sevinç kaynağı olmalı... Evet öyle olmalı. İnsanın görevi bunu sağlamak. İnsanın yasası bu, gizli ama gerçek yasası. Petruşa'yı

görmeyi ne kadar isterdim!... Hepsini!... Şatov'u da görmek isterdim!...

Burada, o sırada kimsenin Şatov'un başına geleni bilmediğini belirtmeliyim.

Ne Darya Pavlovna, ne Varvara Petrovna, ne de şehirden yeni gelmiş olan Salzfisch.

Stepan Trofimoviç'in telaşı artıyor ve son gücünü de tüketiyordu:

— Benden çok daha dürüst, benden çok daha mutlu bir şeyin var olduğu fikri, beni sınırsız bir duyguya itmeğe yetiyor. Kim olursam olayım; ne yapmış olursam olayım. İnsanın, kendi mutluluğndan çok, başka bir yerde herkes için bir mutluluk ve rahatlık olduğunu bilmesine ihtiyacı var... İnsanın var oluşunun temel yasası, yüce bir şey önünde eğilebilme imkânından ibaret. İnsanlar ellerinden bu sonsuz yücelik alınırsa, yaşamayı reddedip, umutsuzluk içinde ölürler. Sonsuzuk ve mutlaklık, insanlara, şu üstünde yaşadıkları küçük gezegen kadar gerekli... Dostlarım, hepiniz! Yaşasın yüce düşünce! Her insanın yüce düşünce önünde eğilmesi kaçınılmaz bir şey. En budala insanın bile yüce bir şeye ihtiyacı var. Petruşa... Ah, onları görmeyi, hepsini görmeyi ne kadar istiyorum! Bilmiyorlar, içlerinde o yüce düşünceyi, o ölümsüz düşünceyi yaşattıklarını bilmiyorlar!

Doktor Salzfisch törene katılmamıştı. Birden içeri girince telaşa kapıldı ve hastayı rahat bırakmalarını rica ederek herkesi dışarı çıkarttı.

Stepan Trofimoviç üç gün sonra öldü ama bilincini daha önceden kaybetti. Yavaş yavaş bir mumun sönmesi gibi, son nefesini verdi. Varvara Petrovna merhumun odasında bir ayin düzenletti ve zavallı dostunun cesedini Skovereçniki'ye götürdü. Mezarı kilisenin arkasında bulunuyor. Mermer taşı şimdiden tamamlandı. Mezar ilkbaharda demir parmaklıklarla çevrilecek. Varvara Petrovna Ustiero'da sekiz gün kadar kaldı. Dönerken Sofya Matveyevna'yı da yanında götürdü. Genç kadın o gün-

den beri onun evinde yaşıyor sanırım. Stepan Trofimoviç'in kendini kaybetmesinden sonra, Varvara Petrovna satıcı kadını onun yanından hatta evden bile uzaklaştırdı ve yaşlı adamla tek başına ilgilendi. Ama Stepan Trofimoviç son nefesini verir vermez, Sofya Matveyevna'yı geri çağırdı. Kadıncağız Skoverçniki'ye yerleşme önerisini (daha doğrusu emrini) duyunca çok korktu. Çekingen bir tavırla reddetmeyi denedi. Ama Varvara Petrovna onu dinlemedi bile.

— Saçmalık bütün bunlar! Seninle birlikte İncil satmaya çıkacağım. Dünyada kimsem kalmadı artık.

— Bir oğlunuz var ama, dedi Salzfisch.

— Hayır, artık bir oğlum yok, diye kesip attı Varvara Petrovna; sanki geleceği okumuştu.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Bütün bu alçaklıklar ve işlenen cinayetler Piyotr Stepanoviç'in umduğunun aksine olağanüstü bir çabuklukla aydınlandı. Şatov'un öldürüldüğü gece, zavallı Marya İgnatiyevna şafaktan önce uyandı. Kocasına bakındı, göremeyince deliye döndü. Arina Prohorovna'nın getirdiği yaşlı kadın onu boşuna sakinleştirmeye çalıştı. Gün doğar doğmaz, Arina Prohorovna'ya koştu. Hastaya, onun Şatov'un yerini mutlaka bildiğini ve ne zaman döneceğinden haberi olması gerektiğini söylemişti. Ne var ki Arina Prohorovna'nın kendisi de kaygı içindeydi. Kocası o gece Skvoreçniki parkında olup bitenleri anlatmıştı. Virginski gecenin on birinde eve döndüğünde acınacak bir haldeydi. Kendini yatağa atmış ve ellerini ovuşturup ağlayarak şu sözleri tekrarlayıp durmuştu: «Doğru değil, olamaz.» Sonunda her şeyi Arina Prohorovna'ya, ama yalnız ona anlatmıştı. Karısı ona yataktan çıkmamasını ve ağlamak istiyorsa, sesini kimsenin duymaması için kafasını yastığa gömmesini söyledi. Ertesi gün de yüzünün adam içine çıkacak bir halde olması gerektiğini ekledi. Ayrıca ne olur ne olmaz diye tedbirler de aldı, bazı belgeleri, tehlikeli kitapları ve bildirileri ya yaktı ya da güvenli bir yere koydu. İyice düşünüp taşınınca, kendisinin, kızkardeşinin, üniversite öğrencisi kızın ve Şigalyov'un korkacakları bir şey olmadığına karar verdi. Sabah yaşlı kadın ona gelince, hiç duraksamadan Marya İgnatiyevna'nın yanına gitti. Bir yandan da, Piyotr Stepnoviç'in Kirilov konusunda beklediği umudun ger-

çekleşip gerçekleşmediğini öğrenmek istiyordu. Virginski, aklı başından gitmiş bir durumdayken karısına bundan da söz etmişti.

Ancak Marya İgnatiyevna'nın evine geldiğinde çok geçti. Kadın yalnız kalınca evde duramamış, kalkıp eline ilk geçirdiği şeyi üstüne alarak —mevsime göre çok ince bir elbiseydi bu— Kirilov'un evine koşmuştu. Şatov hakkında en doğru bilgiyi onun verebileceğini sanıyordu. Kirilov'un evinde onu bekleyen manzaranın zavallı kadın üstünde nasıl bir etki yaptığı kolaylıkla tahmin edilebilir. İçine düştüğü dehşet sırasında, masanın üstünde kolaylıkla görülebilecek şekilde bırakılmış olan mektuba dikkat etmediğini belirtmeliyim. Odasına çıktı, çocuğu aldı ve o saatte henüz ıssız olan sokağa fırladı. Hava rutubetli ve sisliydi. Soğuk ve çamurlu sokakta soluk soluğa koşuyordu. Sonunda evlerin kapılarına vurmayı akıl etti, ama kimse açmıyordu. Vurmakta ısrar edince bir kapı açıldı sonunda: Bizim tüccarlardan Titov'un eviydi bu. Marya İgnatiyevna evin altını üstüne getirdi. Çığlıklar atıyor ve «kocasının öldürüldüğünü» tekrarlayıp duruyordu. Titov'lar Şatov'u tanıyor ve o güne kadar başına gelenleri biraz biliyorlardı. Onları en çok şaşırtan, yeni doğurmuş olan bu kadının, o soğukta, böyle yarı çıplak sokaklarda koşturmasıydı. Üstelik çocuğu da kollarındaydı. Önce aklını kaçırıp ne dediğini bilmediğini sandılar. Kirilov'un mu, yoksa kocasının mı öldürüldüğü anlaşılmıyordu çünkü. Kendisine inanılmadığını görünce kadın kaçmak istedi. Ancak bağırmalarına ve deli gibi çırpınmasına rağmen zorla engel oldular. Filipov'un evine gidildi; iki saat sonra bütün şehir Kirilov'un intiharını ve yazdığı mektubu duymuş bulunuyordu. Polis, henüz kendinden geçmemiş olan Marya İgnatiyevna'yı sorguya çekti. Kirilov'un mektubunu okumamış olduğu o zaman anlaşıldı. Kirilov'un ölümünden kocasının da öldürüldüğü sonucunu nasıl çıkardığı anlaşılamadı. Yalnızca, Kirilov öldürüldüğüne göre, kocasının öldürülmüş olması gerektiğini, çünkü bu ikisinin «birlik olduklarını» söyleyip duruyordu. Öğleye doğru

kendini kaybetti ve iki gün sonra, bir daha hiç kendine gelemeden, öldü. Üşütmüş olan çocuk ise mezara ondan önce indi. Marya İgnatiyevna ile çocuğu evde bulamayınca Arina Prohorovna felâketin yaklaştığını anlamıştı, hemen eve dönmeye karar verdi. Fakat bahçe kapısında durup, yaşlı kadını Marya İgnatiyevna'nın orada olup olmadığını ya da nerede olduğunu bilip bilmediğini sorması için öteki evde oturan baya» gönderdi. Kadın, evden bütün sokağı ayağa kaldıran çığlıklar atarak fırladı. Arina Prohorovna, bilinen bahaneyi kullanarak —«polisle başın derde girer»— kadını susturdu ve hemen evine döndü.

Şatov'un karısının doğumunda bulunduğunu öğrenen polis, o sabah onu sorguya çekmeye geldi, ama bir şey öğrenemedi. Sakin bir şekilde Şatov'un evinde gördüklerini ve duyduklarını anlattı, fakat Şatov'un ölümü hakkında ve son olaylar konusunda hiç bir şey bilmediğini söyledi.

Bütün bunların şehirde yol açtığı gürültü tahmin edilebilir. «Bir olay daha! Bir cinayet daha!» Ama olaylara artık yeni bir gözle bakılıyordu. Canilerden, kundakçılardan, devrimcilerden oluşan gizli bir örgütün varlığı artık hiç bir kuşkuya meydan bırakmayacak kadar açıktı. Liza'nın vahşice öldürülmesi, Stavrogin'in karısının katledilmesi, yangın, valinin karısının düzenlediği balo, Julya Mihaylovna'nın çevresinde toplananların ahlak düşüklüğü... Halk, Stepan Trofimoviç'in kayboluşunun altında bile bir şeyler arıyordu. Nikolay Vsevolodoviç hakkında bir sürü hikâye anlatılıyordu. Akşama doğru Piyotr Stepanoviç'in yokluğu da farkedildi. Ama işin garibi bunun üzerinde pek durulmadı. Halkın en çok sözünü ettiği şey «senatör»dü. Filipov'un evi bütün gün doldu taştı. Gerçekten de Kirilov'un mektubu polisi şaşırtmıştı. Kirilov'un Şatov'u öldürüp intihar ettiğine inandılar. Polis şaşırmış olmakla birlikte, pek o kadar çaresiz de kalmamıştı. Örneğin Kirilov'un mektubunda sözü edilen «park», Piyotr Stepanoviç'in beklediği gibi, onları oyalamadı. Şehrimizin dolaylarında başka park olmadığından değil, bir tür içgüdüyle doğru Skvoreçniki'ye koştular. Çünkü son

günlerin bütün korkunç olayları şöyle ya da böyle Skvoreçniki'ye bağlanmıştı. En azından, benim görüşüm bu. (Varvara Petrovna'nın, sabah erkenden, şehirde olup bitenleri öğrenmeden, Stepan Trofimoviç'in peşine düştüğünü ekleyebilirim.)

Havuzdaki ceset, canilerin bıraktığı ipuçlarından yararlanılarak, aynı gün akşama doğru bulundu. Polis, cinayetin işlendiği yerde, katillerin almayı unuttuğu, Şatov'un şapkasını buldu. Polis soruşturması ve cesedin muayenesi soncunda toplanan kanıtlardan Kirilov'un suç ortaklarının bulunması gerektiği kanısına varıldı. Kirilov ve Şatov'un da üye oldukları gizli bir örgütün var olduğu ve bu örgütün siyasi içerikli bildirilerle ilişkili olduğu ortaya çıktı. Ama suç ortakları kimlerdi? O gün beşler grubundan kimsenin haberi yoktu. Kirilov'un bir keşiş gibi inziva hayatı yaşadığı ve böylece mektupta belirtildiği gibi, Fedka'nın, polisin bütün aramalarına rağmen, günlerce onun yanında kalabildiği anlaşıldı. Herkesin aklını karıştıran, bütün bu karmakarışık kanıt yığınında, olayın esrarını çözecek en ufak bir şeyin bulunmamasıydı. Eğer esrar ertesi gün Liyamşin sayesinde çözülmemiş olsa, paniğe kapılmış olan halkın olan bitenlerden daha ne saçma sapan sonuçlar çıkaracağını tahmin etmek oldukça zor.

Liyamşin'in sinirleri iyice boşalmıştı. Piyotr Stepanoviç'in sonunda olacağını tahmin ettiği şey olmuştu. Ertesi gününü, önce Tolkaçenko'nun sonra da Erkel'in gözetiminde, yatakta geçirmişti. Görünüşte sakindi, yüzü duvara dönüktü ve kendisine söylenenlere hiç cevap vermiyordu. Bu yüzden o gün şehirde olup bitenleri öğrenemedi. Fakat, her şeyden haberi olan Tolkaçenko, Piyotr Stepanoviç'in kendisine verdiği Liyamşin'e bekçilik etme görevini akşam üstü bırakıp, şehirden kaçtı. Aslında, Erkel'in hepsinin başına geleceğini tahmin ettiği gibi, aklını kaçırmıştı. Bu arada, Liputin'in de aynı gün öğleden önce ortadan kaybolduğunu eklemeliyim. Ancak polis onun ortadan kaybolduğunu ertesi akşam, ailesini sorguya çekmeye gittiğinde

öğrenebildi. Yakınları onun kaybolmasından paniğe kapılmışlar ve bir şey söyleyememişlerdi. Ama Liyamşin'e dönelim önce. Yalnız kalır kalmaz (Erkel, Tolkaçenko'ya güvenerek erkenden eve dönmüştü) Liyamşin evden dışarı fırladı ve kısa sürede son gelişmeleri öğrendi. Eve bile dönmeden, kaçmaya kalkıştı. Fakat çok karanlık olduğu için, ayrıca yapması gereken şey de çok tehlikeli ve güç olduğundan, bir iki sokak gittikten sonra geri döndü, odasına kapanıp bütün gece orada kaldı. Sabah kendini öldürmek istedi, ama başaramadı. On ikiye kadar odasında kaldı, sonra da çıkıp doğru polise gitti. Dizleri üstüne çöküp, ağlayıp hıçkırdığı, döşemeyi öptüğü, bağırarak, karşısında duran yetkililerin çizmelerini bile öpmeye hakkı olmadığını söylediği iletildi bana. Onu sakinleştirdiler ve kendisine iyi davrandılar. Sorgusunun üç saat sürdüğü söyleniyor. Onlara her şeyi —her şeyi— anlattı. Bütün olanları, bildiği her şeyi, onların soru sormalarına fırsat vermeden, ilgilenmedikleri, hatta akıllarından bile geçmeyecek konuları tek tek anlattı. Sonunda yeterince şey bildiği ve olayın aydınlanmasını sağladığı anlaşıldı. Şatov ve Kirilov trajedisi, yangın, Lebiyatkin'lerin öldürülmesi ve diğerleri, hepsi arka planda kaldı. Piyotr Stepanoviç, gizli örgüt, şebeke ön plana çıktı. Kendisine bu kadar cinayetin, rezaletlerin, iğrençliklerin nedeni sorulduğunda, telaş içinde, bütün bunların «toplumun ve toplumun üstüne kurulu olduğu temellerin sistemli bir şeklide yıkılması için, herkesi umutsuzluğa yöneltip, genel bir karışıklık çıkarma amacıyla yapıldığı» cevabını verdi. «Böylece, hasta, çürümüş, ahlâksız ve tanrısız olan, ancak kendini korumak için yol gösterici bir fikir çevresinde toplanmaya hazır olan toplum çökme noktasına getirilmiş olacak, onlar da isyan bayrağını açıp iktidarı ele geçireceklerdi. Bu arada her yerde yeni üyeler toplamış ve zayıf noktaları çökertmek için en iyi yöntemleri geliştirmiş olan beşli gruplardan oluşan bütün şebeke kendilerine destek olacaktı. Piyotr Stepanoviç'in böyle sistemli bir kargaşayı şehrimizde yaratmak için ilk adımı attığını ve bütün öteki beşli grupların faaliyet programını böylece belir-

lediğini» söyleyerek sözerine devam etti. Sonra, bunun «kendi fikri, kendi teorisi olduğunu, bunu hatırlayacaklarını, ve her şeyi ne kadar açık ve yeterli bir biçimde açıkladığını da unutmayacaklarını umduğunu, ilerde yetkililere büyük yardımı dokunabileceğini» ekledi. Kendisine kaç tane beşli grubun bulunduğu sorulduğunda, bunlardan binlerce olduğunu, bütün Rusya'nın bunlarla sarıldığını söyledi. Söylediklerine kanıt gösterememiş olsa da, cevabının içten olduğuna inanıyorum. Kanıt olarak yalnızca, örgütün dışarda basılmış olan programını ve Piyotr Stepanoviç'in elinden çıkma, ilerdeki çalışma sistemi üstüne bir taslağı gösterebildi. Liyamşin'in «temellerin çökertilmesi» üzerine cümleyi, bunun yalnızca kendi tahmini oduğunu öne sürmesine rağmen, kelimesi kelimesine, bir virgül bile atlamadan, bu belgeden aktardığı ortaya çıktı. Julya Mihaylovna ile ilgili olarak, kendisine doğru dürüst bir şey sorulmadan, eğlenerek anlattıklarına göre «kadıncağız suçsuzdu ve kandırılmıştı». İşin en ilginç yanı, Liyamşin'in, Nikolay Vsevolodoviç'in gizli örgütte yer almadığını ve Piyotr Stepanoviç'le hiç bir şekilde iş birliği yapmadığını açıklaması oldu. (Liyamşin, Piyotr Stepanoviç'in, Nikolay Vsevolodoviç hakkında beslediği gizli ve saçma umutlardan habersizdi.) Bu duruma göre, Lebiyatkin'lerin öldürülmesi yalnızca Piyotr Stepanoviç tarafından planlanmış oluyordu. Piyotr Stepanoviç, hiç bir ilgisi olmadığı halde, onu da cinayete bulaştırıp etkisi altına almak istemişti. Fakat umduğu minnettarlık yerine «soylu fikirleri olan Stavrogin'in öfkesi ve umutsuzluğu ile karşılaştı. Stavrogin hakkında tanıklığını —yine sorulmadan ve telaş içinde, ama belirli bir niyet güderek— onun çok önemli bir kişi olduğunu, asıl görevinin bir esrar perdesiyle çevrili bulunduğunu söyleyerek tamamladı. Ona göre Nikolay Vsevolodoviç, şehrimizde ne olduğu bilinmeyen bir görevle gelmişti ve yakında Petersburg'tan geri dönecekti (Liyamşin nedense onun Petersburg'ta olduğundan emin görünüyordu). Ama bu defa, yepyeni yetkileri olacaktı ve yanında da, yakında herhalde tanıyacağımız kişiler bulunacaktı. Bütün bun-

ları, «Nikolay Vsevolodoviç'in gizli düşmanı» Piyotr Stepanoviç' ten öğrendiğini ekledi.

Burada, Liyamşin'in iki ay sonra, Nikolay Vsevolodoviç'i özellikle temize çıkarmaya çalıştığı konusunda bir açıklama yaptığını belirtmem gerekir. Onun kendisine yardımda bulunarak, cezasının Petersburg'ta azaltılmasını sağlayacağına inanıyordu. Ayrıca kendisine Sibirya için tavsiye mektupları ve para da vereceğini ummuştu. İtiraflarından Stavrogin'in toplumsal konumu hakkında abartılmış fikirere sahip olduğu anlaşılıyor.

Tabii, Virginski de aynı gün tutuklandı. O heyecan içinde polis Virginski'nin bütün ailesini gözaltına aldı. (Arina Prohorovna, kızkardeşi, teyzesi, hatta üniversite öğrencisi kız çoktan serbest bırakıldı. Şigalyov'un da, ötekilerin aksine, hiç bir şeyle suçlanamadığı için yakında serbest bırakılacağı söyleniyor; ancak tahminlere girişmemek daha yerinde olur.) Virginski suçlu olduğunu hemen kabul etti. Tutuklandığında yüksek ateşle, yatakta yatıyordu. O sırada tutuklandığına memnun bile olduğu söyleniyor. «Üstümden büyük bir yük kalktı» demiş. Söylendiğine göre, ifadesini hiç duraksamadan, ama gururlu bir şekilde, «parlak umutlar»ını kaybetmediğini belirterek vermiş. Ama «koşullar gereği» istemeden ve aptalca sürüklendiği politik yöntemlere (bunu sosyalist yöntemin karşıtı olarak görüyormuş) lanet etmekten geri kalmamış. Cinayet sırasındaki davranışının, mahkeme sırasında hafifletici bir neden sayılacağı tahmin ediliyor. En azından, şehrimizde, böyle düşünülüyor.

Fakat sanırım, Erkel'in cezasının hafifletilmesi için hiç bir neden yok. Tutuklandığından bu yana ifade vermemekte direniyor ve gerçeği elinden geldiği kadar çarpıtıyor. Bugüne kadar ağzından tek bir pişmanlık sözü çıkmamış. Buna rağmen, gençliği, çaresizliği, bir kışkırtıcının kurbanı olması ve her şeyden önce annesine karşı davranışı yüzünden en sert yargıçların bile merhamet duygularını uyandırmış. Her ay maaşının yarısını gönderdiği annesi şimdi şehrimizde bulunuyor. Zayıf, hasta, erkenden çökmüş bir kadın. Oğlunun bağışlanması için ağlıyor,

yetkililerin ayaklarına kapanıyor. Ne olursa olsun, şehrimizde herkes Erkel'e acıyor.

Liputin, Petersburg'ta bir gece kaldıktan sonra yakalandı. Garip, açıklanması zor bir şey yapmış. Söylendiğine göre, sahte isimli bir pasaportu ve çok miktarda parası varmış; kolaylıkla dışarı kaçabilecekken, Petersburg'ta kalmış ve hiç bir yere gitmeye teşebbüs etmemiş. Zamanını, önce Stavrogin'le Piyotr Stepanoviç'i aramakla geçirmiş, sonra kendini içkiye verip başı-boş bir hayat sürmeye başlamış. Sağduyusunu kaybetmiş ve nasıl bir durum içinde bulunduğunu bilmiyor gibiymiş. Bir randevuevinde sarhoş olarak yakalanmış. Pişman olmuş görünmüyor, ifadesinde yalanlar söylüyormuş. Yaklaşan duruşmaya umutlu(?) hazırlanıyormuş. Hatta bir konuşma yapacağı bile söyleniyor.

Kaçışından on gün sonra yakalanan Tolkaçenko çok daha düzgün bir davranış içinde. Yalan söylemiyor, bütün bildiklerini anlatıyor, kendini temize çıkarmaya çalışmıyor, alçakgönüllülükle hatasım kabul ediyor, ama o da güzel konuşmaya meraklı görünüyor. Her fırsatta uzun uzun konuşuyor; köylülerden ve bunların devrimci unsurlarından (?) söz açıldığında, gösterişli, etki uyandırmayı amaçlayan tavırlar takınıyor. Anladığım kadarıyla, duruşmada o da bir konuşma yapmaya hazırlanıyor. Sonuçta, garip ama, ne o, ne de Liputin çok korkmuş görünmüyorlar.

Tekrarlıyorum, olay henüz kapanmış değil. Şimdi, aradan üç ay geçtikten sonra, bizim sosyete sakinleşip, kendine geldi, toparlandı ve ortaya yeni fikirler atmaya başladı. Bazıları, Piyotr Stepanoviç'i bir «dahi» veya «bir dahinin yeteneklerine sahip biri» olarak görüyorlar. Kulüpte, «sorun örgütlenme!» diyorlar parmaklarını kaldırarak. Ama bunlar masumca şeyler, böyle konuşanların sayısı da fazla değil. Buna karşılık, başkaları, onun olayları algılama becerisi oduğunu kabul etmekle birlikte, hayattan haberi olmadığını ileri sürüyorlar. Yargılarının soyut kaldığını, kaba bir şekilde tek yanlı odluğunu, dolayısıyla yanıldığını belirtiyorlar. Fakat ahakı konusunda herkes birleşiyor.

Başka kimden sözetmem gerektiğini bilemiyorum. Mavriki Nikolayeviç buraları iyiden iyiye terketti. Bayan Drozdov bunadı. Fakat anlatılacak can sıkıcı bir hikaye daha var. Yalnız olayları aktarmakla yetineceğim.

Varvara Petrovna geriye döndüğünde şehirdeki evine yerleşti. Biriken haberler onu çok sarstı. Odasına kapandı. Akşam olmuştu, herkes çok yorgundu, erkenden yattılar.

Sabah olunca, bir hizmetçi esrarlı tavırlar takınarak Daşa'ya bir mektup uzattı. Hizmetçiye göre, mektup bir önceki gece, herkes yattıktan sonra gelmiş, o da Darya Pavlovna'yı uyandırmaya cesaret edememişti. Mektup postayla gelmemişti. Kim olduğu bilinmeyen bir adam onu Skroveçniki'de, Aleksey Egoroviç'e vermişti. Uşak da mektubu hemen şehre getirmiş ve Skroveçniki'ye geri dönmüştü.

Darya Pavlovna uzun bir süre, kalp çarpıntıları içinde, açmaya cesaret edemeyerek, mektuba baktı. Kimden geldiğini biliyordu: Nikolay Vsevolodoviç yazmıştı. Mektubun üstündeki adresi okudu: «Aleksey Egoroviç'e, Bayan Şatov'a gizlice verilmek üzere.»

Mektubu, kelimesi kelimesine, bir tek yanlışı bile düzeltmeden aşağıya aktarıyorum. Avrupa'da eğitim görmüş olmasına rağmen, Rus gramerine bir türlü hakim olamamış soylu bir toprak sahibinin üslubuyla yazılmış.

Sevgili Daşa,

Bir zamanlar bakıcım olarak yanıma gelmek isterdiniz ve gerektiğinde sizi çağırmam için bana söz verdirmiştiniz. İki gün sonra gidiyorum ve geri dönmeyeceğim. Geçen yıl, Herzen'in yaptığı gibi, Uri kantonu uyruğuna geçmiştim ve bunu kimseye söylememiştim. Orada küçük bir ev satın aldım. Hâlâ on iki bin rublem var, gidip orada yaşarız. Artık başka bir yere gitmek istemiyorum.

En kasvetli bir yerde, dağların bakışlara ve düşüncelere engel olduğu dar bir vadinin içinde. Sıkıcı bir yer. Satılık kü-

çük bir ev bulunduğu için orasını seçtim. Eğer beğenmezseniz, onu satıp, başka bir yerde, bir başka ev alırım.

İyi değilim, ama havanın da yardımıyla kuruntularımın üstesinden geleceğimi umuyorum. Bu işin maddi yanı, manevi yanını çok iyi biliyorsunuz zaten.

Size hayatım hakkında epeyce şey anlattım. Ama her şeyi değil. Size bile anlatmadıklarım oldu! Karımın ölümünden kendimi sorumlu sayıyorum. Sizi o günden beri görmedim, bunu kabul ettiğimi onun için yazıyorum. Liza için de kendimi sorumlu tutuyorum, Ama bunu biliyorsunuz; bütün bunları tahmin etmiştiniz.

Belki gelmemeniz daha iyi olur. Gelmenizi istemem son derece alçakça bir şey. Üstelik, neden hayatınızı benimkiyle birlikte gömesiniz? Bana yakınsınız, bunaldığım zaman sizin yanınızda iyi hissettim kendimi. Yalnızca size söz edebildim kendimden. Bu bir şey kanıtlamaz. Bana «bakıcılık» etmeyi siz önerdiniz — bu sizin deyiminiz. Ama bunca fedakarlık niye? Ayrıca, sizi çağırdığıma göre, size acımadığımı, geleceğinizi umduğuma göre, size saygı duymadığımı anlayın. Yine de sizi çağırıyor ve geleceğinizi umuyorum. Her ne olursa olsun, yakında gideceğim için cevabınızı bekliyorum. Yoksa, yalnız gideceğim.

Uri'de beklediğim bir şey yok. Yalnızca oraya gidiyorum. Özellikle iç karartıcı bir yer seçmedim. Beni Rusya'da tutacak hiç bir şey yok. Her yerde olduğu gibi, orada da her şey yabancı bana. Oradaki hayattan, her yerdekinden daha az hoşlandığım doğru; ama orada bile hiç bir şeyden nefret edemem!

Dayanıklılığımı her yerde ölçtüm. «Kendimi tanımayı» öğrenmem için böyle yapmamı bana siz öğütlediniz. Bunu kendim için, kendimi göstermek için yaptığımda, daha önce de olduğu gibi, gücümün sonsuz olduğunu gördüm. Gözlerinizin önünde, ağabeyinizden tokat yedim. Evliliğimi herkesin ortasında açıkladım. Ama hiç bir zaman bilemediğim ve İsviçre'deki onaylayıcı sözlerinize rağmen şimdi de bilmediğim, bu gücü neye uygulayacağım. Her zaman olduğu gibi, şimdi de, iyi bir

şey paymayı isteyebilirim. Bu da bana zevk veriyor. Ancak bunlar, önceden de olduğu gibi, basit duygular ve hiç bir zaman güçlü değiller. Arzularım hiç bir zaman yeterince güçlü değil. Bana yön veremiyorlar. Bir ırmağı bir ağaç kütüğü üzerinde geçebilirsiniz, ama bir yonga üzerinde geçemezsiniz. Bunu size, Uri'ye herhangi bir umutla gittiğimi sanmamanız için söylüyorum.

Her zamanki gibi, kimseyi kınamıyorum. En aşırı sefahatı denedim ve gücümü bunun için harcadım. Ama bu tür eğlenceyi sevmiyor ve istemiyorum. Son zamanlarda beni gördünüz. Bizim putkırıcılara bile imrenerek baktığımı ve onların umutlarını kıskandığımı biliyor musunuz? Ama bundan korkmamalısınız. Onların yoldaşları olamam, paylaştığım hiç bir şey yok onlarla. Böyle olması korkudan veya nefretten değil, gülünç olmaktan çekindiğimden de değil —gülünç olmaktan çekinmem çünkü— yalnızca uygar bir insanın alışkanlıklarına sahip olduğumdan ve beni iğrendirdiklerinden. Fakat, daha çok imrensem ya da daha çok kıskansam, belki onlarla birlikte olabilirdim. Bunun benim için ne kadar kolay olduğuna kendiniz karar verin.

Sevgili dostum, taptığım nazik ve fedakâr insan! Belki beni sevgiye ve güzel ruhunuzdaki güzelliklere boğmayı düşlüyorsunuz, bu yolla önüme bir amaç koymayı umuyorsunuz. Hayır, daha dikkatli olmanız gerekir: Sevgim de benim gibi hayâgı, zavallı olabilir. O zaman mutsuz olursunuz. Ağabeyiniz, ana yurduyla bağlarını koparan insanın tanrılarını, yani amaçlarını da kaybettiğini söyledi. İnsan herhangi bir şeyin peşinde hayatı boyunca koşabilir. Ama benim elimden yalnızca inkâr geldi, o yücelikten ve güçten yoksun olarak. İnkâr bile gelmedi elimden. Her şey cansız ve zavallı kaldı. Kirilov, o yüce ruhuyla, hiç bir fikirle uzlaşamadı ve kendini öldürdü. Ama, onun, aklı yerinde olmadığı için o kadar yüce ruhlu olduğunu anlıyorum. Ben aklımı kaybedemem ve hiç bir fikre onun inan-

dığı kadar inanamam. Hatta hiç bir fikirle o kadar ilgilenemem. Kendimi hiç bir zaman, hiç bir zaman vuramam!

Kendimi öldürmem, iğrenç bir böcek gibi yeryüzünden silmem gerektiğini biliyorum. Ama intihardan korkuyorum, çünkü yüce ruhluluk göstermekten korkuyorum.

Bunun sonsuz bir hayal dizisi içinde yeni bir hayal olacağını biliyorum. Yüce ruhluluk rolü oynamak için insanın kendisini aldatmasının yararı ne? Utanç ve öfke duyamam hiç bir zaman, demek ki umutsuzluğa da kapılamam.

Bu kadar uzun yazdığım için beni affet. Şimdi kendime geldim ve rastlantı sonucu oldu bu. Yüz sayfa çok az olabilir, ama on satır yetebilirdi. On satır «bakıcım» olmanızı istememe yeterdi.

Skvoreçniki'den ayrıldığımdan beri, şehirden sonraki altıncı istasyonda, istasyon şefinin evinde kalıyorum. Onunla beş yıl önce Petersburg'ta içkili bir yemekte tanışmıştık. Burada olduğumu kimse bilmiyor. Mektubu onun adına yazın. Adresi veriyorum.

Nikolay Stavrogin

Darya Pavlovna hemen Varvara Petrovna'nın yanına gitti ve ona mektubu gösterdi. Varvara Petrovna mektubu okudu, yeniden okuyabilmek için Daşa'nın dışarı çıkmasını istedi; fakat hemen ardından onu geri çağırdı.

— Gidecek misiniz? diye nerdeyse çekinerek sordu.

— Gideceğim, dedi Darya Pavlovna.

— Hazırlanın, birlikte gideceğiz.

Darya Pavlovna soru soran gözlerle ona baktı.

— Burada yapacak neyim kaldı? Ne fark eder? Ben de Uri vatandaşı olup, günlerimi dar bir vadide geçiririm. Merak etmeyin, ayağınızın altında dolaşmam.

Öğle trenine yetişmek için hazırlanmaya başladılar. Fakat yarım saat kadar sonra Aleksey Egoriç geldi. Nikolay Vsevolodoviç'in o sabah ilk trenle «ansızın» geldiğini ve şu anda

Skvoreçniki'de, garip bir hal içinde olduğunu haber verdi: «Sorulara cevap vermemişti, odalarda dolaşmış ve sonunda kendi dairesine kapanmıştı.»

— Efendimden izin almadan gelip size haber vermeye karar verdim, dedi uşak anlamlı bir bakışla.

Varvara Petrovna ona dikkatle baktı ve hiç bir soru sormadı. Araba hemen hazırlandı. Darya Pavlovna da onunla gitti. Yol boyunca haç çıkardığını anlattılar sonradan.

Nikolay Vsevolodoviç'in dairesinde bütün kapılar açıktı, genç adam ortalıkta görünmüyordu.

— Çatı arasında olmasın? dedi Foma çekinerek.

Bir bölümü geniş holde beklerken, birçok uşağın Varvara Petrovna'yla birlikte oğlunun odasına girmesi dikkate değer. Daha önce hiç biri kurallara böylesine aykırı davranamazdı. Varvara Petrovna bunu farketti ama sesini çıkarmadı.

Çatı arasına çıktılar. Buradaki üç odada da yoktu.

— Oraya çıkmış olmasın? dedi bir uşak, bir üstteki küçük odanın kapısını işaret ederek.

Gerçekten de, her zaman kapalı olan bu kapı ardına kadar açıktı. Tam çatının altında bulunan küçük odaya uzun, çok dik ve daracık bir merdivenle çıkılıyordu.

— Ben çıkmayacağım, dedi Varvara Petrovna uşaklara bakarak ve sapsarı kesilerek. Orada ne işi olsun?

Uşaklar ona bakıp sustular. Darya Pavlovna titriyordu.

Varvara Petrovna merdivene atıldı, Daşa da arkasından gitti. Küçük odaya girdiğinde bir çığlık attı ve bayılarak yere yığıldı.

Uri kantonu vatandaşı, kapının arkasında kendini asmıştı. Masanın üzerindeki bir kağıt parçasında şunlar yazılıydı: «Kimse sorumlu değil, kendim yaptım.» Kağıdın yanında bir çekiç, bir parça sabun ve ne olur ne olmaz diye hazırladığı belli olan büyük bir çivi duruyordu. Nikolay Vsevolodoviç'in kendini astığı kalın ipek ipin de önceden seçilip hazırlandığı belliydi.

Sabunla iyice kaygan bir hale getirilmişti. Bütün bunlar intiharın önceden hazırlanmış olduğunu ve genç adamın bilincinin son ana kadar yerinde olduğunu gösteriyordu.

Doktorların otopsisinden sonra vardıkları yargı, genç adamın cinnet geçirerek intihar etmediğini kanıtladı.

SON

FYODOR DOSTOYEVSKİ
(1821-1881)

Dostoyevski'nin en önde gelen yapıtlarından biri. Ecinniler oldukça karmaşık olan entrikasından çok, taşıdığı mesaj bakımından önemlidir. Bu yapıtta, Dostoyevski'nin tasvir ettiği nihilist fesatçıların hepsi, ruhça enerjiden yoksun ya da ikiyüzlü karakterde kişilerdir. Bunların başı olan Verkovenski bütün dikkatleri kendi üzerinde toplayan ve etrafındaki arkadaşlarına kuşku ve güvensizlik düşüncesi telkin ederek onlara hükmeden cin fikirli bir tiptir. Ama Stavrogin de, aynı şekilde, bir cin fikirlidir, ve sırf aydın mantığıyla hareket ettiği için fesatçılarla birlikte komployа katılır. Bu romanda Dostoyevski'nin göstermek istediği şey, Batı entelektüalizminin geleneksel Rus manevi değerlerini çürüttüğü düşüncesidir.